

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL ANASANAT DALI

SEÇİLMİŞ ÖRNEKLERDEN
BULGARİSTAN VE TÜRK GELENEKSEL GİYİSİ YAPILARININ
VE KUMAŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Ayrin Berk

İstanbul-2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL ANASANAT DALI

SEÇİLMİŞ ÖRNEKLERDEN
BULGARİSTAN VE TÜRK GELENEKSEL GİYİSİ YAPILARININ
VE KUMAŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Ayrin Berk

Prof.Günay Atalayer

İstanbul-2006

ÖNSÖZ

Anadolu ve Balkanlar bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu toprakları içinde iki ulusu,iki kültürü,iki dini bir araya getirmiş topraklardır.Bu toprakların insanları yıllarca bir arada yaşamış yaşamın zorluklarını omuz omuza göğüslerken geleneklerini ve alışkanlıklarını paylaşmış ortak bir kültür yaratmışlardır Bu ortak kültür zengin bir giyim geleneğini günümüze taşımaktadır .

Kumaş üretiminde Osmanlı toprakları içinde önemli bir yere sahip olan Bulgaristan, giyim kültürümüze de farklı bir renk katmıştır. Bu araştırmada Bulgar ve Türk iki kültürün geleneksel giyim özellikleri ve bunlar arasındaki benzerlikler ve farklar derlenmiştir.

Giyim sınır tanımayan sürekli gelişen,değişen ve yayılan bir yapı izlemektedir.Geleneksel giyim ise günümüz giyiminden farklı olarak kültür,sosyal kabul ve yaşam tarzı çerçevesinde kendi kurallarını oluşturarak biçim kazanmıştır. Araştırma süresince; malzeme,kalıp ve biçim ortaklığı yoğun olarak karşımıza çıkarken giyim tarzı ve küçük ayrıntılarda da farklı kültürlerin kesin sınırları gözlenmiştir.Tarih içinde giyim oluşum sürecini takip ederken , farklı kültürlerde dahi ortak bakış açıları ve yaşam felsefeleri ile benzer sonuçlara ulaşıldığını görmek mümkündür.Buna bağlı olarak giysinin bir ülkeye ait olduğunu söylemek doğru olmaz

Araştırma sırasında özellikle Anadolu ile ilgili yazılı ve görsel kaynak,kitap,müze gibi verilerin eksikliği ,konu ile ilgili çalışmaların yetersizliği bilgi toplama sürecini zorlaştırmıştır.Temel bilgilerin eksik olması bu konu ile özel araştırmaların yapılmasını engellemektedir.Bu eksikliğin değerlerimiz kaybolmadan giderilmesini diliyorum.

Bu zorlu araştırma sürecinde bana her açıdan destek olan çalışmanın yönlendirilmesinde katkıda bulunan Sn.Prof.Günay Atalayer'e,özellikle müze ve kütüphane araştırmaları için yapılan uzun şehirler arası yolculuklarda bana yardımcı olan Babama ,geleneksel giysi derlemelerinde benden yardımlarını esirgemeyen anneme Aytaç Solak'ave Seit Cemal'a.Bana bu araştırma için bana çok değerli kaynaklar sunan Sofya Etnoğrafya Müzesi Kütüphanesi görevlilerine .Araştırmamda yol gösterici ilk

bilgileri veren tüm müze arşivini önümüze sererek yardımlarını esirgemeyen Silistra Müze Müdürü Rosen Çovakov ve Starazagora Müze Görevlisi Evgenia İvanova'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca Türk giyimi ile ilgili en değerli kaynakları bu uzun soluklu araştırma süresince heyecanımı paylaşarak bana sunan Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphane Görevlisi İhsan Bey'e ve Ankara Turizm ve Kültür Bakanlığı Kütüphanesi Görevlisi Hasan Mercan'a gösterdikleri ilgi ve alaka için ,tüm Fiziksel Testler incelemelerinde bana yardımcı olan Araş.Gör.İlker Mıstık'a ve boya laboratuvarı incelemelerinde yardımlarını esirgemeyen Hocam Doç Dr.Recep Karadağ'a gösterdikleri ilgi ve alaka için sonsuz teşekkürler.

Ayrın BERK

Mayıs 2006-İstanbul

İÇİNDEKİLER:**Sayfa No:**

ÖNSÖZ	I
ÖZET	VI
SUMARY	VIII
GİRİŞ	1

1-GİYİM OLUŞUMUNU ETKİLEYEN UNSURLAR

1.1-ÜLKELERLE İLGİLİ KISA TARİHİ BİLGİ.....	3
1.2- GİYİM OLUŞUMUNU ETKİLEYEN UNSURLAR.....	5
1.2.1-Türklerin Orta Asya'dan Getirdiği Kültür.....	5
1.2.2-Bulgarlar'ın Balkanlara Getirdiği Kültür.....	7
1.2.3-Anadolu'da Türklerden Önce Var Olan Kültür.....	11
1.2.4-Balkanlar'da Bulgarlardan Önce Var Olan Kültür.....	13
1.2.5-Anadolu'da Komşu Topluluklarla İlişkiler.....	13
1.2.6-Balkanlar'da Komşu Topluluklarla İlişkiler.....	14
1.2.7-Anadolu'da Din Olgusu.....	15
1.2.8-Balkanlar'da Din Olgusu.....	17
1.2.9-Anadolu'da Coğrafi Koşullar.....	17
1.2.10-Balkanlar'da Coğrafi Koşullar.....	18
1.2.11-Osmanlı'da Giyimle İlgili Kanun ve Düzenlemeler.....	19
1.2.12-Giyimle İlgili Kanun ve Düzenlemelerin Balkanlara Etkisi...20	
1.2.13-Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Koşullar.....	21
1.2.14-Balkanlar'da Sosyal ve Ekonomik Koşullar.....	22
1.2.15-Anadolu'da Statü ve Sınıfsal Özellikler.....	23
1.2.16-Balkanlar'da Statü,Sınıfsal Özellikler.....	24
1.2.17-Anadolu'da Mesleki Gereksinimler.....	27
1.2.18-Balkanlar'da Mesleki Gereksinimler.....	29

1.2.19- Kişisel Zevk ve Beğeniler.....	30
--	----

2-DOKUMA VE GİYİM TARİHİNE GENEL BAKIŞ

2.1-ANADOLU'DA DOKUMA TARİHİ.....	31
2.2-BALKANLARDA DOKUMA TARİHİ.....	40
2.3-OSMANLI'DAN ÖNCE ANADOLU'DA TÜRK GİYİMİ.....	45
2.4-OSMANLI'DAN ÖNCE BALKANLARDA BULGAR GİYİMİ.....	49
2.5-OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE ORTAK GİYİM.....	57
2.6-19.yy MESLEKLERE GÖRE BULGAR HALK GİYİMİ (ÇİZELGE).....	78
2.7-13.yy-19.yy BULGAR GİYSİLERİ (ÇİZELGE).....	79
2.8-OSMANLIDA SOKAK GİYİMİ	81
2.8.1-Sokak giyimi Çeşitleri.....	81
2.8.2-Tarihçe.....	87
2.9-OSMANLI DÖNEMİNDE BALKANLAR VE ANADOLUDAN GÖRÜNTÜLER.....	90

3-GELENEKSEL HALK GİYİMİNE GENEL BAKIŞ

3.1-GELENEKSEL BULGAR HALK GİYİMİ.....	98
3.1.1-Bulgar kadın giyimi.....	98
3.1.1.1- ' <i>ÇİFT ÖNLÜK</i> ' KADIN GİYİMİ.....	98
3.1.1.2- ' <i>TEK ÖNLÜK</i> ' KADIN GİYİMİ.....	104
3.1.1.3- ' <i>SUKMAN</i> '	105
3.1.1.4- ' <i>SAYA</i> '	112
3.1.2-Bulgar erkek giyimi.....	116
3.1.2.1- <i>BEYAZ ERKEK GİYİMİ</i>	116
3.1.2.2- <i>SİYAH ERKEK GİYİMİ</i>	119
3.2-BULGAR GİYSİLERİ (ÇİZELGE).....	123
3.3-GELENEKSEL TÜRK HALK GİYİMİ.....	124
3.3.1-Türk Kadın Giyimi	124
3.3.1.1- <i>ENTARİLER</i>	125
3.3.1.2- <i>GÖMLEK VE ŞALVAR</i>	129

3.3.1.3-CEPKEN VE ŞALVAR.....	134
3.3.2-Türk Erkek Giyimi.....	139
3.3.2.1-TEK PARÇALI GİYİM.....	147
3.3.2.2-İKİ PARÇALI GİYİM.....	148
3.4-TÜRK GİYSİLERİ (ÇİZELGE).....	154

4-ORTAK GİYSİLER:

4.1-BULGAR VE TÜRK GELENEKSEL GİYİMİNDE ORTAK BÖLÜMLER.....	158
4.2-İNCELENEN KUMAŞLAR.....	188
4.2.1-Analiz1(sukman).....	188
4.2.2-Analiz 2(önlük).....	189
4.2.3-Analiz 3(üçetek).....	190
4.2.4-Analiz4(üçetek).....	191
4.2.5-Analiz 5(önlük).....	192
4.2.6-Analiz6(gömlek).....	193
4.2.7-Analiz7(gömlek).....	194
4.2.8-Analiz8(yağmurluk).....	195
4.2.9-Analiz9(arka önlük).....	196
4.3-ORTAK KUMAŞ ÇİZELGESİ.....	197
4.4-ÇİZELGE DEĞERLENDİRMESİ.....	198

SONUÇ	200
KAYNAKÇA	202
RESİM LİSTESİ	208
ÇİZELGELER LİSTESİ	211
EKLER	
1-Sözlük	212
2-Bulgaristan Haritası	230
3-Türkiye Haritası	231

ÖZET

Tarihsel açıdan bakıldığında Bulgarların da Türkler gibi Orta Asya'dan geldiği görülmektedir. Orta Asya'dan miras kalan şalvar ve kaftan Bulgarlar ve Türkler için tarihin her döneminde vazgeçilmez giyim unsurları olmuşlardır.

Coğrafi açıdan bakıldığında, Balkanlar ve Anadolu benzer iklim özelliklerini göstermektedir bu nedenle benzer hammaddeler kullanıldığı görülmektedir. Yün, keten, ipek ve pamuğun el tezgahlarında dokunduğunu Balkanlar ve Anadolu'da geleneksel giyimde en çok kullanılan malzemeler olduğunu söylemek mümkündür.

Bulgarların Hıristiyanlığı kabulü ,özellikle giysiler üzerindeki renk ve desen özelliklerini etkilemiştir. Bulgar kadın giyimi ,arka önlük ve Sukman gibi Anadolu topraklarında pek rastlanmayan iki öğeyi ise Slav kültüründen almış ve yüzyıllarca korumuştur.

Bulgaristan'ın Osmanlı egemenliği döneminde coğrafi konum bakımından başkent İstanbul'a yakın olması ,ticari ve sosyal ilişkilerin yoğunluğunu getirmiş ve özellikle Türk erkek giyiminin 500 yıl içerisinde Bulgarlar tarafından tamamen kabul edilip benimsenmesine neden olmuştur. Osmanlı'da devletin giyim yasaları giyim ve dış görünüşle her zaman Bulgarların ve Türklerin birbirinden ayrılmasına yol açsa da yasalarla zorunlu kılınan farklılıkların renk ve aksesuar kullanımından öteye gitmediğini belirtmek gerekir.

Genel olarak Bulgar ve Türk giyimine bakıldığında kadın giyiminde gömlek ,içdonu, önlük ,başörtüsü,kuşak,çorap,ceket,yemeni gibi giysi parçalarının kalıp ve malzeme açısından benzer yada tamamen aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca kolçak ve göğüslük gibi kadın giyimi ayrıntılarının da ortak kullanıldığı görülmektedir.

Anteri,potur,kaftan,benevrek,yemeni,kundura,tülbent,peştamal...vb. isimler her iki dilde de aynı anlamda kullanılmıştır .Bulgaristan'da giyilmiş giysilerde malzeme olarak doğal ve yöresel özellikler korunmuş,genellikle giysiler tek renk, süsleme ve renklendirmeler giysi üzerinde belli bölgelerde

yoğunlaşmıştır.Giysi parçaları daha azdır. Anadolu'da giysiler daha renklidir, ipek ve pamuk gibi pazara sunulan malzemeler daha yaygın olarak kullanılmıştır.Giysi parçaları çok fazladır.

Araştırma sırasında kumaş,form,kalıp,nakış,süsleme,renk,giyim şekli,isim gibi her türlü benzerlik dikkate alınmıştır. Araştırma sonucunda Anadolu ve Balkanlarda giysilerde ortak yaşamın getirdiği genel benzerliklerin yanı sıra başka bir millet ve dine ait olmanın getirdiği ayrıcalıklar seçilmiş örnek giysiler üzerinde ve ayrıntılarda gözlemlenmiştir.

SUMMARY

When a historical review is conducted, it is understood that the Bulgarians, just like Turks have come from Central Asia. Şhalwar and caftan that are heritages of Central Asia have been indispensable pieces of clothing through all historical periods both for Bulgarians and Turks.

When a geographical review is made, it is observed that the Balkans and Anatolia display similar climatic condition and that similar raw materials have been used for this reason. It would be appropriate to note that wool, linen, silk and cotton are hand-woven and that they are the materials used most commonly for traditional clothing both in the Balkans and Anatolia. Acceptance of Christianity by Bulgarians has especially effected the colors and designs on clothing. Rear apron and Sukman, namely two components observed in the clothing of Bulgarian women, which are not come across in Anatolia were taken from the Slav culture and preserved for centuries.

The consequences of the geographical proximity of Bulgaria to Istanbul, the capital, during the Ottoman rule have been intensive trade and social relations and the fact that the clothing style of Turkish men have been fully accepted and adopted in 500 years. Although laws about clothing led to differentiation of Bulgarians and Turks at all times in terms of clothing and external appearance, it should be noted that the differences were always restricted with colors and accessories.

When Bulgarian and Turkish clothing is reviewed in general, it is observed that the pieces of clothing such as shirts, underpants, aprons, head scarves, belts, socks, jackets, head scarves are similar or almost the same in terms of pattern and material. Furthermore, it is also observed that details of women's clothing such as mittens and breast straps are used as well.

Names such as *anteri*, *potur*, *caftan*, *benevrek*, *yemeni*, *kundura*, *tülbent*, *peştamal*...etc have been used in the same meaning in both languages. Pieces of clothing used Bulgaria generally have

preserved their natural and regional characteristics. They are generally single colored; decorations and use of color are regional. The pieces of clothing are less. Clothes are more colorful in Anatolia, materials presented to the market such as silk and cotton is used more commonly. The pieces of clothes are much more.

All kinds of similarities in terms of fabric, form, pattern, embroidery, decorations, color, type of clothing, name etc were taken into consideration during the research. Besides general similarities in clothing in Anatolia and the Balkans caused by living together, differences caused by being members of different nations and religions were also observed in the research.

GİRİŞ

Avrupa ve Asya Kıtasının birleştiği yerde iki yarımada Balkan Yarımadası ve Anadolu Yarımadası yer alır.Bu Topraklar tarih boyunca pek çok kültüre ev sahipliği yapmıştır.Pek çok kültürü ağırlayıp ,bir araya yada karşı karşıya getirmiştir.Savaşlar ve göçlerle şekillenen bu coğrafyanın kültürel zenginliği ise en çok giysilerinde korunmuş ve yansıtılmıştır.

Tarihte 500 yıl boyunca Osmanlı Devleti sınırları içinde olan bu topraklar farklı din, dil ,kültür ve geçmişe ait iki topluluğu ,yan yana getirmiştir. Coğrafya ve tarihin 500 yıllık ortak bir yaşam sunduğu bu insanların sosyal ve kültürel yapıları bu birliktelikten nasıl etkilenmiştir?Toplumlar için kültürel yapının en temel görsel yansıması ve insanın ayrılmaz parçası olan giysiler bu toprakların zengin ve çok yönlü mirasından günümüze neleri taşımıştır?

Uzun bir Tarihsel süreci ve geniş bir coğrafik alanı kapsayan bu araştırma,konu ile ilgili derinlemesine bir incelemeden çok,Türk ve Bulgar giysilerinin genel bir Coğrafik haritasını sunmaktadır ve giysi oluşumunu etkileyen tüm unsurları takip etmeye çalışarak, tarih boyunca oluşum sürecini izleyip, Avrupa modasının Endüstrileşme ile birlikte tüm dünyaya yaydığı giyim şeklinden bir adım öncesini özellikle 19. yy lı ve Osmanlıda, halk giyimini göz önüne sermektedir.Araştırmada sadece nelerin giyildiği değil, neden giyildiği , yapısı ve hangi malzemedden yapıldığı, da gösterilmeye çalışılmıştır.

İnsan Toplumsal bir varlıktır.Yalnız yaşayamaz.Bu nedenle toplum içinde yer edinmeye ,diğerleri gibi olduğunu göstermeye çalışır.Bu tavrını ait olduğu toplumdakiler gibi giyinerek ortaya koyar.İnsan aynı zamanda bireysel bir varlıktır ve toplumdakilerden bir şekilde sıyrılıp fark edilmek ister .Bu nedenle giysilerinde diğerlerinden farklı olan ayrıntıları da taşır.Giyimle ilgili ayrıntılı bir araştırmanın en doğru sonucu, söz konusu coğrafik alandaki tüm bireylerin giysilerinin tek tek incelenmiş olmasıdır.Şu an elinizde bulunan bu araştırmada geçmiş bir Tarih ve geniş bir Coğrafya söz konusudur, dolayısı ile araştırma çoğunlukla yazılı kaynaklar, konunun

uzmanı kişilerle yapılan görüşmeler,müzeler,müze arşivleri,ve günümüze kadar korunmuş ulaşabildiğimiz birkaç örnek giysi çerçevesinde oluşturulmuştur.

Araştırmada kadın ve erkek giyimini oluşturan görsel unsurların yanı sıra giysinin temel yapıtaşı olan kumaş özelliği üzerinde de durulmuştur.Giysiler tek tek incelenmemiş genel bir profil ile ele alınmış ,özellikle benzerliklere ve farklı yönlere dikkat çekilmiştir.

Günümüz moda döngüsü içerisinde nerdeyse temel bir kaynak haline gelmiş etnik giysilerin modernize edilmesi olgusu ile Modaya ilham veren Çin,Hint,Mısır,Yunan..vb. gibi uygarlıkları kendi varlıklarını günümüz giyim ayrıntılarında adeta ölümsüzleştirmektedir .Moda her zamanki yılmaz yenilik arayışı ile farklı kültürlerin derin,zengin sularında kendini tazeleme gereği duyacaktır.Bu toprakların gün yüzü görmemiş hazinelerini bulup çıkarmak ,bize sunulan eşsiz görsel lezzeti tatmak ,insan olmanın anlamını kavramakla eşdeğerdir,çünkü kültürlere ait her parça bir yaşamışlığı ,bir amacı ,duyguyu ve anlamı barındırıyor.Bu bakış açıları ile

- Kendi kültürümüzün giyim hazinelerini tanımak.

- Moda'ya yeni ilham kaynakları sunmak

- Giysinin zaman içerisinde oluşum sürecini incelemek

- Komşu ülkelerin giyim münasebetlerini kültür paralelinde gözlemlemek

- Giyimin müzik kadar evrensel ve insana ait vazgeçilmez bir olgu olduğunu vurgulamak,araştırmanın gerekçeleri olarak görülmüştür.İlk adım ise doğduğum (Bulgaristan)ve yaşadığım(Türkiye) topraklardaki giysileri tanımak amacını taşımaktadır.

Araştırma,iki kültürde de ortak olan ve giyimin şekillenmesinde rol oynayan etkenlere değinerek başlamaktadır. Giysilerdeki en önemli ve temel benzerlik olan hammaddeyi tanıtmak amacı ile Balkanlar'da ve Anadolu'da dokuma tarihi ile ilgili bilgi vererek devam etmektedir. Osmanlı dönemine ait 500 yıllık ortak tarih döneminde Bulgar giyimi incelenmektedir.Türk ve Bulgar giyiminin 19.yy dan günümüze kalan görüntüsü genel bir biçimde ele alındıktan sonra,benzer giysi parçaları ile ilgili bilgi verilmekte ve kumaş özellikleri üzerinde durulmaktadır.

1-GİYİM OLUŞUMUNU ETKİLEYEN UNSURLAR:

Büyük medeniyetlere baktığımızda kültürel hazinelerini oluşturan önemli yapıtaşları ile karşılaşırız.Bu yapı taşlarının en önemli özelliği kendilerine özgü olmalarıdır.Bu özgünlüğü yaşanmış tarihleri,hayata bakışları ve sağlam duruşları meydana getirir.Giysiler de kültürel mirasın birer parçası olarak bu özgünlüğü yansıtırlar.Tarih açısından bakıldığında araştırmanın konusu, bugün komşu olan iki ülkenin giysilerinin karşılaştırılması paralelinde, doğuşu ortak iki kültürün,ayrılarak zaman içinde tekrar bir araya gelişini de içermektedir.

1-ÜLKELERLE İLGİLİ KISA TARİHİ BİLGİ:

‘‘Türklerin Altın Kitabı’’ adlı Ansiklopedi’de yer alan Türk ve Bulgar tarihi ile ilgili bilgilere göre: Türkler, M.Ö. 2000 yılından daha eski çağlarda Orta Asya’da Sayan-Altay dağlarının Kuzeybatı bölgesinde, Yenisey ırmağı boylarında yaşamaktadır.669 yılından itibaren Bulgarlar Karadeniz’in kuzeyinden Balkanlara ve Volga nehri kıyılarına ,10.yy da Oğuzlar Orhun Bölgesinden Seyhun nehri kıyılarına ve 11. yy. da Maveraünnehir üzerinden İran’a ve Anadolu’ya göç etmişlerdir.

Bulgarlar 681-864 yılları arasında Balkanlara gelerek ,Tuna Bulgar Hanlığı kurmuşlardır.Bu günkü Bulgaristan ,Tuna Bulgar Devletinin Hıristiyanlaşmış,çok karıştığı için Slavlaşmış olarak devamıdır.

Türkler Anadolu’ya gelerek pek çok beylik ve devlet kurmuşlardır.Bunlardan en önemlileri 1092-1307 Anadolu Selçuklu Devleti ve 1299-1922 Osmanlı İmparatorluğudur. 15.yy da Balkanlar Osmanlı egemenliği altına girmiş ve 5yy. sürececek bir hakimiyet başlamıştır.Özellikle bu 5yy.lık ortak tarih döneminde iki toplum kültürel açıdan birbirinden çok etkilenmiş, bu etki giyime de yansımıştır.1908 de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş ve bu topraklardaki Osmanlı egemenliği sona ermiştir.1923’te Anadolu’da Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.¹

¹-Refik Özdek,Türklerin Altın Kitabı cilt1,Tercuman,İstanbul,1990,s127

Bu durum iki ulusun da Orta Asya'dan geldiğini daha sonra diğer kültürlerle karıştığını ve 500 yıllık Osmanlı egemenliği döneminde yine ortak bir kültürü paylaştıklarını göstermektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan giysilerde de Orta Asya'dan kalan ve günümüze kadar ulaşan etkilerin yanında ,çok yoğun ve uzun soluklu bir Osmanlı dönemi etkisi görülmektedir.

1.2- GİYİM OLUŞUMUNU ETKİLEYEN UNSURLAR

Kültür ,insanı tanımlayan bir ögedir , yan yana olmak,iletişim kurmak,birlikte yaşamak ile oluşur ve yaşamla ilgili her olgudan etkilenir.Giysiler de insanın ayrılmaz parçası olarak kültür ile bütünleşir.Giysi oluşumunu belirleyen sayısız unsur olsa da Balkanlar ve Anadolu'nun farklı coğrafyalar olmasından kaynaklanan çeşitli etkenler giysiler üzerinde önemli farklılıklar oluşturmuştur.Osmanlı Dönemindeki ortak yaşamışlıklar ise giysilerdeki farkları azaltmış,sadece vurgulanmak istenen özel noktaları açığa çıkartmıştır. Giysi oluşumunu etkileyen unsurların iki topluluk için de ne kadar farklı yada benzer olduğunu görmek , giysilerdeki farklılıkları ve benzerlikleri anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.2.1-Türklerin Orta Asya'dan Getirdiği Kültür:

Türkler Anadolu'ya Orta Asya'dan gelmişlerdir ve buradaki giyim alışkanlıklarını kendileri ile birlikte taşımışlardır.

Araştırmalar, bir takım İslim'i ve Coğrafi zorunluluklarla (iklim şartları gibi) ortaya çıkan değişiklikler hariç Anadolu'da Osmanlı döneminde giyilen kıyafetlerin Orta Asya'da giyilenlerle benzer olduğunu göstermektedir.Orta Asya'dan getirilen Türk giysileri yüzyıllar sonra kısmen Anadolu'nun eski yerel giyim kuşamı veya aksesuarı ile karışmaya başlamıştır .Anadolu'nun Yerel halkı ise kendi eski giyim kuşamını devam ettirmiştir.²

Orta Asya'dan Anadolu'ya 24 Oğuz boyunun önemli bir bölümüne mensup aileler gelip yerleşmiştir.Oğuz boylarının ortak kültürel kimlikleri olmakla beraber ,aynı zamanda her boyun kendine has kıyafetleri ve sembolleri vardır .Bu semboller halı ,kilim,çadır,at ,koyun dokuma ,takı ve giysilerinde bir bayrak gibi yer almıştır.³

² Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s143

³Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara, 1992,s50

Kaşgarlı Mahmut'un eserinden de anlaşıldığına göre Orta Asya'da Türk kavimlerinin her birinin kıyafetleri farklıdır. Türkün kıyafetine bakınca onun Oğuz mu ,Kıpçak mı Karluk mu olduğu hemen anlaşılmaktadır.⁴

M.Ö.100lü yıllardan gelen bazı kaynaklardan Türk'lerin o tarihlerde el tezgahlarında yünlü ,pamuklu kumaş ve halılar dokudukları ,ipek dokumaların ise Çin'den geldiği anlaşılmaktadır. Hayvancılık en önemli uğraş olduğu için deri giyimi önem taşımaktadır. Yaşam koşulları nedeniyle kadın erkek giyimi de benzerlik göstermektedir. Kadın ve erkek giyiminde kalıp farkı yoktur. Yünlü ve ipekli kumaşların bütün türlerinden yapılmış olan kaftanlar en üste giyildiği için daima günlük hayatta statüyü temsil etmektedir. Kaftanın altına; üste gömlek, üçetek entari ,hırka, alta don giyilmektedir. Dış donlar deridir. Bunlara şalvar, çakşır, potur denilmektedir.⁵

Türklerin ataları sayılan ve Orta Asya'da yaşamış olan ,Hunlar, Göktürkler ve Uygurlardan kalma kaynaklar bu güne kadar gelen Anadolu giyim kuşam şeklinin ne kadar korunduğunu göstermektedir.

Eski Türklerde en önemli dış giyim eşyası kaftandır. Göktürk heykellerinde, Uygur minyatürlerinde dize veya yere kadar uzanan ,beli kuşaklı ,dik veya devrik yakalı kaftanlar görülmektedir. Kaftanların önü açık olup astarsızdır. Göktürkler döneminde Kırgız kadınları da yün şayaktan yada Çin ipeklisinden kaftan giymişlerdir. Kaftanın renkleri ,kumaşları giyen kişinin sosyal ve ekonomik durumuna göre değişmektedir. Üç etek entari orta Asya'da ve daha sonra Anadolu'da Selçuklular'da erkeklerin ve kadınların giydiği bir elbisedir. Genel olarak erkeklerin kullandığı; kaftan gömlek, hırka ve üçetek entaride kullanılan kol bandı Tiraz'ın ilk örnekleri de Orta Asya'da görülmektedir.

⁴Sabahattin TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, Garanti Bankası İstanbul, 2002, s139

⁵2-Ö.KÜÇÜKERMEN , **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, İstanbul, Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş., 1996, s14

Eski Türk giyiminde kemer ve kuşak mutlaka bulunmaktadır .6-8.yy Göktürk heykellerinde de kemerler vardır.Kırgızlar kemerlerine bıçak ve bileği taşı asmışlardır. Uçlarına eşya asılan kemerler ise en çok Uygurlarda görülmüştür

Hunlar'da erkek ve kadın dış donları deridir.Göktürkler ve Kırgızlar da günümüzün pantolonlarına benzer dış donlar giymişlerdir.Uygurlar ise çakşır giymişlerdir.Ata binen tüm savaşçı kavimlerin tipik giyim eşyası şalvar ve çakşırdır.⁶

Türkler anavatanları Orta Asya'dan Anadolu'ya gelene kadar pek çok milletle ilişki kurmuş kültür ve sanat alışverişi yapmışlardır.Çin hudutlarından ,Hindistan'a,Arabistan'a ,Anadolu'ya ve daha sonraları Avrupa içlerine kadar gelmişlerdir.Bu nedenle giyimlerinde Uzak Doğu'nun olsun ,Yakın doğunun olsun tesirini görmek her zaman mümkündür.Şamanist gelenekler ,İslamiyet'in getirdiği kurallar ve asırlarca Hıristiyan ve Yahudi toplumlarıyla iç içe yaşamının doğal sonucu olarak karşılıklı etkileşimler yaşamışlardır.Bizans'ın Hıristiyan görünümünde fakat antik çağ kökenli kültürüne karşılık ,Selçuklular Anadolu'ya ,her ne kadar,Müslüman görünümünde gelmiş olsalar da .Orta Asya-Şaman ,Çin-Tao ve Budist,İran –Mani ve Zerdüşt fikirlerin temelinde bir kültür getirmişlerdir.⁷

1.2.2.Bulgarların Balkanlara Getirdiği Kültür:

Pek çok kültürden etkilenen Bulgar giysileri temelde büyük savaşçı Asparuh ile bu topraklara gelen Eski Bulgarların giysilerinden izler taşımaktadır.Bu durum daha çok Bulgar giysileri; 'Çuvaşi', 'Mordvi', 'Mari' gibi Volga nehri halklarının giyimiyle karşılaştırılınca anlaşılmalıdır ,çünkü Volga nehri kıyıları Bulgarların da Balkanlara gelmeden önceki yerleşim yerleridir.Bu benzerlik giysilerin kullanım şekli,renkleri,bazı işlemlerin yerleşimi ...v.b dir.Bu benzerlikler bugünkü Bulgaristan'da sınırlı bir coğrafyada belirgindir,bunlar Asparuh halkının yerleştiği yerler olan *Razgrad ,Popovo, Provadiye, Kuzey Stara Planina* Dağı etekleridir.Günümüzde en belirgin Eski Bulgar

⁶Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara, 1992,s22

⁷Cahide KESKİNER ,''Türk Minyatürlerinde Kadın Başlıkları'',**Antik Dekor Dergisi** ,Sayı 27,1994,s119

giysilerinin dahi Slavlaşmış olduğu görülmektedir.Örneğin *Razgrad, Provadiye* yörelerine ait 'kopan' giysisi Volga halkları ile en benzerdir oysa ki,kopan ile birlikte giyilen tunikvari uzun kadın gömleğinin haç biçiminde açılmış dekoltesi,birbiri üzerine giyilen çift önlük, Slav giyim şekline ait ayrıntılardır.⁸

Eski Bulgarlar keten ve kenevir yetiştirmiş ,hayvancılıkla uğraşmışlardır.Bu nedenle keten kenevir ve yün , giysi yapımında kullandıkları temel hammaddeler olmuştur.Hayvanlardan elde ettikleri derileri de silah,giyim ve eşya olarak işlemiş ve kullanmışlardır.Bu konudaki ustalıkları 'Bulgar derisi' olarak ünlenmiştir ve eski Bulgarların giysileri genelde hayvan yünündendir.Kadın ve erkek deri yada yünden yapılmış, diz üstü uzunluğunda kısa tunik veya kolları uzun, önden düğme yada 'petlitsi' ile kapanan 'kaftan' giymişlerdir.Ayaklarına diz ve bilek arasında biten çizme giymiş ve sivri şapkalar takmışlardır , bunların etrafını kürkle kaplamış yada katlayarak kullanmışlardır .⁹

6 ve 7.yy da Balkanlarda Slavlar önemli bir güçtür.Hunlar,Eski Bulgarlar ve Slavlar Balkanlara birlikte yaptıkları akınlarla bu günkü Bulgaristan topraklarını ele geçirmişlerdir ve Bulgarlar buraya yerleşmiştir.Bu dönemde bu topraklarda kültür düzeyi daha gelişmiş olan Helen topluluğu yaşamaktadır¹⁰

Bulgarların Helenlerin giyim tarzından küçük ayrıntılar dışında pek etkilenmediği kabul edilmektedir.Bulgar kaynakları Bulgar halk giyiminin en çok Slav giyiminden etkilenmiş olduğu üzerinde durmaktadır.Yaptığım müze ziyaretlerinde de *Silistra* müze görevlisi Rosen Çovakov ve *Starazagora* müze görevlisi Evgeniya İvanova özellikle Bulgar giyimini Slav giyimi ile benzerliğini vurgulamışlardır.

Slav giyiminin temel elemanı gömlektir.Gömlek kadın ve erkekler tarafından belden bağlanarak kullanılmıştır Yazın keten kışın yün gömlekler giymişlerdir. Kadınlarda gömlek ayak bileklerine kadar, erkekte dize kadar uzundur.Erkekler göbek altına bel ve bileklerden bağlanan geniş yada dar donlar giymişlerdir.Bu dönemde

⁸ Mariya Veleva,**Bulgar Geleneksel Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi**,Bılgarska Akademiya na Naukite,İzvestiya na Etnografskiya İnstitut i Muzey Tom 8,1965,s71

⁹A.g.k.,s9

¹⁰ Gina Krısteva NOJAROVA ,''Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi'' **Bulgaristanda Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**'',Türkçesi:Ayrın Berk,Milli Kütüphane,Sofya,s11

kadınlar bellerine dikdörtgen parçalar bağlamışlardır.Bu dikdörtgen parçalar , önlüğün en ilkel hali olarak görülmektedir. O zamanlar tüm beli saran ve vücudu dolaşan önlük, zamanla ön ve arka olarak iki parçaya ayrılmıştır.Soğuk havalarda üst üste gömlekler giymişler yada üzerlerine fibulalarla tutturulmuş deri örtüler örtmüşlerdir.Yazın yalınayak dolaşmış, soğuk havalarda ise dikdörtgen bir kumaş parçasını ayaklarına sarıp,kenarlarında ip geçirilmiş deri bağlarla bağlamışlardır.Saç ve sakallarının uzun olması özgürlük belirtisi olarak görülmekte ve bu dönemde sadece kölelerin saçlarının kısa olduğu belirtilmektedir.¹¹

İlk Bulgar devleti kurulurken Slav,Trakyalı ve Eski Bulgar kültürleri bir araya geldiği için giyimde kesin çizgiler çizmek ve hangi öğelerin kime ait olduğunu söylemek mümkün değildir.

Bulgarlar sadece Slavlardan değil başka milletlerden de etkilenmişlerdir.

’’Svidas Günlüğü’’adlı yapıtta ,9.yy’ın ikinci yarısında Bulgar giyiminin görüntüsü ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır.Yine Türk soyundan geldiği bilinen Avarlar’ın Bulgar giyimi üzerindeki etkisinden şöyle söz edilmektedir: ‘‘Avarlar’ın giyimi Bulgarlar’ın çok hoşuna gitmiştir ,onlar da kendi kıyafetlerini Avar’larınki ile değiştirmiş ve bugüne kadar onlar gibi giyinmişlerdir .’’ denilmektedir.Bulgarlar 80 yıl Avar’ların yönetiminde kalmıştır.

Bizansla komşu oldukları dönemde ise Bulgarlar Bizansla yakın ilişkiler içinde olmalarına rağmen önceleri kendi giysilerini kullanmayı tercih etmişlerdir.’Konstantin Bagranorodni’nin ‘Seremoni’ adlı kitabında Bulgar yöneticilerin davetlere kendi geleneksel giysileri ‘skaramangiya’ ile katıldığı görülmektedir.Giysin önü Kaftan gibi açıktır,diz üstüne kadar uzundur,yan yırtmaç kenarları ovaldir ,belde kemer vardır,göğüs kısmı bele kadar kapalıdır ve uzun ‘petlitsi’ ile kapanmıştır.¹²

Bizanslılar 9.yy dan sonra Bulgar ve Avar kıyafetlerinden de büyük ölçüde etkilenmişlerdir.’Bulgar Giyim Tarihi ‘adlı eserde Bizans dönemi sanatını inceleyen uzmanlardan Ebersolt’un Doğu kostümlerinin Bizans sarayına etkisini ayrıntılı bir biçimde ele aldığı ve üzerinde durduğu en önemli giysi parçasının ‘skaramangia’

¹¹ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s7

¹²A.g.k.,s15

olduğu belirtilmektedir.Bu giysinin Türk kaftanına kadar giden bir geçmişi olduğu örneklerle anlatılmakta,kaftan formunun,daha sonra Bizans kanalıyla önce birçok Avrupa sarayına ve varlıklı kesime yayıldığı bir nevi asil giysisi olarak yüzyıllarca giyildiği ileri sürülmektedir.¹³

İpek böceğinin M.S.6.yy da İmparator Justinyanus zamanında Çin'den gelen keşişler tarafından asalarının içinde saklanarak İstanbul'a getirildiği rivayet edilir.7.yy dan itibaren .Bizans ipek endüstrisinin merkezi İstanbul'dur.Bu dönemde bazı boyaların ve bazı giysilerin halk tarafından yapılması ve giyilmesi yasaklanmıştır Örneği Skaramangia sadece İmparator dükkanlarında yapılmakta ve erguvan rengi ipekliler sadece İmparator ailesi ve çevresinde giyilmektedir.Başlangıçta ipekli kumaşlar üzerindeki desenler basit,renkler iki tondayken 6.yy ortalarından sonra çok renkli ve gösterişli motifleri olan ürünler görülmektedir¹⁴

Bu durumda incelenen Türk ve Bulgar kaynakları da aynı benzer sonuçları karşımıza çıkarmakta ve Kaftanın da iki kültür için çok eski dönemlerden kalma ortak bir giysi olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönemde kullanılan ve Türk Giysileri ile Benzerlik gösteren unsurlar çoktur. Şapkanın üzerine takılan tüyler cesaret ve güç belirtisi olarak sevilen süslemelerdendir. Anadolu'ya gelindiğinde Selçukluların da şapkaya tüy taktığı görülmektedir Bulgarlarda da bu dönemde Türklerde olduğu gibi Kadın ve Erkek giyiminin kalıpları aynıdır.Kemer de yine Türklerde olduğu gibi çok önemlidir aynı şekilde ona kılıç,bıçak,deri kese ,boynuz gibi şeyler takılarak kullanılmaktadır. Hayvancılık ve Tarım ürünlerinin aynı olması giysilerin benzer hammaddelerden üretildiği sonucunu getirmektedir.

¹³Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s121

¹⁴ a.g.k.,s112

1.2.3. Anadolu'da Türklerden Önce Var Olan Kültür:

Türkler için giyim oluşum sürecini etkilemiş bir diğer unsur da Orta Asya'dan gelen Türklerin Anadolu topraklarında karşılaştıkları yeni insanların giyimidir.

Anadolu'da İ.Ö.2000-İ.Ö.500 arası dönem giyim tarihi açısından olağanüstü önem taşımaktadır. Günümüze kadar süregelen birçok kıyafetin ,aksesuar ve takının kaynağı bu 1500 yıllık dönemin içinde yer almaktadır.

Örtünme ve sarınma şeklinde kullanılan tek parça kumaştan oluşan Anadolu giyimi İ.Ö:1000 den sonra İç Asya uluslarının etkisi ile yerini vücut organlarını ayrı ayrı saran dikişli yeni giysilere bırakmıştır böylece tunik,gömlek ve pantolon yayılmıştır.Fonksiyonellik ve estetik açılardan sonradan çok benimsenen bu giyim parçası için asırlarca 'barbar giyimi'* tanımlaması yapılmıştır.

Step uluslarının Oğuz Türklerinden çok önce dolaylı yollardan da olsa Anadolu kıyafet tarihinde etkili olduğu bilinmektedir.Orta Asya Steplerindeki ulusların (İskitler,Sarmatlar,Türkler)giysileri birbirinden pek farklı değildir.Kıyafetleri post ve deriden kısa bir tunik,uzun pantolon,deri ve kürklü ayakkabı ve başlıktır.Göç,askeri ve siyasi nedenlerle bu giyim Karadeniz sahilleri ve Güneydoğu Avrupa'ya yayılmıştır.¹⁵

Roma çağında Anadolu halkı yerli ve eski geleneklerinden kıyafetle ilgili üç tanesini sürdürmüştür.Bunlarda ilki Frig başlığı,ikincisi geniş bel kuşağı sarma geleneği,bir diğeri ise bazı kadınların özel ve dini mekan ve olaylarda başörtüsü kullanma geleneğidir.

M.S.2.yy la ait Edessa kazılarında Roma karakterlerinden çok Güneydoğu Anadolu'nun eski kültürünü yansıtan yerli karakteristik giyim göze çarpar,bunlar örneğin şalvar ,sarık,aba, püsküllü pabuçtur.

Sonuç olarak Anadolu giyim kültürü Orta Asya milletlerinden çok etkilenmiştir.Bu etkileşim bölgeler arasında üslup farklılıkları şeklinde açığa

* Barbar:Yabancı düşman anlamında kullanılmıştır.

¹⁵ Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s75

çıkmaktadır.Orta Anadolu figürlerinde Orta Asya etkileri daha belirgindir.Kuzey Doğu Anadolu Saltuklu bölgesidir, Van ve Ahlat Azerbaycan-Kafkas bölgeleri etkisinde kalmıştır,güney İran ve Suriye ,Artuklu Bölgesi,Mardin,Diyarbakır,Maraş'ta ise Mezopotamya sanatı ile ortak özellikler görülür.¹⁶

Anadolu'nun batısında ise farklı etkiler görülmektedir.Eski Girit-Miken,Yunan ve Roma adetleri Türklerden önce özellikle Batı Anadolu'da ve Trakya'da canlı bir biçimde Bizanslıların devraldığı bir kültür mirası olarak yaşamıştır.Anadolu içlerine geldikçe eski ulusların bu gelenekleri karşılıklı etkileşimlerle bölgesel sanata ve karaktere bürünmüştür.¹⁷

İskitler, Anadolu'nun Karadeniz sahilleri ile Kırım ve Kafkasya'da belirgin kültürel izler bırakmıştır.Bu arada Karadeniz sahillerindeki Helen kolonileri de İskit kültürü ile tanışmış ve karşılıklı etkileşimlerden kıyafetler de payını almıştır.Orta Karadeniz sahilleri başta Giresun, Trabzon ,Sinop gibi eski Helen kolonileri; deniz yoluyla ,Rize ve Artvin yöresi Kafkaslar ve Gürcistan yoluyla .Trakya ise bir taraftan Romanya ve Bulgaristan gibi Karadeniz yoluyla ve Diğer taraftan Balkanlarda iz bırakmış Hun'lar yoluyla bu kültürün(İskit,Orta Asya) etkisinde kalmıştır.

Orta Asya'dan gelen giysiler Anadolu'da önemli bir iklim farklılığı etkisiyle karşılaşmıştır bu da giyim hammaddesinin değişimini zorunlu kılmıştır.Türkler Anadolu'da daha önce yaşamış olan insanların dokumalarını beğenmiş ve kullanmışlardır ancak elbiselerinin kesiminde pek bir değişiklik olmamıştır.

Beylikler dönemi giyim kuşam açısından önemlidir.Zira ,belirli bölgelerde bir veya iki oymağın birleşmesiyle ,oymak veya boy geleneklerine uygun bir giyim kuşam uygulaması ortaya çıkmıştır.Oysa bu bölgelerde ,daha önceki sakinlerin sahip oldukları

¹⁶ Sabahattin TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**, Garanti Bankası İstanbul, 2002, s105

¹⁷ Sabahattin TÜRKOĞLU, "Tarih Boyunca Anadoluda Kadın Giyimi", **Antik Dekor Dergisi** 24, 1994, sayfa 36

giyim kuşam gelenekleri devam ettiğinden bölgesel giyim farklılıkları daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır.¹⁸

Anadolu coğrafyası bu şekilde Tarih boyunca zenginleşen çok renkli bir giyim hazinesine ev sahipliği yapmıştır.

1.2.4-Balkanlarda Bulgarlardan Önce Var Olan Kültür:

Bulgar kaynaklarına göre bu günkü topraklardan daha kuzeyde yaşayan Slavlar ve Eski Bulgarlar bu topraklara geldiklerinde Yunan kültüründen çok derin etkilenmiş olan Traklarla karşılaşmışlardır.Bu insanlar eski Roma ve Helen kültüründen kalma yuvarlak penula,yada dikdörtgen örtüler sarınmaktadır.Slavlar kendileri ile birlikte zengin dokuma geleneklerini ve kıyafetlerini de bu topraklara getirmişlerdir.¹⁹

Türk kaynaklarında ise Trakların Karadeniz üzerinden gelen Asyalı uluslardan etkilenmiş oldukları yazmaktadır.Şehirlere inmeyip,köle ve paralı asker olarak görev yaptıklarından söz edilmektedir .Kıyafetlerinin İskitlerinkine benzediği söylenmektedir.²⁰

Sonuç olarak, Bulgar kaynaklarında Bulgar giysilerinde bu topraklarda eskiden yaşamış olan halkların ,’’trak’’ ve’’dak’’*ların izlerinin de görüldüğü fakat bunların çok belirgin olmadığı ve zamanla eridiği belirtilmektedir.

1.2.5-Anadolu’da Komşu Topluluklarla İlişkiler:

Anadolu pek çok kültürü barındıran iki kıtayı birleştiren bir köprü özelliğindedir.Bu topraklardan göçler hiç eksik olmamış,yüzyıllar boyu pek çok ulus bu topraklarda bir arada yaşamıştır.Osmanlı döneminde de ülkenin genişleyen

¹⁸Sabahattin TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadolu da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s140

¹⁹Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s9

²⁰ a.g.k.,s83

* Romenlerin ataları

coğrafyasıyla Anadolu yeni komşularının kültürüne kapılarını açmıştır. 19.yy.dan itibaren Kırgız,Özbek,Uygur,Azeri,Tatar vb kavimlere mensup Türkler de Türkiye'ye gelip yerleşmişler ,kültürlerini Anadolu Türklerinin kültürüne katmışlardır.

Yıllardır kentlere yerleşen Türkler ,bölgeye göre değişen nitelikte ,Rum, Ermeni, Bulgar, Sırp, Arap,Çingene komşuları ile Sultan,fikir adamı , ustalar ve tüccarlar çevresinde , Ahi ve lonca gibi sanat ve sosyal kuruluşları ile yerleştikleri mahallelerde ;öte yanda sürülerinin peşi sıra göçebeliği devam ettirenler ise ,günümüze kadar gelen ,Tahtacı , Yörük, Türkmen, Kızılbaş ,Bektaşî gibi adlarla ,kendilerine özgü geleneksel yaşamlarını sürdürmüşlerdir.²¹

Göçlerle oluşmuş bu yakın ilişkilerin yanı sıra geniş bir coğrafyaya yayılan Selçuklu İmparatorluğu içerisinde her zaman kültürel bir etkileşim olmuştur.Müslüman olmaları nedeniyle de Türkler özellikle hem İranlılar hem Araplarla ilişkide bulunmuş ,fakat giyim yönünden İranlılarla benzerlikleri çok olmasına rağmen Araplardan giyim ve gelenek yönünden açık biçimde ayrılmıştır.²²

Pers giyim tarzı , Akdeniz'e sahili olan Fenike,Suriye ve Kilikya hatta daha sonra görüleceği gibi Lykia'da ve Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmında yayılmış ve benimsenmiştir.²³

1.2.6-Balkanlarda Komşu Topluluklarla İlişkiler:

Anadolu ve Balkanlar'da yaşayan halklar farklı komşu kültürlerle etkileşim içinde olmuştur, fakat Osmanlı döneminde komşuluktan çok Türk ve Bulgar kültürlerinin direkt teması söz konusu olduğundan giyimde benzerliklerin oluşması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Balkanlar'da Komşu kültürler yüzyıllarca birlikte yaşamış,savaşlar ve göçler insanları yeni yurtlara taşımıştır .Bu durumdan insanların yaşantıları ve gelenekleri gibi

²¹Aydın UĞURLU, ''Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı'' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987

²²Sabahattin TÜRKOĞLU,Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s138

²³A.g.k.,s79

giysileri de etkilenmiştir.Özellikle bazı komşu ülkelerle giyimde bu gün de devam eden benzerlikler söz konusudur.Örneğin Ukraynalılar ,Çehler,Sırpalar,Hırvatlar ve Polonyalılar da Bulgarlar gibi iki adet önlük bağlamaktadır.Tuna kıyılarında ise damat giysisi etekleri serbest beyaz gömlek ve belde kuşaktır.Bu görüntüsü ile Rus tarım işçisi giyimine benzemektedir. Batı Ruslarla benzerlik gösteren giysiler; tunik benzeri kolları önden işlemeli gömlek,tek katlı ön ve arka “zapaska”(önlük),”uzun erkek gömleği”,”benevretsi”denilen erkek şalvarı ve kadınların giydiği beyaz yünlü “svita”denilen önlük gibi pek çoktur.

Güney Ruslarla Kuzeydoğu Bulgarların giyimlerinde benzerlik kadınların “Çift Önlük” giysisindeki dikdörtgen omuz parçası eklemeli gömleğidir.Buradaki ekleme kumaş yada işleme olabilir.Bu işlemeye Ruslar “poneva bez proşva “der.Başa dolanan çift örgülü saç biçimi ve çift ve tek boynuz saç bağlama “brane “adı verilen işleme çeşidi de ortakdır.²⁴

Tarihin sunduğu birliktelikler halk giyimin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.Bulgar giyimi tarih boyunca Yunan ,Roma,Bizans kültürlerinden etkilenmiştir.Örneğin Bizans başkentinin yakınlığı ve en büyük pazarın burada oluşu güney Bulgaristan’daki Sayaların görkemini açıklamaktadır.Aynı şekilde bu giysinin kalıp ,renk ve süslemeleri de Bizans kültürünü yansıtmaktadır.²⁵

500 yıllık Osmanlı egemenliği Güneydoğu Bulgaristan’daki erkek giyim renginin Türklerde olduğu gibi siyah olmasına yol açmış ve kaytan süslemelerin artışı sağlamıştır.Tüm bu benzerlikler komşu kültürlerin giyim üzerindeki yoğun etkisini göstermektedir.²⁶

²⁴ VELEVA Mariya,**Milli Etnoğrafya Müzesi Yayınları cilt 8,**” Bulgar Halk Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi” ,Sofya ,1965,s12

²⁵ Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s7

²⁶ Mariya VELEVA ,” Geleneksel Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi”,Türkçesi:Ayrın Berk,**Bulgar Bilim Akademisi cilt8** ,Sofya,Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını ,1965,s74

1.2.7-Anadolu'da Din Olgusu:

Giysiler pek çok oluşumdan etkilenmektedir, bunlardan biri de Dindir.Topluluğun mensup olduğu din giyimle ilgili şartlar öne sürüyorsa bunlara uyulması gerektiği kabul edilmektedir.

Türklerin İslamiyet'i kabulü X.yy da başlamış iki asır sürmüştür.Bu bakımdan Türklerin Anadolu'ya gelişi ile ,İslamiyet'i kabulü yaklaşık olarak aynı tarihe rastlamaktadır

Yine de dinin gereği olarak görülen türban ve püsküllü şal Türklerin Araplar vasıtasıyla doğudan aldıkları geleneklerdir Türk kadını Orta Asya'da ve Selçuklular zamanında özel durumlar dışında başını örtmez, kapalı ve uzun kollu giyinme gibi bir zorunluluğu da yoktur Kadının kapalı giyimi Türk'lerin İslamiyet'i kabulünden sonra görülmeye başlanmıştır.²⁷

13.yy da Halifenin elçisi olarak ,Anadolu'ya gelen İbnü'l cevzi “Türklerin giysileri ,Arapların giysilerinden farklıydı. Kırsal alanda ise İranlılara benzemiyorlar ,kadınları örtünmez ve özgürdü.” diye yazmaktadır.²⁸

Bunun yanında Türkler Anadolu'ya gelmeden önce de bu topraklarda örtünme ve kapalı giyime rastlanmaktadır.Bizanslı kadınlar ,ev dışına çıkarken örtünmektedir .Bu uygulama her ne kadar Bizans çağından önceleri de varsa , Ortadokslar'ın muhafazakar olmalarının da örtünmede etkisi büyüktür.Örtünme konusunda bazı araştırmacılar daha da ileri giderek ,Türklerin örtünmeyi Bizans dünyasıyla tanıştıktan sonra daha önemseydiğini söylemektedir .Fuat köprülü bu iddianın doğru olabileceğini belirtmektedir.

Anadolu'da Giyim Kuşam adlı yayında bir batık vazosu ve Asos'ta bulunan başı örtülü heykelciklere dayanarak,baş örtme geleneğinin Anadolu topraklarında Hititlere kadar uzandığı ileri sürülmektedir.*

²⁷ Sabahattin TÜRKOĞLU,Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s136

²⁸Aktaran: Aydın UĞURLU,“Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı” ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,s4

İ.Ö.5-3.yy klasik Helen dönemi kadınlarının saçlarını bir bantla bağladığı bilinmektedir.Bu tür bağlama Rumeli'nde hala genç kızlar tarafından uygulanmaktadır.Ayrıca Yunan kadınlarının rahibelik yaparken ,bir tapınağa girerken tapınakta adak adarken,gelin olurken ve cenaze merasimlerinde baş örtmek zorunda olduğu bilinmektedir.²⁹

Dinin gerekleri dışında da halkın din büyüklerini taklit ettiği görülmektedir.Bu durum kıyafette de söz konusudur.Örneğin din büyükleri gibi sarık sarmak Hz. Peygamber gibi sarığın bir ucunu sarkıtmak ,onların giydikleri renkleri giymek.İpek gibi değerli kumaşları israf sayılmasından dolayı giymemek,Namaz için sık sık abdest almak zorunluluğundan dolayı kol yeninin dirseğe kadar açılması bu grup davranışlardan sayılmaktadır.³⁰

1.2.8-Balkanlarda Din Olgusu:

Bulgar nüfusunun genel çoğunluğu Hıristiyan dır.Dinin getirdiği zorunlulukla Katolik kadınlar koyu renkli dekoltesi kapalı sukman giymektedir.

Müslüman Bulgarlar ise şalvar giymekte ,çok takı takmakta,baş örtülerini yüzün üst kısmını açık bırakacak şekilde bağlamaktadırlar.Erkekleri fes giymektedir. Kadınların kollarının ve bacaklarının görünmesi ahlaki açıdan hoş karşılanmadığı için kadınlar dirsekten bileğe kadar 'narıkvitsi' denilen kolçaklar giymektedir.Etekleri bileğe kadar uzundur ve dize kadar 'kaltsi' denilen örgü çorap giymektedirler.³¹

Farklı dinlerin etkisindeki halklar oldukları için Bulgar ve Türklerin giyimleri bu noktada ayrılmaktadır,öyle ki Osmanlı döneminde kadın yada erkek olsun halktan bir kişinin sadece giyiminden onun Müslüman mı Hıristiyan mı olduğu anlaşılmaktadır.

* S.Türkoğlu, **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,,sayfa 28 resim 38 ve sayfa:65 resim 87

²⁹ A.g.k.,s115

³⁰S TÜRKOĞLU, ''Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye'deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi'' ,**Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**,s433

³¹Mariya VELEVA , '' Geleneksel Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi'' ,Türkçesi:Ayrın Berk,**Bulgar Bilim Akademisi cilt8** ,Sofya,Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını ,1965,s74,s11

1.2.9-Anadolu'da Coğrafi Koşullar:

Giyimin iklim koşullarına uygun olması da kaçınılmaz bir durum olarak giysinin kumaş,kesim,renk,giyim şekli gibi özelliklerini etkilemektedir.Ayrıca Anadolu'da bölgeler ve yerel özellikler ,o bölgede bulunabilecek boyalar ,dokumalar,işlemeler ve kesimlerde giyimde farklılıklar yaratmaktadır.

Örneğin ,Ege iklimi Halikarnas Ballıkçısının anlatımı ile 'tam insan boyunda olup' kışları palto ve sobayla ,yazın soğutucu ve yelpazeye gerek kalmadan ,yalın kat bir giysi ile dört mevsim geçirilebilir.Burada yaz aylarında ince şeffaf ,akıcı tek parça kumaş ,vücudun estetik hareketlerini belirten , pilileri omuzda tutturularak kullanılırdı Bu kumaş,keten,pamuk ve ipekten dokunurdu.' demektedir

Anadolu'da ise dört mevsim yaşanır.Buradaki insanların , soğuk kış aylarında kullandıkları kumaşlar ise çoğunlukla yünden yapılan aba türü kalın örgülü dokumalardı.³²

Araştırmamızın iki merkezi coğrafi bakımdan komşu olması nedeniyle,iklim benzer özellikler gösterir.İki yarımadada da dört mevsim yaşanmaktadır.Zengin bir bitki örtüsü (flora)ve hayvan (fauna)ya sahiptir.İlman ve yağışlı bir iklime sahip bu topraklar insan yaşamına en uygun ortamı sağlamaktadır.Aynı şekilde daha kuzeyde ,yada dağlık olan kesimler diğer yerlerden daha soğuktur.Anadolu iklimi Orta Asya'ya göre özellikle Ege Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'da daha sıcak olduğu için burada daha açık renkli ve ince kumaşlar tercih edilmiştir,Anadolu'da önceden yaşamış olan insanların dokumalarını beğenmiş kullanmışlardır,yalnız elbiselerinin kesiminde pek bir değişim olmamıştır.Doğuda ise soğuğun etkisi giysilerin giyim şeklini etkilemiştir.Kadınlarda birkaç entarinin üst üste giyilmesi, yada üçetek entarinin arka eteğinin kuşak içine kaldırılmasında da soğuk iklimin etkisinin olduğu düşünülebilir.

³²Aktaran:Aydın Uğurlu,**Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı** ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 48 ,1987,s22

1.2.10-Balkanlar'da Coğrafi Koşullar:

Coğrafi koşullar giyimi hem hammadde açısından ,hem de biçimsel olarak etkilemektedir.Dağlık yörelerde kışın soğuşundan koruyan , yünlü ve vücudu daha çok saran giysiler giyilmektedir.Stara Planina dağında kadınlar kışın yünlü Sukman giyerken yazın iki önlük bağlamışlardır.Bölgesel olarak yetiştirilen tekstil hammaddeleri de giyim karakterini etkilemektedir.ör:Rodop,Rila,Stara Planina Dağı - keten kenevir ,Trakya-Pamuk, Sliven –ipek üretimi konusunda gelişmiştir.³³ Bu duruma bağlı olarak insanlar çoğunlukla kendi yörelerinde yetişen hammaddelerden yararlanarak giysilerini yapmış boyamış ve kullanmışlardır.Bu nedenle bölgesel farklılıklarda süreklilik ortaya çıkmıştır.

Anadolu'daki daha sıcak hava şartları pamuk üretimine izin verirken,balkanların serin iklimi keten ve kenevir yetiştirmeye uygundur.

1.2.11.-Osmanlı'da Giyimle İlgili Kanun ve Düzenlemeler:

Devlet yönetimi açısından toplum düzeninin sağlanması amacı ile ,birey açısından ise bir yere ait olma güvencesinin hissedilmesi amacı ile ,Anadolu'da bütünleşmiş olan farklı grupların ,farklı giyim alışkanlıklarını sürdürmelerine önem verilmiştir.Bu nedenle dönem dönem yasalar çıkarılmıştır.Osmanlı yönetiminde ,saraylı ve Müslüman uyrukluların ,azınlık ve yabancıların ,sosyal düzeylerini ,yörelerini ,inanç ve mesleklerini belirtecek türde ,çok farklı giyim alışkanlıkları olduğu görülmektedir.

Osmanlı, kuruluşundan sonra iç düzenin sağlanması için kılık kıyafet ile ilgili yasalar çıkarmıştır .Külah ,börk ,kavuk ,sarık gibi serpuşlar ,entari ,cepken ,cüppe, kaftan gibi giysilerin ve merasim kürklerinin malzemesi,şekli ,dokuması ,rengi,astar ve süslemeleri nizamla bağlanmıştır .Örneğin Türkmenler ,rengarenk tülbentlerle süslü Şaman başlığı renginde,kırmızı keçeden külah giymişlerdir .Bey'ler sefer zamanı Bilecik'te yapılmış beyaz keçeden külah giyerek ,merasimlere bunun etrafına muslin

³³ Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s7

sararak ,sarıklı çıkmışlardır .Devlet yönetimindeki Vezirler,,komutanlar,eğitimli kişiler yeşil astarlı ,kürksüz,beyaz sof yahut sırmalı elbise giymiş ,omuzlarında şal taşımışlardır.Rumların külahı sırma işlemelidir .İran Sofileri ve Bizans memurlarının kullandıkları mavi renk ,Osmanlılarda Museviler tarafından kullanılmıştır.Sipahi sancakları için kırmızı ,Peygamber alemleri için ,güneş rengi sarı kullanılmıştır.Saraylılar,ordu ve halk ,giysi konusunda nizam ve alışkanlıklara uymak zorundadır.Ancak sultan basit yada süslü istediği dokumalardan giysiler kullanabilmiştir.³⁴

Dönem dönem çıkan giyim yasalarından bazıları şöyledir:

Temmuz 1790 Kadınların sokak giyim kuşamı esasları ile ilgili bir kanun çıkarılmış,uzun yakalı ve açık renkli ferace giymeleri yasaklanmıştır.Aynı kanunda Paşalıkların da kısa kavuk ve servi perişan sarık ile dolaşmaları yasaklanmıştır.

Haziran 1726 Kadınların süslü Ferace değişik başlık ve ayakkabı ile sokağa çıkması,Ağustos 1789 ve Haziran-Temmuz 1788 Kadınların giydiği şal tülbent ve kumaş üzerine yazı yazdırıp giyilmesi ve satılması yasaklanmıştır.

Mayıs 1783 te Lükse düşmemek yabancı mallar kullanmamak ve yerli mal giymek emri çıkarılmıştır.Buna göre halkın İstanbul ve Ankara şalisi,Bursa kutnisi ,Şam alacası giyip ve kuşakları Bursa ve Hama kuşağı ve örtüsünden olması Galata işi tel işleme ve sırma kullanılması istenmiştir.³⁵

Bu yasalar giyimle ilgili düzen sağlanması açısından önemli görülmüş yenilenerek tekrarlananlar da olmuştur.

1.2.12- Giyimle İlgili Kanun Ve Düzenlemelerin Balkanlara Etkisi:

Osmanlı kendi sınırları içerisinde her yerde uygulanmak üzere giyim yasaları çıkartmıştır.Bu Yasalar Anadolu için yada Balkanlar için ayrı değildir bu nedenle yasalardan Bulgarlar da Türkler kadar fakat farklı yönlerde etkilenmiştir.

³⁴Aydın UĞURLU, ''Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı'' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,s25

³⁵ 38-Sadık Albayrak,Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700.yılında **Osmanlıda Sosyal Yapı** ve İstanbul s140

Osmanlı İmparatorluğu kendi toprakları içerisindeki farklı ulus ve dinden insanların kendi giysi özelliklerini korumasından yana yasalar çıkarmıştır .Bu nedenle pek çok kanun ve düzenlemeyi yürürlüğe koymuştur.

1577''Gayrimüslimlerin İslam kıyafetlerinde gezmemeleleri için verilen ilan''da şöyle denilmektedir:

''Bundan böyle Yahudi ve gayrimüslim halkın giydikleri 'ferace'ler ve parlak kırmızı 'Venedik çuhaları' ve 'kaftanları' , 'atlas' ve diğer ipekliler gibi olmasın.'Feracelerine ipek koydurmayıp ,tamamen boğazlı olsun. Ve başlarına sardıkları tülbentleri ince olmasın .Sözün kısası ,İslamların kıyafetlerini giydirmeden ve tavırlarına benzetmeyip verilen emirlere karşı gelmeyip bu davranışları yasaklansın.'''

1580 yılında Yahudilerle Hıristiyanların şapka giymeleri için verilen kararda Sultan Mehmet döneminde : ''Yahudi halk kırmızı şapka giyip ,ayaklarındaki çorap ve ayakkabılar bile siyah olup ,boğazlarına kadar kapalı giyip,Hıristiyan halkın da siyah şapka giymesi gerekmektedir.Adı geçen halkın tülbent sarınmayıp ,eski usule göre şapka giyip ,çorapları bile siyah ve boğaza kadar kapalı giyip,Hıristiyan halkın tülbent sarınmayıp ,siyah şapka giymelerini emir buyurdum.'''³⁶denmektedir

Nisan 1788 Hıristiyanların Müslüman elbisesi giymeyeceklerine dair kanun çıkarılmıştır.

Osmanlıda yapılan tüm giyim kanun ve düzenlemeleri ,ayrıca Hristiyan halk için yapılan kanun ve düzenlemeler Bulgarlar için de geçerli olmuştur.

Osmanlı egemenliğinde Bulgarların özellikle yeşil renk giymesi yasaklanmıştır.Bu durum ,Osmanlı dönemi etkisinin Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanından sonra da etkisini sürdürmesine yol açmış , yeşil rengin yaygınlaşması ve tüm giysilerde çok kullanılması sonucunu doğurmuştur.³⁷

³⁶ Önder KÜÇÜKERMEN ,**Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**,İstanbul,Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş.,1996,s5

³⁷A.g.k,s10

1.2.13. Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Koşullar:

Sosyal ve ekonomik etkenler giyimi etkilemekte; zenginlerde pahalı ve gösterişli ,fakirlerde ise daha sade ve ucuz görünümlü bir tarz ortaya çıkmaktadır.Zenginler kışın iki üç kürk giymekte,her mevsim kürklerini değiştirmektedirler yaz mevsiminde içi petit-gri kaplı Ankara yününden yapılmış serj manto giymektedirler.Taşra zenginleri yabancı malı ince kürk bulamazlarsa ,palto veya hırkanın altına , ne bulabilirlerse ,tavşan,çakal kuzu veya koyun derisi kaplatırlardı.Onlar için kendilerini soğuktan koruyan şehirdeki zenginlere benzeten,onları taklit etmeye yarayan ne varsa kullanılabilirdi.Kadınların çoğunun dolabında 10-12 kürk olduğu, kışın siyah tilki veya samur giyildiği,Sonbaharda ve İlk baharda petit-gri,yaz mevsiminde ise hermin giyildiği tarihçiler tarafından anlatılmaktadır.³⁸

Ayrıca kişilerin zenginliği sahip oldukları dokuma çeşitleri ile ölçülürdü.Örneğin KöşemSultan 'dan kalan servet :''Altın ,sırma ve ince işlemeli yorganlar ,çevreler ,sandıklar dolusu top top kemha ,seraser gibi kıymetli kumaşlar ,kadifeler ,kürkler ve şallar.''' olarak anlatılmıştır.

Zengin ve fakir giyimi her açıdan birbirinden ayrılmaktadır orta sınıf halk kaftan yerine cüppe ve hırka,halk ise kollu ve yakasız cepken yada yelek giymektedir.Ayakkabı olarak yüksek sınıf Çedik,Pabuç,Mest,Çizme ,halk tabakası yemeni giymektedir.³⁹

1.2.14.Balkanlar'da Sosyal ve Ekonomik Koşullar:

Bireysel ve toplumsal sosyoekonomik koşullar giysi görüntüsünü,malzeme ve yapısını tarihin her döneminde etkilemiştir.Osmanlı döneminde de bugün olduğu gibi sağlam tok ipek yada ince yünlü kumaş daha değerli kabul edilmektedir.Kadının

³⁸UĞURLU Aydın, ''Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı'' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,s65

³⁹C. DEMİRSİPAHİ ,Türk Halk Oyunları,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s25

takıları,kullanılan elbisenin parça sayısı kumaş ve süslemeleri ailenin ekonomik durumunu anlatmaktadır.Erkeğin Poturları ne kadar daha geniş ve ağı aşağıdaysa sahibi o derece zengin demektir.⁴⁰

Yan genişletme parçaları yani 'klin'leri az olursa bu kişinin ekonomik durumunun kötü olduğunu gösterir,çünkü zenginlerde muhakkak ikişer tarafta 7,9'ar adet klin bulunmaktadır.

Yörenin ekonomik kalkınmışlığı da her zaman giysilere yansımaktadır ve giyimdeki farklılaşma toplumsal bir boyut kazanmaktadır.Öyle ki,19.yy sonlarında Türkiye de de olduğu gibi endüstrinin gelişmesi ekonomik refahı getirmiş aynı zamanda yavaş yavaş giysilerin kaybolmasına neden olmuştur. *Tirnovο, Preslav, Provadiye ,Loveç ,Gabrovo* gibi Bulgar şehirlerinde geleneksel giyim tamamen kaybolurken,*Elhovo,Smolan,Karlovo,Dimitrovo* da kalıp ve Formun korunmasına rağmen ,süslemelerin değiştiği görülmektedir.Örneğin *İhtiman* bölgesindeki fiyonk ve dantel süslemeleri şehir kültürünün etkisinden kaynaklanmaktadır. *Küstendil, Radomir, Sredets,Starazagora,Çirpan ve Pirvomay* gibi yerlerde giysiler tamamen korunmuştur.*Sliven,Stalin,Yambol ,Dobrudja* yörelerinde ise giysiler çok değişmiştir.⁴¹

1.2.15-Anadolu'da Statü ve Sınıfsal Özellikler:

Saray giyimi,saray dışı,şehir kadınları giyimi ,Anadolu kadınları giyimi gibi ayrımlar önemlidir ve görüntü olarak birbirinden ayrılır.Saray kadınlarına giyim konusunda her zaman ayrıcalıklar tanınmış saraydaki kimi giysilerin renk ,biçim ve kumaş türü açısından halk tarafından kullanılması yasaklanmıştır.

Giyim kadın yada erkeğin toplumdaki yerini gösteren işaretler de içermektedir,yani giyimi kişinin yaşını,medeni halini ve buna benzer çok şeyi anlatır. Anadolu kadınları arasında ise genç kız,evli kadın ,dul kadın ,yaşlı kadın ,kaynana...vb.

⁴⁰ V.KOVAÇEVA,M.CARAFOVA,M.ÇERKEZOVA ,N.TENEVA ,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s6

⁴¹V.KOVAÇEVA ,M.CARAFOVA ,M.ÇERKEZOVA ,N.TENEVA ,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s15

bir giyim ayırımı vardır.Herkes ait sosyal özelliklerine göre giyinmeyi benimsemektedir.

Medeni Hal:Genç kızlar feslerine açık renkli yazmalar bağlamakta ,böylece beklenmeyen davranışlardan kendilerini korudukları kabul edilmektedir.Dul kadınlar ise feslerinin üzerine kara yazma bağlamaktadır. Yeni gelinler ise açık canlı renkler tercih etmektedir.Bazı yörelerde başlardaki yazma sayısı,yada örgü sayısının çocuk sayısını gösterdiği ,başa örtülen başlığa bağlanan yazmalardaki oyaların da sevgi,dargınlık,evlenme isteği gibi duyguları yansıttığı belirtilmiştir.⁴²

Genç kızlar sade giyinmektedir,telli pullu,ipekli kumaştan elbise giymemekte mücevher takmamaktadır.Ancak evli kadınlar gösterişli ,süslü elbiseler giymekte ve takılar takmaktadır.Genç evli kadınlar kalıplı fes üzerine üçgen katlanmış oyalı yazma yemeni örtmektedir.

Yaş:Yaşlıların giysilerinde sade renkler siyah ,kahverengi, koyu yeşil gibi renkler ağırlıktadır,fazla çiçekli canlı renkler bulunmamaktadır.Başlarına kalıpsız fes giyerek üzerine oyasız yemeni sarmaktadırlar.⁴³

1.2.16-Balkanlarda Statü ve Sınıfsal Özellikler:

Ekonomik sınıfların olduğu toplumlarda giysiler de sınıflara aittir.Her sınıf diğerinden ayrılmak için farklı giyinir.Halk arasında ise giysiler,soylu ve zenginler hariç, cinsiyet,yaş, sağlık ,medeni durum gibi insanlar arasındaki farkları gösteren özelliklere sahiptir.Her durumda giysi kişinin pasaportu gibidir,onun milliyetini,yaşadığı yöreni,cinsiyetini,yaşını,medeni halini, mesleğini, dinini, sosyal sınıfını göstermektedir.Bu etkenler giysiye farklı şekillerde yansıdır:

Cinsiyet:Bulgar giyiminde;kadın ve erkek giysilerinin kalıpları farklıdır.Bu şekilde cinsiyet, giysideki en önemli ayırımın oluşmasına sebep olmaktadır erkeğin iki bacağı ayrı ayrı sarılırken (potur).Kadında bacakları kapatan tek parçadır(etek).

⁴² Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara, 1992,s17

⁴³Ag.k.,s19

Yaş:Geleneksel giyimin oluşumunda belli ahlaki ve toplumsal kurallar vardır,bunlar yüzyıllar boyu nesilden nesile aktararak devam etmiştir.Bu kurallar çerçevesinde kişinin giyiminden yaşı ile ilgili ip ucu çıkarılabilir.Renk,aksesuar ,bazen de tüm giysiye yansıyan özellikler kesin sınırlarla kişinin yaşını belli eder.Örneğin Bulgaristan'da *Teteven* yöresinde 16 yaşına kadar uzun gömlekle dolaşan gençler askerliklerini yaptıktan sonra yünlü donlar giymektedir .Hatta Osmanlı egemenliğinde bu giysi değişimi sırasında gençlerden 'djaziya' adı verilen verginin alındığı bilinmektedir.Yaş, giysi ile ilgili giyim,renk,kalıp gibi pek çok özelliği etkileyebilir.Örneğin Bulgaristan'da *İhtiman* yöresinde genç kızlar kırmızı önlük bağlar ,Genç kadınlar Beyaz,yaşlılar ise yeşil önlük bağlamaktadır.Bunlar yazılı olmasa da toplum tarafından kabul gören ve sürdürülen gelenek ve alışkanlıklardır.*Küstendil* ve *Nikopol* yörelerinde ise genç kadınlar eteklerini bellerine ilâştirirken ,yaşlılarda bu yoktur.Ayrıca tüm Bulgaristan'da yaygın olarak yaşlıların kuşakları koyu renk gömleklerinin işlemez ,yeleklerinin tek sıra kaytan süslemeli olduğu görülmektedir.Aynı şekilde Anadolu Türk giyiminde de yaşlıların gençlere nazaran daha koyu ve az süslemeli giysileri giydikleri görülmektedir.Bu yaşam şekli ve kültür ile bütünleşen bir tavidir.

Yaş etkeni giyside hemen göze çarpar, çoğu ailede doğum sırası bile giysilerin üzerinde yansıtılmıştır.Örneğin *Pavlikeni* yöresinde ilk erkek çocuğun ilk yün giysisinin işlemeleri kırmızıdır.⁴⁴

Yaş ,sürekli değişken bir etken olduğu için kişiler zamanla kıyafetleri üzerindeki belli unsurları yenilemek ,değiştirmek durumundadır.Bu yaşlılardan gençlere aktarılan ve sürekli devam eden bir hayat felsefesini yansıtmaktadır.

Medeni Hal: Kadın yada erkek,evli olup olmamasına bağlı olarak giyiminde farklı özellikler taşımaktadır .Böylece medeni durumu giyiminden anlaşılmaktadır. Örneğin,Bulgaristan'ın *Pirvimay* yöresinde evli olmayan genç delikanlılar başlarına renkli dokuma şallar bağlamışlardır.

⁴⁴ V.KOVAÇEVA ,M.CARAFOVA ,M.ÇERKEZOVA ,N.TENEVA,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanaat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994.,s7

Kuzey .Batı Bulgaristan'da sadece evli kadınlar beyaz işlemeli 'doramaçe' denilen ceket giyerken *Karnobat* yöresinde evli kadını ayıran giydiği 'kıskaç' denilen cekettir.*Gabrovo*'da sadece evli kadın kürk giyerken *Haskovo*'da 'klaşnik' denilen ücetek benzeri giysi evli kadına özgüdür.Genç kızların giydikleri ise kısa yelek ve 'saltamarka'denilen cekettir.

Bu şekilde evli kadın ve genç kız giyimi pek çok yerde farklılık göstermektedir.

İhtiman , *Samokov* ve *Pazarcık* gibi kuzey bölgelerde evli kadını ayıran giyim ayrıntısı bağladığı ateş kırmızısı kuşaktır.Genç kızların başı açıkken ,evli kadınınkı kapalıdır.⁴⁵

Nikopol yöresinde ise genç kız evleneceği eve girdiği andan itibaren evlenene kadar 'mesal' adı verilen örtü ile başını örtmektedir.

Medeni durum gibi ,bazı yörelerde evlilik süresini de giysiden anlayabiliriz. Örneğin *Silistra* müzesi görevlisi Rosen Çovakov'un bahsettiği ve bu yöreye özgü 'greben' adı verilen ve horoz başından isim alan başlık*kadının ancak birkaç aylık evli olduğunu göstermektedir.Rosen Çovakov bu başlığın Bulgaristan'ın başka hiçbir yerinde görülmediğini ve yöreye ait bir gelenek olduğunu söylemektedir.

Bulgaristan genelinde geçerli bir inanış ve uygulama ile evli kadın başını örtmektedir.En eski örtü biçimi beyaz başörtüdür.Bu evli olmakla o kadar bütünleşmiştir ki *Petriçko* yöresinde beyaz örtüye 'gelin' denilmektedir.Beyaz pamuklu yada ipek başörtüsü çaprazlama katlanarak ortası başın üzerinde bağlanmakta ve kenarları serbestçe salınmaktadır.

Yaşlı kadınlar,yada tarlada çalışan kadınlar baş örtüsünün uçlarını çene altına bağladıktan sonra başlarının üzerinde tekrar bağlamaktadır.⁴⁶

İhtiman yöresinde bir ailenin üç kızı varsa .En büyük kız yere kadar uzanan beyaz önlük üzerine mavi kurdele,ortanca kız kırmızı önlük ve pembe kurdele ,küçük kız yeşil önlük üzerine beyaz kurdele bağlamaktadır.Beyazın ,gelinlik çağı geldi

⁴⁵ L.YORDANOVA ,**Zanayat ve Halk Gelenekleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Geya Libriz,Sofya,2002,s12

* Geleneksel Bulgar Giysileri bölümünde bak:Resim 22

⁴⁶ Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s10

,kırmızının henüz yolu kapalı ,yeşilin henüz olgunlaşmadı anlamları taşıdıkları kabul edilmektedir .⁴⁷

Giyimle ilgili farklılıklar yaş,medeni durum ,cinsiyet gibi özelliklerden dolayı bölgeden bölgeye değişmektedir.Bazı giysiler yada bir köy kadar küçük bir alanda kullanılırken,diğerleri ülke çapında yaygınlık gösterebilmektedir.

1.2.17-Anadolu'da Mesleki Gereksinimler:

Osmanlıda giyimi belirleyen bir diğer unsur da meslekler olmuştur.Başlıklar da bu farkı gösteren önemli ayrıntılardandır.

Örneğin Kalem efendisi denilen memurlar ,bürokratlar siyah püsküllü ,küçük memurlar ,katipler ve öğrenciler püskülsüz,sarıksız fes (dalfes)giymişlerdir.Hocalar ,cami imamları kalıplı fes üzerine birkaç sıra beyaz tülbent,hafızlar,mollalar biraz daha ince beyaz sarık sarmışlardır.Yaşlılar Amame, Ahmediye ,Abaniye ,Kefiye gibi isimler alan ağır,ince örülmüş kumaşlardan sarıklar sarmışlardır.Gençler ise feslerin üzerine Çit denilen desenli basma ,keten,kimileri de çiçekli yazma sarmışlardır.Bu sarıkların bağlanmasının da kuşaklarda olduğu gibi ayrı birer yöntemi ve tekniği olduğu uzun sarıkların bükülerek bir ucunun sağ yada sol kulak üstünden çene düzeyini geçmeyecek biçimde yanak üstüne sarkıtıldığı belirtilmiştir.⁴⁸

Kavuk ,külâh ve fesin etrafına sarılan sarığa ,destar adı verilmektedir.Destarın sarılma şekli mesleğe ,memuriyet mevkiine göre değişmektedir.⁴⁹

Meslekler o dönemde sadece başlığı değil giyimi de büyük ölçüde belirlemektedir.

Evliya çelebi Kasımpaşa muhiti için giyim konusunda :''Bu büyük şehrin ahalişi üç firkadır.Bir sınıfı asker taifesidir ki kapudanlar ,azaplar vardyanlar ,gemici dayılarıdır.Hepsi Cezairli elbise giyip ,kırmızı fes üzerine kafesi destar ve arkalarına bornos ve timur koparan ve kapuda çeşitli parankone dolamalar ,bellerinde çatal pala

⁴⁷ Lozinka YORDANOVA,**Zanayat ve Halk Gelenekleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Geya Libriz,Sofya,2002,s12

⁴⁸ ATILCAN C.İ. ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular K.D.V.Y.-1,1991,s85

⁴⁹ Mehmet ÖZEL **Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını ,Ankara.1992,s20

bıçaklar ve ayaklarında tomaklar ,bazıları baldırı çıplak gemici gazileridir.Bunların hepsi seçme askerdir .’’demektedir.Aynı yayında ‘’ Tüccar marangoz ,deniz adamları keyiflerine göre çeşitli elbise giyerler ,özel elbiseleri yoktur.Üçüncü fırka ,ilim ehli ,aba giyen gönlü yanık dervişlerdir.İbadet ile vakit geçirirler.Hatunları gayet edepli ve örtülüdür.’’denilmektedir.Ahiler şalvar kuşak ve peştamal kuşanırlar ,üzerlerinde aba bir giysi ,ayaklarında genellikle mest olurdu donları kısa ve temizdir .İpek ve altın kullanmazlar,sarı ve kırmızı renk pek sevilmmez ,gömlek ve giysilerinde mavi,yeşil,ak ve kara kullanılırdı.’’ diye devam edilmektedir⁵⁰

19.yy da seyyar satıcılar ,fes üzerine ağabani sarı ,bez gömlek ,basma mintan ,kısa diz çakşırılı baldırı çıplak olarak dolaşmaktadır.Bazı satıcılar önlerine ‘Futa’ denilen bir önlük bağlamaktadır .Esnaf arasında belden aşağı ’potur’ giyilmektedir.Ön tarafı adeta pantolon gibi olup bacak çatalı arasında bir veya iki kırma yaparak toplanmaktadır’cepken’ denilen ve ceket yerine giyilen yukarısı düz ,önü çapraz olan giysinin altına giyilmiştir.Cepken ve poturları aynı kumaştan yapılmıştır.⁵¹

Seyyar veya dükkan sahibi esnaf iş görürken önüne futa denen peştamal ,önlük bağlamıştır.Futa Selçuklu döneminde de esnaf tarafından kullanılmıştır.

Çobanlar ise kepenek denilen keçeden yapılmış üstlüğü giymişlerdir⁵²

Tulumbacılar sırtlarına mintan veya aba ,ayaklarına yarım Fransız denilen pantolon giymişlerdir.Mintanın yenleri,dirsekleri ,önleri cep ağızları pantolonun kemerden paçaya kadar olan yanları kaytanla işlenmiştir.Bazen kaytan yerine sık olarak kopça dikilmektedir.Mintanın yakası düz olarak yapılmaktadır.Tulumbacı ağzı ile ‘patakula ‘denilen kollu yelek şeklindedir.Mintanların ilk bakışta hangi semte mahsus olduğunu ayırt etmek için kendilerine ait işaretleri bulunmaktadır.Ayıklara tulumbacılar mahsus ‘Kemercin’ denilen bir ayakkabı giyilmektedir.

Derviş kıyafetleri mensup oldukları tarikatların özelliklerine göre değişmektedir.Örneğin Mevleviler başta ‘sikke’ denilen başlık alt kısmında ise etekleri uzun ayaklara kadar gelen sema esnasında giyilen ‘tennure’ giyilmektedir.Tennureler

⁵⁰Alıntı: UĞURLU Aydın,’’Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı’’ ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,s26

⁵¹ U.Göktaş,Kartpostallarda Erkek Kıyafetleri’Kavuk Fes’ ,İlgi Dergi sayı164,Apa Ofset,İstanbul,1991,s29

⁵² Mehmet ÖZEL,Folklorik Türk Kıyafetleri,Tüpraş Yayını,Ankara, 1992,s22

siyah ve beyaz renktedir ,hangi renkte yapılmış iseler cepkenleri de aynı renktedir. Bektaşi dervişleri ise başlarında destar ,bir çakşır ile koyun postu giymekte adeta yarı çıplak dolaşmaktadır.⁵³

Bazı meslekler kişilerin giyimi ile yakından ilgilidir,bu durumda özel giysi sahibi olunmasına izin verilmez.Bazı meslekler ise toplum tarafından özenilen giyimlere sahiptir ve moda olacak kıyafetlere öncülük yapmaktadırlar.Bunlar arasında denizcilik ve askerlik sayılabilir .Örneğin fes ilk defa denizciler tarafından kullanılmış ,daha sonra zamanla halk arasında yaygınlık kazanmıştır.

1.2.18-Balkanlar'da Mesleki Gereksinimler:

Bulgar giysileri temelde iş kıyafetleridir,bu nedenle düz hatlıdır,ağır takı ve aksesuarları yoktur.Tarım ve hayvancılık işlerinin yürütülmesine elverişli ,pratik ve işlevseldir.Örneğin kuşak ,tarımda yada hayvancılıkta giysinin bedene tutunmasını sağlamakta,kadında kolçak eli bilekten dirseğe kadar örtmekte ve batma,güneş yanığı gibi dış etkenlerden korumaktadır.

Mesleğe göre değişim gösteren erkek giysileri arasında çoban,dülger ve terzi giysileri gösterilebilir.Çoban giysisinde giysinin kesimi hareket kolaylığı sağlarken hammadde olarak yün,soğuğa ve güneşe dayanıklı olduğu için tercih edilmiştir.Kırmızı ve yünlü şalı ise soğuk havalarda kullanmak içindir.Dülger ve terzilerde ise daha ince kumaştan gaytan işlemeli giysiler giyilmektedir.

Zengin Ağalar ipek gömlek giymekte ,kuşak sarmakta ve astragan kalpak takmaktadır .Geniş, ağı dize kadar gelen şalvar giymektedir .Şalvarın genişliği zenginlik belirtisidir.Kalpak etrafına sarılmış ince ipek 'şerife' denilen kumaş,giysinin vazgeçilmez unsurlarındandır.

Orta gelir gurubundan zanaat ustası yada tacir,siyah yada mavi orta genişlikte yün potur giymekte,kırmızı yün kuşak bağlamakta ,önü deri ile süslenmiş bele gelen

⁵³ U.Göktaş,Kartpostallarda Erkek Kıyafetleri'Kavuk Fes' ,İlgi Dergisi 25 sayı64,Apa Ofset,İstanbul,1991,s29

'saltamarka'denilen ceket giymektedir. Yoksul halkın erkek giyimi ise yünün kendi renginde dar poturlar ,dikişlerde tek sıra kaytan işlemeli yelek ,'novoi' sarılı ayaklar şeklindedir.⁵⁴

1.2.19.Kişisel Zevk ve Beğeniler:

Giysilerle ilgili tüm adet , gelenek ve kurallarda amaç daha fonksiyonel bir giyim tarzını yakalamak olsa da ;insanın göz zevki,giysilerdeki işlemleri,renk birlikteliklerini yada komşu bir kültürden gelen daha hoş görünümlü bir etkiyi giyime taşımıştır.Bu gün de olduğu gibi tarihin her döneminde insanlar ait oldukları toplumun beğenileri yanında , kendi şahsi zevk ve anlayışlarını da giysilerine yansıtmıştır.Halk Giyimi ,her ne kadar kurallar ve anlamlarla örülü töre,adet,din gibi yasalar çerçevesinde oluşsa da halk giyiminde de dönem dönem büyük değişimler ,yayılan ,moda olan yeni giysiler görülmüştür.Tüm kurallara karşın insanlar kendilerine ait bir farkı taşımaya özen göstermişlerdir.Giyimin temelinde insan ve insanın güzellik arayışı her dönemde var olmuştur. Kişisel zevk ve beğeniler her zaman giyimi etkilemiştir.Renk uyumu, süsleme ve daha kullanışlı formlar bulma yolunda kişisel yaratıcılık giyimin oluşmasında önemli rol oynamıştır.Bunun sonucunda yeryüzündeki farklı toplulukların giyimleri bu denli zengin çeşitlilik ve uyum içerisinde farklılık arz eder.

⁵⁴ Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s11

2-DOKUMA VE GİYİM TARİHİNE GENEL BAKIŞ:

2.1-ANADOLUDA DOKUMA TARİHİ:

Giyimin ortaya çıkış nedeni insanın doğal ihtiyacıdır ve bunu karşılamak için tarih içerisinde o günkü bilgi ve deneyimi ile giysi denilen ürünler ortaya koymuştur. Giysinin oluşum süreci, evrensel bir yapı sergilemektedir.Öyle ki Dünyanın değişik yerlerinde ,eğer benzer doğa koşulları varsa ,oradaki ilkel insanlar ,benzer içgüdüler doğrultusunda birbirinin benzeri yönelimlerle benzer ürünler ortaya çıkartmaktadır.Benzer barınaklar bulmakta yada üretmekte ,toprağı aynı usullerle ekip ürün almakta ,aynı taştan , bitkiden veya çamurdan araç-gereç yada giyim-kuşam yaratmakta ve aynı nedenlerle benzer gelenekler başlatarak ,bunları sürdürmektedirler.

Giyim kültürüne bu bakış açısı ile yaklaştığımızda birbirine yakın yada uzak tüm medeniyetlerin giysilerinde ,insan ürünü olması dolayısı ile pek çok benzer yada ortak yön görmek mümkündür.Giysinin temeli dokuma olduğuna göre bu benzerliklerin dokumacılıkta başladığı söylenebilir ve Anadolu ile ilgili bir giyim araştırmasında da bu noktadan bir başlangıç yapmak doğru olacaktır.

Çeşitli kazılarda ortaya çıkarılan buluntular dokumacılığın büyük olasılıkla Anadolu'da ortaya çıktığını göstermektedir.

Anadolu insanının giyimi hakkındaki en eski belgeler İ.Ö.8000 yılına aittir.Buluntular, Çatalhöyük ve .Hacılar gibi en eski uygar köy yerleşimlerine aittir.Burada bulunan kumaşlar arasına çuval dokusunda olandan daha ince ve sık dokulu olana kadar pek çok çeşide rastlanmaktadır.Bu araştırmalar lif olarak yün ve tiftik kullanıldığını göstermektedir.⁵⁵

Yapılan araştırmalar iğnenin dokumadan çok daha önceleri bulunduğunu göstermektedir,Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eski taş devrinden ,yaklaşık 40 000 yıl öncesinden kalma iğneler bulunmuştur.Dokuma ise bitkilerin örülmesi ile başlamış ve

⁵⁵- Sabahattin TÜRKÖĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s5

zamanla gelişmiştir.Arkeolojik kazılarda pek çok ağırşak ve dokuma tezgahı ipliklerinin ucuna asılan ağırlıklar ele geçirilmiştir.Tüm bu araştırmaların sonucu ,dokumanın günümüzden 9000 yıl öncesine dayandığını göstermektedir.

Giyimle ilgili çok önemli bir buluntu da Çayönünde ortaya çıkarılmıştır bu İ:Ö: 7000 yılına ait pembe taştan yapılmış bir düğmedir ve günümüzde kullanılan ‘düğme’ye çok yakın bir görüntüdedir.

Ketenin dokumada ilk kez kullanılması önemli bir buluştur .Dokumada ilk kullanıldığı tarih İ. Ö.6500 yıllarıdır.Ketenin ilk kez Anadolu ve Kuzey Irakta kullanıldığı ve buradan Güney Avrupa’ya oradan deniz aşırı ülkelere yayıldığı hakkında tespitler vardır.Buluntular genelde çuvala benzer gevşek şal dokuması şeklindedir.⁵⁶

Anadolu’da kullanılan en eski giyim hammaddesi yündür.Kaynaklara göre ketenin M.Ö. 6500 lerden itibaren kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz.Pamuk ise ilk kez Hindistan’da ekilip değerlendirilmiş ,Anadolu’ya Helenistik çağda Kuzey Afrika üzerinden gelmiştir.İpeğin ise o dönem ithal edilen ve her zaman olduğu gibi en çok değer verilen kumaş olduğu bilinmektedir.

Anadolu Topraklarında yaşamış medeniyetler dokuma ile ilgilenmiştir ve bu konudaki araştırma sonuçlarına göre:İyonya’nın 6.yy da kumaş üretimi konusunda ünlü olduğu ve burada ketenden başka yünlü kumaşların da dokunduğu bilinmektedir .Bu konuda tanınmış bir merkez olarak Efes, Helenistik ve Roma çağında da önemini yitirmemiş ve buradan tekstil ürünleri ihraç edilmiştir.Kaynaklarda mor yada erguvan renkli kumaşlardan söz ederken Foça’nın da adı geçmektedir.

Yazılı kaynaklar ayrıca Lidyalıların da özellikle kumaşlar üzerine işleme yapma ve kumaş boyama konusunda usta olduklarını ,bu tür boyamaları ilk kez kimyasal yollarla deneyenlerin ve boya çeşidi üretenlerin ,onlar olduğunu belirtmektedir.Yarı ışık geçiren kumaşlarının ,altınli elbiselerinin ve kenarları püsküllü ,mavi ve beyaz

⁵⁶ - Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s9

bordürlü “khitonlarının” ünlü olduğu ,bu konuda özellikle Hypaipa ve Lydia adlı kentlerin çok tanınmış olduğu da görülmektedir.⁵⁷

Kylikya giyim kuşamı hakkında elimizde fazla bir bilgi bulunmamaktadır .Ancak bu bölgede keçi kılından dokunan bir kumaşla yapılan elbiselerin ün yaptığı ve bunlara Kilikya’ya izafeten Kilik dendiği bilinmektedir.

Beylikler döneminde Ankara ve Sivas’ta üretilen dokumalar ,sağlamlık ve güzellikleri dolayısı ile çok tanınmıştır.Beyaz renkli Malatya dokumaları ,Kahire’nin yüksek seviyeli Memlük emirleri tarafından giyilmektedir.Kırmızı renkli Germiyan kumaşlarından ‘tekele ‘denilen kaftanlar yapılmaktadır .Denizlinin Akalemlı ve Alaşehir’in kırmızı kumaşları ,’ivladi’adı ile ünlüdür .Bunlardan Denizlinin ince bezi ile ;Tülbent,sarık yapıldığı ,Alaşehir ivladisinden ise sancak ve hilatler oluşturulduğu bilirtilmektedir.O dönmede Keten,kenevir ve pamuğun Anadolu’da yaygın olarak tarımı yapıldığı, pamuğun iç batı ve güneydoğu bölgelerinde yaygın olduğunu aynı kaynaklardan öğrenmekteyiz.İstanbul ,Bursa ,Halep,Şam ve Antep’te lüks kumaşlar,Kastamonu ve Ege de Kendir ve keten üretilmektedir.Bu arada Selçuklu döneminden itibaren başta İtalya olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinden kumaş satın alınmaya başlanmıştır.⁵⁸

Beylikler döneminde Karaman’ın kadifeleri ünlüdür .Bunları Avrupa’da üretilenlerden ayırmak için ‘Türk kadifeleri ‘denilmektedir.Bununla birlikte Derinin bu dönemde Anadolu’nun her tarafında işlendiği görülmektedir .Deri işlerinde en çok adı geçen Kırşehirdir .Konya,Niğde,Aksaray,Kayser,Maraş ve Adana gibi yerler gön;Konya Kastamonu ,Kütahya ,Antalya ,Alanya ve Hamid yöresi Sahtiyan işlemiştir.

Beylikler döneminden itibaren Venediğe İhraç edilen yapağı çok önemlidir.Tüccarlar Varnadan gemiler dolusu Deri ve Yapağı alabilmektedir.⁵⁹

1082 de itibaren Levantenlerin ticaret amacıyla Bizans kentlerine yerleşmeleri ,1096 da Haçlı saldırılarının başlaması,bilhassa 1204 yılında 4.Haçlı ordusunun

⁵⁷- Sabahattin TÜRKÖĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,67

⁵⁸ a.g.k.156

⁵⁹ Emre Dölen ,Tekstil Tarihi,Marmara Üniv.,İstanbul,1992,s378

,Bizans'a yönelik yıkımı ,Anadolu dokuma sanatını da etkilemiş ve daha sonra hepsi birer dokuma merkezi olacak olan Venedik,Cenova ,Floransa ,Lucca gibi İtalyan kentlerine neden olduğu bilinmektedir.

Selçuklular döneminde özellikle Denizli yöresinde yapılan dokumaların pek değerli olduğu bilinmektedir.1332'de Denizliye gelen İbn-i Batuta seyahatnamesinde pamuklu,altınlı işlemeli kumaşlar dokunduğunu ve bunların kuvvetle bükülmüş olduğunu söylemektedir.⁶⁰

Ortaçağda Doğu'daki yaylalarda ,batıdaki vadilerde Karaman koyunlarından elde edilen yün,batı ve kuzeyde keten, kendir,Marmara Karadeniz,Ege bölgelerinde üretilen ipek Anadolu dokumalarında kullanılmıştır.⁶¹

Tiftiğin elde edildiği Ankara keçisini Anadolu'ya göçebeler getirmiştir.Anadolu'yu gezen El Ömer'i ipek gibi uzun tüylü keçiler yetiştirildiğini ,bunların kolları ile yapılan dokumaların Müslüman ülkelere satıldığını yazar.İpek böceğinin Çin, Merinos koyununun İspanya dışına çıkmasını yasaklayan yasalar gibi,Tiftik keçisini de Anadolu dışına çıkarmanın yasaklandığını bilmekteyiz.

Orta çağ boyunca Anadolu'da yün ,İpek gibi hayvansal,keten kenevir pamuk gibi bitkisel ve altın gümüş gibi madensel dokuma maddeleri yanında taş lifi denilen asbest ve midye ipliği (bisüs) fantezi dokumalar da yapılmıştır.Evliya çelebi :''Kıbrıs adasında çıkan o taşı dövünce keten gibi olur .Sonra iplik gibi eğirip asbest mendiller ,çok güzel donlar ve gömlekler yaparlar.İstanbul büyüklerine ve padişaha armağan etmişlerdir .'' diye taş lifini anlatmaktadır.Ayrıca Ege de midye ipeğinden gelin kuşakları ve duvaklar dokunmuştur.⁶²

Türk Kumaşçılığı Osmanlı döneminde XVI.yy.dan itibaren büyük gelişme göstermiştir. İstanbul,Bursa,Bilecik,Denizli,Ankara daha sonraları Konya ,Trabzon,Rize ,Kastamonu,Amasya,Aydos,Gürün önemli birer dokumacılık merkezi

⁶⁰ Günay Atalayer,Anadolu'da Yaşayan Mekikli El Dokumacılık Tekstil Tasarım ve El Sanatları İlişkisi,Türk Tarih Kurumu,Ankara ,1994,s1

⁶¹ Aydın UĞURLU, ''Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı'' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,s4

⁶² A.g.k.,s6

olmuştur.İpek,İpek pamuk karışımı,yün,tiftik ipliğinden dokunan kumaş ve kadifeler Avrupa'ya ihraç edilmiştir.Anadoluda köylüler de kendi ihtiyaçları olan kumaşları el tezgahlarında alaca,şal,sof,gezi,aba,çuha adı altında dokumuşlar,keçe yapmışlardır.⁶³

Anadoludaki dokumacılık merkezleri 15. ve 16. yy da öylesine gelişmiş ve ünlenmiştir ki kumaş adları yapıldıkları yörenin ismi ile adlandırılmıştır,Bursa kemhası ,Üsküdar kemhası ,Gülistan kemhası,Şam kemhası gibi.

15.ve 16.yy da dokunan kumaşlar:Selimiye,Mecidiye,Aziziye,Serasker Şahbenek , Sultani, Sufi, Diba ,Mantin ,Tafta,Zerbef, Acem, Altıparmak, Atlas, Çitari , Canfes ,Elmadin,Diyarbakir,Harput,Elmasiye,Gezi,Hindiye,Hurşidiye,Kemha,Kutni şaliye,Bağdadiye,Meydaniye gibi isimlerle bazıları günümüze kadar ününü korumuş kumaşlardır.⁶⁴

Saray ve çevresinde kullanılan dokumalar ,sembolik renklerle boyanmış ,çeşitli motif ,çiçek ve rumi desenleri ile süslenmiş,altın gümüş ipliklerle kutsal hayvanlar ve ayetler işlenmiştir.Saray dokumaları daha özgün ve farklı desenlerle yapılmıştır,fakat zamanla çok tekrarlandıkları da görülmüştür.Halk ise dokumalarını genellikle düz,noktalı ,çizgili ve areli yollu desenlerle süslemiştir .Boyamalar doğal boyalarla yapılmıştır.⁶⁵

Şam ve Erzincan alacası ,İstanbul çitarisi en tanınmış kumaşlardandır.Tiftikten dokunan Ankara sofu,Güründe dokunan şallar ,Buldan bezi,Trabzon bezi,Devrekani bezi Anadolu'nun ünlü kumaşlarıdır.Bursa,Konya ,Denizli Şam ve İstanbul'da el tezgahlarında dokunan bürümcük denilen kumaşlardan damat ve gelin gömlekleri dikilmiştir.

Bursanın ipekli kadifeleri Avrupa'da ün yapmıştır.Üsküdar,Bilecik ve Aydos'da dokunan kadifeler de ünlüdür.⁶⁶

Halı ,cicim,sumak,zili,kilim,çarpana,atkı ve çözümlü işlemeli ,çok mekikli ,yüzey değişmeli ,desenli ve özel yapılı dokuma teknikleri ,bezayağı ,dimi,atlas dokuma

⁶³ Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara, 1992,s13

⁶⁴ İhsan ATILCAN ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991,s84

⁶⁵ Aydın UĞURLU, ''Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı'' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,.s7

⁶⁶ M.Özel,a.g.k.,s14

örgüleri ,ikat,müslin,şam dokumaları ,alaca, fita, kutni, gezi, çuha, ağabani, bürümcük, kemha, seraser,canfes,çatma,serenk,şayak gibi dokuma çeşitleri Orta çağ boyunca Anadolu'da kullanılmıştır.Bunlar daha sonra Haçlı orduları ,ticaret gibi farklı etkenlerle başka ülkelere de taşınmıştır.⁶⁷

16.yy da önemli pamuk sanayi merkezleri arasında Batı Anadolu'da Tire ,Denizli,Menemen,Manisa ve Bergama,Orta Anadolu'da Himid-eli bölgesi,Karaman,Konya ve Niğde ,Kuzey Anadolu,Merzifon ,Zile,Tokat,Kastamonu,Küre ve Tosya sayılabilir.O dönem örneğin Tire'nin ipliği çok ünlüydü ve günümüzde bile İnce pamuk ipliği için 'tire' sözcüğü kullanılmaktadır.

Merzifon'da çadır yapımı,Menemen'de astarlık pamuklu,Gelibolu ve Bergama'da yelken bezi,Konya ve Karamanda boğasi adı verilen iyi nitelikli pamuklularıyla ün kazanmıştır.Anadolu'nun yerli pamuğundan yapılmayan Tülbent Suriye,İran ve Hindistan'dan ithal edilmekteydi.Anadolu ve Rumeli pamukları Tuna dan Kafkasya'ya kadar kuzey ülkelerine İhraç edilmekteydi.14.yy da gelişen dokumacılık 16.yy da duraklama ve gerileme dönemine girmiştir.

Anadolu pamuğu Avrupa'da ve özellikle İtalyan kentlerinde dokumacılığın gelişmeye başlamasıyla önemli bir ihraç maddesi durumuna gelmiştir.Bu nedenle ülkedeki dokumacılık kötü etkilenmiş 16. yy ortalarında pamuk ipliği ihracatı yasaklanmıştır.17.yy da Hindistan pamukları Osmanlı pazarını ele geçirmeye başlayınca Devletin de yatırımları ile Ege 'de pamukçuluk canlandırılmıştır.⁶⁸

'Türk kırmızısı ' 18.yy a kadar Avrupalıların ağırlığınca altın ödeyerek satın aldığı bir boya ustalığının sırrıdır. Türk mavisi, yeşil ve sarı renklerde çok çeşitli tonlar bu dokumalara can vermiştir.16.yy da Avrupa pazarında Türk dokumaları çok rağbet görmüş,dönemin soyluları bu kumaşlardan dikilmiş giysileri ile ressamalara poz vermiştir.Bunları dönemin tablolarında görmekteyiz⁶⁹

⁶⁷Aydın UĞURLU,'Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987 ,s14

⁶⁸Emre Dölen ,Tekstil Tarihi,Marmara Üniv.,İstanbul,1992,s375

⁶⁹Erkan KIRTUNÇ,'Saraydan Giyim Örnekleri ile Türk Dokuması',**Kültür ve Sanat Dergisi** sayı14 ,Kültür Yayınları ,Aralık 1984

Osmanlıda kent ve büyük kasabalar ile saray ve konaklar dışında ,her ev halkı ,mensucatla ilgili gereksinimini ,basit tezgahlarda çeşitli yöntemler geliştirerek kendileri karşılamışlardır.Sarayın sanat yönündeki gereksinimleri Enderun'a bağlı Ehli-Hiref Ocakları tarafından giderilmiştir.Nakkaşlar resim ve desenleri çizmişler ,dokuma atölyelerinde ise kemha,seraser ,kadife kumaşlar dokunmuştur. Osmanlıda dokumacılık mesleğinin ,urgancılar ,kendirciler ,yelkenciler ,Tülbentçiler ,atlasçılar , dibacılar (çiçekli ipek kumaş dokur) ,peştamalcılar,dokumacılar esnafı olarak ayrıldığı bilinmektedir.

Osmanlılarda esnaf loncalar biçiminde örgütlenmiştir..Bunların en kalabalık olanı dokumacılarıdır.Bu örgüt yerinde denetimler yaparak hileleri engeller ,eksiksiz işlenmiş kumaşı piyasaya çıkarır,kalitesi iyi olanı da mühürlediği bilinmektedir.⁷⁰

Osmanlı döneminde ordu ve donanmanın gereksinimini, karşılamak için kenevir tarımına ve ketenciliğe önem verilmiştir.Tire ve Kastamonu gibi başlıca kenevir üretimi yapılan yerlerde urgancılar da lonca olarak örgütlenmişlerdir.

1721 Yılında Sadrazam Mehmet Paşa dokumacılığın gelişmesi için ünlü Musevi dokumacılarını Edirne'ye getirtmiştir..Avrupalılar çuha ve ipekli dokumaların hammaddelerini Anadolu'dan almış mamullerini yine Anadolu'ya satmıştır.Mehmet Paşa ,Fransa'dan getirilen ve Osmanlıda çok aranan 'diba' ve 'hatai' dokumaların Bursa tezgahlarında dokunmasını emretmiştir.⁷¹

Evliya Çelebi 'Bursa'nın Sanatları 'konusunda çeşitli kadife işlenir ki Frenk diyarının Cenovasında işlenenlerden güzeldir diyerek Bursa'da dokunan ,isim yapmış dokumaları şöyle yazmakta,:Serenk,Bursa alacası,Kırk kalem peştemalları ,İpek bursa keseleri ,fıtıl ibrişimi ,çatma,nakışlı kadife.şeklinde belirtmektedir.⁷²

17.yy da Osmanlı pazarını kumaşlarımızın taklidi durumundaki İngiliz ve Fransız kumaşları kaplamıştır.Alınan önlemlerle 18.yy sonlarında Osmanlı

⁷⁰ Emre Dölen ,Tekstil Tarihi,Marmara Üniv.,İstanbul,1992,s379

⁷¹Önder KÜÇÜKERMEN ,**Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**,İstanbul,Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş.,1996,s4

⁷² Aktaran: Aydın UĞURLU ,'Osmanlı Yönetiminde Anadolu'da Dokuma Sanatı',Kebe,Aba,Şayak Dokumaları,**İlgi Dergisi** Sayı 51,İstanbul,Apa Ofset Sonbahar,1987,s28

İmparatorluğu iç pazarın gereksinimini karşılamanın ötesinde ihracat yapabilecek bir sanayi haline gelmiştir.

1825 Osmanlının en büyük üretim ve ihracat ürünü olan Pamuk üretimi Manchester'daki yeni fabrikalar karşısında iyice sarsılmıştır..Bu geçiş döneminde devlet girişimi ile fabrikalar kurulmuştur; Bu fabrikalar :Çuha ve askeri giyim üretimi yapılan İzmit Çuha Fabrikası;Çuha,fes,battaniye,kravat üretilen Feshane;Fanila kumaşları üretilen, Basmahane Fabrikası;Pamuklu bez ,emprime ,alaca bez,yün çorap üretilen Zeytinburnu Fabrikası;Kadife, Şam usulü çiçekli ipekli kumaşlar ,saten,tafta ,kurdele üretilen Hereke Fabrikasıdır.

1823 de Üniforma ve ayakkabı üretimi yapmak üzere 'Dikimhane-i Amire kurulmuş, 1839 da Feshane Fabrika-i Humayunu üretimi fes ile başlamıştır,zaman içinde aba,çuha ve halı üretimi ile çeşitlendirilmiştir.

III.Selim döneminde Sefir Ratip Efendinin raporunda 'İç ticaretin ,yerli sanatların gelişmesi ve milli servetin yabancı ülkelere gelişigüzel akışına engel olunmasını önerilmekte Hint kumaşı yerine Bursa,İstanbul,Halep,Şam kumaşları kullanılsın'' denilmektedir.⁷³

Bu döneme ait bir diğer gözlem ise1903 Fransız ressam Pretextat Lecomte den gelmektedir .Lacomte'ye göre "Bursa ve şam kumaşları Avrupa'da meşhurdur.Birkaç gezgin yada amatörün kumaşları getirmesi ile yayılan bu şöhret yetersizdir.Bunların Avrupa piyasasında tanınmış olması durumunda çok önemli bir ticari malzeme olacaktır."⁷⁴

1913 yılına gelindiğinde Osmanlıda sanayi kuruluşları sekiz gruptur .Dokumacılık yün iplik imalatı ve yün dokumacılığı olarak ikiye ayrılmaktadır.Bu dönemde :Hereke Fabrika-i Humayunu adı ile , İstanbul ve İzmir'de; Feshane Fabrika-ı Humayunu adı ile Bursa,İzmit,Uşak,Bandırma,Karamürsel'de ; Pamuk ipi imaltı ve dokuma üzerine İstanbul,İzmir,Manisa'da toplam 5 kuruluş ve

⁷³Aktaran: Önder KÜÇÜKERMEN,**Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**,İstanbul,Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş.,1996,s5

⁷⁴ A.g.k.s7

Ham ipek imalatı yapmak üzere Bursa'da 41 Ham ipek fabrikası kurulmuştur.⁷⁵

19.yy'a gelindiğinde de Osmanlı dokumacılık sanayi İngiliz Ticaret anlaşması ile büyük bir darbe yemiştir. Yabancı mallar, tanınan olağanüstü haklar ile pazarı ele geçirmiş ve dokumacılık sanayisinin gerilemesine neden olmuştur.

Ancak Bergama, Buldan, Denizli, Tokat önemli pamuklu dokumacılık merkezleri olarak varlığını devam ettirmiştir.⁷⁶

⁷⁵Önder KÜÇÜKERMEN, **Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**, İstanbul, Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş., 1996., s7

⁷⁶ Emre Dölen, **Tekstil Tarihi**, Marmara Üniv., İstanbul, 1992, s385

2.2-BALKANLARDA DOKUMA TARİHİ:

Halen günümüzde dokuma kumaşlar üzerinde rastlanan desenlerin ,ilkel insan topluluklarında uygulananlarla aynı yada çok benzer olması,bu topraklarda dokumacılığın oldukça eski bir uğraşı olduğunu ve geleneksel dokumacılığın bir şekilde henüz yok olmadığını göstermektedir.

Arkeolojik materyallerin azlığı dokumacılık tarihi ile ilgili araştırma yapmayı zorlaştırırsa da dokuma tekniği,aletler ve dokuma üzerindeki desenlerden, dokumanın hangi döneme ait olduğu konusunda bilgi edinebilmek mümkündür.Bu konudaki en eski kalıntılar *Rodoplar*'da bulunan İğ altında kullanılan kemikler (preşlen) ve dokuma tezgahlarında ipleri geren ağırlıklardır .Bu tezgah ve ağırlıkların geç antik döneme ait olduğu saptanmıştır..Arkeologlara göre tüm ota çağ aletleri antik şekillerini korumuştur

Diğer önemli bir buluntu *Rodoplar*'da hala kullanılan kopan dokuma tezgahıdır.Bu dokuma tezgahı Arnavutluk ,Yugoslavya ve Rusya'da da kullanılmıştır.Yunanistan'da 18.yy dan kalma Peloponesteki Mistra minyatürü üzerinde böyle bir tezgah bulunmaktadır.⁷⁷

Roma egemenliğinin ilk 300 yılı boyunca Trakya ve doğu Bulgaristan topraklarında zanaat gelişmemiş bu dönemde silah üretimine önem verilmiştir,fakat daha sonraları Konstantinopol'un büyük bir üretim ve tüketim merkezi olması zanaatçılığın oluşmasını desteklemiştir.Trakya'da Ergasteriya adı verilen büyük imalathaneler oluşmuştur .Bu imalathanelerde kumaşlar,cam ve gümüş eşyalar üretilmiştir.IV.yy da Suriye'deki bu tür imalathaneler ünlüdür. Bizans'ın yünlü,ipekli ve purpurlu kumaşları bu imalathanelerden gelmektedir.

Ticaret ve dokuma her zaman birbirine çok yakın bir ilişki içinde olmuştur bu yakınlık dile de yansımıştır Paranın kullanılmadığı ,değiş tokuş ile alışveriş yapılan dönemlerde kumaş karşılığı alışveriş çok yaygındır .Bulgarca'da "kumaş" anlamına

⁷⁷ G.K.NOJAROVA ,''Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi'' **Bulgaristanda Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**'',Milli Kütüphane,Sofya,s11

gelen ‘plat’ kelimesi tüm Slav dillerinde de aynıdır ve bu gün de ‘ödemek’ anlamına gelen ‘plašta’ kelimesinin kökü ‘plat’ yani kumaş kelimesine dayanır.⁷⁸

Geç antik dönemde Trakya’da devlete bağlı dokuma atölyeleri vardır Bu atölyelerde dokunmuş günümüze ulaşan kumaş parçaları .3.yy dan kalma bir yazıt bazı dokumacıların Orta Asya’dan geldiğinden bahsetmektedir. Ayrıca Geç antik dönemde dokumacılıkla ilgili bir meslek olan yün tarama işi görülmektedir.Cerdica* ,Odesos* ,Abritos* şehirlerinde kalıntıları bulunmuştur. Yazılı kaynaklardan ‘lenarii’ kelimesini yün tarama, ‘lentarii’, yün dokuma, ‘Purpurarius’ purpur boyama olduğu anlaşılmaktadır.

Bizans kültürünün Bulgar kültürüne etkisi çok önemlidir.Asya ve Avrupa arasında köprü konumunda olması pek çok kültürle iletişim halinde olmasını getirmiştir.

716 yılında Bizans ve Bulgarlar arasında ilk ticaret anlaşması imzalanmıştır. Kitap Eparha 9.ciltte 1.ve 6. paragrafta yer alan anlaşma ile ilgili maddelerde kumaş satıcıları ile ilgili konular yer almaktadır.Buradaki en önemli nokta ise keten kumaşların Bizans topraklarına Bulgaristan’dan geliyor olması ve Struma bölgesi,Pont ve Kerasunt bölgelerinin önemli keten üretim merkezleri olmasıdır.⁷⁹

Keten ve kenevir bu topraklarda çok uzun yıllar kullanılmış malzemelerdir, ancak 19.yy.da pamuk bunların yerini almaya başlamıştır.Pamuk Anadolu’da uzun yıllardır kullanılmış olmasına karşın ,Bulgaristan’da keten kullanılmıştır.Bu durum Bulgar ve Türk giyiminde malzeme açısından görülen en büyük farkı oluşturmaktadır.

Bulgaristan’da 20.yy ın 30-40 lı yıllarında hala kenevir kullanımı yaygın olarak görülmektedir.Bazı yörelerde gömleğin kol,yaka gibi görünen kısımları pamuktan yapılırken diğer yerleri kenevirdendir.Bazı bölgelerin pamukla tanışması daha geç olmuştur.

⁷⁸Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s1

* Bu günkü Sofya şehri

* Bu günkü Varna şehri

* Bu günkü Razgrad şehri

⁷⁹ Aktaran G.K.NOJAROVA ,’’Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi’’ **Bulgaristanda Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**’’,Milli Kütüphane,Sofya,s13

Bazı kaynaklarda Bulgarların bu topraklara gelmeden önce de kenevirini tanıdıkları söylenmektedir.Tarihçi G. Balascev bu bitkinin Volga nehri kıyılarında yetiştiğinden bahsetmektedir.Çinde Şu-King kitabında M.Ö. 500 yy. da kenevirden söz edilmektedir. Ayrıca Herodot Skitya’da kenevir yetiştiğinden bahsetmektedir .Burada insanlar kenevirin sihirli gücüne inanılmaktadır .Ölüler kenevir tohumu ile temizlenmektedir.Tohumları sıcak taşların üzerine atıp çıkan dumanla kendilerinden geçtiklerinden bahsedilmektedir.Trakyalılar,büyük olasılıkla kenevirini Skitlerden öğrenmişlerdir.Tarihçi P.Tsonçev ise Bizanslı yazar Gregoranın söylediklerine dayanarak. Bulgarların yünlü giysiler giydikleri,bu topraklara yerleştikten sonra yerli halktan yani Trakyalılarından ve Slavlardan kenevirini öğrendikleri öne sürülmektedir.

Kenevirin ilkel işlem görme şekli günümüze kadar korunmuştur.Aletleri melitsa ,tepelik ve domuz fırçasıdır.

Yazılı kaynaklarda erken Orta Çağda 8-11.yy da kumaş dokumanın evlerin dışına taşığını ortaya koymaktadır..yani bu dönemde dokumacılık önemli bir zanaattır.

Türk egemenliği altındayken Türk ordusunun üniforma kumaşları Bulgar topraklarında dokunmuş olduğundan ve10.yy. dan kalma dokümanlarda ketenin İstanbul’a ihraç edildiğinden bahsedilmektedir Özellikle Balkan dağları eteklerinde ziraatla uğraşma imkanı olmadığından ,dokumacılık gelişmiştir.Abacılık,kumaşçılık,halıcılık,gaytancılık olarak farklı zanaatler gelişmiştir . *Gabrovo, VelikoTirnovno,Troyan, Panagürişte,Koprivştitsa, Kalofer,Kotel* şehirleri önemli dokumacılık merkezleridir.⁸⁰

Üretimin artışı bu küçük köyleri kasabalara ve şehirlere dönüştürmüştür.Önceleri dokuma ve boyama işlemlerinin tamamı ,elde yapılırken 19.yy da makinelere geçilmiştir.

Şayak,keten,kenevir kumaşları üretimi yapılan yerlerdir :*VelikoTirnovno ,Gabrovo, Dranovo, Plovdiv, Harmanli*.1860’larda Osmanlı ’daki en kaliteli ipek üretim yeri *Gabrovo veVeliko Tirnovodur*.

⁸⁰G.K.NOJAROVA ,’’Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi’’ **Bulgaristanda Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**’’,Milli Kütüphane,Sofya,s15

Yazılı kaynaklarda Bulgarların bu topraklara gelmeden önce de aba giydiklerinden bahsedilmektedir.Çok eskiden beri var olan bu gelenek 19.yy la kadar devam etmiştir.Aba kullanımını ve yapımının çok eski dönemlere dayanması Bulgarların aba üretimi konusunda ustalaşmasını sağlamıştır denilebilir.

17-19.yy da Anteri için şayak ,Potur ve Aba Balkanlar'dan ,İstanbul,Konya ,Bolu ve Bursaya ihraç edilmiştir.Abacılık 17.yy da en çok da Sliven'de gelişmiştir.19.yy.da buradan yıllık 170 000 top aba ve şayak ev işi ihraç edilmektedir.Sultanın emri ile *Sliven* den Erzuruma aba ustaları çağırılmıştır. Yine bu şekilde Lozengrad ,Bunarhisar ve Vizenden alınan yünler aba olmak için *Sliven*'e getirilmektedir.1842'de Vezirin emri ile Sultan ordusunun giysileri için kullanılan kaşe kumaşın 1839 da Sliven'de kurulan ‘‘Dobri Jelazkov’’ fabrikasında üretilmesi kararlaştırılmıştır.O dönemde bu kumaşın üretimi için kullanılan yünün İspanyadan gelmesi gereklidir.Bu koyun türünün bakımını arttırmak için de 10 yıl boyunca hayvan üreticilerinden beylik ve diğer vergiler alınmaması kararlaştırılmıştır.

Gabrovo şehri aba ,şayak ,gaytan ev üretimi ile ünlüdür.Türkiyeye ihracat yapılmıştır.*Plovdiv,Pazarcık:Rakitovo , Mihaylovo,Karlovo* da Şayak üretimi çoktur.

Samokov:1840-1850 115 atölye ve 2000 ev Abacılıkla uğraşmıştır.Türkiye,Sırbistan ve Bosnaya ihracat yapılmıştır.

1855'te *Teteven,Kalofer,Sopot ve V.Tirnov*o'da 40 abacı dükkanı vardır.

Büyük miktarda şayak (1000 000 arşın) Türk ordusuna *Darıdere ve Ahıçalabi* yörelerinden sağlanmaktadır. *Vidin*deki bütün yün üretimi *Plovdiv* ve Ahıçelebiye yönlendirilmekte,bu yünlerden de şayak üretilmektedir.Ayrıca yine Vezirin emri ile *V.Tirnov*o'dan beyaz,*Gabrovo*'dan bej ve gri şayak alınmaktadır.⁸¹

17. ve 18.yy larda üretim ev ortamında ve atölye ortamında çok farklı olmadığı için kalitede ayırım yapmak pek doğru değildir.

Bulgaristanda üretilen dokuma ürünleri sadece Türkiye'de değil Polonya ,Romanya,Moldova,Austriya,Almanyada da alıcı bulmuştur.

⁸¹ G.K.NOJAROVA ,’’Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi’’ **Bulgaristanda Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**’’,Milli Kütüphane,Sofya,s17

Ayrıca 15.yy da yabancı mallar pazarda çoğalmaya başlamıştır.Bulgar yünlerinin en önemli alıcısı Venediktir.Bu yünler Balkanların alt kemsinden *Zlatitsa* dan *Sofya*'ya kadar olan bölgeden gelmektedir.

Edirne ,Rusya Polonya ,Macaristan'dan deve derileri,deve tüyü kumaşları ,halılar ve ipekler gelmektedir.Polonya ile ticari ilişkileri çok güçlü gelişmiştir.Karisey adı verilen kalın yünlü kumaşlar buradan gelmektedir.Venedik kumaşları ,kadifeler,İtalyan kumaşları,süet Polonya'dan gelmektedir.

19.yy Avusturya Macaristan Bulgar pazarında yabancı malların artışını sağlamış bu durum 40 larda yerli zanaatların giderek yok olmasına neden olmuştur.Aynı şekilde İngiltere,Fransa ve Almanya'dan Türk pazarına gelen mallar da burayı ele geçirmiştir.

1830-40 Bulgaristan *Sliven Dobri Jelazkov* fabrikasından Venedik ve Peşte'ye ipek ihracatı yapılmaktadır.⁸²

⁸² G. NOJAROVA ,''Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi'' **Bulgaristanda Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**'',Milli Kütüphane,Sofya,s17

2.3-OSMANLIDAN ÖNCE ANADOLUDA TÜRK GİYİMİ:

Selçuklular:Türkler'in Orta Asya'dan gelerek Anadolu'da kurdukları ilk büyük devlet Selçuklu İmparatorluğudur.Bu dönemde genel olarak Orta Asya etkisinin hissedildiği giysiler kullanılmıştır.Selçuklu İmparatorluğu; göçler sayesinde farklı coğrafyalarla ve kültürlerle karşılaşmaya başlayan Türk'lerin ,Osmanlı 'dan önce kurdukları önemli bir medeniyettir.Türk giyim tarihi ile ilgili önemli bir dönem olduğu düşüncesiyle Selçuklular zamanında giyim kültürünü gözden geçirmek doğru olacaktır.

Selçuklularda giyim ile ilgili temel kaynaklar seramik minyatürleri ,kabartma panolar ve Varka Gülşah Mesnevisi gibi yazılı dokümanlardaki resimlerdir.

Ayaklarında daha çok çizmelere bazen sadece ayak ucunu örter gibi görünen pabuçlara rastlanır.Bunların yanında bağları dizlere kadar sarılan çarık ve dolaklar da görülmektedir.⁸³

Selçuklu kıyafetlerinde en çok ayak giyimi olarak çizme görülmektedir fakat tasvirlerde çizmenin deriden mi yoksa keçeden mi olduğunu anlaşılmamaktadır.Büyük Hunlar'a ait Pazırık kazıları ile çıkarılan eşyalar arasında keçe çorap ve çizmeler bulunmuştur.Bu durum Göktürklerde hem keçe ,hem deri çizmeler kullanıldığı nı göstermektedir.

Bundan başka ,sandal da giymiş oldukları anlaşılmaktadır.Kadın pabucu için ayrı bir kelime bulunuşu ,kadınlara has bir tipin mevcudiyetine de işaret etmektedir.Çedik, mest, gibi şeylerin ucuna takılan pullar ayakkabıların ayrıca süslenmiş olduklarını da anlatmaktadır.Dolak sarma ve çarık geleneği Anadolu'da bu gün dahi yaşatılmaktadır.

Eski Türk kıyafetlerinin en göze çarpan özelliklerinden biri Türklere has kemer şeklidir.Kayışın üstünün madeni plakalarla süslenmesiyle meydana gelen bu kemerlerde ayrıca uçlar sarkmaktadır ,ve bunlara çeşitli süsler ve günlük aletler

⁸³ Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane ,s131

asılmaktadır.Bu tip kemerler Orta Asya Göktürkler Uygurlar,Avrupa'da Avarlara kadar çok geniş ölçüde yayılmıştır.⁸⁴

Resimlerde rastlanan genel Selçuklu giyim profilinde diz altına kadar inen ,sağdan sola kapanan kolları şeritli (tirazlı) kaftan ,altında şalvar ve yüksek çizmeler görülmektedir.Kaftanın üzerine kuşak yada kemer bağlanmıştır ve kuşağın uçları önden aşağıya sarkmaktadır.

Bu dönemde Türk özelliği taşıdığı tespit edilen kıyafetlerden en önemlisi kaftandır.Kaftanların çoğunluğunun önden açık ,sağdan sola kapanan kaftanlar olduğu görülmektedir.Göktürklerde ise kaftanlar soldan sağa kapanmaktadır.⁸⁵

Selçuklu dönemi kaftanlarının kapalı yakalı,V yakalı ,ön kenarı açık ve kol yenleri bol olmak üzere dört çeşidi belirlenmiştir.⁸⁶

Selçuklu dönemi kıyafetleri incelendiğinde kaftanın yanı sıra ; önden açık ,iki ön parçası belde yan yana getirilerek kemerle tutturulan elbiselerin de birçok örneğine rastlanmaktadır.Varka Gülşah minyatürlerinde de kadın figürlerinin çoğunun bu tip elbise ile giyimli olduğu görülmektedir.Bu giyime ayrıca Anadolu Selçuklularından günümüze gelmiş çinilerde rastlanmaktadır.

Bu dönem giysiler deri ,yün,keçe,devetüyü ,kürk,pamuk ve ipekten yapılmıştır.

Kaftan ,mintan ,elbise,hırka,üç etek gibi günlük giysilerin yanı sıra şalvar,çakşır,potur,çarık,terlik,pabuç,(pataya)dolak,tozluk gibi savaş koşullarına uygun elbiseler de görülmekte.Ayrıca eldiven ve mendil kullanılmaktadır,nakış süslemeleri de önemlidir.⁸⁷

Araştırmacı Mehmet Önder genel Selçuklu giyimini şöyle tarif etmektedir:'Sırtta giyilen,cüppe biçimindeki önu yırtmaçlı ferace (entari)genel giyim olarak görülmektedir. Feracelerin etekleri uzun ve geniş,kolları işe dardır.Beldeki bir kemer yada kuşakla sıkılan feraceler yürürken eteklerinin ayaklara dolaşmaması için ,çoğu zaman uçları kemerlere sokulmaktadır.Feracelerin altında ,mevsimine göre giyilen

⁸⁴ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane .,s145

⁸⁵ Nurhan ATASOY, ''Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme'',**Kültür Sanat Yıllığı 4**,Sanat Tarihi Enstitüsü,İstanbul,1970-1971.,s139

⁸⁶ Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara 1992,s21

⁸⁷Önder KÜÇÜKERMEN ,**Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**,İstanbul,Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş,1996,s2

,kollu hırkalar ,onun da altında bazen iç çamaşırları bulunmaktadır.Feracelerin geniş etekleri altında ayaklara giyilen ökçesiz,deriden,yumuşak,çizmeler vardır. ’’⁸⁸

Bütün bu kaftan elbiselerde ortak olan tarafların başında kollardaki tiraz şeritler, yaka kol ve etek kenarını bir bordürün süslemesi gelmektedir.Boy figürlerinde görebildiğimiz gibi etek uzunlukları dizin altına kadardır.Kaftan ve elbiselerin altından ya dizlere kadar çıkan çizme veya ayak bileklerine kadar inen geniş paçalı şalvarlar vardır.⁸⁹

Kıyafetlerde ilk dikkati çeken taraf kadın ve erkeklerin görünüşleri arasında fark olmayışıdır.

Selçuklular pek çok başlık şekilleri kullanmışlardır.Bunlardan bir kısmı Orta Asya’dan beri kullanılan tipler veya bu tiplerin çeşitleridir.Diğer bir kısmı ise Selçukluların yakın Doğuda temas ettikleri bölgelere özgü başlıklardır.⁹⁰

Sarık, Türklerin yakın Doğuya geldikten sonra yaygın olarak kullanmaya başladıkları bir başlık şeklidir. 14.ve 15.yy da Anadolu’da hükümdar ve beyler sarık kullanmışlardır.Türk sarığı adı verilen orta büyüklükte ve kıvrımlı bu tipe Mısırdaki Türkmen sarığı denmiştir.’’takhfifa’’ denilen bu boynuzlu sarık tipi İbn İlyas’a göre Mısır sultanları tarafından taç yerine kullanılmış ve Çerkez Memlukları devri sonuna doğru ‘Salari’ adı verilen kısa kollu üst kaftanı ile birlikte tipik Türk kıyafeti olarak kabul edilmiştir.

Kadın başlarını ‘‘Diadem’’denilen taçlarla süsleme adetine Orta Asya Türk kadınlarında bol bol rastlanmaktadır .Ölünün ardından ağlayan kadınları ve ihtiyarların başlarını ,omuzlarına kadar inen örtülerle sardıkları Varka ve Gülşah’ta görülmektedir .Divanı lügat-it Türk’te ‘bürümcük’ kelimesi kadın baş örtüsü olarak açıklanmaktadır .’Enğek’ kadınların başörtülerini bağladıkları ip ;’tülfür’ örtü,perde ,kadın örtüsü anlamına gelir,’didek’gelin giderken yad kimselere görünmemek için örtülen örtüdür.,’sarguç’ kadın yaşmağı anlamına gelmektedir.

⁸⁸ Mehmet ÖNDER, ’’Mevlana Müzesinde Bulunan Mevlana’nın Elbiseleri Üzerine BirAraştırma’’ ,**Türk Etnografya Dergisi** ,Sayı 14,Türk Tarih Kurumu,Ankara ,1974,s6

⁸⁹Nurhan ATASOY, ’’Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme’’ ,**Kültür Sanat Yıllığı 4**,Sanat Tarihi Enstitüsü,İstanbul,1970-1971.,s141

⁹⁰ a.g.k.,s113

Kaşgarlı'nın lügatinde yağmur ve tipiden korunmak için kepeneğin arkasına dikilmiş ,keçeden kukuleta başlığın da kullanıldığı, bu giysiye de 'yalganduruk' denildiği belirtilmektedir.Bu şekilde yapılmış yağmurluk Türk Halk giyiminde ve Bulgar halk giyiminde de görülmektedir

.Günümüze kadar korunmuş olan Mevlana'ya ait elbiseler gerek Mevlana'ya ait oluşu ,gerekse Selçuklu devri kumaşı ve giyim şekli hakkında örnek nitelikte gerçek malzemeler olması yönünden önemlidir.⁹¹

Mevlana Müzesindeki Mevlana'ya ait elbiseler ,pamuklu,pamuk ve ipek karışık hareli gezi,atlas,alaca ve canfes gibi kumaşlardan dokunmuş ,içine kumaşın rengine uygun astar konmuştur.Bazı elbiselerde ,astarla kumaş arasına pamuk yerleştirilmiş ve kapitone şeklinde yorgan dikişi ile dikilmiştir.⁹²

15.yy la kadar Osmanlılar Selçuklu devri kıyafetlerini devam ettirmişlerdir.,sonraları gittikçe kıyafetlerini değiştirdikleri ve yavaş yavaş kendilerine has yeni bir kıyafet tarzını benimsedikleri görülmektedir.⁹³

Selçuklularda da Osmanlılarda olduğu gibi gayrimüslimler kıyafetleri ile ayırt edilmişlerdir.Hıristiyanlar kısa saçlı başlarına mavi mendil sarıp, kemer kullanmışlardır.Museviler ise başlarına sarı mendil sarıp omuzlarına kırmızı kumaş atmışlardır.⁹⁴

Tüm bu verilere göre Selçuklu zamanından Cumhuriyet dönemine kadar halk giyiminde temel biçim ve öğelerin pek değişmediği söylenebilir.

⁹¹ Nurhan,ATASOY''Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme'',**Kültür Sanat Yıllığı 4**,Sanat Tarihi Enstitüsü,İstanbul,1970-1971.,s138

⁹²Mehmet ÖNDER ,''Mevlana Müzesinde Bulunan Mevlana'nın Elbiseleri Üzerine BirAraştırma'',**Türk Etnografya Dergisi** ,Sayı 14,Türk Tarih Kurumu,Ankara ,1974,s7

⁹³ Nurhan ATASOY,A.g.k.,s151

⁹⁴Önder KÜÇÜKERMEN,**Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**,İstanbul,Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş.,1996,s2

2.4.OSMANLIDAN ÖNCE BALKANLARDA BULGAR GİYİMİ:

Bulgarlar 5.yy.da Balkanlara yerleşmişlerdir ,fakat bu topraklarda oluşmuş bir Bulgar geleneğinden 7.yy dan sonra bahsetmek mümkündür. 9.yy da Hıristiyanlığın kabul edilmesi kültürel gelişimi bu yönde etkilemiştir.

Resim1: Çar Konstantin Asen ve eşi İrina*

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s20

Bizans'ın egemenliği ve Hıristiyanlığın kabulü ile Bizans kùltürünün etkisi hissedilmiş, fakat bu genel bir etki olmamış sadece yönetici sınıfa yayılmıştır.⁹⁵

13yy.da Bizans etkisi ,yönetim kadrosunda çok yoğun olarak hissedilmiştir .Resim 1 de Konstantin Asen ve İrina'nın Bizans etkisinde olan , hiçbir vücut hattını göstermeyen kumaş özellikli ve süslemesi fazla olan giysileri ve kadında başörtüsü ile diadem görölmektedir.

11.yy da Anadolu'ya gelip yerleşen Selçuklularda da diadem çok kullanılan bir baş süslemesidir.Başörtüsünün ise Anadolu'da Türkler buraya gelmeden çok önce ,eski tarihlerden beri kullanıldığı bilinmektedir.Bununla birlikte giyimdeki benzerliklerin bazen hangi dönemde nasıl bir etkiyle ve nerde ortaya çıktığını anlamanın güç olduğu belirtilmektedir.

Çeşitli kaynaklarda Bizans'ın gösterişli, bol desenli,inci süslemeli ağır kumaşlı giyim tarzının doğu etkisi ile olduğu anlatılmaktadır.Eski Yunan ve Roma'da böyle uygulamalar görölmemektedir.Bununla beraber bugün dahi Anadolu'da görölen altın ve gümüş tellerle yapılan ve dival işi diye tanımladığımız işlemelerin Osmanlılara Bizanslılardan geçtiği iddia edilmektedir.⁹⁶

Kumaş desenleri giysilere renk katmakla birlikte bunların genellikle Hıristiyan konuları;yuvarlak,haç,romb,bitki,hayvan gibi desenler olduğu gözlenmektedir.

Romalılarda görölen ‘‘dalmatik’’ile ‘‘oube’’ ‘‘casula’’ ve ‘‘cape’’ gibi aksesuar ve giyecekler ,roma çağında halkın giydiği giysiler olduğu halde Bizans döneminde klise tarafından önemsenmiş ve sürekli kullanılmıştır. Klise elbisleri bol uzun ve

⁹⁵ L.YORDANOVA ,**Zanayat ve Halk Gelenekleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Geya Libriz,Sofya,2002,s10

⁹⁶ S.TÜRKOĞLU ,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**, ,s114

ihya edilmiş görünümleri ile dikkati çekmektedir .Bunların bazılarının Selçuklu kumaşlarıyla yapıldıkları hatta kaftan formunda oldukları gözlenmektedir.⁹⁷

Bizans,Eski Helen ve Roma kültürünün bir devamı sayılmaktadır ancak ele geçen toprakların zengin kültürel geçmişi Bizans'ın yaşantısına yarı doğulu bir karakter kazandırmıştır .Burada Suriye,İran,Mısır ve Türk unsurlarının etkisini görmektedir.Sasani etkisi ile,daha sonra Anadolu Selçuklularında da görülen av ve savaş sahneli ,süvarili ve karşılıklı hayvan tasvirli kumaşlar Bizans dünyasında da kullanılmıştır.Bizansın Çin'den İpek,Suriye ve Mısırdan renkli kumaşlar satın aldığı bilinmektedir.⁹⁸

Yönetici ve zengin gurubun giysilerindeki Bizans etkisine rağmen Bulgar halkı giyimde Bizans'ın gösterişli kumaşlarından yapılan giysilerini benimsememiş,ekonomik koşullar ve yaşam koşulları ile sınırlanan bir çerçevede eski giyim tarzını devam ettirmiştir.13.yy halk giyiminde yere kadar uzun tunik giyilmektedir.Yakanın dar , boyun çevresinde ve kolların dar , uzun olduğu görülmektedir.Altına uzun beyaz gömlek giyilmekte üzerine yuvarlak yada çeyrek pelerin atılmaktadır.Ayaklara kumaştan dikilmiş dar tozluklar(nogavitsi) ve üzerine deri çizmeler giyilmektedir.Evli kadınlar örülmüş,başa dolanmış saçları üzerine başörtüsü takmaktadır.

Giysiler genellikle tek renklidir kırmızı,gri,kahve olduğu görülmektedir.Süslemeler etek ucu yaka,omuz dikişi ve kollarda yer almaktadır.⁹⁹

⁹⁷S.TÜRKOĞLU ,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**, Garanti Bankası İstanbul, 2002 ,s127

⁹⁸ a.g.k.,s110

⁹⁹ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s30

Resim2:Zamen Manastırı-Despot Deyan'ın Karısı*

14.yy zengin sınıfı kadın giyimi 1354 yılına ait Resim2 de görülmektedir .Giysinin yakası boyun çevresindedir ve önden ince bir açıklık beline adar inmektedir.Sık dizilmiş düğmelerle kapatılmıştır .Kol kesimi omuzdan aşağıdadır .Kollar dardır ve sıra düğmelerle kapatılmıştır.Üst tuniğin yaka ve açıklığı ,kol kesitlerinin etrafı geometrik işlemlerle süslenmiştir.Alt giysinin kolları bilekten

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s32

dirseğe kadar işlemelidir.Başında şapka ve başörtüsü vardır .Başlık üzerinde dörtgen ayrı parçalardan yapılmış,inci ve değerli taşlarla süslenmiş ‘diadem’ denilen taç vardır.Başlığı silindiriktir.Başlığın arkasından salınan beyaz kumaşın üzerinde dokuma kumaşın ince çizgileri görülmektedir.Bu kumaştan bir parça öne düşerek göğüs üzerinden geçmektedir.Bu baş bağlama şekli Sofya’nın yüzyıllarca kullandığı ‘fekel’ örtünme şeklidir.

Resimden de anlaşıldığı gibi baş bağlama geleneği Bulgarlarda da çok eski tarihlere dayanmaktadır ve çok çeşitli bağlama şekilleri vardır.

Üst giysi kollarının omuzdan itibaren açık olduğu ve arkadan serbestçe sarktığı alt gömlek kollarının ise işlevsel olduğu görülmektedir.19.yy.da Bulgar giyiminde ve Türk giyiminde ceket,cepken yada fermene adı altında erkeklerin giydiği dış giyside de benzer uygulamalar olduğu görülmektedir.

Resim 3 te gösterilen 14 yy zengin sınıfı Erkek giyimi dönemin batı Avrupa modasından etkilenmiştir.Vücuda giyilen tunik ortadan ,süsleme ve renk bakımından farklı olan iki bölüme ayrılmaktadır ve buna ‘moda mi parti ‘elbisesi denilmektedir.Siyah pelerin ile giysiler tamamlanmaktadır. Bardokukus adı verilen omuza atılmış bu pelerin arkadan kukuletalıdır. Felon adı verilen Hıristiyanların omuz örtüsü yada pelerini Grek Rum geleneğindeki penuladan gelmektedir.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Sofya,Milli Kütüphane,s28

resim3: 14.yy Sofya'dan Zengin Erkek Giyimi*

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s30

Resim4:Rila Manastırı Sıradan İnsanlar*

Zengin sınıfı giyiminin ihtişamına karşın halk zor ekonomik koşullar ve yaşam koşulları çerçevesinde sade giyinmektedir.Bunun örneği resim 4 te görülmektedir

13.yy'la kadar tunik ve pelerinden oluşan elbise 14.yy da yerini yere kadar uzun ,önden açıklığı olan ve kol kesiminden kol çıkan tuniğe bırakmıştır.Bu kol elbise boyunda olabilmektedir.Giyilerek kullanıldığında ise dirsek bilek arası birikmektedir.Ortaçağın sonları ve Rönesans döneminde giysinin kolu, modelini belirleyen farklılık yaratan en önemli kısımdır.Boyun çevresi açıklığı ve süslemeler de 14.yy'da değişmektedir.Kollar daha çok süslenmektedir.Bu giysi vücuda daha çok oturduğu için kol ve göğüs açıklığında düğmeler yer almaktadır

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s36

14.yy kadın başlıkları çok çeşitlidir.genelde diadem ve uzun vualden oluşur.Başörtüleri altlarına koyulan şekillerle form alır.Bunlar örtüyü alın üzerinde düzgün tutmaktadır .Beyaz çene altı parçası da 14.yy da kullanılmıştır.Giysideki süslemeler kolyeye ihtiyaç bırakmamaktadır.Yuvarlak büyük küpeler çok kullanılmıştır. Düğmeler fonksiyoneldir .Erkek kemerleri altın,gümüş,metal parçalarla süslü olabilir.Zengin süslemelidir ve metal tokalarla kapanır.Kadında ise kemer yoktur.

14.yy halk giyimi Moda yada dış etkenlerden pek etkilenmemiştir. Kadın giyimi ,içte gömlek ve üstüne giyilen renkli yada beyaz tunikten oluşur.Kol,bedene düz dikilmiş boru şeklindedir.Gömlek diz altında ,tunik dize kadar uzanmaktadır.Tuniğin kolları yoktur ,yada dirsekte bitmektedir. Aynı dönemde Slavların ilkel giyimi de korunmuştur bu da gömlek ve önlükten oluşur.Tek yada çift önlük görülmektedir.Erkek giyiminde Nogavitsi hem Eski Bulgarlarda hem Slavlarda kullanılmıştır .Kışın dar ,yazın ince kumaştan ve geniştir .Keten gömlek dize kadar uzundur .Dikdörtgen yada yuvarlak formlu pelerin kullanmışlardır.Bu zamanla değişerek yağmurluk formunu almıştır.¹⁰¹

Halk giyiminde sade basit görüntü çok fazla değiştirmeden yıllarca kullanmıştır.

¹⁰¹ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s36

2.5- OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE ORTAK GİYİM :

Bizans egemenliğinden sonra Osmanlı egemenliği altına giren Bulgar topraklarından Bizans giyiminin izleri yavaşça kaybolurken yerine Türk giyiminin özellikleri yerleşmiştir.

15yy da Bizans tarzı gösterişli kumaşların kullanıldığı giyim tamamen kaybolmuştur.Hiçbir zaman halka inmemiş olan bu giyim sadece Bulgar yöneticileri,çarların kutlama giysisidir ve yönetimin ellerinden alınmasıyla bu giysinin kullanımı son bulmuştur.

Bulgar topraklarında eski giyimle ilgili en iyi korunmuş kaynaklar manastır duvarlarına yapılmış olan resimlerdir bu resimlerden dönemin halk giyimi ve zengin sınıfın giyimi hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Resim5: Dragalevski Manastır:Radoslav Mavır ,iki oğlu ve karısıyla *

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s46

Mavırın(Resim5 en sağda) giyimi :Kiremit rengi içi tamamen kürkle astarlanmış şuba giymiştir , şubanın kol kesliğinden içteki giysinin kolu çıkmaktadır ,boş kol aşağıya sarkmaktadır.Ön açıklığın iki yanında da ikili grup halinde düğmeler vardır .Şubanın altında kolları görünen koyu mavi renkli giysinin görkemli yakası vardır .Belin altından geniş kemerle bağlanmaktadır.Tuniğin astarı kırmızıdır .Şuba ve tunik diz ile bilek arası bitmektedir.Karısının bej,beyaz renkli başörtüsü görülmektedir ,oğulları ise babaları gibi giyinmiştir.En soldaki,büyük oğul Stahiya ,kol kesiti olan uzun koyu yeşil şuba giymektedir.Şuba Kürk ile astarlanmıştır.Tunik kırmızıdır ve uzunluğu bileklere kadardır .Belinde yeşil kemer vardır,yaka açıklığından beyaz gömlek görülmektedir.

Diğer kardeş Nikola' nın üst giysisi bacağına kadar uzun ve kırmızıdır .Astarı kürklü ,tuniği kahverengidir Altında beyaz yakalı gömlek vardır.Sarı işlemeler ve değerli taşlarla süslenmiştir¹⁰²

Resim6: Zengin giyimi ,Kremikov manastırı *

¹⁰² Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s63

1493 yılına ait bir diğ er resim(resim6) yine 15.yy halk giyimi ile ilgili bilgi vermektedir.Radovoy (adam)kırmızı,ayak bileklerine kadar uzun tunik giymiştir. Gömleğ inin bilekte daralan kolları Rönesans modasının etkisini yansıtmaktadır.Yaka açıklığından rengi yeş il olan ikinci bir tunik görölmektedir ,onun altında da beyaz gömleğ i görölmektedir. Belinde yeş il beyaz çizgili kuş ağ ı vardır.Üst giysisi kırmızı üzerine altın süslemelidir. Astarı ise altın renk üzerine kırmızı süslemelidir.Kolları uzundur ve arkada boş uzanmaktadır.Elinde koyu mavi ş apkası vardır.Baş ında ‘podkapnik’ (ş apka altlığ ı) vardır.Podkapnik ile klisede durulabilmektedir.Kırmızı ‘nogavitsi’ (dolak) ve ç orap giymektedir.Ayağ ında ince ipli ç arıklar vardır.

Karısı Vida, kırmızı altın süslemeli tunik giymiştir .Yeş il beyaz çizgili geniş kuş ak takmaktadır.Elbise önden göğ se kadar ince açıklığ a sahiptir ,kenarına açık ve koyu yeş il iki sıra biye geçirilmiş tir.Altında sık dizilmiş düğ melerle kapanan beyaz gömlek görölmektedir.Kolun bilekten dirseğ e kadar olan açıklığından altın süslemeli olan iç kolu görölmektedir.Ayağ ında sarı ç orap ‘zokus’ vardır.Onun üzerine de Radivoy un ayakkabısı gibi ayakkabı giymiştir.Görkemli beyaz ş apkası vardır .Ş apkanın altından kenarları altın nakış lı ş effaf bir kumaş uzanarak omuzlarını ve sırtını örtmektedir .

Babasının önünde duran erkek ç oç uk kırmızı uzun elbise giymektedir. Üst giysisi önden açıktır ve düğ me ile kapanmaktadır.Kol kesiklerinden alt gömleğ in kolları görölmektedir .Yakas ı geniş ve arkaya dönmüş tür.Kemeri beyaz ve kahverengidir.Baş ında podkapnik ayaklarında sarı zokus vardır.

Kız ç oç uk, annesi gibi giyinmiş tir.Tuniğ i erkek kardeş inden uzundur.Bu orta ç ağ için karakteristik bir görüntüdür.Giysin kolları dış tan kesiktir,kesitin kenarları kırmızı biyelidir.Bu kırmızı biye elbise astarının da kırmızı olduğ unu göstermektedir.İç kol tamamen kırmızı iş lemelidir.Kol ucu ince büzg ü ile bitmektedir kuş ak kırmızı sarı çizgilidir.Baş örtüsü dikdörtgen kırmızı süslemelidir.Ayağ ında kırmızı zokus(ç orap) vardır.¹⁰³

15.yy Bulgar giyiminde henüz Türk etkisi hissedilmese de kadın ve erkeğ in beline kuş ak sardığı nı ayaklarına ç arık giyildiğ ini,erkeklerin ayaklarına dolak

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s48

¹⁰³ A.g.k.,s50

sardığını,kadınların başlarını örttüğünü,erkeklerin takke kullandığını görüyoruz.Bunlar Türk halk giyiminde de bulunan öğelerdir.

16.yy Türklerin en güçlü dönemidir.Bu dönemde de keten kenevir ,yün,deri, giyim için çok kullanılmıştır.Genelde malzemeler doğal renginde kullanılmış, sadece süsleme için kullanılan ipler boyanmıştır.

Balkanları ziyaret eden pek çok gezgin,Dönemin Bulgar giysilerini gezi notlarında anlatmaktadır:

1553 Busbek, ''Bizde çuvalların yapıldığı kadar kalın keten kumaştan yapılmış üzeri çok işlemeli gömlekler giyiyorlar.Bizdeki köylü şapkalarının tersine onlar dar başlayıp yukarı doğru genişleyen şapkalar takıyorlar .Şapkaları üst kenarından aşağıya doğru paralar ,camlar,midyeler ,tüyler ile süslüyorlar.Elleri yüzük dolu, kulaklarında küpeler ,boynunda mavi taşlar var.'' demektedir.¹⁰⁴

1584Melhior Bezolt, ''Bulgar erkekleri neredeyse Türk erkekleri gibi giyiniyor ,fakat kadınları çok farklı ,kendilerini açık yüzle gösteriyorlar.Giysileri kalın kumaşlardan ve ne kadar çok süslemesi varsa o kadar güzel sayılıyor .Genç kızlar saçlarına renkli ipler,boncuklar ,midyeler,metal parçalar ,paralar takıyorlar .Evli olanlar ince başörtüsü örtüyor ,yada şapka ve başörtü takıyor.Giysileri çok süslemeli; süsleri ise sarkan ,kımıldayan ve hatta ses çıkaran süslerdir.'' diye açıklamaktadır.¹⁰⁵

1534 Ramberti: ''Genç kızların saçları kulak hizasında çocuk gibi kesilmiştir.Evli kadınların saçları uzun ve örgülüdür Saçları ne kadar süslüyse o kadar güzel olduklarına inandıklarını belirtmektedir.'' ¹⁰⁶

1573 Gerlax ,geniş süslemeli tabak şeklinde şapkaları anlatmakta,süslemelerle örülmüş uzun saçlardan ,nakışlı gömleklerden bahsetmektedir.Başlarında vualler kulaklarında büyük küpeler olduğundan söz etmektedir .Kolları önden renkli iplerle dikilmiş uzun gömleği, belinde kuşakla giydiklerini söylemektedir. ¹⁰⁷

¹⁰⁴ Alıntı: Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s56

¹⁰⁵ Alıntı:a.g.k.,s56

¹⁰⁶ Alıntı a.g.k.,s56

¹⁰⁷ Alıntı a.g.k.,s56

Akademisyen Kr. Miyatev kadınların görkemli baş süslemelerinin olmasının soylu kadınların Türk esaretinden kaçmak için halktan kişilerle evlenmesi sonucunda yayılmış olduğunu ileri sürmektedir.

Giysinin en önemli parçası gömlektir.Kadında bileğe kadar,erkekte bilek diz arası uzunluktadır.Dolakların üzerine giyilmekte ve belden bağlanmaktadır.Kadınlar gömlek üzerine sukman da giymektedir.Sukmanın kolları her zaman gömlekten kısadır .Sukman yazın keten kışın yünden yapılmaktadır.Etekleri ,gömleğinki kadar kısa yada biraz uzun olabilmektedir.Kolundaki kesikten gömleğin kol süslemeleri görülmektedir.Sukman üzerine daha uzun yada kısa ,kollu ,kolsuz ,önü açık giysiler giyilmektedir.

Bulgar giysilerinin kalıbı düzdür,kolları düz dikilmektedir,omuz kavisi yoktur gerekli genişlemeler yanlara eklenen klin adı verilen parçalarla sağlanmaktadır.

16.yy da Batı Avrupa'da tipik olan yatay elbise kalıpları Bulgar giyiminde kullanılmamıştır.Elbisede gerekli darlık kuşak ile sağlanmıştır.17.yy la kadar Bulgar giyimi korunmuştur.

Resim7: Teodor Trion ve Teodor Stratilat*

Resim 7 de adamlar, krem rengi düz üst giysiler giymişlerdir .Bu giysilere şuba adı verilmektedir.Giysileri önden boydan boya açıktır .Göğüs kısmı ufak yuvarlak düğmelerle kapatılmıştır.Boyun açıklığı geniştir.Kollar elbise boyundadır .Omuz altındaki açıklıktan alttaki kaftanın kolu çıkmaktadır .Bu kol kesimi 14.yy da sadece soylu zengin sınıfı giyiminde görülüyorken 17.yy da halk giyiminde de görülmektedir.Beyaz krem rengi giysilerin şayak olabileceği tahmin edilmektedir.Erkek giyiminde beyazın siyahla yer değiştirmesi durumunun 17.yy da gerçekleştiği bilinmektedir.İçlerine giydikleri kaftan daha ince yün yada pamuk kumaştan yapılmıştır ve sağ taraftan küçük yuvarlak düğmelerle kapanmaktadır.Solda ise düğme karşılığı kaytanlar vardır .Yaka açıklığından beyaz renkli iç gömlek görülmektedir .Ayaklarında büyük olasılıkla benevretsi denilen şalvarlar vardır .Kuşak görülmemesine rağmen

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi** ,Milli Kütüphane,s58

kaftan üzerinde olabileceği tahmin edilmektedir.Kuşak ve nogavitsi (dolak) 15.yy dan itibaren Bulgar erkek giyimi için tipik bir özelliktir.¹⁰⁸

17.yy erkek giyiminde tenin üzerine giyilen gömlek genellikle pamuk ,keten yada kenevirdendir.Onun üzerine uzunluğu dizaltında olan kaftan giyilir. Kollar düz takılmıştır ve bilekte daralmaktadır.,ufak dik yakası vardır.Göğüste düğmelenir ,üst düğmeler açık kullanılır alt gömlek yuvarlak açılmış yakasızdır.En üste şuba,dolama gibi bir giysi giyilir.Kaftan günlük kullanılan bir giysidir,özel günlerde giyilmez. Ktitorlar resimlerde kaftanı şuba altına giymişlerdir.Kaftan belde kuşak ile bağlanır,bele kadar petlitsi(kaytanlı ilikler) ile düğmelenir..Şubanın kol kesiminden alt giysinın kolu çıkar .İki üst giysi de yünün doğal renklerindedir.Erkeklerin dolakları şayaktandır.Yazın dolak değil keten don giymişlerdir.

16.17. yy dan itibaren dantel giysi süslemelerinde kullanılmaya başlanmıştır.Dantel,batı Avrupa'dan gelen bir unsurdur.

Dolama(şuba):Halk giyiminde basit yünlü kumaştan veya koyun derisiden yapılan dış giyimdir.Zenginlerde ise süslemeli kumaştandır ve pahalı kürkle astarlanır, yakaları kürklü biter. Zenginlerin dolamaları renkli ve daha ince kumaştandır Üst giysi yanlardan klin ile genişletilmiş ,bedene düz dikilmiştir,hiçbir kol oyuntusu yoktur.Üst giyimin düğme ilikleri kumaş içine oyulmamıştır,gaytan yada iple yapılmıştır.

17.yy Kadın giyiminde şuba ve dekoratif kesilmiş kollar önemlidir.Büyük,omuzlara yatık yakalar,önde petlitsi ile kapama vardır.Kadın ve erkek giysi kalıpları benzerdir.Sukman ,gömlek ve şuba arasında taşınan tipik kadın giysisidir.Sukman çoğunlukla kış giysisi olarak mevcuttur .Saya 17.yy da Bulgar Halk giyimine katılmıştır.¹⁰⁹

17.yy da giysilere özellikle de güneyden Rodop lardan renkte koyulaşma başlamıştır.Özellikle Trakya ve doğuda erkek giyiminde Türklerden gelen potur,yelek,cepken,sarık gibi farklı kalıplar görülmeye başlanmıştır.

¹⁰⁸ Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s63

¹⁰⁹ A.g.k.,s65

Resim8 :manastır duvar resimlerinden iki ktitor*

Resim 8 soldaki figür koyu mavi yünlü üst giysi giymiştir.Dizaltı bilek arası uzunluktadır.İki yandan yırtmaçları vardır.Kolları boldur ve bilekten yukarı doğru katlanmıştır.Boyunda tüm kenarları kaytanla geçilmiş ufak dik yakası vardır.Altında Türk kesimli ve sarı kahverengi çizgili kumaştan kaftan vardır.Kuşağı gri renklidir, .mavi kaytan süslemeli potur giymiştir.Çorapları beyaz ,ayakkabıları koyu sarıdır. Başında yüksek deri kalpak vardır .Sağdaki figür açık renkli, kenarları kaytan işlemeli benzer giysiyi giymiştir.Kolları daha kısadır.Altta açık renk ve çizgili olan kaftanı görülmektedir¹¹⁰

* Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s67

¹¹⁰ A.gh.k.,s70

Resim9: Glojen Manastırı*

Resim9 ,soldaki figür uzun bir giysi giymektedir.Kolları da uzun ve kesiktir.Dik uzun yakası vardır ve göğüste birleşen petlitsi ile kapanır.İkinci adamın uzun giysisi kürk ile astarlıdır,yakasızdır ve petlitsileri yoktur.Bele oturan ve cep kesitleri olan giysi aşağıya doğru genişlemektedir .Altında uzun koyu renk kaftan ,belinde kuşak vardır.Kolları dar ve düğmelidir. Üçüncünün üst giysisi uzun kolludur .önde petlitsi ile kapanmaktadır .Giysiyi omuzlarına almıştır.Yakası yüksektir .Kaftanı dar kolludur ,kollarda ufak 8 düğme vardır .Dördüncü figürün elinde gördüğümüz mendil 17.yy dan itibaren giysinin ayrılmaz bir parçasıdır ve kuşak içinde taşınmaktadır.¹¹¹

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane.,s69

¹¹¹ A.g.k.s70

Resim10:1812yılı Hacı Georgi*

Hacı Georgi, Üzerine cüppe giymiş etrafı kürklüdür .Kol uçlarından alttaki kaftanın manşetleri çevrilmiştir.Beyaz çorap,kırmızı yemeni giymektedir.Başında kalpak vardır .Kalpak 19.yy. la ait iken giysinin diğer unsurları 18.yy la aittir.¹¹²

!8.yy ortalarında Bulgar giysilerinde güçlü bir Türk etkisi hissedilmeye başlanmıştır.19.yy. da ise Bulgar giyiminde Avrupa modasının etkisini görülmektedir.

* Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane.,s71

¹¹² A.g.k.,s71

1788 yılında Bulgar topraklarından geçen gezgin Caviyur Lyuzinyan Bulgar kadınlarının giyimini şöyle anlatmaktadır:”Pamuk fistanlar giyiyorlar.Gömleğin üzerinde bele bağlanan diz altına kadar inen bir kumaş parçası kullanıyorlar.Bellerine kemer takıyorlar ve saçlarını örgülü uzun bırakıyorlar.Bazılarının saçlarında paralı şapkaları var ,bazılarının başları açık.”¹¹³

18.yy.ın ilk yarısında 17 yy.ın etkisi görülmektedir.Dik yakalı ve kesik kollu olarak beyaz şayaktan yapılan üst giyim ve altına giyilen çizgili,dar kollu kaftan Ayrıca 18.yy.ın 2. yarısında yaygınlık gösteren geniş poturların dikiş yerlerinin kaytan süslemeli olduğu görülmektedir.Poturlar genişledikçe üzerindeki kaftanın boyu kısalmıştır.Bunun sonucunda kaftanın yerini kuşak içine giren gömlekler ve kısa yelekler almıştır.18.yy.ın 2.yarısı kesik kollu üst giysiler kaybolmuştur.Bunların yerini geniş uzun kollar yada bilek dirsek arasında biten kollar almıştır.

Şubada kollar genellikle kürkle son bulmaktadır.Kaftanın kolu ise her zaman dardır ve düğmelerle kapanmıştır.18.yy da silindirik deri kalpak kullanılmıştır.Sonraları dibi silindirik etrafı kürk şeritli şapka kullanılmıştır.Daha geç dönemde bu şapkanın etrafı çalma gibi kumaş ile çevrilmiştir.Ayakkabılar yemeni ile değişmiştir.Tipik Türk ayak giyimi olan çorap,dokuma yada örgü terlik ve yemeni giyilmiştir.

Türk etkisi önce şehir giyiminde özellikle ticaret ve zanaat ile uğraşan kimselerde görülmüştür..Önceleri sadece kalpakta görülen benzerlik zamanla renk ve süslemelerde ve kumaş dokusunda da görülmeye başlanmıştır.Kürklü kalpak büyük köylerde kullanılırken ,çalmalı olanı daha çok Türklerle ticaret yapanlarca kullanılmıştır.

Bulgaristan’ın Güneydoğusunda 17.yy.da erkek nogavitsilerinin yerini geniş dipli şalvar ve poturlar almaya başlamış, geniş yelpazeli ,yün kaytan süslemeler de gelişmiştir.Üst giyim yerini cüppe ve kürk almıştır.Sadece beyaz erkek giyimini yitirmeyen bölgelerde üst giyim olarak beyaz şayaktan dolama kalmıştır.

18.yy tipik kadın giyimini anlatan resim yada belge kalmamış olsa da sukman, gömlek,çift önlükten oluştuğu söylenebilir.Önlük 17.yy.dan itibaren giysinin

¹¹³Alıntı: Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s72

vazgeçilmez bir parçası olmuştur.Önlüğün özellikle saya giyiminde giysiyi önden kapatmak gibi fonksiyonel bir rolü de vardır.

Giysinin önemli bir elemanı olarak kuşak ise kadın erkek, çocuk giyiminde 15.yy.dan beri görülmektedir.Hem fonksiyonel hem dekoratif amaçlı olarak kullanılmıştır.Türk giysilerinin etkisi köylü giyiminde şehre göre daha azdır çünkü pazarda sunulan ürünlerin köylüye ulaşması daha zordur .

1834'de Bulgaristan'daki ilk dokuma fabrikası Dobri Jelazkov Slivende kurulur.Döneme ait dokümanlar Bulgar topraklarının Osmanlı tarım hayvancılık kapasitesinin üçte biri olduğunu göstermektedir.Vergi kapasitesi ise Osmanlının %52 sidir.¹¹⁴

19.yy da Bulgar giyimi daha önce hiç olmadığı kadar Avrupa modasından etkilenmiştir.

19.yy Erkek giyimi:

Zengin çorbacı (ağa):.Kaliteli parlak çuhadan kaytan süslemeleri ipek olan potur yada şalvar giymektedir.Gömleğin üzerine bel altına gelen ipek alaca kumaştan ‘‘anteri’’ giymektedir.Anteri önü ipekten örülmüş çok sayıda düğme ile kapanmaktadır. Anteri ve şalvarın üzerine ‘‘tarabolus’’ adlı kuşak sarılmaktadır.Gömlek üzerine bele kadar yaka ,kol ve etek ucu kaytanlı ‘saltamarka’ adı verilen cepken giymektedir.Cepkenin astarı kürkten yapılmaktadır.Yaka ve önde samur gibi çok değerli ,içte astar olarak daha ucuz kürk kullanılmaktadır.Gençlerde genelde tilki kullanılmaktadır.Ayaklara sadece uzun beyaz çorap ve iş yolculuğunda üzerine kundura yada postal giyilmektedir.

Çorbacı eğer beglikçi (beylik vergisi alan)ise, saltamarka yada anterinin üzerine ‘‘açmalı aba’’ giymektedir .Bu giysinin kolları sadece omuzda takılıdır.Kol altından dikilmemiştir.Daha sıcak havalarda bu kollar arkaya atılmakta orda sarkmasına izin verilmektedir .Bu giysi çok kaytan işlemeli astarı mutlaka kırmızı çuhadandır.Başlık yüksek kürk kalpak ,yada bazen kırmızı fes üzerine bağlı siyah bezden oluşmaktadır.Beglikçi yolculuk sırasında beline silahlık bağlamakta .Beglikçinin

¹¹⁴Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s80

arkasından gelen yasakçılar(korumalar) mavi şayaktan potur giymektedir .Dibi diz altından aşağıya inmez.Tüm silahlarını koydukları kuşaklarını bağlamaktadırlar.Açmalı abaları daha basit kumaştandır.Başlarında siyah bezle bağlı püsküllü fes vardır.

Zengin Hayvancılar:Ağı kısa, el dokuması şayaktan giysiler giymektedir .Kuşakları çoğunlukla vişne rengidir.Anterinin üzerine şayaktan saltamarka giymektedirler.Astari basit kürktendir.Başında deri kalpak vardır.Ayaklarına beyaz çoraplar ,üzerine kundura giymektedirler.En üst giysi kürktür,ki bu ev dokuması şayaktan yapılmaktadır..

Gurbetçiler(abacılar yada çorapçılar):şayaktan şalvar yada potur giymektedirler.Her zaman mavi renktir.Poturların kalıbı farklı olabilir,ağı bileğe kadar inen yada diz altı ağı yada ağı vucuda değen ve çok gaytanlı olan ‘opnati poturi’denilen türden olabilir .Poturların bazılarında dizde ‘kolçak’ vardır.Genelde zengin ustalar çuha giysiler giymektedir.Kuşaklar uzun; renkleri kırmızı ,vişne rengi yada taraboludur.

Yerli Esnaf:Koyu ağı ‘Karnobat’ yöresinde yapılan şayaktan potur giymektedir.Diğerleri daha açık mavi potur giyerler.kaytan süslemeleri abartısızdır.Saltamarka ve kürkleri Abacılarınki gibidir.Diz altlarına iki cm genişliğinde vişne renginde iki ucu püskülle biten şeritler sarılmıştır .Şeritler yün yada kalın ipek olabilir.Kalfa ve çırakların poturları asla işveren kadar gösterişli değildir.

Sıradan halk az kaytanlı anteri, kısa ağı potur giymektedir ve abaları basittir.Saltamarkaları kürk astarlı değildir.Şayak çoğunlukla siyah yünden yapılmıştır.Kürk ve Kundura giymemiştir.’Çarık ve dize kadar ‘’ beli navuşta’’(beyaz çorap) giymiştir.Gençlerde siyah çapraz bağlı ,yaşlılarda beyaz bağlıdır.Sadece daha yaşlılar özel günlerinde beyaz yada siyah çorap üzerine yemeni giymişlerdir .

İzmir’in dipli şalvarı,Akdeniz’in ve Mısırın geniş şalvarları ,Anadolu’nun bol kaytanlı süslemeli şalvarları ,Bursa,Balıkesir,Bergama,Eskişehir,Sivrihisar ,Gelibolu,Çorlu,Babaeski,Airabolu,Uzunköprü,Keşan ,Ankara ,İstanbul Abacılarının

,çorapçılarının,terlikçilerinin çeşitli poturları ,Osmanlı'ya giden esnafın giydiği poturlardır.¹¹⁵

Yeni Avrupa modasının etkisiyle erkekler ‘’alafranga’’ diye nitelendirilen yeni bir üslupta giysiler giymişlerdir:

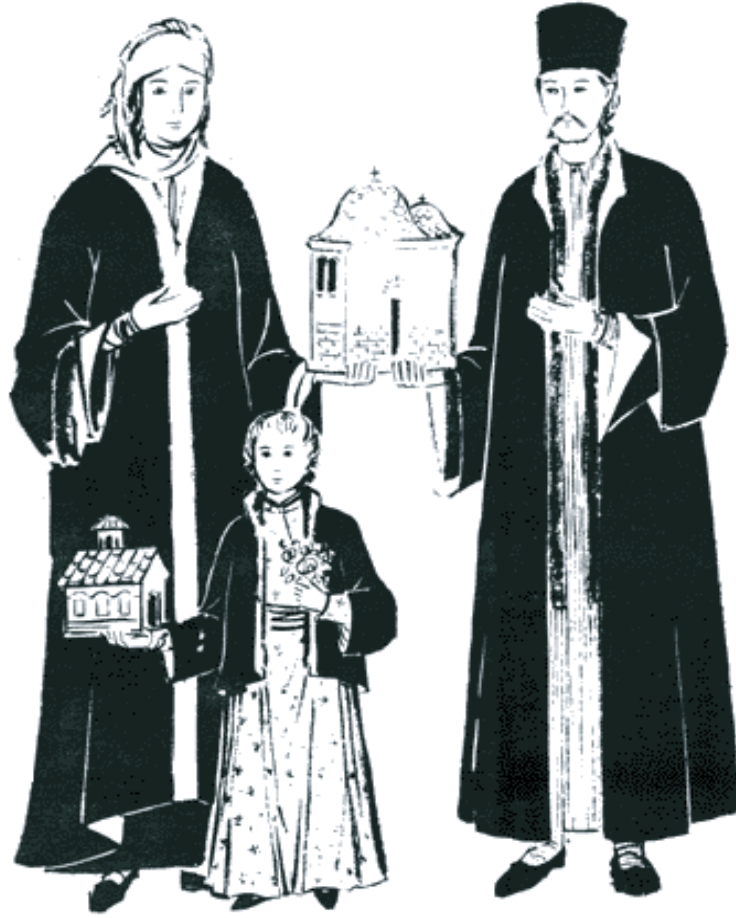
Dizden yukarı doğru geniş ,bilekte dar pantolonlar, bugünküne benzer göğüs kısmı açık hırkalar,geniş ve dize kadar uzun ceket adı verilen paltolar giymişlerdir.Kolalı yakalar uzun süre kullanılmamış,bunun yerine hırka altına beyaz gömlek giyilmiştir.Hase kumaştan ,geniş yakası dışa kıvrılmış gömleğe kravat yerine siyah bant bağlanmış,başa Sultanın fesi gibi başlıklar (Mecidiye,Aziziye ...vb)takılmıştır.

19.yy kadın giyimi:

Şayak kumaştan kolsuz,kalın,koyu mavi ,göğüs kısmı açık ,etekleri geniş,etek ve göğüste ‘kene’ denilen ipek süslemeleri olan ‘’sukman’’ giymişlerdir.Göğüs açıklığından içi gömleğin görünmemesi için ‘’nagrıtka’’denilen göğüslük konur.Bu beyaz yada sarı olabilen ipekten bir kumaş parçasıdır.Kene üzerinde genelde sarı kırmızı renkler hakimdir. ‘’Nagrıtka’’ nın yaka kısmında kene vardır.Beyaz kumaş üzerine kırmızı pembe ,mavi süslemelerden oluşmaktadır.’’Nagrıtka’’ boyunda düğme ile kapanır.Düğme üzerine bir altın Türk parası dikilir.Alt gömleğin kolları görülmesin diye kolluklar takılır.Genç kızlarda kolluklar alt kısmında geniştir ve kene ile süslenmiştir.Kadınlarda bu kolluklar daha kaliteli ve gösterişli kumaştandır.Genellikle sarı kahverengi canfes kumaştandır.Sukman üzerine belde ‘’pafta’’ diğer adı ‘’çapraz’’ bağlanır .Kemer sırma işlidir.Üst giysi olarak yakası düz ve düşük koyu yeşil çuhadan yaka ve eteği sırma işli saltamarka giyilmiştir.Saltamarkanın astarı kürk, yaka ve ön kürkü tilkidir.Çorapları beyaz yündür,parmak ucu, topuk ve bilekte ‘’kukuli’’ adı verilen süslemeler vardır.Ayakkabıları pabuçtur.Evli yada yaşlı kadınlar başlarına ipek kene ile süslü ‘’şamya’’denilen örtü kulaklarına ‘’menguşi’’takarlar.Bu büyük Türk şehirlerinde 19.yy başlarına kadar gelen zengin Hıristiyan modasıdır.Genç kızlar her zaman saçarlına çiçek takmakta, evli kadınlar ise başlarına para dizisi takmaktadır. .Yaşlandıkça süsler azalır.’’Saltamarka’’nın yerini daha geniş ve uzun

¹¹⁵Venera NASLEDNÍKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s85

giysi''kontoş''alır.Kontoş zamanla şeklini değiştirir bugünkü''bonjur''olur.Bunlar Avrupa modasının etkisi ile gelen giysilerdir.18.yy sonlarına doğru evli kadın kürk giyer .Çuha dan ve tilki yada samur kürktür.Yoksul sınıfın giyimi aynıdır ancak malzemesi basittir.Avrupa modasının gelişyle sukmanın yerini ipek elbiseler almıştır.Bunların kumaşları canfes ve muhare gibi Anadolu'da yapılan kumaşlardandır.¹¹⁶

Resim11:Teteven 1835 Rilski Manastır yıl Mariya,Yoan,Mihail*

Mariya'nın giysisi uzun geniş ve turkuaz renklidir.Boyun çevresi ,ön ,kol ucu açık kahve kürklüdür.Kol düz takılmıştır ,kol oyuntusu yoktur.Kol bilek üstünde bitmektedir.Alttan pembe ''narıkvitsa''denilen kolçak görülmektedir.Rezeda ile

¹¹⁶ Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s79
* a.g.k.,s80

astarlanmıştır.Altında dar bir kol vardır .Rengi altındır.Boynunda pembe ‘nagrıdnik’ göğüslük vardır ve beyaz gömleğin bir kısmı görülmektedir.Kadının başörtüsü büyük ve mavidir,başörtünün iki yanında saçları görülmektedir.Buradan Avrupa’daki Ampir,Direktorya ,Bedermayer modasının etkisini hissedilmektedir.

Mihail koyu mavi üst giysisi giymiştir.Kolları geniştir ve bedene düz takılmıştır. Yakası ufak ve diktir.Giysi pembe renkli kumaş ile astarlanmıştır.Altına diz üstü yakasız muhtemelen kolsuz mavi giysi giymiştir.Yakası ve önü koyu kahve kürklüdür.Altına yağ yeşili Türk kesimi kaftan giymiştir.Bele kadar kesimi diyagonaldır.Üzerine koyu yeşil kuşak sarmıştır.Üst giysisinin kolundan kaftanın kolu görülmektedir.Bu kol beyaz ,mavi çizgilidir.Başında deri kalpak vardır. Çocuk Yoan pembe renk kaftan giymektedir.Üzerinde mavi renk çiçek süslemeler vardır .Kaftanın üst kısmı yine diyagonal kesimli,Türk kesimli kaftandır.Astarı yeşildir,mavi kuşak takmıştır.Yakası ufak ve diktir.Yakadan beyaz gömlek yakası görülmektedir.Kaftan kenarları kaytan işlemelidir Kaftanın altına çocuk yeşil saltamarka giymiştir .Geniş kolları ve düz,dar yakası vardır.Boyun çevresi ve önü kürk ile bitmektedir.Ayaklarında beyaz çorap ,koyu kahve yemeni vardır.

Resim12: Todor Dugan ve karısı 19.yy*

Resim 12 de Teodor Dugan'ın üst giysisi cuppedir .Geniş kollarının ve geniş yakasının kenarları kaytan işlidir.İçine beline kadar ''saltamarka'' giymiştir .Astarı bej kürktür .Altında beyaz ,yeşil, siyah renklerde alaca kumaştan Türk kesimi anteri vardır.Alacanın geniş düğmeleri ve açık kol uçları cuppenin altından görülmektedir.Anterinin dar dik yakalı ve önde üç düğmelidir.Tüm kenarları siyah kaytan işlemelidir.Düşük ağılı açık mavi potur giymiştir .Gömlek ve potur üzerine kahverengi kuşak bağlamıştır .Anterinin yakasından altındaki beyaz gömleğin yakası görülmektedir.Kırmızı ve püsküllü fes takmıştır.Üzerine koyu kahve renkli kumaş, sarık gibi bağlanmıştır.Sarığı yüzden ayıran bir kumaş da alında görülmektedir.Beyaz çorap üzerine siyah yemeni giymiştir.

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s86

Anne uzun kahve rengi cüppe giymiştir .Cüppenin kolları geniş ve bileklere kadardır.Ön yaka ve kol kenarı geniş koyu kahve renkli kürkle süslenmiştir.Cüppenin koldan görünen astarı koyu kırmızıdır ve altında yakası gaytan süslü koyu mavi sukman görülmektedir.Bebe koyu kırmızı kuşak takmıştır.Cuppe kolundan ,alaca kumaşından ve gaytan süslü geniş anteri yenleri görülmektedir.Bu kumaş giysinin başka yerden görülmemektedir bu nedenle kolçak olduğu düşünülebilir.Altında beyaz gömlek kolu görülmektedir.Başında çiçek baskılı siyah başörtüsü, ayaklarında siyah yemeni vardır.

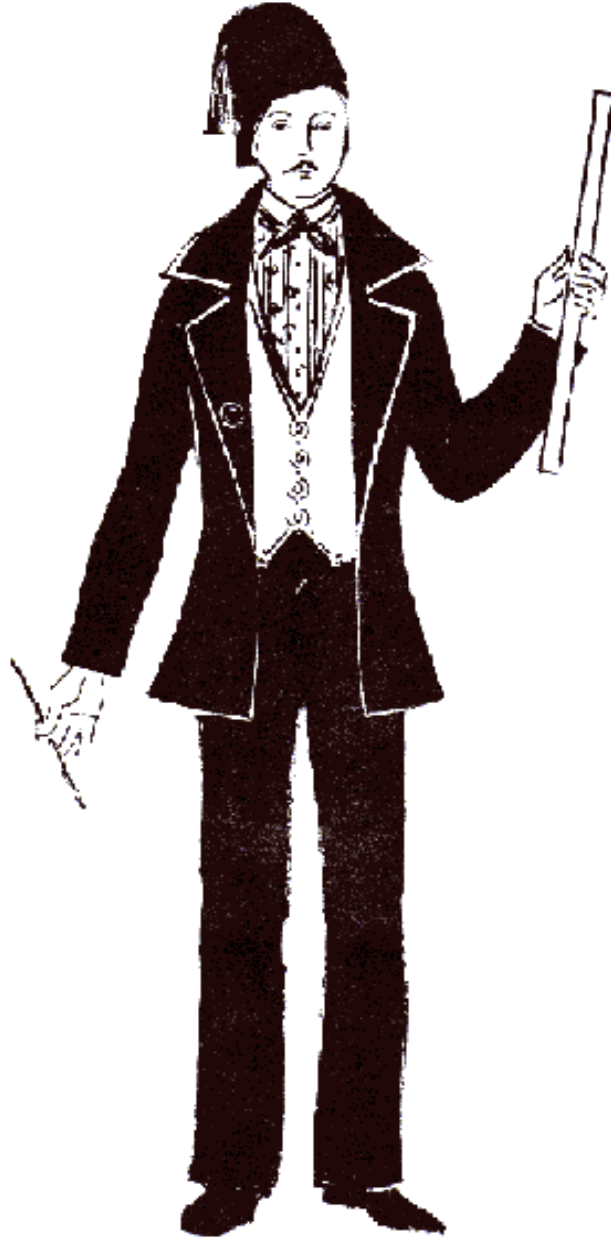
Resim13:Halktan kadınlar*

Genç kızların giyiminde Avrupa'nın etkisi hissedilmektedir.Hepsi belleri korsajlı yakaları kapalı,uzun kollu elbiseler giymiştir.Ampir modasının geç etkisi olduğu söylenebilir.

1834 yılı Plovdiv yönetimi bir giyim yasası çıkarmıştır.Yasada altın dokumalı giysiler giyilmemesini önerilmiştir.Buna göre ;ipek anteri ve fistanlar gümüş işlemeli olmamalı

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,..s88

.İpek gaytan cuppeler kürk astarlı olmamalı ,yeşil elbise giyilmemeli,altın ve gümüş para takılar takılmamalıdır.Osmanlı yasalarının giyime bu şekilde yansıdığı görülmektedir

Resim14:modern erkek giyimi 19.yy*

* Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,a.g.k.s91

Resim14 e göre Avrupa modasının etkisi hızla hissedilmeye başlanmıştır .1860 lara ait bu giyimde,üst giysi mavi ve büyük yakalıdır, belde daralıp aşağıda genişlemektedir.Sağ tarafında düğmeler vardır .Altında iç giyimi jakar desenli kırmızı hırka görülmektedir .Önde 4 düğmelidir ve kenarları şerit süslüdür.Gömlek beyaz üzerine mavi desenlidir.Yakası dik ve ufaktır.Pantolon paçaları dizaltına doğru genişlemektedir Fesi kırmızı püskülü siyahtır.1870 lerden itibaren Avrupa modası hızla nüfus etmiştir.Bu giyim zengin şehirlerde görülürken halk hala kendi üretimi ile giyinmektedir.

Günümüze kalan halk giyimi olarak bildiğimiz giysiler, Avrupalaşma etkisine maruz kalmayan giysilerdir.Bu durumda en eski erkek halk giysisi 'beyaz giyim' adı ile bilinen giysilerdir.En eski kadın giyimi ise 'iki önlüklü'denilen giyim şeklidir. 'Çift önlüklü giyim'' Kuzey Bulgaristan Silistra ,Razgrad yörelerinde yaygındır. Romanya'da da kullanıldığı bilinmektedir.'İki önlüklü'denilen Slav giyimi çoğu yörede zamanla yerini Sukmana bırakmıştır.Araştırmacılar, sukmanın özelliği olan omuzdan sarkan "opaşki"(kuyruk) adı verilen tek şeritlerin 17.yy.ın kesik kollarından kalma ayrıntılar olduğu görüşünde birleşmektedir.Sukman farklı yörelerde farklı isimler almıştır.Yazlık pamuk sukmana Trınsko yöresinde "manofil" denir.Kışlık sukmana kalın yünlü kumaş adı olan "sukno "adı verilir.Bezayağı dokuma olan bir diğer sukman adı da "litak " tır.¹¹⁷

Önemli bir diğer Bulgar kadın giysisi olan "Saya" ise daha çok,Güney Bulgaristan ve Meriç nehri kıyılarında giyilmiştir.

Gömlek giyimin en açık renkli parçasıdır hem kadında hem erkekte giysinin temelini oluşturur.Önlük ise giyimin en renkli parçasıdır.Bulgaristanda çok yaygın olmasına karşın Trınsko ve Pernişko yörelerinde önlük kullanılmadığını görüyoruz Sofya'da ise sadece özel günlerde önlük kullanılmaktadır.

Bulgar giyiminin saç süslemeleri çok çeşitli ve zengindir.Bu saç süsleri arasında Kosaçnik (saçlık)önemlidir;kumaştan yapılır üzeri boncuk,midye ,tohum ,elişi gibi şeylerle üslenir.Bu süs şapka ile başlar ayak bileklerine kadar iner.

¹¹⁷ NASLEDNİKOVA Venera ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s93

Bazı giysilerde tamamen para ile işlenmiş göğüslük kullanılmıştır.

Tepelik,saç iğnesi,saç tüyü, treпка(iğne üzerinde sesli pullar),proçelnik,küpe,podbradnik,nagrıdnik,haç,svetitsa kullanılan kadın süsleridir. Metal kemer,deri üzerine metal parçalı kemer, dokuma kemer ,çapraz,pafta diğer kadın süsleridir.

Osmanlı döneminden kalan giyimle ilgili en önemli yazılı kaynaklardan biri de Osman Hamdi Bey'n eseri''Osmanlı Kıyafetleri Albumu''dur.Bu Kaynakta dönemin giysilerine ait fotoğraflar görülmektedir,19.yy Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki Balkanlar ve Anadolu'da giyim şekli bu eserde çok açık görülmektedir.

2.6-19.yy MESLEKLERE GÖRE BULGAR HALK GİYİMİ (ÇİZELGE):

	BAŞLIK	İÇ GİYİM	ÜST GİYİM	ALT GİYİM	DIŞ GİYİM	BEL	AYAK GİYİMİ
ZENGİN AĞA	*	Beyaz gömlek	İpek düğmeli, ipek alaca anteri	İpek kaytan işli çuha potur	Astarı kürklü ve kaytan işli saltamarka	Trablus kuşak	Uzun beyaz corap, kundura, postal
BEYLİKÇİ	Kürk kalpak	*	Açmalı aba	*	*	silahlık	*
YASAKÇI	Siyah bezli kırmızı fes	*	Basit kumaştan açmalı aba	Şayak , Mavi ağı yüksek potur	*	*	*
ZENGİN HAYVANCI	Deri kalpak	*	Anteri	Şayak, Ağı yuksek potur	Astarı kürklü saltamarka	Vişne rengi kuşak	Bez çorap, kundura
GURBETÇİ	*	*	*	Şayak şalvar, ağı çeşitli mavi potur	*	Trablus,vişne kırmız kuşak	*
YERLİ ESNAF	*	*	*	Karnobat şayağından koyu mavi potur,dizaltı bağı	Saltamarka ve kaliteli kürk	*	*
HALK	*	*	Az işli anteri	Ağı yüksek potur	Kürksüz Saltamarka,basit aba	*	Çarık ,beyaz çorap
ERKEK AVRUPA MODASI	Aziziye, mecidiy e	*	Kolalı yaka, beyaz gömlek, göğsu açık hırka	Dizaltı dar,üstü geniş pantolon	ceket	*	*
KADIN GİYİMİ	Başörtü, kulak ve baş süsleri, Çiçek, para dizisi	*	Sukman,göğ üslük, kolluk	*	Kürk astarlı saltamarka	Çapraz (pafta) kemer	Beyaz yun corap pabuç

* Yapılan araştırmada bu bölümlerle ilgili yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.

2.7-13-19.yy BULGAR GİYİMİ (ÇİZELGE):

DONEM	SINIF	KADIN GİYİMİ	ERKEK GİYİMİ	AÇIKLAMA:
13.yy	Zengin	Tunik+Pelerin+ Başörtü	Tunik+ Pelerin	Vücut hatlarını göstermeyen değerli taşlar ve işlemelerle süslenmiş,ipekli görkemli kumaşlardan yapılmıştır.Üzerinde Hıristiyan konulu desenler vardır.
13.yy	Halk	Gömlek+Tunik+ Pelerin+ Başörtü	Tunik+ Pelerin	Tek renkli Giysiler ,yaka,kol ağzı,etek ucu süslemeli
14.yy	Zengin	Kolları kesik ve uzun tunik+ (Kolun içinden gömlek kolu çıkıyor.Yaka ve kol kesitleri işli)+gömlek+ Başörtüsü	Yarısı desenli Tunik+ Pelerin	Giysi kolları 13.yy giyiminden daha dardır.13.yy'daki tüm yüzeyi kaplayan kumaş süslemelerinin yerini yaka ve kol kesiti gibi bölgesel süslemeler almıştır.
14.yy	Halk	Gömlek+ Kolları düz dikilmiş diz altı tunik+önlük	Gömlek+ Pelerin+ dolak	Erkeğin pelerini zamanla değişerek yağmurluk şeklini almıştır.
15.yy	Halk	Gömlek + Tunik+ Kuşak+ başörtüsü	Kol kesitli şuba+ Yakalı gömlek+ kuşak+ takke	Kadının tuniği erkeğinkinden uzundur. Osmanlı egemenliğinde olduğu için zengin yönetici sınıf artık yoktur.
16yy	Halk	Gömlek+ Sukman+ önlük+kuşak+ başörtüsü	Dolak+ Gömlek+ kuşak	Yan genişletme parçaları önem kazanmıştır.Erkek giyimi Türk etkisindedir.
17.yy	Halk	Gömlek+ Sukman+ Şuba(17.yy da saya ilk kez kadın giyiminde görülür)	Gömlek+ Kaftan+ Şuba+ Potur+ Yelek+ Çama	Kadın erkek giyim kalıpları benzerdir,Süslemelerde Avrupa'dan gelen dantel görülmektedir.Beyaz erkek giyiminin yerini siyah almaya başlar.

18.yy	Halk	Sukman+Gömlek +önlük+kuşak	Kuşak içine giren kısa yelekler,ye meni,kalp pak ,cuppe potur,şalvar	Kesik kollu giysiler yok olur.Güçlü bir Türk etkisi görülmektedir.
19.yy	Halk	Elbise,fistan, sukman,göğüslük, kolçak,kuşak kaftan,cuppe	Potur,şalvar, kundura, Trablus kuşak,açmal ı aba,ilk ceketler	Avrupa etkisi,kıyafette modernleşme, Şapka,baş açık Giyim kuşamındaki giyisi adedi artmış ve çeşitlenmiştir.

2.8-OSMANLIDA SOKAK GIYİMİ

2.8.1-Sokak Giyimi ve Çeşitleri:

Giyimi ev giyimi ve sokak giyimi olarak ikiye ayırmak mümkündür.Osmanlıda özellikle kadınların toplum hayatındaki yerini vurgulayan ev dışında tüm kıyafetlerinin en üzerine giydikleri giysileridir.Bunlara ev dışında,sokakta giyildikleri için sokak giysileri denir.Örtünme amaçlı giysilerdir.

Evde giyilenler;gömlek,dizlik ,iç yeleği,entari, şalvar ,üçetek gibi giyecekler ve hırka kürk ,yelek gibi üstlüklerdir.Kadınların sokağa çıkarken bu giysilerin üzerine giydikleri ferace,yeldirme,maşlah ve çarşaf gibi isimler alan üst giysiler sınıfına ise sokak giyimi denir.

Türk kadını sokak giyimi olarak bir dönem ferace ve yaşmak ,bir dönem de çarşaf ve peçe ikilisini kullanmıştır.Bu giysilerin dışında kadınların kırlarda,piknikte giydiği yeldirme ve maşlah denilen giysilerle karışlıyoruz.Taşralı yada İstanbullu ,tüm Türk kadınları sokakta bu giysileri giymiştir.

İmparatorluğun bünyesindeki Hıristiyan ve Musevi toplumlar geleneksel kıyafetlerini yaşatmış ancak sokağa çıkarken çarşaf,ferace ,yeldirme kullanmışlar ,başlarını örterek Müslüman topluma uyum sağlamışlardır.

Ferace, iki parçadan meydana gelen bol bir sokak giyimidir.Kışın çuha ,sofu ,yazın ince yünlü yada ipekli kumaştan yapılır.¹¹⁸

Bazı yörelerde farklı isimler almıştır,ferace benzeri bir giysiye Bursa'da 'Saya' Ege'de 'Kıvarak' ,Söğüt ve Bilecik'te 'Kırlık 'adı verilir.

İki parçadan meydana gelmiştir.Uzun kollu ve robası dönemin zevkine göre çeşitli şekillerde süslenen pardösü benzeri alt giysi ve yakanın altından bir birleşme yeriyle omuzlara doğru açılarak omuzu aşır,sırtta kıvrılan pelerine benzeyen bölüm.

Yaşmak, bir dönem ferace ile birlikte kullanılan baş örtüsüdür.Biri yukarıdan diğeri aşağıdan gelip ,gözlerin önünde hafif aralık bırakan iki parçadan ibarettir.

¹¹⁸Z.ERTAN Z.,F.SALALI ,N.DEMİREL ,S.KURAY ,S.ÜSTÜN ,''Türk Kadın Kıyafetleri'',**Mesleki Teknik Öğretim Dergisi**,Sayı 154 Aralık 1964 ,27

Resim15:Ferace ve yaşmak,Sadberk Hanım Müzesi

Çarşaf sokakta giyilen bir diğer kadın giysisidir.üç parçadan meydana gelir: Yüzü örten peçe , gövdenin üst kısmını örten pelerin ve gövdenin alt kısmını örten eteklik¹¹⁹

Çarşaf ve peçe her ikisi de doğu , İran kaynaklıdır.Gandara bölgesinde yüzyıllardan beri çadar veya çadur adıyla giyilmektedir.Çarşaf Farsça bir kelimedir ve ‘çadır-ı şeb’ yani gece elbisesi demektir.Diğer taraftan çarşafın Hititlere kadar dayandığı ve Bizans'ta bile benzer giysilere rastlandığını belirtmek gerekir.

¹¹⁹ Ayten SÜRÜR,Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri,1983,s10

Örtünme olayı ise Asur ,Mısır eski Yunan ve Roma’da da mevcuttur.Dini olaylarda ve cenaze törenlerinde saygı işareti olarak kadınlar tarafından uygulanmıştır.¹²⁰

Resim16: İpek Torba Çarşaf *

Kadınların kırlarda,piknikte ,daha rahat hareket edebildikleri yerlerde tercih ettikleri bir diğer giysi de ‘‘Yeldirme’’dir.İki parçadan meydana gelir.Başa örtülen kısım ve vücuda giyilen kısım.Yanları cepli,önleri bele kadar düğmeli etekleri uzundur Başa örtülen kısmına yemeni yada yazma adı verilmektedir.

¹²⁰Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s39

* Sadber Hanım MüzesiEnv.No:9722-K392

Yeldirmenin daha şık olan ve zengin kesime hitap eden şekline maşlah denir.

Şehirli kadınlar sokağa çıkarken örtünme amacıyla çarşaf yada ferace giymiştir. Bunun yanında köy kadınları dışarı çıkarken örtünme amacıyla çeşitli örtüler kullanmışlardır. Örneğin en yaygın olan, kadınların sokağa çıkarken bellerine birer peştamal sarıp ,gövdeleri ile başlarını diğer bir peştamalla örtmesidir. Gaziantep’te dış giyim olarak kullanılan peştamala ’’Mezer’’ adı verilir. Ayrıca yörede ’’Kefiye’’ yada ’’Meşrefe’’ gibi isimler alan örtüler de bu amaçla kullanılır¹²¹

Bu gün hala Anadolu’nun farklı yerlerinde sokağa çıkarken kadının üzerini ‘Car’ adı verilen büyük bir örtü ile örttüğü görülmektedir. Beyaz patiskadan yapılır, vücudu kapatır. Yollu(çizgili) yada kareli dokunan şekilleri vardır.¹²²

Carın boyu bir insanı aşan uzunluktadır., bele denk gelen yerinden bir kısmı iç giyimin kemerine sokulmuştur. Aşağıdaki resimde iki car da ipektendir genç kızın carına ‘mihraplı ‘evli bayanın carına ‘acem carı ‘denir. Bayanın başında festen dolayı bir yükseklik görülür. Genç kızlar evleninceye kadar fes giymezler. Canfes car, sırmalı, yıldızlı, iğneli, Bağdat, barut, taraklı, taçlı gibi isimler alan carlar vardır.¹²³

¹²¹ Mehmet ÖZEL, **Folklorik Türk Kıyafetleri**, Tüpraş Yayını, s47

¹²² Mehmet Özel. a. g. k, s17

¹²³ Kenan ÖZBEL , **Anadolu Kadın Kılıkleri Klavuz Kitapları-8**, Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara, s15

Resim17: Car örtünmüş kadın ve genç kız*

* K.ÖZBEL ,Anadolu Kadın Kılıkı Klavuz Kitapları-8,K.T.B., H.K.A.G.M,fl. Ankara

Resim18: İhram kumaşları*

Farklı bir örtünme şekli de Erzurum yöresinde kullanılan örtü İhram ile yapılandır.İhram,yün ipinden eğrilerek dokunur,ince yün ipinden yapılanı makbuldur,Hiçbir boya ile renk verilmez,koyun yününün doğal rengi ile örülür,siyah,beyaz,kırmızı,boz,şekeri boz,kula gibi rengine göre isimler alır..İhramın üzerine desen olarak kendi tonunda genellikle beyaz iplikten nakışlar, motifler işlenir.Bu motiflerin isimleri:Kenar suyu,Pirinç deni,Ceviz kanadı,Reyhan dalı,Saat kordonu,Burma,Kişniş çöpi,Kepenek,nar çiçeği,Mum destesi,saç örgüsü ,ceylan boynuzu ...vb gibi isimler alır.¹²⁴

Örtünme yöresel olarak farklılıklar gösterir.Urfa kadını ihram kullanırken, Diyerbakırvkadını mantın çarşaf örter.İçel’de kadınların kullandığı el dokuması beyaz örtüye, tar denir.Vücudu baştan dize kadar örter.Hakkari,hizar denilen çarşaf kullanılır.Üzeri renkli ve işlidir.Muş kadın Şal denilen renkli ipekliden üst örtüsü örter. Erzurum kadınıehram denilen bütün vücudu saran örtü yerine şal ,kuşak çarşaf da kullanılır.Artvin kadını car giyer.Giresun kadını Keşan peştemalı ile örtünür.Direkli

* 2005 Sultanahmet’Kültür Bakanlığı El sanatları Şenliği’’,-Erzurum İhramları,Ayrin Berk Kişisel arşiv
¹²⁴ İhsan Coşkun ATILCAN,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991

peştamal ise bele takılır.Ordu ve Trabzonda kadın çarşafı peçelidir.Konyada çarşaf peçe kullanılmaz ferace giyilir.

Kütahya kadını barut denilen siyah yada koyu mavi gündelik car giyer.yada Bağdat denilen ipekli sırmalı dokunmuş 4metre tek parçalı pembe ,kırmızı,mor,mavi renklerde olabilen car giyer.Yörede giyilen diğer car ise satrançtır. Satranç ,bir dokuma çeşididir bunun bulunduğu carlara bu ad verilir.¹²⁵

2.8.2-Tarihçe:

Osmanlı kadınlarının 'yaşmak'ı ilk defa XVII.asırda kullanmaya başladığı görülmektedir.O döneme kadar sadece ferace giyilmiş yaşmak kullanılmamıştır XVII.asırdan XIX.asrın sonuna kadar geçen süre içinde kullanılmış olan yaşmak ve ferace pek çok biçim değişikliğine uğramıştır.¹²⁶

17.yy.da yaşmağın ön kısmı ağız kapayacak kadar yüzün alt tarafını örter.Yaşmağın süslü kenarı yaka gibi arkaya sarkmıştır .Feracenin bele kadar olan kısmı sık düğmeli,belden aşağısı düğmesizdir. Bu asırda bahriye erlerinin yakaları gibi yakalı bir ferace de giyilmektedir.Bu kıyafet Ege Bölgesindeki yörük kadınlarının giydiği "Aynalı biçim yeldirme"ye benzemektedir.

18.yy.da kürk her mevsimde giyilen bir kadın kıyafetidir.Bu kürklerin renk renk kaplarla kaplandığı görülür.Belde sırma işlemeli hafif kuşak bu asırda moda olur 17.yydan önce elbiselere daima kemer takılmıştır.

Lale devrinde yaşmak hotozun üstüne ve içerdeki mücevheri gösterecek gibi ince bir tül halinde örtülmüştür .Bu devirde feracenin çoğunlukla koyu yeşil renkte ve aynalı biçimde olduğu görülse de "mor al mavi" gibi renkler de kullanılmıştır.19.yy.la gelindiğinde bütün yasaklamalara rağmen "gül kurusu ,eflatun ,fıstık yeşili ve al feraceler giyilmiştir.¹²⁷

¹²⁵ Cemil DEMİRSİPAHİ ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

¹²⁶ AŞA H.Emel,**Osmanlı Ansiklopedisi** ,cilt 5,Kadın Kıyafetleri,a69

¹²⁷ A.g.k.,s70

17.yy sonu bu renkli feraceler yüzünden pek çok yasaklamalar getirilmiş olduğu görülmektedir. Çeşitli renklerde feracelerin giyilmesi,tüm yasaklamalar ve kurallara karşın toplumun içinde yaşayan kişisel zevki giyime yansıtma eğilimine güzel bir örnektir.

Şehir kadınları ,yasağın hükmü geçer geçmez ,tekrar örtünme vasıtasını bir süs unsuru haline getirmenin çaresini bulmuştur.III.Sultan Selim,uzun yakalı ,parlak renkli feraceleri yasakladığı halde bir müddet sonra bu feraceler yeniden giyilir olmuştur. 17.yy sonunda ferace göğüsten bir iğne yada fiyonkla tutturulmuş etekleri ve etrafi dantelle süslü bir şekle bürünmüştür .Açık yakası göğüsten itibaren omuzlarının biraz aşağısına doğru genişleyerek arkaya kıvrılır ve frak kuyruğu gibi yuvarlak kesilen alt kısmı yerden bir karış yukarıda biter .Kısa bol dantel eldiven ve dantelli şemsiye ferace ile kullanılması şart olan aksesuarlardır.Baştaki hotoz Mahmudiye Fes'leri kadar yüksektir.Bazı kadınlar ise hotoz yerine erkekler gibi fes giymiştir.

Şehirli hanımlar Avrupa modasını çok önemsemiş ve onu yasaklara karşı gelmeden Türk zevkine uydurmaya çalışmışlardır .Ampir mantolarını ferace haline getirmek için Avrupa eteğinin üzerine Türkmen'lerden kalma üç kırmalı yakayı arkadan yerlere uzatmışlardır.

Ferace XIX.asrın 2.yarisının sonlarına kadar hakimiyetini korumuş 1892'de yerini "çarşaf"a bırakmıştır.İlk çarşaf II.Abdülhamit zamanında ortaya çıkar .Ampir modasının düşük omuzlarına ,uygun gelen ferace 1890'larda Avrupa'da kabarık kolların moda olması ile işe yaramaz olur.İçteki elbisenin kabarık kollarını en iyi örtecek olan o sıra Bağdatlı kadınların giydiği Arap çarşafıdır.Bunu Avrupa usulüne göre değiştirip şapkalarına takılan tüle benzettikleri peçeleri yüzlerine örterek yepyeni bir sokak kıyafeti icat ederler .

Abdülhamit 'Çarşafın içine erkek girip Padişah'a suikast girişiminde bulunabilir düşüncesiyle çarşafı yasaklasa da bu pek işe yaramamıştır.

Meşrutiyete kadar çarşafklar genellikle koyu renkte ,ipekli kumaştan yapılmıştır .Önemli gün ve ziyaretlerde siyah çarşaf giyilmiştir. Henüz çarşafa giren genç kızlara

ise siyah çarşaf giydirilmemiş,açık renk olmasına dikkat edilmiştir..İlk çarşafların pelerinleri uzundur .Ancak mevsime ve içteki elbise göre pelerin de uzar kısalır .Eğer pelerin ,dirseklere kadar olursa mutlaka uzun eldiven giyilir ve pelerinin arkası süslü bir iğne ile bele iliştilir.Göğsü de iğne tutturularak kapatılır.Peçeler ise en ince tül den en kalın krepe kadar çarşafı giyenin muhitine göre değişmiştir.Meşrutiyete kadar peçenin mutlaka siyah olduğu görülür.Meşrutiyetten sonra yünlü kumaştan her renk çarşaf yapıldığı için ,peçenin rengi de bunlara uydurulmuştur.

(Meşrutiyetle birlikte daha özgür hale gelen kadın giyimi Avrupa modasını da izleyerek 1918'den sonra çarşafı terk etmiş her türlü elbiseyle ,eşarp takarak sokağa çıkmıştır.¹²⁸

¹²⁸ Emel AŞA ,**Osmanlı Ansiklopedisi** ,cilt 5,Kadın Kıyafetleri,a69

2.9.OSMANLI DÖNEMİNDE BALKANLAR VE ANADOLUDAN GÖRÜNTÜLER:

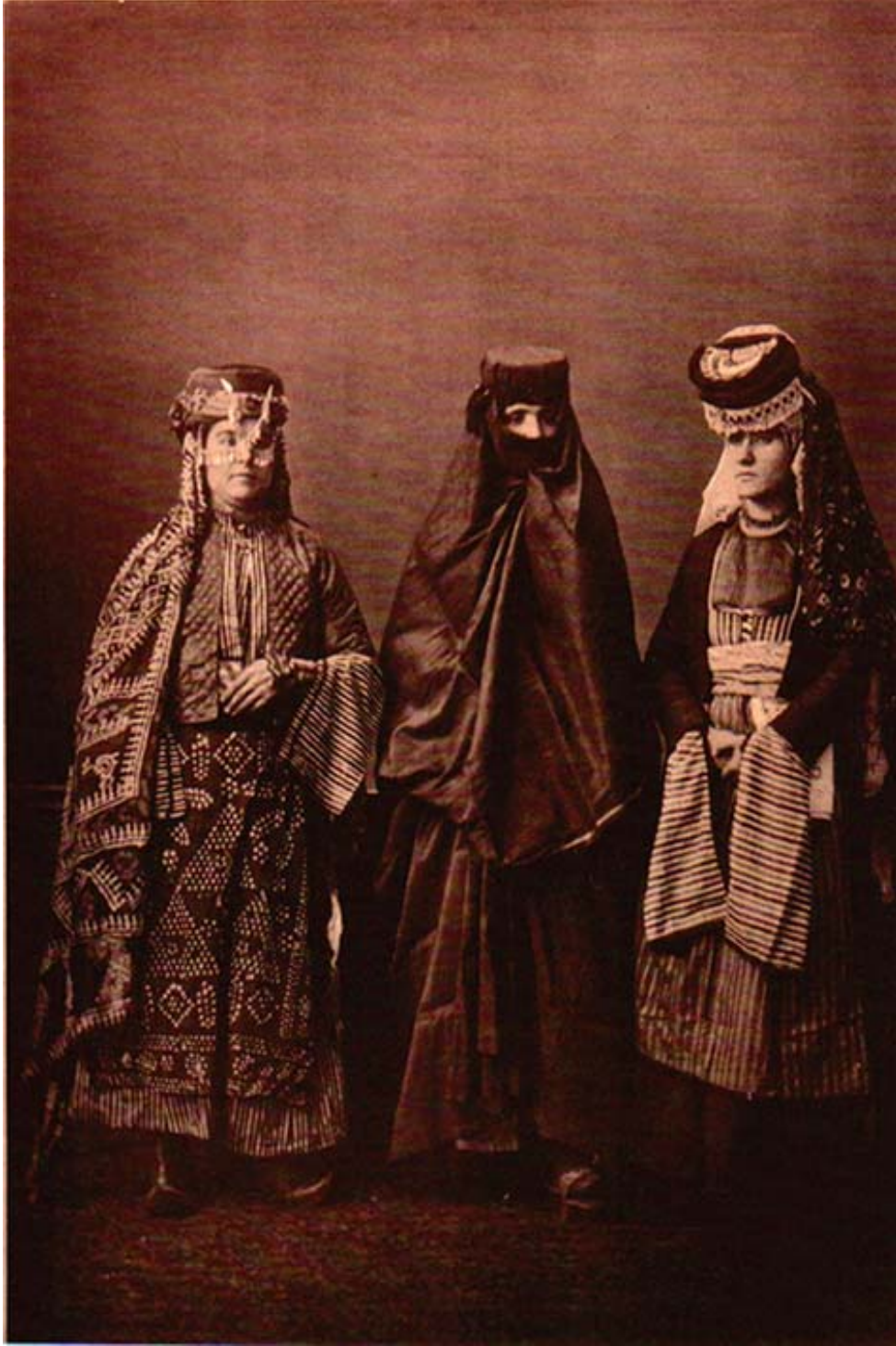
Resim19:Erzurum,iki kadın(sağdaki sokak kıyafeti ile) ve bir adam*

* Osman HAMDİ, *Les Costumes Populaires LaTurque* Osmanlı Kıyafetleri Albümü, Konstantinople, 1873, s214

Resim20:Musluman Trabzonlular(kadının basında tepelik var)*

* Osman HAMDİ, *Les Costumes Populaires LaTurque* Osmanlı Kıyafetleri Albümü, Konstantinople, 1873, s203

Resim21:Diyarbakır'dan ortadaki çarşafılı 3 kadın resmi*

Osman *HAMDİ, **Les Costumes Populaires LaTurque** Osmanlı Kıyafetleri
Albümü, Konstantinople, 1873, s230

Resim22:Manisa'dan Müslüman 3 kadın*

* Osman HAMDİ, *Les Costumes Populaires LaTurque* Osmanlı Kıyafetleri Albümü, Konstantinople, 1873, s146

Resim23: (Bulgaristan)Sofya'dan bir kadın ve bir erkek giyimi*

* Osman HAMDİ, *Les Costumes Populaires LaTurque* Osmanlı Kıyafetleri Albümü, Konstantinople, 1873, s49

Resim24:Solda başıbozuk,sağda kepenek giymiş çoban,Ankara*

* Osman HAMDİ, **Les Costumes Populaires LaTurque** Osmanlı Kıyafetleri Albümü, Konstantinople, 1873, s173

Resim25:Ruscuk (Bulgaristan) dan ıkı erkek ve bir kadın giyimi*

* Osman HAMDİ, *Les Costumes Populaires LaTurque* Osmanlı Kıyafetleri Albümü, Konstantinople, 1873, s51 olması

Osman Hamdi'nin 19.yy giysilerini belgelemek amacıyla Fransa için hazırlanan bu çalışmada dönemin Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında kalan tüm topraklarda fotoğraflar çekilmiştir.Bu sayfalarda gösterilen resimler ,Bugün Bulgaristan ve Türkiye sınırları içerisinde yer alan topraklarda yaşamış insanların, giyimini göstermek amacıyla seçilmiştir.

Resim 23.da sukman giymiş Bulgar kadınının yanında fesli,camadan ceketli,poturlu ve kuşaklı bir Bulgar erkeği görüyoruz.Özellikle erkek giyimi nerdeyse Türk giyiminden farksızdır.Resim 20 ve 24 teki erkek giyimine benzerliği dikkat çekicidir.

Resim 25 de yine erkek giyiminde bol işlemeli camadan ve potur görüyoruz,soğuk hava koşullarından korunmak için kürk giymişlerdir.Ortadaki Bulgar kadınının günlük yaşamda olduğu gibi özel günlerde de önlük taktığı görülmektedir.Başındaki başörtüsü ve belindeki kuşak Türk giyiminde de görülen vazgeçilmez unsurlardır.

Resim 21de soldaki Türk kadının da önlük taktığı görülmektedir .21. ve 25. resimdeki iki kadının üzerindeki kıyafetlerin aynı ve kutnu kumasından olduğu söylenebilir.Kadının yüzünde çapraz gelen peri peri takısının Bulgaristan'da da kullanıldığı farklı kaynaklarda görülmektedir.

Resim 19da Türk Erkeğinin ayağında görülen çarıklar Bulgar giyiminin de vazgeçilmez bir parçasıdır.

Resim 24 deki çoban giyimi kepenek aynı zamanda Bulgar çobanlarının da kullandığı bir giyimdir.

Resim 20 de ortadaki erkeğin üzerindeki ceket kolları arkadan sarkmaktadır.Bu geleneğe Bulgar giyiminde de rastlanmaktadır.Hatta kesik kol 10.yy.dan itibaren Bulgar giyiminde görülmektedir.Aynı geleneğin bir benzeri olan kadın giyimindeki sukmanın omuz kemerleri de kol üzerinden sarkmaktadır.Resim 23 te soldaki kadının üzerinde görülen böyle bir sukmandır.

Resim 25 de Bulgar giyiminde kürk kullanıldığı görülmektedir.Türk giyiminde de soğuk yörelerde kürke rastlanmakta ,bazen kıyafette kürk sadece astar olarak yada bölgesel (omuz,yaka,manşet...vb) süsleme amaçlı kullanılmıştır.

3-GELENEKSEL HALK GİYİMİNE GENEL BAKIŞ:

3.1-GELENEKSEL BULGAR HALK GİYİMİ:

3.1.1-Bulgar Kadın Giyimi:

Bulgar Kadın Halk Giyimini temel özellikleri bakımından 4 grupta ele almak mümkündür. Yazılı kaynakların ve konunun uzmanlarının birleştiği ortak kanıya göre kadın giyimi 4 grupta toplanmaktadır:

3.1.1.1-“Çift Önlük” kadın giyimi

3.1.1.2-“Tek önlük” kadın giyimi

3.1.1.3-“Sukman”

3.1.1.4-“Saya”

Kadın giyiminde gruplandırma kalıp farklılığı ve üst giysinin giyim şekli baz alınarak yapılmıştır.

3.1.1.1-“ÇİFT ÖNLÜK” KADIN GİYİMİ:

19.yy la kadar korunmuş olan “Çift Önlük” kadın giyimi en eski kadın giyimi olarak kabul edilmektedir. “Çift Önlük” kadın giyimi , uzun gömlek üzerine biri öne biri arkaya bağlanan iki önlükten oluşmaktadır.

Kadınların “Çift Önlük” ,erkeklerin ise “Beyaz Giyimi” en eski Slav giyiminin en geç kalıntıları olarak kabul edilmektedir.İki adet önlük bağlama geleneği günümüzde Ukraynalılar, Çekler ve Polonyalılarda da görülmektedir.Tuna nehri kıyılarındaki çift önlüklü giyim Kuzey Sırbistan’da Sava nehri kıyılarında ve güneyde Slavlarda görülmektedir.Ayrıca Slovakya ve Polonya’nın dağlık bölgelerinde çift önlüklü giyim ,çift boynuz baş bağlama ,bazı işlemler, giysiler ve kürk halk giyiminde kullanılan ortak öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Timok, Silistra arası ve Stara Planina, Tuna Nehri arası yani tüm Kuzey Bulgaristan’da kullanılan giyim şekli “Çift Önlük”tür. “Çift önlük” giyimin daha ince

ve yazlık bir karakter taşıdığı söylenebilir çünkü bu yörelerde kışın ‘‘Sukman’’ da kullanılmaktadır.¹³⁰

‘‘Çift Önlük’’ giysinin gömleği ‘‘bırçanka’’dır (Resim 26’da görülmektedir).Bu gömlek iki dikey ön ve arka kumaştan oluşmuştur.Üstten büzgülerle şekil verilmiş ve omuzları ince ,sık ,ufak nakışlarla süslenmiştir.Üst giysilerin yaka açıklığından gömleğin yaka süslemelerinin görülmesine izin verilir.¹³¹

Doğuya gidildikçe ‘‘Çift Önlük’’ giyimin gömleğindeki büzgüler kaybolmakta *Preslav ve Provadiye*’de düz gömlek şeklini almaktadır..¹³²

‘‘Çift Önlük’’ giyimde öne bağlanan önlük daha hafif,dar uzun ve parlak renklidir.Arkaya bağlanan önlükte ise büzgüler vardır.Arka önlük yöreye göre farklı isimler almaktadır.‘‘Vılnenik’’,’’Bırçnik’’,’’Tıkmenik’’ ,’’Konopnik’’,’’Peştamal’’ ,’’Kırlanka’’ ,’’Zaveşka’’ arka önlüğe verilen yöresel isimlerden bazılarıdır.Vılnenik (vılna:Bulgarca yün anlamına gelir),önlüğün yünden yapıldığını ,konopnik (konop:Bulgarca’da kenevir anlamına gelir) önlüğün kenevirden yapıldığını anlatan isimlerdir.Giysilere verilen Bazı isimler yapıldığı malzemeyi, dokuma şeklini ,giyen üzerinde yada giyside duruş şeklini, anlatabilmektedir.

Belogradçansko ve *Kulsko* da üstü büzgülü düz basit vücudu çevreleyen ‘‘zaveşka’’ adı verilen önlük kullanılır.¹³³

Temelde arka önlüklerin en ilkel hali düz dikdörtgen bir kumaş biçimidir. *Novoselo* , *Vidin* , *Kulsko* , *Belogradçansko* ‘da bu şekildeki arka önlükler kullanılmaktadır¹³⁴

Yantra nehrinden batıya doğru arka önlük yünlü ve belden büzgülü.,boyu kısadır(bırçnik,vılnenik,tıkmenik, konopnik)Renkleri açık kırmızı ,mavi yada vişne rengi üzerine geometrik desenlidir.

¹³⁰ Lozinka YORDANOVA ,*Zanayat ve Halk Gelenekleri*,Geya Libriz,Sofya,2002,s60

¹³¹ L.RUSEVA L.,C.V.RUSEV ,*Silistra Etnografya Müzesi*,Silistra,Bölge Tarih Müzesi,s2

¹³² Mariya VELEVA ,*Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri*,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s16

¹³³ V.KOVAÇEVA .MCARAFOVA M.ÇERKEZOVA N.TENEVA .,*Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat*,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnografya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s10

¹³⁴ Veleva M.a.g.k.,16

Resim26:’’Bircanka’’ gömlekleli , çift önlüklü giyim, Kalipetrovo köyü*

* L.RUSEVA ,C.V.RUSEV.,**Silistra Etnografya Müzesi**,Silistra,Bölge Tarih Müzesi

Bulgaristan genelinde ön önlüklerde iki tür süsleme görülmektedir:

1-Yan kenarlarında işlemeliler

2-Tüm yüzeyi dolduran iri geometrik desenli işlemeliler.

Arka önlüklerde ise alt kenar işlemesi yeterli görülmektedir.Düz renkli ve büyük saran önlükler olarak karşımıza çıkmaktadır.Alt kenarına büzgü ,kurdele,dantel gibi ayrıntılar koyulmaktadır.

Dobrudja'da(kuzey doğu Bulgaristan)en yaygın olarak kullanılan arka önlük,'Fusta''dır.''Fusta'', etek gibi saran büyük arka önlüktür.Üzerine yelek giyilir ,önlük takılır.Bu giyimin özelliği tüm parçalarının farklı renkte olmasıdır.Bu kıyafette gömlek daha az süslüdür.Süslemeler gömleğin kol ağzında ve eteğindedir .Fusta ise çoğunlukla kırmızı renktir.¹³⁵

Dobrudja yöresinde kışın soğuktan korunabilmek için arka önlük yünlü ve çift kat kumaşlı yapılmaktadır.Uzunluğu bazı şehirlerde değişebilmektedir. *Plevne*'de arka önlük dize kadar olurken *Ruse*'de bileğe kadar uzunluktadır.¹³⁶

Bulgaristan genelinde halk giyiminde kırmızı renk ve süslemeler çok önemli bir yere sahiptir.Kuzeye gidildikçe süslemedeki kırmızı kararmaktadır.Kuzey'de örneğin *Plevne*'de ,gömlekteki süslemeler kırmızı değil siyah ağırlıklıdır .Tonlardaki değişimler ''Çift Önlük'' giyiminde çok net izlenir ,çünkü gömlek göz önündedir.Özellikle yaka çevresi ,omuz üstü ,kolun dış kısmı çok nakış yapılan bölgelerdir.Etek ucunda ise dar yada geniş şerit şeklinde gömlek süslemesi yapılır.Kuzeydeki kararmayı bozan tek gömlek *Ruse* gömleğidir.Nakışı turuncudur, böylece arka önlük 'kırılanka' nın ucundaki kırmızı nakışı dengelemiş olur.*Ruse 'de* nakışlar bazen pullu yapılır ve böylece giysiye daha canlı bir hava katılmış olur.

Üst Giysilerdeki işlemler Kuzeye gidildikçe koyulaşırken alt giysiler de zamana bağlı olarak renklenmiştir.Örneğin,*Vidin*'de arka önlük ''zaveska''nın ,parlak kırmızı

¹³⁵ L.RUSEVA.,CV.RUSEV.,**Silistra Etnografya Müzesi**, Türkçesi:Ayrin Berk,Silistra,Bölge Tarih Müzesi,s2

¹³⁶Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayımları,1950,s16

olduğu görülmektedir.Daha eski ‘‘vılnenik’’arka önlükler ise siyah renkliyen sonraları yeşil,mor,koyu mavi...v.b.gibi düz fakat renkli kumaşlardan yapılı hale gelmiştir.¹³⁷

Arka önlük gibi ön önlük de bölgesel olarak renk değiştirir.Ön önlüğün renkleri batıda daha açık ve parlakken.doğuya gidildikçe koyulaşır .Örneğin *Preslav*'da koyu kırmızı önlük üzerine ikinci bir açık kırmızı önlük takılmaktadır. *Razgrad ve Provadiye*'de önlük siyahtır.Üzerine ikinci beyaz önlük takılmakta,önlük desenleri de yöreye göre değişmektedir:

Troyan'da önlük kırık çizgili,

Botevgrad'da dikey çizgili,

Kulsko'da enine kısa çizgili,

Loveç ve Sviştov'da büzgülüdür,ayrıca arka önlük kırmızı’’ tıkmenik’’ler üzerine kadınlar iri büzgülü ,kırmızı beyaz motifli mavi ‘‘peştamal’’ takarlar.

‘‘Çift önlük’’giyim şeklinde yada’’ Sukman’’ giyim şeklinde kemer ve ‘‘pafta’’ denilen kemer tokası çok kullanılmıştır.’’Çift Önlük’’te kemer uzundur ve Türk giyiminde olduğu gibi bele birkaç kez dolanarak kullanılır.Kemer ve ‘‘pafta’’ günümüzde tarihi mirasın korunması adına Bulgar Kadın Halk giyiminin simgesi haline gelmiş çok önemli unsurlardır.

Türk giyiminde kadın ve erkek giyisi isimleri hep aynıdır.Bulgarlarda da bu durum ‘‘Çift önlük’’ giyiminin üst giysisinde görülmektedir. Erkeklerin ‘‘Beyaz Giyimi ve ‘‘Çift önlük’’ kadın giyimine ait üst giysisinin adı aynıdır.’’Doramçe ‘‘,’’dolaktenik’’ ,’’golema dreha’’(Bugarca anlamı büyük giyisidir) yada’’gluhçe’’ denilen bir giyisidir.Beyaz kumaş üzerine kırmızı renkli applike ,nakış yada işlemelidir. Bu üst giysisinin boyun çevresi ve önü kürkle kaplanmaktadır.Türk giyiminde ‘‘dolama’’ adı verilen giyisidir.İşleme ve renk olarak yöresel farklılıklar görülebilir.Örneğin:*Loveç* ve yöresinde ‘‘Doramçe’’ kırmızıdır üzerinde siyah ve mavi işlemleri vardır.

¹³⁷ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s98

‘‘Çift Önlük’’ giyiminin bir diğ er önemli üst parçası yelectedir.Yelek, erkek giyimine girdiğ inde kadınlar da kullanmaya başlamışlardır.Yelek bele kadar uzun, kolsuz , çizgili ufak desenli kumaşt an yada ince yün ev dokuması dü z renk kumaşt andır.

‘‘Çift Önlük’’ giyiminin baş bağlama ve süsleme şekilleri de çok çeşitli ve renklidir:Genç kızlar başını örtmez taze çiçekle süsler yada kırmızı kumaşt an üzerine para ,boncuk,deniz süsleri dikilmiş taç takarmış.En eski genç kız saç şekli ortada bir merkez kalın örgü ve onunla birleşen yan ince örgüler şeklindedir.*Vidin ,Vraça , Loveç ve Sevlievo* yörelerinde bu saç şekli kullanılmıştır.Kuzeyde ;beyaz, yanları boncuk işlemeli yada kenarları büyük saçaklı baş örtüleri kullanılmıştır

Novo Selo da kalpak ve başörtü kullanılmıştır.

Kulsko ve Vidinsko’da‘‘Nizana Zabratka’’denilen baş örtme şekli görölmektedir. Bu baş bağlama şeklinde ,başörtüsüne alın bölgesinden kulaklara kadar gümüş iğneler batırılır.Bu iğnelemeye ‘otos’ denir.Böylece daha görkemli bir görüntü elde edilir.

Lomsko yöresinde ise gelinler diğ er bölgelerden farklı olarak ‘‘Lub’’ adı verilen şapka takarlar.

Nikopol ve Pleven’de-Para boncuk,püskül,çiçek süslü şapka takılır ve bu şapkanın arkasından beyaz bez sarkıtılır.Buna ‘‘Kaitsa’’ yada ‘‘kaiçulo’’ denir.¹³⁸ 20.yy başında’’ kaiçulo’’nun yerini renkli başörtüsü almıştır.

Loveç’te baş örtüsü;’Podbradnik’ denilen ve çene altından geçen süsleme ile tahta şapka ve örtüden oluşmuştur.

Ruse’de başörtü boynuz yapılıdır.Bu ‘‘Çift Önlük’’ giyside evli kadının başörtü bağlama şeklidir.

Dobrudja’da yöreye özgü ‘‘greben’’ denilen geleneksel ve kökenleri çok eskilere dayanan bir başa bağlama şekli vardır.(Resim 22) .*Silistra* Etnoğrafya muzesi müdürü ‘‘Rosen Çovakov’’ bu başlığın yün ve ziftten yapılmış üzeri kırmızı kumaşla kaplı olduğunu ,bu başlığın tüm Bulgaristan’da sadece bu bölgede kullanıldığını ve

¹³⁸Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s100

horoz başından esinlenerek hazırlanmış olduğunu, özellikle Türklerin çok olduğu bir yerleşim yeri olmasına rağmen bu geleneğin uzun yıllar korunabildiğini belirtmektedir.*

Silistra ve Tutrakan'da tek boynuz baş bağlama görülmektedir .Bunlar Ortaçağdan kalma geleneklerdir 20.yy da yerini beyaz yada renkli başörtüsüne bırakmıştır.

Plovdiv' ve Provadiye'de uzun beyaz ‘mesal’ kumaşı ,bezden yapılan ‘uskufe’ denilen başlık üzerine tutturulmakta,*Preslav* ‘da :kırmızı şapka,’ ‘proçelnik’ (alınlık) denilen alına takılan para dizisi ve beyaz örtü ile baş bağlanmaktadır.

Gelinin kırmızı başörtüsü farklı yerlerde :’’prevez’’,’’magdan’’,’’zametka’’,’’prekrovka’’ gibi adlar almaktadır

İki önlüklü giyimin baş bağlaması kadar ayakkabısı da önemlidir:

‘Tsırvuli’ , diğer adı ‘opinki’ ,’’opintsi’’.İki önlüklü giyimin en tipik ayakkabısıdır.Türk giyiminde kullanılan ‘çarık’ denilen ayakkabının aynısıdır. 20.yy da yün kumaştan yapılan ‘navuşta’ üzerine yada çorap üzerine giyilmişlerdir. Kuzey Bulgaristanda ayrıca ayağa ‘kaltsuni’ denilen kalın yünlü kumaştan dikilmiş çoraplar ve ’’Mest’’ yada ’’zokus’’denilen bileğe kadar uzun çoraplar da kullanılmıştır.Mest üzerine ise ’’Klapavtsi’’denilen terlik tipi ayakkabı giyilmiştir.¹³⁹

3.1.1.2- ‘TEK ÖNLÜK’ KADIN GIYİMİ:

‘Tek Önlük’ Giyim Slavlardan kalma bir giyim şeklidir.Uzun beyaz gömlek üzerine bileğe gelen tek kat dar yada bazen gömlekten uzun geniş yün ,tüm vücudu saran ve belden aşağı örten önlük sarılarak oluşturulan giyim şeklidir.Önlükler basit düz çizgili yada karelidir.Düz alanın etrafı geometrik çizgilerle de süslenmiş olabilir. Bulgar Müslüman kadınlar gömlek altına şalvar giymişlerdir.Soğuk havada gömlek üzerine kolsuz derin yaka kesimli saya giyilmiştir.Üzerine önlük bağlanmıştır ve mavi kısa yelek de giyilmiştir.

* Silistra Etnoğrafya Müzesi Müdürü Rosen Çovakov ile sözlü görüşme Ocak 2005 Ayrın Berk

¹³⁹Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,a.g.k.,s101

“Tek önlük” giyim özellikle *Blagoevgrad* , *Prevala-Razloško* , *Çepinsko*, *Tuna kıyıları* ve *Rodop* dağlarında görülmüştür. 20.yy ın ikinci yarısına kadar Müslümanlaşmış Bulgar halkı tarafından kullanılmaya devam edilmiştir .Çok pratik olması uzun süre kullanılmasına neden olmuştur

Giysiyi zenginleştirme amacıyla üzerine “anteri” , “zabın” ,”kaftan” giyilir,fakat bunların eski form ve kalıbı farklılaşmıştır(anteri zıbın ve kaftan Türk giyiminde de aynı isimlerle yer almaktadır) Önlüklerde soluk sarı renk,turuncu yada çimen yeşili tercih edilmiştir.¹⁴⁰

Batı Bulgaristan’ın giysileri ,genel olarak Ukrayna ve Beyaz Rusya geleneksel giysileri ile benzerlik gösterir.Bunlar arasında kuzeybatı Bulgaristan’ın “bırçanka” gömleği de vardır.“Tek önlük” giyim “mesal” adı verilen tek katlı önlüğü,büzgülü “vılnenik” önlüğü renkli kolları işli tunik benzeri ‘koşula’sı;Batı *Rodop*ların geniş tek önlüğü tunikvari erkek gömleği,beyaz yazlık keten donları ;yünlü beyaz “Benevretsi” ve ‘dimii’ donları Kuzeybatı Bulgaristan ve *Pirin*’in kısa kolsuz ‘Kojuşe’leri; .Bazı iğne işlemleri(örneğin “tsepen bod”) ,özellikleri yada giysileri özellikle batı Ukrayna Karpat bölgesi insanların giyimiyle benzerlik göstermektedir.¹⁴¹

3.1.1.3- “SUKMAN”:

“Sukman” ,Kolsuz ,kısa yada uzun kollu ,derin dekolteli,önden kapalı ve gömlek üzerine giyilen bir çeşit elbisedir.Bulgaristan’da en yaygın kullanılmış olan Geleneksel Kadın Halk Giyimi şeklidir.*Stara Planina* , Bulgaristan’ın Karadeniz kıyısında ve güneydoğuda.*Vitoşa*,*Rila*,*Orta Rodoplar*,*Strandja* ve Güneybatı Trakya gibi dağlık ve soğuk yerlerde daha çok giyilmiştir.

¹⁴⁰V. KOVAÇEVA.M CARAFOVA ,ÇERKEZOVA N.TENEVA ,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s10

¹⁴¹Mariya VELEVA ,” Geleneksel Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi”,Türkçesi:Ayrin Berk,**Bulgar Bilim Akademisi cilt8** ,Sofya,Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını ,1965,s68

Bulgar'' sukman''ına Rus ''sarafan''ından kalıp bakımından daha yakın bir giysi yoktur.İkisinde de ''rıkavtsi'' ye rastlanır. Ayrıca çok yaygın olmamakla birlikte 'sukman ' kuzey Yugoslavya (bugünkü Hırvatistan ve Slovenya toprakları)da görülmektedir. ¹⁴²

Özellikle Orta Bulgaristan'da çok kullanılan Bulgar giyimi ''Sukman'' ile ilgili araştırmamız sırasında bize bilgi veren *Starazagora* Etnografya Müzesi Müdürü Evgeniya İvanova ''sukman ''uzerinde yer alan ''rıkavtsi''denilen parçalarla ilgili olarak görsel örnekler sunmuş ve açıklamalarda bulunmuştur.Evgenia İvanova ,''Rıkavtsi'' omuzdan sarkan uzun kemerlerdir, ''Sukman''ın kumaşından yapılan bu parçalar üzerine çeşitli işlemler ve aplikeler yapılabilir,bunlar giysinin eski kollarından kalıntılar olarak düşünülür.Bugün kullanılan ''kanatlı cepkenler''in kolları gibi sukmanda da arkadan sarkan kolların zamanla daha da incelerek şerit oldukları varsayılır.Önlük, bağlanırken bu parçalar üzerinden geçer ve onların savrulmasını engeller .Bir sukman için vazgeçilmez parçalar değildir,mutlaka her sukmanda ''rıkavtsi'' bulunmaz,fakat ''sukman''a özellik katar .'' demektedir.Ayrıca Evgeniya Ivanova arşivde yer alan pek çok sukman örneğini göstererek çeşitli süsleme şekillerini yapısal özelliklerini ve kumaşlarını karıştırmamıza olanak sağladı.*

Yeraldığı coğrafyaya göre sukmanın kalıbında farklılıklar görülür bu farklılara göre sukmanın üçe ayrıldığı söylenebilir:

1-Orta ve Doğu Stara Planina dağlarında ,*Srednogoriye* (Orta Bulgaristan'daki Dağlık Bölge)de ve Trakya'da kolsuz sukman kullanılır.Bu sukmanın dikiminde kumaş omuzda ikiye katlanır ,kollar bileklere kadar uzundur ve beden,yanlardan iki parçayla genişletilmiştir. ¹⁴³

2-Batı Bulgaristan'da ''sukman''ın belden eşağıya yanlardan genişletme parçaları vardır.''Klin'' adı verilen bu parçalardan dolayı 'kısoklinest'(kısa klinli) adını almıştır. Orta Bulgaristan'da Sukmanın genişletme parçaları dört köşelidir ve kol evinden başlar

¹⁴² A.g.k.,69

* Stara Zagora Etnoğrafya Müzesi Görevlisi Evgeniya İvanova ile sözlü görüşme Ocak 2005 Aydin Berk

¹⁴³ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s101

3-Doğu Stara Planina ve Tuna kıyıları'da iki parçalı sukman görülür.Kolsuz, göğüs altına gelen, 'çapak' denilen yekek ve buna eklenmiş ince büzgülü etekten oluşur.

Süslemeleri göz önüne alındığında "Sukmanları" iki grupta toplayabiliriz:

1-"Potplaten"(astarlı sukman):Aplikelerle süslenmiş sukmandır yapılır .Süslemeler iki şekilde yapılır.Birinde Sukmanın etek ucuna renkli ipek kumaş dikilir ve sukmana da "kutniya" adı verilir.Diğerinde sukmanın etek ucuna 5-6cm eninde renkli kareler dikilir sukmanına da "suknen"denir.

Bunlara ek olarak 'krıkmentsa'adı verilen renkli minik yuvarlaklar üst üste dikilerek de süsler yapılır.¹⁴⁴

Stara Zagora Etnografya Muzesi Müdürü Evgeniya İvanova tüm Bularistan'daki en farklı ve özel giysi süsleme şeklinin "krımmentsa" denilen bu süslemeler olduğunu belirtmektedir,"Sukman"ın renginden farklı renklerde kalın yünlü kumaşlardan kesilen ufak yuvarlak parçalar pul gibi birbirinin üzerine dikilerek sıralar oluşturulmaktadır. Bazen bu süslere pullar da eklenir ve bu diziler çoğaldıkça daha da görkemli bir görüntü oluşur.Bu süsleme şekli daha çok etek kısmında kullanılır.

Bu süslemeler *Tirnov* ve *Kazanlıkta* 2-3cm boyundayken *Stara Zagora* ve *Sredetste* 50-60cm uzunluğa ulaşır.*Sredets,Karnobat,Kazanlık,Yambolda* aplikelere

'belkosnitsi'denir ."krıkmentsa "ile suslu sukmanları genç kızlar giyerken yaşlılar sadece eteği iğne işli sukman giymektedir.Sukmanda ayrıca yaka etrafına yünlü iplerle bitki desenleri işlenir.¹⁴⁵

2-"Dipli sukman" yada "klinli Sukman":Batı *Gabrovo* için karakteristik kabul edilir.İki yanında 4 ila 12 arasında ince uzun genişletme parçası dikilmiştir.Süslemesi renkli kırmızı gaytandan yapılır.Gaytan örülmüş yada dantel gibi dikilmiş 'kene' olabilir .Gaytan süslemeleri dikiş yerlerinin sağlam olmasına da yardım eder.Giysiyi tamamladığı ve kızın becerisini gösterdiği de kabul edilir.Tunik şeklinde gömlekler giyilir.Yanlardan kumaşla genişletilmiştir.Boyun etrafında ve kol ağzında gül,lale,çiçek motiflerinden oluşan süslemeler olabilir.

¹⁴⁴V. KOVAÇEVA .M.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA NTENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnografya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s10

¹⁴⁵Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s17

Önlük ,giysinin temel değil yardımcı elemanıdır.Estetik değeri çok yüksek olduğu için dekorasyon ögesidir.Sukmanın önlüğü ‘’Na kutiyki’’(kutulu),’’V Babçevoto’’(ninenin),’’Na oçeta’’(Göz göz),’’Na kisaneta’’(parçalı)gibi isimler alır. İşlemesine ve şekline göre halk dilinde önlüğe pek çok isim verilmektedir.Önlükler çoğunlukla geometrik ve bitkisel figürlerle süslenmiştir.

Önlük gibi ,kemer de giysinin vazgeçilmez parçasıdır.

1-’’Kısani’’:Halı gibi dokunmuş kemerler.

2-’’Kolani na sintsi’’ :Lale,gül,kuş motifli sık örgülü kemerlerdir

Resim27:19.yy Sukman giymiş kadın*

* Velička İLİEVA ,Etr Yöresinden Geleneksel Dokumalar ve Giysiler ,Kültürel ve Tarihi Miras Kütüphanesi yayını,Gabrovo,s22

Trinsko'nun sukmanı en eski örnek kabul edilir.Önlüksüz takılır.Kışın koyu yazın beyaz giyilmektedir.Yazlık giyim "koşulya" denilen yaka,etek ve düz kollarının dışı işlemeli pamuk yada keten gömlekten oluşmuştur.Üzerine "manofil" denilen beyaz sukman giyilir.Kolsuzdur,dizaltına kadar uzundur.Boyun ve eteği kırmızı yün iple işlenmiştir.Kırmızı paftalı kemer takılır.*Trinsko'nun* kışlık sukmanı "sukno",yünlü ev dokumasıdır ve kolsuzdur.Klinleri(yan genişletme parçaları)yana değil , iki öne iki arkaya yerleştirilmiştir.Dikiş yerleri nakışlıdır. Yaka açıklığında ve omuzda da nakış vardır,fakat 19.yy sonu ve 20.yy da *Trinsko* giyimi değişmiştir,gömlekte nakışın yerini dantel,Sukmanda nakışın yerini fabrikada üretilmiş geniş altın şeritler almıştır.Bele takılan "zunka"adı verilen kemer paftalı yada paftasız kullanılmıştır.

Sofyada da Trinskoda olduğu gibi Sukmanın kolu düz dikilmiştir. Sukman önlüksüz giyilir ve çaprazlı yün kemer takılır.¹⁴⁶

Sofya gömleğinde pamuklu iple yapılmış nakış işlemleri vardır.Eteğin üzerinde kırmızı işlemler ,etek ucunda ise danteller yer alır.Yaka ve kolların dış kısmı geometrik kırmızı "paunovipera"(tavuskuşu tüyü) deseni işlemelidir ."Sukno" denilen kolsuz sukman,koyu mavi veya siyah kumaştan yapılmıştır , bele kadar dar eteği geniş,üzeri beyaz pamuk ipten büyük nakış işlemelidir.*Sofya'da* geleneksel kıyafetler üzerinde 13-14.yy işlemlerinin korunduğu görülmektedir.

İhtiman sukmanı siyah , dirseğe kadar uzun kollu ,eteği "klin"lidir ,yakası ve kol kenarı işlidir .Geleneksel önlüğü kırmızı ve renkli çizgilidir.Zamanla değişmiş, düz yeşil yada düz kırmızı kumaştan yapılmıştır.Beyaz kenarları dantel işlemeli de olabilir.Aynı dantel gömlek yakası ve kol süslemelerini de tamamlar .20.yy başında sukmanın rengi koyu mavi ,koyu yeşil yada mordur.¹⁴⁷

Orta Rodoplarda giyilen Sukman olan "Vılnenik"ın Kolları bileğe yada dirseğe kadardır.,beli kırmızı yada turuncu kuşakla bağlanır.Geniş kareli turuncu yeşil önlüğü vardır .Üst giyim olarak bele kadar uzun kenarları kürklü "saltamarka"(ceket) giyilir."Sukman"ın etekleri gümüş işlemelidir .Gömlek, "sukman" altından az görünür."Sukman",saltamarka ve başörtüsü yünden yapılmıştır.

¹⁴⁶ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s101

¹⁴⁷ A.g.k.,s102

Stara Zagora 'da giyilen "belkosnik" denilen sukmanın eteği "belki" denilen süslemelerle bolca süslenmiştir. Bu süsler etekten yukarı 50 cm yi bulur. Omuzdan sarkan "rıkavtsi" denilen kol kalıntıları vardır. Önlük üzerine kuşak ,kuşak üzerine tokalı kemer bağlanır. Üst kısım nerdeyse süslemesizdir. Başörtüsü düz beyazdır¹⁴⁸

Malko Tırnovo 'da kadınlar kışın etekleri ateş kırmızı süslemeli sukman , yazın sukman kalıbında beyaz pamuk giysiler giymişlerdir. Bunların etekleri siyah süslemelidir ve ikinci katı bellerine sokularak kullanılmıştır .Bahar giysisi ise beyaz ,siyah sukmanın birlikte giyilmesi ile oluşur.¹⁴⁹

Kazanlık ,Gabrovo,Kotel, VelikoTırnovo sukmanında da "belki" gibi applike süslemeler vardır.

Gabrovo 'da giyilen "sukno" adı verilen Sukman , siyah yünlü kumaştan yapılır ve kolsuzdur, omuzdaki "rıkavtsi" leri ise aplikelidir. Altına giyilen gömleğin eteği hafif süslemelidir. ,kol süslemeleri ise bilekten dirseğe kadar geniştir. Baş örtme şekli özel olup ,kırmızı şapka üzerine beyaz başörtü şeklindedir. Alında Proçelnik(para dizisi) vardır. *Karnobat* 'ın kuzeyinde köylerde giyilen Sukman siyah ve belden kesiktir, eteği "paftili" (katlıdır), etek ucu renkli aplikelidir. "Belki" ler altın nakışlarla birleştirilmiştir .Belde kuşak ,üzerinde kırmızı yada beyaz önlük vardır .Önlük metal telle yapılan geometrik süslerle bezenmiştir.

Sliven 'de 19.yy da yüksek şapkalı güzel bir baş bağlaması vardır. 20.yy da sukman şehir etkisi ile elbiseye dönüşmüştür. Bu değişimden sonra sukman korsajlı , eteği büzgülü bir hal almıştır. Yine kolsuz ve gömlek üzerine giyilir ,kumaşı boyuna çizgili ev dokumasıdır. Yaka açıklığına ve etek ucuna dikilmiş siyah kadife üzerine renkli çiçek, buket ve dallar işlenmiştir. Önlük rengi kırmızıdır, üzerinde sarı ,yeşil, mavi ve siyah süslemeler yer alır. 20.yy da bu süslemeler yerini beyaz pamuk ipinden nakışlara bırakmıştır.¹⁵⁰

Elhovo 'da giyilen Sukman şehir giyiminin bir parçası kabul edilmektedir. Siyah kumaştan yapılmaktadır. Üzerine beyaz kumaştan etekler eklenmiş ve "belki" denilen

¹⁴⁸Venera NASLEDNİKOVA, *Bulgar Giyim Tarihi*, Sofya , Milli Kütüphane, s13

¹⁴⁹Mariya VELEVA, *Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri*, Türkçesi: Ayrın Berk, Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını, 1950, s17

¹⁵⁰ Venera NASLEDNİKOVA , *A.g.k.*, 103

süslemeleri yapılmaktadır.Göğüs üzerinde yaka etrafında dikdörtgen şeklinde altın ,kırmızı ,mor renkte süslemeleri vardır .Kuşağı çizgili,önlüğü dardır,renkli başörtüsü giyimini tamamlar.

Malko Tırново yöresinde siyah ,beyaz,mavi,turuncu renkli sukmanlar mevcuttur ,bazen birkaç tanesi üst üste giyilerek kullanılmaktadır.Üst sukman etekleri kaldırılır böylece alt eteklerinin görülmesi sağlanır.Buna benzer uygulamaların Türk halk giyiminde ‘‘üçetek’’te yapıldığı bilinmektedir.

Dobrudja'da da sukman 20.yy da elbiseye benzemeye başlar .Sukman kolsuz ve korseli olur.Derin dekolteli ve düz kumaştan yapılır,renği kırmızı,etekleri büzgülüdür.Pazarın etkisiyle yeşil ve morları da görülmüştür.Kol,etek ve boyun çevresi dantelli beyaz gömlek üstüne giyilir.Elbise üzerine renkli iplerle ,simetrik gül yada cıvcıv resimleri işlendiği de görülür.Önlüğü dardır iki kumaş eninden oluşmuştur ve alt ucu beyaz dantelle süslenmiştir.

Pomoriye(deniz kıyı şeridi) ne yakın yörelerde tek renk yada kareli ev dokuması kumaştan ,korseli ,belden büzgülü ‘‘sukman’’ giyilmektedir .Öne iki kumaşın bileşiminden oluşan dar önlük bağlanmaktadır .Gömlek kenarları koyu kırmızı işlemelidir .Evlü kadınların kullandığı başörtü ise düz uzun ve dikdörtgendir.

Varna'da giyilen Sukman belden kesik eteği büzgülüdür,el dokuması kumaştan yapılır,gömlek işlemleri renklidir.Önlüğü büyük ve dikdörtgendir.Tüm yüzeyi kaplayan büyük geometrik el işi bir süslemesi vardır.Kadınlar başlarına kırmızı ufak şapkalar takıp;üzerine yünlü büyük ,çiçek baskı desenli bir örtü örtmektedirler¹⁵¹

Her tür sukman beyaz bez ayağı dokuma kumaştan dikilmiş omuzdan ayak bileğine kadar uzun omuz dikişi olmayan gömlekle giyilir.Gömlek yandan iki ‘‘klin’’ ile genişletilmiştir.Geniş,düz ,bileğe gelen kolları vardır.Gömlek üzerine sukman giyilir,onun üzerine ise önlük takılır.Genel havası koyu olan sukmanlar renkli önlüklerle ışık kazanır.¹⁵²

¹⁵¹ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s108

¹⁵²Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayımları,1950,s17

Sukman giyiminin en zengin baş süslemeleri *Gabrovo, Sliven, Plovdiv, Panagürişte*, de görülür. Bu yörelerde giyilen üst giyim ,içi kürkle kaplı yanları deri süslemeli ‘‘kontoş’’yada ‘‘bonjur’’denilen giysilerdir. ‘‘Bonjur’’un alt kenarı ve kol ucu siyah plastik boncuklarla süslenmiştir,kolları aşağıya doğru genişlemektedir(Avrupa Modası) Elbise ve üstü koyu renktir genellikle siyah, koyu mavi yada koyu yeşil kullanılır.Sukman giyiminin ayakkabısı ‘‘tsırvuli’’(çarık)dir. Yün yada pamuk çorap üzerine giyilir.Çorap terlikle giyilirken kadınlarda çorabın topuk kısmı kırmızı ile örülmektedir,bu gelenek 17,18ve 19.yy da devam etmiştir.¹⁵³

3.1.1.4-SAYA:

‘‘Saya’’ ,önden boyun kısmı açık,dirseğe yada bileğe kadar uzun kollu giysidir.Kol bedene düz dikilmiştir.Yaka daha açık,yada daha kapalı kesimli olabilir.Tunik görünümlü gömlekle giyilmiştir.Yakadan gömleğin kapalı yakası görünür,eteğin altından gömleğin eteği görünür.Belden ‘‘klin’’ile eteği genişletilir.Sayanın Bazı türlerinde farklı uygulamalara rastlanır,‘‘çiparska saya’’ denilen sayanın etek ucuna tel geçirilir,böylece eteğin açık durması sağlanır.Önden tel düğmelerle içten bele kadar bağlıdır.Etekler açıktır, üzerine yün önlük bağlanır. 19 ve 20.yy da bazı bölgelerde saya kadife aplikelerle süslenmiştir.

Bulgar sayısı genellikle tek renkli beeyaz ,mavi,yeşil yada siyahtır. Pamuklu yada yünlü kumaştan yapılır .Bazı yerlerde çizgili ev dokuması ,’’alaca’’dan da yapılmaktadır.Tek renk olunca kol etek ve yaka ucu applike şerit yada nakışlarla süslenmektedir.Desenli kumaştan yapıldığında daha az süslenir.Kol astarı kırmızıdır ve kolun katlı ucundan görünür,üzeri işlemeli olabilir..¹⁵⁴

¹⁵³Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Sofya ,Milli Kütüphane,s105

¹⁵⁴ a.g.k.,107

Resim28:Petkovo Köyü Saya *

* Mariya NİKOLÇEVSKA ,**Doğu Rodoplardan Halk Giysileri**,Türkçesi Aydin Berk
Septemvri,1979,env No:78

‘‘Saya’’; *Meriç nehri, Struma nehri kıyıları, Pirin dağı, Küstendil* ve Bulgaristan’ın güneyi ve güneybatısında görülen bir giyim şeklidir. Trakya’da kolları uzun Pirinde kollar dirseğe kadardır. *Haskovo, Harmanlı, Pırvomay, Petriç, Sandanskoda* Saya renkli şeritlerle çevrelenmiş düz bir yüzeyden oluşmaktadır. Yazın kadınlar kuzey bölgelerde açık renkli saya giymektedir. Örneğin *Küstendil’de* beyaz, sarı, yeşil saya giyilir *Sandansko* ve *Petriçkoda* saya beyaz yada mavidir gömlek ise çok süslemelidir. *Hevrokopsko* ve *Razloşko* ‘da eteği diz üstünde, kolları dirsekte biten dar sayalar giyilir.¹⁵⁵

Doğu Trakya’da ‘‘Saya’’ ile birlikte giyilen gömlek düz kesimli, beyaz yada sarı, kırmızı çizgildir. ‘‘Saya’’da kumaşın renkli olması gömlekte süslemeyi gereksiz kılar bu nedenle çok ince süslemeler yapılmıştır. Burada kırmızı sayalar üzerine dar uzun mavi, siyah çizgili kırmızı önlükler bağlanır.

Meriç nehri kıyılarında siyah üzerine kırmızı çizgili olan sayalar yaygındır. Boyun ve kol çevresinde süslemeler yoğundur. Kaytan ve nakış birlikte kullanılmıştır.

Kuşak bu giyim en önemli unsurudur. Kırmızı yada siyah olabilir, yünlüdür. En çok yünlü ve kırmızı çizgili önlüklerle kullanılmıştır. Güneybatıda ise önlük üzerinde çok şekilli süslemeler yaygındır. Sırmalı aplikeler ise daha geç bir döneme ait süslemelerdir.¹⁵⁶

Küstendil’de giyilen Saya kışın yünden, rengi siyah, mavi, yeşil, yazın beyaz pamuktan, kolları dar dirseğe kadardır ve dekoltesi açıktır. Kol kenarları ‘‘sukno’’ denilen yünlü kumaş ile applike edilmiştir. Etek ucu ve yakada da renkli kaytan süslemeleri vardır. Buranın siyah sayası da kırmızı altın işlemeli önlüklerle aydınlanır.

20. yy başında *Küstendil’de* saya yakasına ‘‘nagrıdnik’’ denilen göğüslük konulmuştur. Genelde ipek kumaştan dokunmuş olur ve gömleğin yakasını kapatır. Göğüslük Anadolu kadın giyiminde de çok kullanılan bir ayrıntıdır.

¹⁵⁵ Mariya VELEVA, **Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**, Türkçesi: Ayrın Berk, Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını, 1950, s18

¹⁵⁶ KOVAÇEVA V. CARAFOVA M. ÇERKEZOVA M. TENEVA N., **Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanaat**, Türkçesi: Ayrın Berk, Sofya, Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını, 1994, s13

Razloško 'da saya kolsuzdur ve renkli uzun kollu gömlek üzerine giyilir.Bu gömlek altında yine beyaz alt gömlek vardır .Bu sayaya "klaşnik" denir.Geniş önlüklüdür.Deseni enine ve geometrik –kırmızı,yeşil,sarı ,turuncudur. *Banskoda* Klaşnik uçları arkaya katlanır.Renkli gömleğin etekleri görülür.Başörtüsü renklidir,pafta(kemer tokası),nauşnitsi(kulak süsleri),treпки(periperi),ogirlitsi(gerdanlık) takılır.

Gümürçine'de kışın siyah yünlü kumaştan , yazın pamuklu beyaz kumaştan ,kolları dirseğe kadar uzun,yakasız deri,yaka ve kolda aplikeleri olan sayalar giyilir.Saya ön eteğinin iç kısımları geniş süslemelidir.Aplike ve nakışla süslü bu ön iki kenar arkaya iliştirilerek kullanılır.Anadolu'da "üçeteğin" iki ön kısmı içten işlenerek aynı şekilde arkaya katlanıp kullanılır.Arkadan bele "zaveska" denilen yünlü ve kayt işlemeli önlük bağlanır.Bele geniş uzun kuşak sarılır.Öne büyük kareli geniş önlük bağlanır.Bele kuşak üzerine gümüş pafta takılır.Saya üstüne kısa kolsuz yün ve sırma işli yelek giyilir.Büyük bir başörtüsü "testemel" kullanılır.¹⁵⁷

Tüm kadın giysileri paftalı kemerlerle,tek renk yada renkli dar yada geniş kuşaklarla,kuşakta boncuk süslü örtüler ile tamamlanır.Ayağa renkli "kaltsa"lar (çoraplar) ,beyaz,"tsırvuli" ler(çarık) giyilir.

Kuzeybatı Bulgaristan'da kışın beyaz giysiler giyilir.Bunların sırt kısmında genişletme parçalar "klin" vardır.Bu giysilere "kısaçe","aba","kontoş"(kısadır) , "bonjur" (boncuk işlemelidir),"kürk" ,"kiça"(Plovdiv ve Pomoriyede giyilir), "günya"(Haskovoda giyilir) gibi isimler verilmiştir.¹⁵⁸

Halk giyimini oluşturan saya,sukman,önlük giyim şekli ancak 20.yy.ın ortalarında yerini batı giyimine bırakmıştır.

¹⁵⁷ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya ,Milli Kütüphane s109

¹⁵⁸Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayımları,1950,s18

3.1.2-Bulgar Erkek Giyimi:

Yazılı kaynakların ve uzmanların ortak görüşüne göre Bulgar Erkek Giyimi ikiye ayrılmaktadır:

3.1.2.1-Beyaz Erkek Giyimi

3.1.2.2-Siyah Erkek Giyimi

Beyaz giyim ve siyah giyim yöresel çeşitliliği değil erkek giyiminin gelişim sürecini göstermektedir.Siyah giyim beyazdan sonra kullanılmıştır yani daha geç bir döneme aittir.Form olarak farklılık göstermez ismini renginden almaktadır.Genelde giysiler yünün doğal renginden yapılmaktadır.

Batı Bulgaristan'da iki giyimin bileşimi gibi görünen beyaz benevretsi ve koyu mavi üstü olan giysilere de rastlanmaktadır.¹⁵⁹

3.1.2.1-BEYAZ ERKEK GİYİMİ:

Kışın beyaz abadan yazın keten kenevir yada pamuktan yapılan ,gömlek,don ve kırmızı kuşaktan oluşan giyim şeklidir.Slavlardan kalma bir giyim şekli olduğu kabul edilir¹⁶⁰Özellikle Kuzey Bulgaristan.*Sofya ,Mihaylovgrad,Pavlikeni ve Sviştov'ta* erkeklerin eskiden kullandığı "beyaz erkek giyimi"ne ait izler bugün dahi görülmektedir. Beyaz giyimin gömleği pamuk yada ketendir,kolları geniştir.İki tam en kumaştan dikilmekte ve iki yan parça ile genişletilmektedir. Gömleğin dar bir yakası ve göğüste 30 cm derinliğinde bir açıklığı vardır .Boyu kısa olan gömlek belde "don" içine toplanır ,uzun olanı ise dize kadardır ve keten "don"un üzerine salınmaktadır.

Genelde gömlekte yaka ve kolucu işlemelidir *Belograd* ve çevresinde , *Pleven'de* ise farklı olarak sırtı işlemeli gömlek şekli de görülmektedir.¹⁶¹

¹⁵⁹ KOVAÇEVA V.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA M.TENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s13

¹⁶⁰Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane s109 V.naslednikova,a.g.k.,s96

¹⁶¹Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s14

Resim29:Beyaz Erkek Giyimi*

Beyaz erkek giyiminde ayağa iki çeşit don giyilir,

Bunlardan biri 'Benevretsi' denilen dar ve uzun paçaları bacağa sarılan ve belde kemere bağlanan dondur .Bu donun 'nogavitsi'' yada 'navuşta'' denilen ayak bağlarından türediği varsayılır.Dar paçalı ,düşük bel donlardır.Dizaltları beyaz ,pamuklu

* KOVAÇEVA V.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA M.TENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994.s33,Fig2

iplerle işlenmiştir.Bu işlemler,*Vidin,Kulsko* da kırmızı.*Belogradçansko* 'da siyah, kırmızıdır.

Diğer don ise “dimii” denilen üstü geniş ve paçaları kısa ve dar olan donlardır. Paçaları renkli kaytan süslemelidir.*Vraça, Orahovo, Lomsko, Beloslaninsko* 'da evli yada daha zengin olanlar ‘dimii’ giymektedir.

Loveç,Nikopol,Sviştov 'da dimiler daha dardır ve paça açıklığı ufaktır.Bunların altına dize kadar kumaştan ve kırmızı mavi siyah çizgili, süslemeli, “kaltsi”(yün corap) giyilir.Ayak dize kadar Bulgarca'da ‘diz’ adı verilen dikdörtgen beyaz yünlü , üst kısmı kırmızı ,mavi yada siyah iple işlenmiş kumaş parçası ile sarılır

Pavlikeni ve Belenede ‘bırdentsi’denilen donlar giyilir.Bu da genişlik açısından dar benevretsi ile geniş dimii arasındadır.Ağı dizaltına gelir paçaları dardır.¹⁶²

“Beyaz Giyim” in silüetini üst giysi belirler .”Kısak”, ”kısace”, ”klaşnik”, ”gluhçe” kolsuz üst giysilerdir. ”Dolaktan”, ”zglobnitsa”kısa kolludur. “Dolaktanka”nın kolları dirseğe kadardır. “Dolama”, ”rıkavitsa”, ”golemadreha”(büyük giysi), ”bela dreha”(beyaz giysi) uzun kollu üst giysilerdir.En kalın üst giysi ise “yağmurluk”tur ve ilk çağ penulasının gelişmiş hali olarak görülür. ”Kürk”, ”beyaz giyim”de sıcak tutan üst giysi olarak kullanılmıştır 19.yy üzerine applike süslemeler yapılmıştır .Doğuya gittikçe bu süslerin arttığı görülmektedir.

Giysilerin kalıbı kumaş enine göre çıkarılır, ön arka tek en, kollar katlanmış tek endir .Genişletme işlemi yandan ‘klin’ile yapılır.Koltuk altı ‘patitsa’(küçük dörtgen parça) ile genişletilir.Kuzeye gittikçe beyaz giyimin nakışı ve süsü artar.

Yün nakışla başlayan renkli aplikelerle devam eden ve yün işlemlerle biten süslemeye “pismo”(mektup) denir.Kolsuz giyim “kısak” “pismo” ile en çok süslenendir ve uzun kollu gömleğin üzerine giyilir.¹⁶³

19.yy da “beyaz giyim” in korunduğu yerlerde bele kadar uzun ,fabrika işi“anteri”ler görülmeye başlanır.Bunlar pazardan hazır alınan “alaca kumaşından

¹⁶²KOVAÇEVA V.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA M.TENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanaat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s15

¹⁶³Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane s109 V.naslednikova,a.g.k.,s97

yapılmaktadır.İçi astarlı ve dolguludur.Kenarları siyah kaytanlıdır.Bazı yörelerde bu giysi hiç kullanılmamıştır.

Kuşak beyaz giyim en renkli noktadır.Genel olarak kırmızı koyu , açık renk yada çizgili olabilir.Ayakta ‘navuşta’, ‘yün çorap’, ‘tsırvuli’ vardır,daha zenginler ise ‘yemeni’ giyer

3.1.2.2-SİYAH ERKEK GİYİMİ:

‘Siyah Giyim’ şeklinin Kuzeyde koyu ‘Dimi’ lerle ,Güneybatıda kolsuz koyu ‘mente’ ile Sofya’da mavi kısa kollu ‘mente’ ile başladığı kabul edilir.¹⁶⁴

Kuzey Bulgaristan’da erkeğin ‘Siyah Giyimi’, ‘Beyaz Giyim’in kalıp ve malzeme özelliklerini taşır , sadece renk bakımından farklılık gösterir.Güneydoğuda ise ayak paçaları ve cep ağızları spiral kaytan süslemeli Üstü bol,aşağıya doğru daralan beyaz giyime göre daha geniş kalıplı ‘potur’lar giymişlerdir.Güneyde-*Pirin* yöresinde siyah kumaştan ,bol, bilek üzerinde biten , geniş paçalı poturun alt kısmına ‘tozluk’ da giyilmiştir.¹⁶⁵

Poturun ayak bileğindeki süslemeli kısmına ‘kolçak’ denir.‘Paça’ise Bulgarcada Poturun diz altından daralan kısmıdır.*Sliven ,Stara Zagora,Karnobat* yörelerinde yünün kendi renginde elbiseler kullanır.*Çirpan,Haskovo ,Provadiye,Varna* ‘da ise siyah yünlü kumaştan elbiseler kullanır.‘Siyah Giyim’in karakteri alt giysideki (şalvar) genişleme ve üst giysinin kısılması şeklindedir.Alt giysi de zamanla kısılmıştır,19.yy öncesi potur boyu bilekteyken 19.yy da dize kadar çıkar .Dizaltı çorap ‘kaltsa’ giyilir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane s109 V.naslednikova,a.g.k.,s97

¹⁶⁵ Mariya VELEVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s15

¹⁶⁶ NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane ,s8

Resim30:Siyah erkek giyimi*

Yazın potur kısa pamuklu gömlek ve kuşak kullanılır.Daha çok kışın kullanılan üst giysiler; anteri,aba,saltamarka yada kolsuz yelektir .Yelek renkli kumaştan yada renkli süslemeli olabilir.Buna rağmen siyah giyimde beyaz giyim gibi en renkli kısmı kuşaktır.''Siyah Giyim''de kuşak ''Beyaz Giyim''de kullanılanıdan geniştir.Beyazda 20cm iken siyahta 50cm ye çıkar .En geniş kuşak *Stara Zagora* ve *Yambol*'da kullanılır.

*¹⁶⁷KOVAÇEVA V.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA M.TENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994.,s69,Fig91

Kuzeybatıda kuşak ‘popretzi’ adını alır.20 cm genişliğinde sert malzemedan ve öncelikle kırmızı çizgilidir.Sofya’da beyaz çizgili ,koyu mavi; *Provadiyede* siyah vişne rengi , kenarı yeşil çizgilidir.*Loveç* ve *Silistrada* nerdeyse kadınların önlükleri kadar süslü ve renklidir.¹⁶⁸

Kuşak örülerek yapılan uçkurdan,geniş dokunmuş birkaç kez bele dolanan kuşağa kadar farklı şekillerde karşımıza çıkar .¹⁶⁹

Erkeklerin kuşağının yarısı koyu kırmızı yarısı açık kırmızı dokunur böylece gençken açık kırmızısı üste gelecek şekilde yaşlanınca koyu kırmızısı üste gelecek şekilde bağlanır.¹⁷⁰

Erkek giyimini tamamlayan bir diğer önemli unsur da başlıktır. Mantar,silindir yada koni şeklinde, koyun derisinden kalpak giyilmiştir.19.yy da silindirik kalpak kullanılmış ve kalpak altında ‘‘podkapnik’’(terlik) giyilmiştir.Sofya ve *Trınsko*’da daha yüksek ve sivri kalpaklar giyilmiştir.¹⁷¹

‘‘Siyah Giyim’’in üst giysileri kısa dikdörtgen şeklinde ,önü üst üste binerek kapanan,kolsuz yada uzun kollu, potur yada saya kumaşından yapılan farklı isimler alan cepken türü giysilerdir.Farklı renklerde olabilir.Kışın soğuk şartlarında çok kullanılan bir diğer giyisi de kürktür,*Sofya* yöresinde kürk giysinin vazgeçilmez bir parçasıdır,öyle ki Sofyalılar yazın bile koyun kürklerini çıkarmazlar.Kürklerle ilgili bir diğer önemli uygulama *Pleven* ,*Sviştov* ve *Vidinde* bayramlık kürklerin üzerine renkli deri parçaları ile applike süsler yapılmasıdır.¹⁷²

Soğuk havada kürk dışında ‘‘Yağmurluk’’ da kullanılabilir.Beyaz ve siyah giyimin her ikisinde üst giyim olarak kullanılabilir.Yolculukta yada dışarı çıkarken, soğuk havada giyilir. ‘‘Opandjak’’ ,’’kabanitza’’ ,’’dijdovnik’’ ,’’gabina’’ ,’’şuba’’ gibi isimler alır.Bileğe kadar uzun kollu yada kolsuz, omuza atılan ,kapşonlu ,kalın yünlü kumaştan yapılan içi deri astarlı giysidir.

¹⁶⁸VELEVA Mariya ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını,1950,s15

¹⁶⁹YORDANOVA Lozinka ,**Zanayat ve Halk Gelenekleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Geya Libriz,Sofya,2002

¹⁷⁰İLİEVA Velička ,**Etr Yöresinden Geleneksel Dokumalar ve Giysiler**, Türkçesi:Ayrın Berk

,Kültürel ve Tarihi Miras Kütüphanesi yayını,Gabrovo,s40

¹⁷¹NASLEDNİKOVA Venera ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrın BerkSofya ,Milli Kütüphane s98

¹⁷²M.Veleva,a.g.k.,s15

‘‘Klaşnik’’ denilen üst giysi ise *Haskovo, Pırvomay* ve *Çirpan*’da giyilir.Kolsuz ve ‘‘klin’’sizdir.Genellikle omuza atılarak taşınır.

19.yyla kadar giyilen bir diğer üst giyim ise yünden yapılan ‘‘ şuba’’ dır,kürk astarlıdır.17 ve18yy. için de tipik üst giyim kabul edilir.

‘‘Kemer’’,’’deri kalpak’’,’’tsırvuli’’ hem beyaz hem siyah iki giyimin de ortak parçalarıdır.Trakya’da Renkli örgü çoraplar yada beyaz ‘‘novoi’’ler ayakları sarar.Üzeri deri iplerle sarılır .Ayağa dana yada domuz derisinden ‘‘tsırvyli’’ yada ‘‘opintsi’’giyilir. Kuzeyde burnu geniş,güneyde yuvarlaktır.¹⁷³

¹⁷³ VELEVA Mariya ,**Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**,Türkçesi:Ayrın Berk,Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayımları,1950,s16

3.2-BULGAR GIYSİLERİ (ÇİZELGE):

Kıyafet İsimleri	Kıyafetlerin Mahalli Adları	Yapımında Kullanılan malzeme
GÖĞÜSLÜK	KADIN	Pamuk,ipek
KOLÇAK	KADIN	Canfes
TOZLUK	ERKEK:Nogavitsi,Navoi,navuşta,	yün
PANTOLON	KADIN:Zigarki,Gaşti ERKEK:Potur,Dimi,Benevretsi,bırdentsi,	Pamuk,yün
ÖNLÜK	KADIN:Çernooka,gahtan,misana prestilka,pregaç,mendil skutnik,peştamal,prepasalnik,futa,uram,dvoynik	İpek,pamuk,yün,bezayağı yada dimi dokuma
ARKA ÖNLÜK	KADIN:Vılnenik,Briçnik,tıkmenik,svita konopnik,Peştamal,kırlanka,zaveşka,fusta,okrel,zapaska,	Yün,keten,pamuk,ipek
GÖMLEK	KADIN:Nasosana riza, minyovitsa,dırmonka ,baklariz ,portena riza, pristenı,golemariza,bırçanka,koşulya ERKEK:Anteriya,koşuyla,letvariza	Pamuk, yün, alaca ,keten,ipek, bezayağı yada dimi,bürümcük,
YELEK	KADIN:gunkya,çapak ERKEK:Tiren,yağlık,elek	Aba,Pamuklu
CEKET	KADIN:Saltamarka,küstiya,krapo,hırka,rizitsa camedan ERKEK:kısak,kısaçe,klaşnik,zglobnitsa,mente	Aba,sukno(şayak),çuha
ÜST GIYİM	KADIN:Sinövitsa,vlatiya,gunkya,aba,zabun,doramçe, Dokaktenik,gluhçe,anteri,kaftan,sutak ,manitsa ,barnitsa, buraki, şayak,kojuh,kısaçe,kontoş,bonjur,kiça, ERKEK:aba,yağmurluk,doramçe,dolaktenik,dolama,gluh çeKojuh,rıkavits,golema dreha,bela dreha, opandjak, kabanitsa , dijdochnik,gabina, şuba	Aba,yün,koyun kürkü
BAŞÖRTÜ	KADIN:çumber,strunka,zabratka,testemel,rıçenik,çevre, napaza,dülben,politka,zaveşka,mesal,prevez,magdan, zametka,prekrovka	Pamuk,yün
SAYA	KADIN:Terlik,grij,segya,litak,alaca,klaşnik,manitsa, kutniya,şam,şutak	pamuk,yün,alaca,aba kazmir,keten,sukno,
SUKMAN	KADIN:Hustan,grije,vılnenik,kutniya,suknen sukman, Dipli,klinli,manofil,sukno,belokosnik,	yün
KUŞAK	KADIN :çumber ERKEK:poyas,popretzi	Yün,İpek,tablus
KEMER	KADIN:kısani,kolani na snitzi,zunka	Yün,pamuk,boncuk,metal
ÇORAP	KADIN kaltsa,mest,zokus ERKEK:KALTSİ,	Yün
AYAKKABI	KADIN:tsırvuli,opinki,navuşta,klapavtsi ERKEK:navuşta,tsırvuli,yemeni,opintsi	Deri

3.3-GELENEKSEL TÜRK HALK GİYİMİ:

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Orta Asya ve Selçuklu kadın giyim kuşam ve süsleme geleneği sürdürülmekle birlikte devletin zenginleşmesi, üç kıtaya yayılan topraklardan gelen kültürel etkilenmeler sonucu zengin ve gösterişli bir giyim şekli ortaya çıkmıştır. Bu dönemin en önemli özelliği kadın erkek giyiminin farklılaşmasıdır.¹⁷⁴

Türk Halk giyimi Zengin bir kültürden gelen zengin bir giyim geleneğini barındırmaktadır, fakat Geleneksel Türk Halk Giysileri günümüze kadar pek korunamamıştır, orijinal halleri ile muze arşivlerine kaldırılamayanlar değişime uğramıştır. Endüstrileşmenin getirdiği kolay bulunabilirlik, giysilerin malzeme ve şeklinde değişime neden olmuştur. Örneğin Tokatta geçmişte el tezgahında pamuk ipliğinden dokunan göynek, işlik kumaşları yerini fanilaya, yün ipliği ile dokunan aba, zıvga, yelek kumaşları yerini fabrikalarda üretilen kumaşlara; terlik adı verilen başlık yerini kaskete, çarık ise lastik ve kunduraya, yün çorap malzemesi yerini orlon iplere bırakmıştır¹⁷⁵

Bu araştırmada endüstrileşmenin getirdiği giyim değişimlerine, çarpıklıklarına yer verilmemeye giysinin orijinal şekli anlatılmaya özen gösterilmiştir.

3.3.1-Türk Kadın Giyimi:

Osmanlı dönemi Türk kadınının iç giyimi, genellikle gömlek, dizlik ve iç yeleşinden ibarettir. Dış giyim eşyaları ise üç, iki, tek etek entari, içlik, hırka, kürk, şalvar, başlık ve takılar, kuşak, kemer, çorap, çizme, yemeni ve terliktir. Kadınlar ev içinde iş yaparken genelde bellerine peştamal denen önlük bağlamaktadır, bazı yörelerde de kollarına çalışma sırasında dirseklerine kadar kolçak geçirmektedir. Ev içinde ve özel

¹⁷⁴ ÖZEL Mehmet, **Folklorik Türk Kıyafetleri**, Ankara, Tüpraş Yayını, s15

¹⁷⁴ a.g.k., s15

¹⁷⁵ ÇAĞLAYAN B.Esen, **Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990, s31

günlerde ayrı elbiseler giyilmektedir,özel günlerde giydikleri daha süslü ve pahalı kumaşlardandır.¹⁷⁶

Köylü ve şehirli kadın giyimi genellikle malzeme bakımından birbirinden ayrılmaktadır.Örneğin şehirde gömlek için ipekli bürümcükten dikilirken köylerde basmadan dikilmiştir.

Eski giysiler,kalıp ve kumaş benzerliği gösterebilirler dahi yörelerine göre farklı isimler alabilmektedir.Bazıları işleme çeşidine göre isim almaktadır,bazıları yapıldıkları kumaşın adını,bazıları şehir yada yöre adını almaktadır.Örneğin *Uşak* şehir kadınlarının giyiminde İzmir'in tesiri görülmektedir.*Kütahya*'da bir elbise çeşidine İzmirli adı verilmektedir.Ayrıca *Sivas* ve *Kastamonu*'ya ait elbiseler bir zamanlar çok rağbet görmüştür.*İstanbul*'dan alınan gelinlik elbiselere 'İstanbul gelini' denmiştir.Bu durum zaman zaman bölgelerin birbirinin giyiminden etkilendiğini göstermektedir.¹⁷⁷

Pek çok yazılı kaynakta ortaya çıkan sonuca göre Geleneksel Türk Halk Kadın giyimini bir arada kullanılan giysi parçalarına göre üçe ayırmak doğru olur:

3.3.1-Entariler

Peşli entari

Peşsiz entari

3.3.2-Gömlek ve şalvar

3.3.3-Cepken ve şalvar¹⁷⁸

3.3.1-ENTARİLER

Peşli entari:Önü boydan boya açık elbiselerdir .Entarilerin şalvarlı ve şalvarsız giyilen tipleri vardır.Şalvarla giyilen entarilerin üzerine salta ve fermene giyilmektedir.Bebe kuşak sarılmakta ve kemer takılmaktadır.Üçetek entarinin yanları yırtmaçlı olduğu için belden aşağı olan kısmı üç parçadır,ismi buradan gelmektedir.

¹⁷⁶ÇAĞLAYAN B.Esen,**Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri**,Ankara,Kültür Bakanlığı,1990,s15

¹⁷⁷Kenan ÖZBEL ,**Anadolu Kadın Kılık-kıyafetleri Klavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara

¹⁷⁸Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s15

Ön eteğin uçları bazen yürüyüşü yada iş yapmayı engellememesi için kemerle kuşağa tutturulmaktadır,bazı yörelerde eteğin iç kısmına işlemler yapılmakta arkaya katlanan etek uçları ile görsel bir güzellik yaratılmaktadır.

Eteklerin toplanması konusunda yöresel farklı uygulamalar da görülmektedir örneğin *Amasya*'da süslü şalvarın işlemleri görülsün diye ön etekleri kuşağa sokulmaktadır.*Erzurum*'da ise arka parça kaldırılarak sırt soğuktan korunmakta,ön parça ise bazen gümüş kemer içine sokulmaktadır.Bu durum estetik bir görünüm yaratmaktadır.Üçeteğin yaka kenarları ve kol kapakları çok çeşitli şekillerde süslenmektedir.¹⁷⁹

Kayseri civarında ve diğer bazı bölgelerin köylerinde birbiri üstüne iki ve daha fazla entari giyilmek suretiyle kıvrıntıların ve katların miktarı arttırılmaktadır.Entarinin üst üste giyilmesi geleneği iklim koşulları ile desteklenmiştir.*Bitlis* ve *Hakkari*'de de kışın soğuktan korunmak için kat kat giyinme görülmektedir.¹⁸⁰

Konya'da özellikle varlıklı kadınlar kürklü etekçe ve entariler giymektedirler.İç çamaşırı üzerine giyilen ipek tül den dik yakalı yelek göğsü örtmektedir,göğüs tülü ve altındaki şalvar üzerine etek kenarları kürklü üçetek entari giyilmektedir.¹⁸¹

Üçetekler ;kadife,atlas,seraser,bindallı gibi desenli veya çizgili kumaşlardan,sevai ,hatai ve altıparmaktan da dikilmektedir.Ağır ve değerli kumaşlardan hazırlananlar düğün ve tören kıyafeti olarak kullanılmıştır.

Peşsiz Entari:İki etek de denilmektedir.Önü bele kadar açıktır ,baştan geçirme suretiyle giyilmektedir.Omuzları dikişsizdir.Etek kenarları sırma ile işlenmiştir. Peşli entarilere nazaran daha sade olan bu elbisede formdan ziyade baştan aşağıya kadar ön ve arka tarafların işlemlerle kaplı olmasına önem verilmektedir.¹⁸²

¹⁷⁹Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s15

¹⁸⁰Kenan ÖZBEL ,**Anadolu Kadın Kılık Klavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara,s6

¹⁸¹ Sabahat TANIR, ''Konyanın Kadın Giyimlerinden Örnekler'' ,**Kültür ve Sanat** Haziran 1995 ,s55

¹⁸² Kenan Özbel,a.g.k.,s6

İpekli kadifeden dikilmiştir.Bu elbiselerin bellerine genellikle değerli kemerler takılmıştır.İki eteklerin altına ,üçeteklerde olduğu gibi aynı veya farklı kumaştan şalvar giyilmiştir.Entarinin kumaşından dikilen işlemeleri bulunan “holta”denilen şalvar giyildiğinde üçeteğin ön etek uçları kemere takılarak ‘holta’ın işlemeleri ortaya konulmuştur.Şalvarsız giyilen entarilerin 18.yy da yaygınlaştığı tahmin edilmektedir. Farklı isimler almışlardır:dört peşli ,dolama, topukdöven ,kumru yaka, hakim yaka ,papaze yaka,çantalı,kutu içi şalvarsız giyilen Avrupa modası etkisindeki entarilerdendir. Anadolu’da “bindallı” adıyla tanınan ve şalvarsız olarak giyilen entariler 19.yy ın başlarında görülmeye başlamıştır.İstanbul’da yapıpıp kutu içinde Anadolu’da satıldığı için ‘kutu içi entari’ diye de tanınmıştır.Etekleri topuğa kadar inmektedir .Genellikle kadife ve seyrek olarak da atlas kumaştan ,üzerine bindallı şeklinde sırma işlemler yapılmış entarilerdir.Son zamanlara ait olanlarının kol ve etek kenarlarında danteller vardır ,Dantel modası Osmanlıda da Avrupa’da en yaygın görüldüğü 1700 tarihine rastlamaktadır.Yani dantel Avrupa’dan gelip Anadolu giyiminde yer etmiştir.¹⁸³

Bindallı ,başa yemeni ve krep örtülüp ,bele kemer bağlanarak giyilmektedir. Üzerine cepken giyilmek suretiyle takım tamamlanır.Kış mevsiminde üzerine kürk veya hırka da giyilmektedir.Hırkaların çoğu uzun olur ve entarinin yapıldığı kumaştan olup aynı motiflerle işlenmiştir.Düğünlerde en yaygın şekilde kullanılan ve Türkiye’nin bütün yörelerine yayılmış bir düğün elbisesidir.¹⁸⁴

¹⁸³Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s16

¹⁸⁴A.g.k.,s16

Resim31:19.yy da kullanılmış kutnu üçetek entari,cepken,ipek şalvar *

* Sadberk Hanım Müzesi envanter no:2654-k72

3.3.1.2-GÖMLEK VE ŞALVAR:

Şalvar ,entari altına giyildiği gibi üzerine sadece gömlek giyilerek de bir giyim şekli oluşturulur.Bu tarzda giyim bazı yerlerde genç kızlar içindir ,bazı yerlerde ise orta halli aile kadınlarının giyimidir.¹⁸⁵

‘‘Gömlek ve şalvar’’kadınların ev içi giyimi olarak kullanıldığında .İşlik denen vücuda oturan dar kısa iç çamaşırı gömleği giyilir onun üzerine daha uzun kollu olan dış gömleği giyilir.Alta şalvar giyilir,bele kuşak sarılır.¹⁸⁶

Telli hare-Pullu Hare denilen bluz ve şalvardan ,yada bluz ve etekten oluşan ince desenli kumaştan yapılan bir giyim şekli daha vardır ki çoğunlukla şehirlerde giyilmiştir,köylerde rastlanmamaktadır.Bu giyim şeklinde şalvarın alışıldık formuna rağmen bluzda farklı çeşitler kullanılmıştır.

Türk kadın ve erkeğinin en yaygın kullandığı giyim eşyası şalvardır.Şalvarın 90 kadar çeşidi belirlenmiştir.

Şalvarı kalıp bakımından 4 tipte gruplandırmak mümkündür:

1-paçasız,2-paçalı,3-yarı açık apışlı,4-tamamıyla açık apışlı¹⁸⁷

Paçasız şalvar,belirli enlerde kumaşların birbirine dikilmesiyle yapılan bir torba şeklinde olmaktadır.Bunların içinde bir insan boyunda ve iki insan eninde olanları da görülmektedir.Bir uçurluğu vardır.Bele bağlandığı zaman oluşan kumaş dökümü önden veya yanlardan kaldırılarak bele sokulmakta ve böylelikle oluşan bükümler şalvara ayrı bir güzellik kazandırmaktadır.Aynı zamanda bu şekilde kullanıcının boyuna göre ayarlanarak yürümesi kolaylaştırılmış olur .

¹⁸⁵Kenan ÖZBEL ,**Anadolu Kadın Kılıkları Klavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara,s7

¹⁸⁶ SabahaTANIR, ‘‘Konyanın Kadın Giyimlerinden Örnekler’’ ,**Kültür ve Sanat** Haziran 1995 ,s55

¹⁸⁷ Kenan Özbel,a.g.k.,s7

Resim32: paçasız, geniş şalvar ve gömlek giysisi*

Resim 32 de Bluz ve şalvardan oluşan iki parçalık kışlık bir genç kız giysisi görülmektedir.Bluz şalvarın içine sokulmuş ve şalvar üstüne geçirilmiştir.Bir boya

* Kenan ÖZBEL,*Anadolu Kadın Kılık Kiyim Klavuz Kitapları-8*,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara.,fig2

yakın uzunlukta olan paçasız şalvarın fazlası apış arasından bele sokulmuştur .Kumaşı yollu ‘’gezi’’denilen çizgili bir kumaştır.Başında oyalı yemeni vardır.Oyalı yemeni fese takılarak arkaya sarkmıştır.¹⁸⁸

Belden ayak bileklerine kadar olan paçasız bir şalvar tipi de vardır.Bunda daha az kumaş kullanılmaktadır,bazılarında ayak şalvar içinde kaldığı için görülmemektedir.Ev içinde yada özel günlerde giyilmektedir.Özel günlerde şalvarın bele kaldırılmayıp sarkıtılması hürmet ifade etmektedir.Aynı uzunlukta bazı şalvarların da bel kısmı dardır paçaları aşağı indikçe genişler.Bu iki tür şalvara şehir giyiminde daha fazla rastlanmaktadır.

Resim 33 da Bindallı adı verilen orta ağır olarak nitelendirilen ipekli kumaştan elbise görülmektedir.Şalvarın şekli kaldırmaya elverişli değildir.Şalvarın dökük bir halde kalması hürmet ifadesidir.Kumaşları genellikle üstüne renkli dallar işlenmiş tafta mantin ve canfestir.Şalvarın bel kısmı dardır, ayaklara doğru genişlemektedir.

¹⁸⁸Kenan ÖZBEL,*Anadolu Kadın Kılıkları Klavuz Kitapları-8*,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara,s7

Resim33: paçasız beli dar şalvar ve gömlek giysisi,bindallı*

* Kenan ÖZBEL ,Anadolu Kadın Kılık-ları Klavuz Kitapları-8,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara,s8

Paçalı ve apış aralarına kadar açık bir şalvar tipi daha vardır,bunu köylü kadınlar ve daha ziyade Yörükler kullanmaktadır.Ata binme ve zorlu işlere bu şalvarlar daha elverişlidir

Resim34:Kütahya dağ köyü kılığı,açık apışlı şalvar giymiştir,üçetek arkaya kaldırılmıştır*

* Kenan ÖZBEL ,Anadolu Kadın Kılıkları Klavuz Kitapları-8,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara,fig21

3.3.1.3-CEPKEN VE ŞALVAR:

Dar,büzgülü,uzun,bilekte bağlı,düz,verev kesimli şalvarlar en çok giyilenlerdir.Geniş paçalılarına “çakşır”,dar paçalılarına “potur” denilmektedir.Şalvar her türlü kumaştan dikilmektedir.Kadınlar şalvarlarının üst bölümlerine içlik ve salta,fermene veya cepken giymektedir.¹⁸⁹

İçlikler genellikle pamuklu dokumalardan yapılan yakasız,uzun kollu gömleklerdir.Çintiyan şalvarın üstüne giyilen ,kolları düğmeli veya lastikli ,önü düğmeli giymesi çıkarılması kolay gömektir.Yaşlılar koyu renk çintiyan giyer.

Cepken;salta,fermene,hırka ,yelek gibi isimler alan günümüzün Bolero benzeri giysisidir.Salta,yakasız,iliksiz ,kollu bir çeşit cepken olup yaka ve kol kenarları sırma ile işlenmiştir. Fermenenin daha hafif olanıdır ve pek makbul sayılmamaktadır.

Fermene;özellikle Rumeli’de giyilen ,kaytan ve sırmayla işlenen ,önü açık bir çeşit yelektir.Cepken ise şalvarla beraber kullanılan,içlik üzerine giyilen ,kollu veya kolsuz ,önleri düz veya yuvarlak olan işlemeli bir giyim eşyasıdır.

Yelekler kolsuz olup ,çoğunlukla entarinin içinden görünecek bir biçimde giyilmektedir.Bazı yerlerde geniş kollu gömlekler üstüne giyilmektedir.

Yelek dışındaki üst giysiler kolludur;entari veya şalvar üstüne giyilmektedir.Çuha ,Atlas,Mantin,Kadife gibi düz ve kalın kumaşlardan dikilmektedir.Üzeri sırma işleriyle süslenmektedir.Hırka adı verilenlerin yüzeyleri “köpüme”denilen şekilde ,iki kumaş arasına pamuk koyularak ve ince yorgan gibi dikilerek yapılmaktadır .¹⁹⁰

¹⁸⁹Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s16
172ÖZBEL Kenan ,**Anadolu Kadın Kılık Kılık Klavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanl
H.K.A.G.M. Ankara,s8

Resim35: Osmanlı dönemi 19.yy cepken ve şalvar *

* Türk ve İslam Eserleri Müzesi*Env No2505

Kadın giyiminin önemli bir parçası bele bağlanan kemerdir.Bele ayrıca şal sarılır ve bazı köylerde işlemeli uçkurlarla belirli renklerde ve püsküllü uzun kuşaklar dolanmaktadır.Bu püsküllü kuşaklar çoğunlukla ensizdir.Bele ,iki defa dolandıktan sonra iki yana sarkıtılmaktadır.Bir nevi kalın dokumadan olan kuşakların köy giyiminde çeşitleri ve adları değişmektedir.

Önlük Anadolu köylerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.Şehirde sadece Rumeli’de görülmektedir.Bunlar kadınların Düğün günü giydikleri elbiselerin rengindedir ve aynı işlemlerle süslüdür.Köylerde ise özel motiflerle rengarenk dokunmuş olanların yanında düz renklilerine de rastlanmaktadır.Adları bölgeye göre değişmektedir.

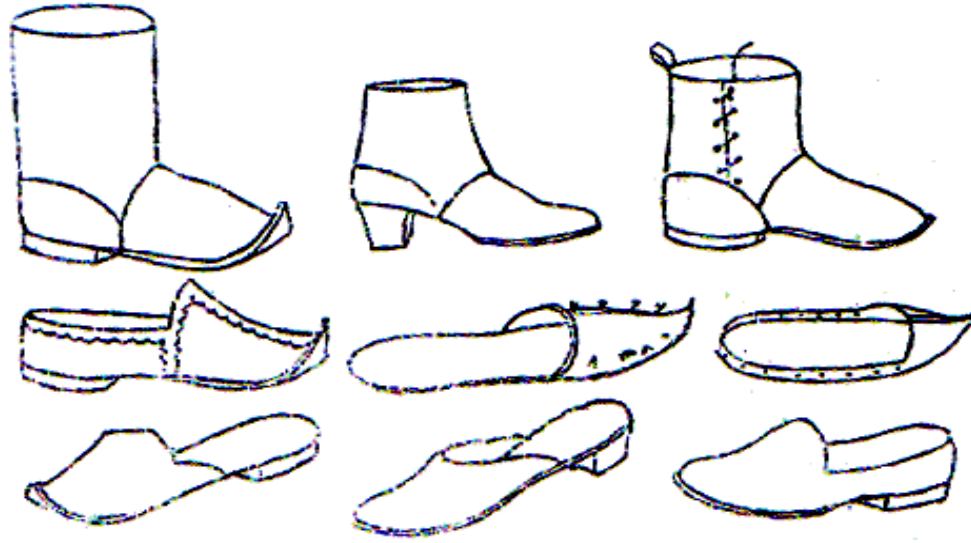
Kadınlar evde ve sokakta yün ve pamuk ipliğinden örülmüş çorap giymektedir.Batı Trakyada kadın çorapları muhakkak nakışlıdır.Erkek çorabından boyle ayrılmaktadır.¹⁹¹

Elde ,şişlerle örülen köylü çorapları renk ve motifler açısından çeşitli inançları ,duyguları ifade ettiği kabul edilmektedir.Siyah yası,kahverengi küskünlük ve ümitsizliği ,kırmızı sevgiyi ,pembe-sarı havailiği anlattığına inanılmaktadır.Topuk ve burunları kırmızı iplerle örülü kınalı çorapların genç kızlarca giyilenlerine sümbül motifi işlenmektedir .’Öksüz kız,gönül kilidi,sevdalıyım,arkamdan gel,küskünüm sana,bırak beni’gibi adlar taşıyan ve çoraplara işlenen motifler giyenin duygularını yansıtmaktadır ,göçün olduğu toplumlarda haberleşmeyi sağlamaktadır.

Sarayda ve varlıklı ailelerde ayakkabılar iki bölümden oluşmaktadır.Bacakların yarısına kadar çıkan ve çedik denilen sarı deriden yapılmış mest ve üzerine giyilen aynı deriden yapılmış’cevâri mesti’denilen ayakkabılar giyilmektedir .Söz konusu çevrelerde ayrıca kırmızı deriden ,kırmızı atlastan yemeniler ve terlikler giyilmektedir .Nalınlar da sedef kakmalarla süslenmektedir.Anadolu ve Rumelide kısa ve uzun konçlu çizme ,keçe ,çizme,çarık ,yemeniler yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁹²

¹⁹¹Abdurrahim DEDE,**Batı Trakya Türk Folkloru** ,Ankara Kültür Bakanlığı 1978,s156

¹⁹²Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s17

Resim36: Türk kadın ayakkabı çeşitlerinden örnekler¹⁹³

Türk kadın giyim kuşam ve süslemesinin en önemli kısmı “başlık”lardır. Baş bağlama Anadolu’da evlenme anlamındadır. Bulgar kültüründe de baş bağlama ile evlenme ilişkilendirilmektedir.

Saç düzenlemesi de baş bağlamanın önemli bir parçasıdır. Örgü miktarı süs ve şekilleri bölgeye göre değişmektedir. Örneğin Kütahya’da genç kızlar evleninceye kadar zülüflerini kesmemektedir. Bursa’da da zülüfleri kesik kadınlara iyi gözle bakılmamaktadır.¹⁹⁴

Osmanlı’da kadın başlıkları ikiye ayrılarak incelenebilir. Hazır başlıklar ve baş üzerinde hazırlananlar: Fes, rakçın, taç, tozak, hotoz, tepelik, tas hazır başlıklardır. Giyilişlerinde sağa, sola eğmek veya dik kullanmak suretiyle başta aldığı şekiller farklı anlamlar taşımaktadır. Feslerin çeşitli boylarda yumuşak veya sert kalıpta

¹⁹³ Kenan ÖZBEL, *Anadolu Kadın Kılık Kılakları Klavuz Kitapları-8*, Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara, s.37

¹⁹⁴ A.g.k., s.5

,sade veya işlemeli olanları vardır.Kadın başlıklarında feslerin kenarlarına yemeni,yazma,krep...vb gibi örtüler sarılmaktadır.¹⁹⁵

Başlıklar medeni hali anlatması bakımından da önemlidir.Örneğin bazı bölgelerde başlıklara süs için konulan altın miktarı evlilik senelerini göstermektedir.Diğer yerlerde bu durum başa bağlanan yemeni sayısı ile belirtilmektedir.Bazı yerlerde ise genç kızlar evleninceye kadar tek bir adet başörtüsü kullanmaktadır.

En çok kullanılan Fes,bazı yerlerde burmalı uzun ,bazı yerlerde sırma işlemeli ,kısa ve bazı yerlerde de püsküllüdür.Şekilleri farklı olan bu başlıklara ince kumaşlar sarılmakta ve üstü kıymetli taşlar,inciler, altınlar ve oyalar ile süslenmektedir. Hotozlardan başka ,diğer başlıkların çoğunun üstüne ayrıca bir örtü alınmaktadır.Bazı yerlerde bu örtüler çene altına bağlanmakta ve bazı yerlerde bağlanmadan arkaya sarkıtılmakta,veya omuzlara iliştirilmektedir.Ayna karşısında yapılan başlıkların çoğunu da bu örtülerin ince cinsinden olan tül,krep gibi dokumalar oluşturmaktadır.¹⁹⁶

Tiftikten yapılan küçük bereye Rakçın adı verilmektedir.

Taç ise mücevherlerle süslü madeni yada kumaş başlıklardır.Tuzak ,üzerine madeni süsler yapılmış kumaştan hazırlanmış bir kadın başlığı çeşididir.

Tepelik köylerde yaygındır. Tepelik çevresine ve alın kısmına altın gümüş paralar dizilmektedir.

Küçük tas da kadın başın'a şekil verdiği ve kenarlarına yazma sarılabildiği için başlık olarak kullanılabilir.

Hotoz, İstanbul hanımlarının ev içinde yada dışarıda kullandıkları bir başlıktır.Ön kısmı yüksek arkası alçak ve açıktır.Ön tarafına elmas,süslü bir tüy veya çeşitli oyalar takılmaktadır .Düşmemesi için yandan elmas iğne ile saça tutturulmaktadır .Sokağa çıkarken hotoz üzerine yaşmak bağlanmaktadır.Başlık ve

¹⁹⁵ Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s19

¹⁹⁶ Kenan ÖZBEL,**Anadolu Kadın Kılıkları Klavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanl H.K.A.G.M. Ankara,.s37

başörtüleri çeşitli mücevherlerle ,değerli taşlarla,nazarlık ve uğurlarla zenginleştirilmektedir.¹⁹⁷

Günümüzde,Anadolu'nun bazı bölgelerinde yaşayan ve eski kılık geleneğini muhafaza eden bir aşiret kadınının fesindeki altınların yerini pünezler ,incilerin yerini boncuklar,ipekli yada kılaptanlı kumaşların yerini de geniş bindallı basmalar almıştır.Zamanın sanayide yaptığı değişiklik ve iktisadi bazı imkansızlıklar yüzünden eski kıymetli malzemenin kalitesi değişmiş ,fakat şekli bozulmamıştır.¹⁹⁸

3.3.2-Türk Erkek Giyimi:

Konuyu kavrama açısından giysi parçaları öncelikle tek tek ele alınmış ve daha sonra erkek giyimi giyisi parçalarını bir arada kullanma şekline göre bölümlere ayrılmıştır.

Başlıklar:Türkiye genelinde en yaygın kullanılan başlık dini bir gereklilik ve sembol olarak ‘ sarık ‘ olmuştur.Sarık, terlik denilen takkenin üzerine, külahın yada fesin üzerine sarılan kumaş parçası ,tülbent yada şaldır.Bu kumaşın sarıldığı tüm başlıklar da sarık adıyla anılmıştır.¹⁹⁹

16.yy da Cezair'in Osmanlılarca alınmasından sonra 1827-1828 yıllarında fes ortaya çıkmıştır.²⁰⁰

Halk tarafından tüm Türkiye genelinde benimsenmiş ve çok yaygın olarak kullanılmıştır.Üzerine yemeni,poşu,tülbent gibi aksesuar sarılarak yada sade,dalfes,olarak kullanılmıştır.Fes dışında Takke,Akiye,Terlik adı verilen başlıklar da

¹⁹⁷Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s19

¹⁹⁸Kenan ÖZBEL,**Anadolu Kadın Kılıkları Klavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanl H.K.A.G.M. Ankara,s4

¹⁹⁹ S.TÜRKOĞLU''Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye'deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi''**Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**

²⁰⁰ İhsan Coşkun ATILCAN,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991

kullanılmıştır.Bunların üzerine de Ağa bani,kefiye,çeki yada poşu sarılmıştır.Bunlar tek başına da başa sarılarak kullanılabilir. ²⁰¹

Bir diğer başlık olan börk tepesi düz bir çeşit külahtır, çuhadan yapılmaktadır.Yüksek börklerden tepesi devrik olana üsküf denir.Kavuk,çuha ve bezden dikilmekte genellikle içi pamukla doldurulmaktadır. ²⁰²

Baş sarılan bir diğer baş giysisi Karadenizlilerin kabalak yada gugula dedikleri başlıktır.Genellikle siyah renkli ve sarkan iki uzantısı bulunan bu başlıkların tarihi İskitlere ve Perslere kadar dayanmaktadır.Aynı başlık İçel yöresinde beyaz renkli olarak görülmektedir.Frig başlığına benzemektedir.

Maraş ,Malatya,Adıyaman yöresinde de üstü düz ,alta doğru prizma şeklinde genişleyen keçe başlık kullanılmaktadır.Nemrut dağı heykellerinin başlıkları gibidir. Zeybekler ise kabalak denilen görkemli başlıklar takmaktadırlar. ²⁰³

Üstlükler:Osmanlı dönemi erkekler iç giyiminde genellikle iç fanila yada eskiden adına iç gömleği,göynek yada köynek denilen ince patiskadan yapılmış ten giysisi giymişlerdir. Tüm Türkiyede giyilmiştir.Şekil olarak düz yaka,dik yaka,önü yarım açık,önü açık ,düğmeli,haydari yakalı ,yandan düğmeli,kolu geniş,az geniş-düğmeli gibi birçok türü bulunmaktadır.

Altına iç don ,tuman,giyilmekte bele ince yünlü örgülü iç kuşak sarılmaktadır. İç kuşak pamuk veya yün ipliğinden tezgahlarda 20-30cm eninde dokunmakta ,kuyruk sokumundan göğüs altına kadar sarılmaktadır.Yatarken de uzun gece gömleği ve takke kullanılmaktadır.İç giysilerin üzerine dıştan görülen normal günlük kıyafetler giyilmektedir. Örneğin köynek üzerine desenli yada desensiz gömlekler, alaca ve bürümcük denilen ipek ,pamuk yada keten kumaştan dikilmiş gömlekler

²⁰¹Sabahattin TÜRKOĞLU, ''Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye'deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi,s434

²⁰²Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s20

²⁰³Sabahattin TÜRKOĞLU, ''Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye'deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi, **5.Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, s434

giyilmektedir.Genellikle yakaları dik önden düğmelidir.İklime göre kışlık yada yazlık dikilmektedir.Kışın kalın kumaştan yada içi pamuk dolgulu kapitone gömlekler dikilmektedir.Yazın giyilen gömlekler ise ya mintan yakalı yada dik yakalı olarak ince kumaştan yapılmaktadır.Keten ipliği karıştırılmış bürümcüklere ise ‘hilali’ denmekte,damat gömlekleri bu kumaştan dikilmektedir..²⁰⁴

Entari üzerine giyilen önu açık üst giysiler Cepken ,Hırka ,Kaftan ,Cüppe ve Abadır.Fermene ve yelek ise gömleğin üzerine ve bu sayılanların altına giyilmektedir. Kırk düğme yelek en yaygın olanıdır. Kapaklı türleri Karadeniz ve Doğuda görülmektedir. Kaytanlarla süslü çapraz kavuşan ve genellikle açık bırakılan İzmir yeleği,Fermene,Gazeki ve Camedan ise iç mekanlarda dış giyim ,dışarıda ise iş giysisi olarak kullanılmaktadır.Fermene ,Gazeki veya mintanlar kuşağın içine gelecek kadar uzun ve iki parmak yakalıdır.

Kısa kolsuz ön tarafı çapraz kavuşan yeleğe Camedan denir.Çuha ve kadifeden yapılmış,yaka ve göğüs kenarı kordonla ,sırmayla işlenmektedir.Fermeneden biraz daha kısadır.²⁰⁵

Giysinın üzerine giyilenlerin bir kısmı kısa bir kısmı uzundur.Kısaların en önemlisi cepkendir.Kollu yada kolları sarkan ‘‘kartal kanat’’ türleri vardır.Kuşağı göstermek için boyu kısadır..Erkeğin en dekoratif giysisidir.Cepkenin kısa ve kolları ceket koluna benzeyenine salta denilmektedir.

Bir başka kısa giysi Aba dır.Cepkene göre daha uzundur.Güneydoğuda genellikle etekleri şalvar veya kuşak içine sokularak giyilmektedir.Dokuma işlemeli *Maraş,Antep* ve *Hatay* Abaları ünlüdür.Ayrıca doğuda *Şırnak ,Bitlis* gibi Anadolu illerinde giymiş olan şal şepik ikilisinin şepik kısmı da bir Abadır.*Adıyaman* ve *Niğdeyi* içine alan bölgede aynı abaların dize kadar uzun olanları da vardır.Karadeniz Abaları Zıpka üzerine giyilir.Buna doğuya doğru Çoka denilir.*Kuzey Doğu Anadolu* ve Kafkaslarda da görülmektedir.²⁰⁶

²⁰⁴Mehmet ÖZEL,*Folklorik Türk Kıyafetleri*,Ankara,Tüpraş Yayını,s20

²⁰⁵A.g.k.,s21

²⁰⁶Sabahattin, TÜRKOĞLU’Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye’deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi, **5.Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri** s436

Marmara ,Orta Batı Anadolu ve Çukurova yöresinde görülen çizgili desenli entariler 19.yy ın sonlarına kadar giyilmiştir.Bunlar dizlere kadar etekli,yandan kısa yırtmaçlı ,yakasız veya Haydari yakalıdır.Ve daha çok Esnaf tarafından giyilmektedir.Zıbın da denilen bu entariler üzerine kuşak bağlanmakta ve bazen cepken giyilmektedir.Cuppe halk tarafından pek giyilmemiştir.Billindiği gibi Türklerin kendine özgü önu açık giyilen kaftanları daha çok bir dışarı giysisi olarak kullanılmış ve zenginlerce giyilmiştir.Entariler ise bunların ucuz ve ince kumaştan yapılmış bir versiyonudur.

Kaftan giyiminde ise üste kaftan kaftanın altına gömlek giyilmektedir.Vücudun alt kısmına iç don ,üzerine dış don giyilmektedir.Kaftanın altına giyilen dış don ,biçiliş şekillerine göre değişik adlar almaktadır.Şalvar,Çakşır,Potur,Zığva gibi.Erkeklerin şalvarı kadınlarınkine göre daha dardır ve sadedir.Kadınların şalvarı geniş ve süslüdür.²⁰⁷

Osmanlı döneminde ülke düzeyinde en yaygın alt giysisi şalvadır.Bol ağı şalvar Orta Güneydoğu Anadolu, ve Çukurova bölgelerinin sıcaktan çok etkilenen bütün yerleşim bölgelerinde geleneksel bir giysi olarak görülmektedir.Balkan şehirlerinde de görülmektedir.

Diz altında biten altlıklara çakşır,Diz üstünde kalacak kadar kısa olanlarına Diz çakşırı veya diz don denilmektedir.Ayrıca Levent işi ,Cezayir kesimi çakşır gibi pek çok isme rastlamak mümkündür.

Bursa ,Ankara ,Erzincan hattının kuzeyinde kalan bölgelerde altlıklar daralmakta ,kalınlaşmakta ve sadece oturup kalkarken rahatlık verebilecek ve bacakların üst kısmından başlayarak kalçaya kadar olan bölümde genişlik veya bolluk sağlayacak bir forma dönüşmektedirler .*Marmara* ve *Trakya* bölgesinde üst kısmındaki potluktan dolayı potur adını almaktadır.Karadeniz sahil kesiminde ‘Laz Poturu’,kara don gibi isimler verilse de Zıpka diye tanınmaktadır.Güneye inildikçe bollaşır ve zığva adını almaktadır.²⁰⁸

²⁰⁷Mehmet ÖZEL,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s20

²⁰⁸Sabahattin TÜRKOĞLU,‘Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye’deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi, **5.Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri** s437

Zığva,üstü geniş ,paçaları ayak üstüne kadar gittikçe daralan bir cins pantolondur.Şalvardan farklı tarafı astarlı ve kaytan işlemeli oluşudur.Anadolu'nun kimi yerlerinde zıpka denilmektedir.Daha çok köylüler, çiftçiler ve yaşlılarca giyilmiştir.İlkel tezgahlarda dokunan yerli kumaşlardan yapılmıştır.Bu kumaşlara şal adı verilmektedir.Şallar dokundukları yerin adı ile alınıp satılmaktadır.Tortum şalı,Oltu şalı,Yusufeli şalı gibi.Abacı ustaları kaytan işlemlerindeki hünelerini açık yaka yeleklerin göğüslerine ve zığvaların ceplerine işledikleri kaytan işçiliği ile göstermektedir.Zığva paçalarına 7-8 sıra,yanlara ve çatıya 4 sıra kaytan işlenmektedir.²⁰⁹

Bunların yanında ,Diyarbakır işi,Halep işi gibi ismini aldıkları yere ait fakat başka yerlerde de ün salmış zığvalar da giyilmiştir.Bunlar genellikle sadece ceplerinin üzerine işlenen kaytan motifleriyle birbirinden ayrılmaktadır.Dar kemerli ve kaytansız olan ve daha çok yaşlıların giydiği bir diğer zığva da Kadı biçimli zığva adını taşımaktadır.Kalçadan paçaya kadar daralır,paça genişliği 20 cm yi bulur.Dar bir şalvarı andırır.

Çakşır gibi diz altına kadar şalvar bolluğunda ve ordan itibaren ayak baldırlarını tozluk gibi saran bir başka tür Sıkmadır.Batıda yaygındır.Güneydoğu'da ise Şırnak ,Bitlis,Ağrı ve Hakkari'yi içine alan genişçe bir bölgede çok değişik bir altlık görülmektedir.Şal –Şepik ikilisinin şal kısmı geniş,günümüz pantolonlarına benzeyen özel bir kumaştan yapılan bazen düz,bazen desenli bir altlıktır.Benzeri İran ve Kuzey Irak'ın bir bölümünde de görülmektedir.Menşenin asırlar öncesine dayandığı söylenir.

Güney batı Anadolu'da Menevrek denilen ve şayaktan yapılan gene gümüz pantolonlarına benzeyen bir şalvar türü daha vardır.Yörük ve Türkmen boylarının geleneksel giysisi haline gelen Menevrek veya Benevreğin diz altında bağlanan kısa türleri de vardır.Makedonya,Bulgaristan ve Romanya'da da görülmektedir.

²⁰⁹ İhsan Coşkun ATILCAN ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991,s94

Erkek dış giyimini kuşak ve kemer tamamlamaktadır.Kuşak aynı zamanda vücudu soğuktan korumakta dik tutmakta ve elbiseyi güzel göstermektedir.²¹⁰

Eski Türkler hangi sınıftan olurlarsa olsunlar köylü,kentli,esnaf,kadın,erkek mevkilerine ,ekonomik durumlarına göre birbirinden farklı kuşaklar bağlamışlardır. Kuşakların bele sarılma biçimleri de farklıdır.Kimi yerde birkaç kat yapılarak bağlanırken kimi yerde çember biçiminde katlandıktan sonra sağ yada sol kalça üzerinden diz düzeyine kadar sarkıtılmıştır.²¹¹

Türkler yün kuşak üzerine bazen deriden ayrı bir kuşak sarmaktadır.19.yy da deriden kat kat yapılan bu ikinci kuşağa silahlık denmiştir,çünkü tabanca, yatağan, hançer gibi silahlar bu kuşağın kıvrımları arasında taşınmıştır.Osmanlı döneminde her kesimden erkek kuşak kullanmıştır.²¹²

Kuşak kumaşları yurdumuzun *Tosya, Gürün,Harput* gibi yerlerinde dokunduğu gibi ,Lahor, Keşmir, Horasan, Trabulus, Şam gibi dış ülkelerden de gelmiştir. Bunlardan Trabulus kumaşı ipek diğerleri saf yünden örülmüş kumaşlardır.En makbulu Horasan ve Lahor şallarıdır.Lahorun üstün niteliği ince örgüsündendir.Kuşak renkli ve desenli de olabilir,entarinin,gömleğin,şalvarın üstüne dolanır.Her kuşağın bele bağlanmasında birtakım yöntemler vardır.Tosya ve Trabulus gibi ince örülmüş kumaşlar bir kişinin yardımı ile bükülerek bele sarılmaktadır.Bazıları bu kuşağın bir ucunu on onbeş santim kadar sağ yada sol kalça üstünden sarkıtarak kullanmaktadır.Erzurum'da bu kuşakların hepsine Şal denilmektedir.Şal denilen yünlü kumaşlarda özel bağlanma yöntemleri vardır.Kumaşın çizgi,renk ve motifleri dikkate alınarak birbiri üzerinde kat oluşturan kıvrımlar yapılmalıdır.Bağlanırken şalın iki ucu kalça arkasında birbirine düğümlenmekte yada çözülmeyecek bir biçimde zığvanın uçkuru altına sokulmaktadır.,şalın kıvrımları istenildiği şekilde düzenlenmekte ,bu işlemden sonra da kalan iki kenarı yine arka kalçada zığvanın uçkurluğu altına sokulmaktadır.Göbek

²¹⁰ Sabahattin TÜRKOĞLU, 'Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye'deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi,s437

²¹¹ İhsan Coşkun ATILCAN ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991,s86

²¹²ÖZEL Mehmet ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s21

üstüne gelen bölümde kat kat güzel kıvrımlar oluşturan kuşak iyi bağlanmış kuşak sayılır.Kıvrımlarda oluşan çizgi ve motiflerin ahengi ve uyumu yıllar boyunca oluşmuş;

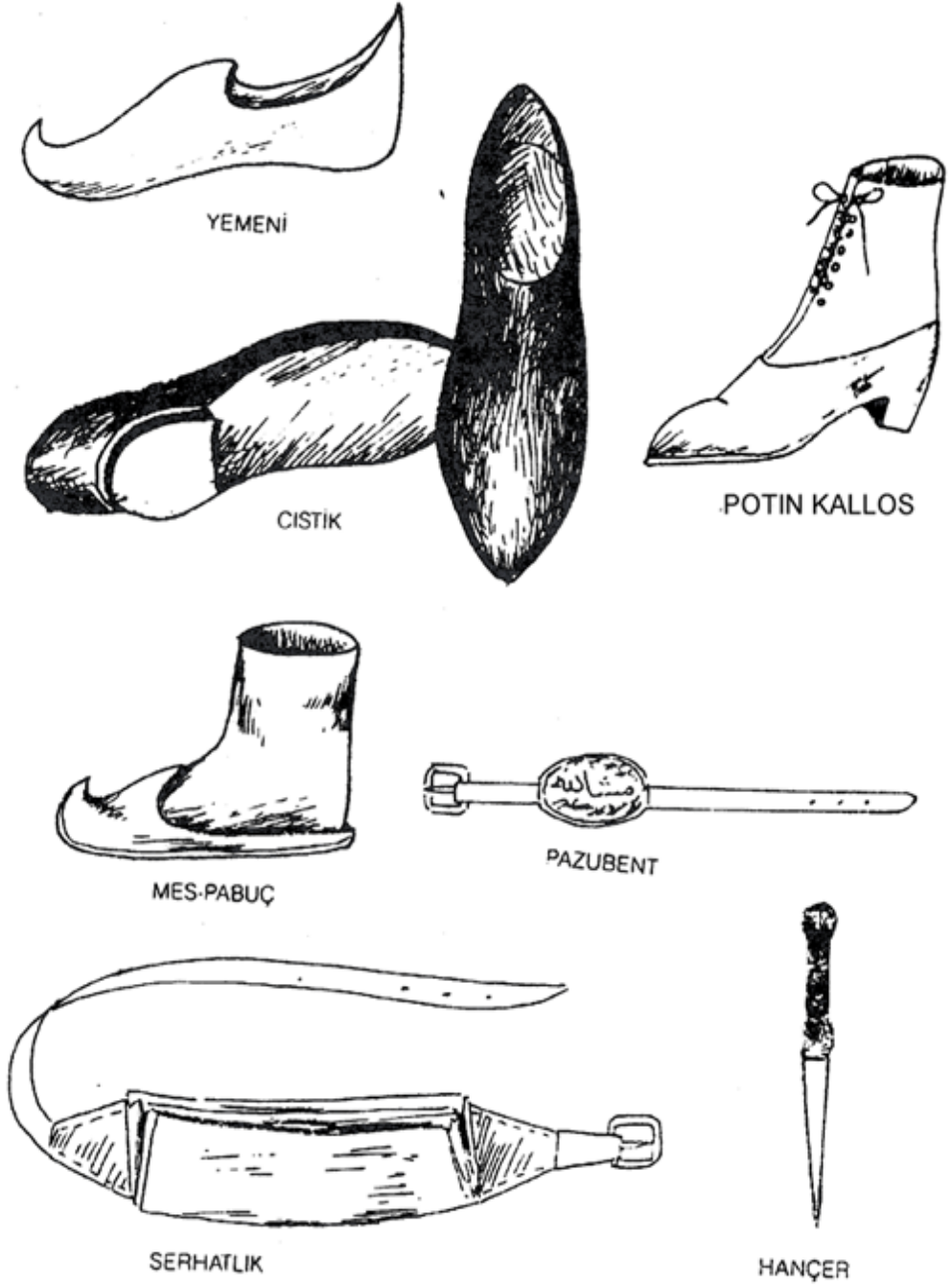
Halkın ince zevkini anlatan bir sanat yapıtı gibidir.Mendil ise çok önemli bir aksesuardır ve yeri kuşağına arkasıdır.²¹³

Türk erkekleri ayaklarına yün ipliğinden örme çorap ,keçe çorap üzerine dolak tozluk ve üzerine çarık giymektedir.En yaygın olarak giyilen ayakkabı yemenidir.Çizme ata binerken kolaylık olması açısından kullanılmaktadır.Şal –Şepik altına ise özel bir ayak giysisi olan Harik giyilmektedir.²¹⁴Erkek giyiminde eldiven ve yağlık da önemlidir.Yağlıkla çarşıdan alınanlar taşınmakta file görevi görmediği zamanlarda kuşağa sokuşturulup işlemeli kısmı görülecek şekilde sarkıtılarak kullanılmaktadır.²¹⁵

²¹³ , İhsan Coşkun ATILCAN ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991,s87

²¹⁴ Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Ankara,Tüpraş Yayını,s22

²¹⁵ a.g.k.,s23

Resim37: Erkek giyiminden ayakkabı ve aksesuar örnekleri*

* İhsan ATILCAN, **Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**, İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1, 1991, s98

Anadolu erkek giyiminde yer alan giysi parçalarını bir arada kullanım şeklindeki farklılardan dolayı 2 grup altında özetlemek mümkündür.

3.3.2.1-Tek parçalı giyim(Üçetek entariler)

3.3.2.2-İki Parçalı giyim(Şalvar,işlik fermene veya gazekiden oluşan takımlar)

Efe ,Zeybek kıyafetleri,şalşepik,laz kıyafeti.

3.3.2.1-TEK PARÇALI GİYİM:

İç işlik,ve bol şalvar üzerine üçetek giyilir.Şetari,altıparmak,veya Osmaniye topu gibi yollu kumaşlardan yapılan bu entariler önu baştanbaşa açık,yanları yırtmaçlı,uzun kolları,haydari(üçgen şeklinde) yakalıdır.Önün bele kadar olan kısmı ve yenerleri kaytanla süslenir.Belin yanında ufak bir bağ ile bağlanarak iki ön üst üste kavuşturulur.İlmiye sınıfı Abdülhamit devrinin ikinci yarısına kadar böyle giyinmiştir.Bu üçetek entari üzerine ipek Trablus yada Gürün kuşağı sarılmaktadır.Üzerine hırka,sokakta lata,camide cuppe giyilmektedir.Lata, cuppe benzeri,pahalı çuhadan yapılan,iki parmak dik yakalı üst giysidir.Cuppe,siyah çuhadan yapılır,lataya göre daha geniş ve uzundur.Önceleri sadece hocaların giydiği cuppe ve lata zamanla esnaf tarafından da giyilmiştir.Ayağa sarı mest ve pabuç giyilmiş başa sarıklı fes takılmıştır.Kadılar ve okuyan çocuklar da bir dönem üçetek entari giymişlerdir.²¹⁶

Esnaf,üçetek entari altına yakasından güzel görünmesi için bir iç işliği giymekte ,bele kuşak kuşanmakta,hocalarından farklı olarak gazeki veya fermene giymekte,üzerine hırka ,mıtrızı aba yada kürk giymektedir.Mıtrız lataya benzeyen yakası yüksek paltodur.Mıtrızın yakası kısılmınca Aba ismini almıştır.Aba,baldıra kadar uzun ,bol ve dik yakalıdır.Eskiden Bulgaristan şayağından yapılmıştır.Abdülhamit'ten sonra üçetek yerini şalvar ve fermeneye bırakmıştır.

Dal fes Hıristiyanlarca tercih edilirken,Müslümanlar,sarıklı fes kullanmışlardır.Ayaklara ise yüksek tabaka ,kaloş fotin,orta tabaka mest ve kundura, gençler , yemeni giymişlerdir.

²¹⁶ Enise YENER, "Ankara Erkek Kıyafetleri", **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı 15, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s125

3.3.2.2-İKİ PARÇALI GİYİM

Şalvar,işlik fermene veya gazeki gibi alt ve üst olmak üzere iki giyisi parçasının belde kuşakla birleştirilmesinden oluşan takımlardır.Şal,şepik ikilisi,efe zeybek kıyafeti,laz kıyafeti bu şekilde oluşmuştur.

Resim 38:Bitlis ‘ten şal şepik’ denilen erkek giyimi*

Şal şepik erkek giyiminde bedene giyilen giysi parçaları sırayla İç gömleği,şepik,cepken ,yelek,cellahi,aba,içdonu,şal ve kuşaktır.

Şepik:Ceket benzeri, gömlek üzerine giyilen önü açık,düğmesiz bir giysidir.Yöresel bir giysidir.Orjinali 230x30 enlerindeki gejj adı verilen özel bir el dokuması kumaştan dikilir.Kalçalara kadar inen uzun bir gömleğe benzemektedir.Kolları uzundur, manşetleri farklı renk kumaştan dikilir ve geriye katlanarak kıvrılır böylece farklı renk gösterilmiş olur.

Şal:Şepikle aynı renk ve kumaştan dikilmiş geniş paçalı pantolon benzeri giysidir.Beli uçkurludur,bel bağı ile bağlanır.

* Fikri SALMAN,’’Bitlis Geleneksel Giysileri’’,Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi,Sayı5 Erzurum,2004,s45

Resim 39:Zeybek Giyimi*

* İsmail ÖZBOYACI,Egede Zeybek Giyimi ve Kışlık Olarak Kullanılan Aba,3.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi,resim:2,3,4

Efe ve Zeybek Giyimi:Selçuklu İmparatorluğunun son bulduğu dönemde Orta Asyadan gelerek Anadoluya ve Ege bölgesine yerleşen Türkmenler denizciliği öğrenmiş ve korsanlarla savaşmışlardır.Bu yiğit insanların acizleri koruyan,zalimlerin karşısına çıkan yüksek dağların yaylalarında yaşayan ,ağırbaşlı ,soğukkanlı ,zorluklardan yılmayan insanlarına efe denir.

Zeybek kıyafetleri işlemelerine göre ;Aydın işi,Ödemiş işi,Denizli(Tavas)iş i ,Muğla işi olarak sıralanır.Ödemiş işi zeybek kıyafetleri işleminin zenginliği ve güzelliğinden dolayı en çok tercih edilenidir,yüzeyi tamamen işlemelerle doldurulur.Aydın kıyafetlerinde süsleme seyrek,Denizli ve Muğla'da motifler küçük ve çok seyrek.Dizlik ,çapraz,düğmeli camadan,şal kuşak,kolan kuşak,oyalı başlık ,silahlık ,gömlek ve işlik ortak kıyafetlerdir.Cepken sadece Ödemiş ve Aydın işi kıyafetlerde kullanılırken Denizli ve Muğla işi kıyafetlerde kullanılmamaktadır.²¹⁷

Zeybekler kabalak adı verilen bir tür fes giyerlerdi.Fesin altına terlik denilen bir takke giyilirdi.Kabalağın etrafına ise kenarlarından püsküller sarkan Poşu sarılırdı.Fesin yasaklanmasından sonra cumhuriyet döneminde Efe ve Zeybekler fesin etrafına poşu yerine rengarenk çiçek bahçesini andıran ,Türk kadınının el emeği ,göz nuru olan ,ayrıca onun duygularını yansıtan kenarı oyalı yazmalar sarmaya başlamışlardır.

Efe ve Zeybekler üstlerine bürümcükten yapılmı yakasız,kol ve boyun kenarları iğne oyası işlemeli''içlik''denilen bir gömlek giyerler.Oldukça uzun olan bu içlik poturun içine sokulur.Bunun üzerine ''zıbın''veya ''mintan''denilen ,kırmızı veya mor üzerine beyaz çizgili olan ipek dokumadan bir gömlek giyilir.Boyu beldeki kuşağa kadar olan bu gömleğin yakası Efe'ler tarafından daima açık bırakılmıştır.

Zıbın veya mintan denilen bu gömleğin üzerine de kollu veya kolsuz''camadan''giyilir.Camadan daima çapraz düğmeli olur Kısa kollu olanları

²¹⁷ Yener ALTUNTAŞ, Yüksel ŞAHİN , Mücella KAHVECİ,Aydın İli Halk Oyunları Kıyafetleri ve Teknik Çizimleri,Ankara,Kültür Bakanlığı H.K.A.G.M.,1995,s15

genellikle yaz mevsiminde giyilir.Bazı kesimlerde buna ‘‘delme’’denir.Camadanın üzerine cepken giyilir.²¹⁸

Zeybekler Cepken ve camedan denilen ceketlerin ikisini de kullanmış üst üste giymişlerdir.İkisinin de boyu göğüsten aşağıya inmemektedir.Cepkenin boyu camedandan 3 cm kısa olup yakası v kesimlidir. Cepkenin kolları kopçalı olup gerektiğinde iliklenir.Muğla işi cepkenin uçlarında yün ponponlar vardır.Cepken yörede ‘kartal Kanadı ‘olarak adlandırılmaktadır.Kollar omuzdan itibaren açıktır.İçi genellikle kırmızı kumaşla astarlanmıştır.’kapaklı ‘adı verilen camedanların yakası yuvarlak veya v kesimlidir.Önler üst üste gelecek şekilde kapanır.Her iki tarafta beşer düğme bulunmaktadır.²¹⁹

Bazı yörelerimizde kollu olan camadana cepken de denilmektedir.Sarkma ,Sallama,Kılıkuyruk da cepken olarak kollu camadanın üzerine giyilir.Cepken ve camadanlar genellikle mavi veya daha koyu tonlarda çuhadan yapılır.,üzerleri siyah ipek kaytanla işlenir.Sırma işlemeli olan Cepkenler ise zeybekler veya kızanlar(zeybek olmaya hazırlana gençler) tarafından giyilir.Şalvar yerine ayağa boyu diz kapağına kadar ve ağı 3 metre genişliğinde ‘‘çakşır menevrek ‘’ giyilir.Cepken ve camedan kumaşından yapılan çakşır menevreğin yan tarafları da siyah ipek kaytanla işlenmiştir.

Potur,Don,dizlik de denilen çakşır menevrek ,uçkurla kasık üzerinden bağlanır.Uçkurun uçları Türk motifleri ile işlemeli olup ,daima dışarıda kalır .Efe’lerin çakşır menevreğinin göbek tarafına yakın kenarları ,uçkurun geçirildiği yerler kırmızı renkte ketendendir.²²⁰

Köylerde uçkurlar ,yünden örülen bağlar yada gazlaması fitilindedir. Şehirlerde ise uçları işlemeli uçkur bağları kullanılmaktadır. Erkeklerde bu bağlar kadınsı kadar fazla işlemeli olmadığı görülmektedir.Erkeklerde uçkur sarkıtılmamakta ,belden içeri sokulmaktadır. Tozluk dizliğin kumaşından dikilmektedir ve üzeri işlemelidir, dilaltından bileğe kadar inmektedir.Bacak şekline göre yapılmaktadır.Arkadan en az 30

²¹⁸ İsmail ÖZBOYACI,Egede Zeybek Giyimi ve Kışlık Olarak Kullanılan Aba,3.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi,s294

²¹⁹Yener ALTUNTAŞ , Yüksel ŞAHİN , Mücella KAHVECİ ,Aydın İli Halk Oyunları Kıyafetleri ve Teknik Çizimleri,Ankara,Kültür Bakanlığı H.K.A.G.M.,1995,s20

²²⁰ ÖZBOYACI İsmail,A.g.k.,s291-302

kopça ile tutturularak giyilmektedir. Muğla ve Aydın işi tozluklarda tozluk bağları kullanılmaktadır. Koyu kırmızı yün iplerden örülerek hazırlanan bu bağlar ,tozluğun üst kısmına dolanmakta yanında düğümlemektedir. Köylerde çorap gibi yünden ve kıldan örülen tozluklar giyilmektedir. Tozlukların altına genellikle çorap giyilmemektedir.²²¹

Çakşır menevreğin beyaz ketenden de yapıldığı ve giyildiği bilinmektedir. Çakşır menevreğin içine, kaput bezinden veya hasseden yapılmış beyaz, diz kısmında görünmeyecek şekilde iç donu giyilirdi.²²²

Zeybek giyiminde kuşak pamuklu dokumadan veya yünden 20cm genişliğindeki dolgu kuşak bele sarılmaktadır. Üzerine ‘‘hakiki efe kuşağı’’ buldan dokuması şal ,yerli şal denilen renkli kuşak bağlanmaktadır. Kare şeklindeki kuşak iki kere katlandıktan sonra göğüsle kasık arasına dolanarak uçları sıkıştırılmaktadır. Kolan kuşaklar ,yer tezgahında 3-5 cm genişliğinde yün iplerle örülmektedir. Kolan kuşağın üzerine sarılmaktadır.

Batı Anadolu’da Zeybeklerin bellerine bağladıkları meşinden yapılmış bir kuşakları vardır. Birkaç kattan oluşan bu kuşaklara Silahlık denilmektedir. Aralarına tabanca ve yatağan sokulan bu kuşaklar koltuk altından göbek altına kadar göğsün ön kısmını kapatmaktadır.

Erzurum’da buna benzeyen ama daha küçük boyutta yine meşinden yapılmış bir ucunda toka ,diğer ucunda uzunca bir kayışı olan ve kuşağın altından bele bağlanan bir meşin kuşak vardır. Bu kuşağa serhatlık adı verilir. ,serhatlığın gözlerine ağızlık ,çakı ,mendil, gibi cep eşyası konulmaktadır.²²³

Laz Kıyafeti: Yuzyıllar boyunca Anadolu’nun Ünye’den Hopa’ya kadar uzanan Karadeniz kıyılarında erkeklerce aynı giyim giyilmiştir. 16. ve 17. yy da korsan ve dağ haydutu kılığı iken giderek bütün gemici ve dağ köylülerinin sırtında görülmüştür. Başa ‘‘başlık’’ ,’’kara puşu’’ veya kukula denilen başlık giyilir. Kukuletanın iki uzun ucu sarık

²²¹ Mehmet ÖZEL, **Folklorik Türk Kıyafetleri**, Ankara, Tüpraş Yayını, s23

²²² İsmail ÖZBOYACI, Egede Zeybek Giyimi ve Kışlık Olarak Kullanılan Aba, **3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi**, s295

²²³ İhsan ATILCAN, **Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**, İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1, 1991, s96

gibi dolanarak düğümlenir.Sırta ,gömlek ve mintan üstüne’’yelek’’ denilen bir kara cepken giyilir.Kolları uzundur.Kolların üstü dar ,altı geniştir.Bazen yenler yırtmaçlı olup kıvrılır.Bacaklara ‘’zıpka’’denilen kara bir potur giyilir.Buna ‘’laz poturu’’ ,’’laz donu’’ denir.Kalçadan ayak bileğine kadar bacağa sımsıkı yapışır.Bele uçkur ile bağlanır.Ağı körüklüdür.Bele siyah renkli pamuklu kuşak sarılır.Kuşağın üstüne geniş bir meşin kemer bağlanır.Ayaklara çapula denilen ayakkabılar giyilir.²²⁴

²²⁴ Reşat Ekrem KOÇU ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s167

3.4-TÜRK GIYSİLERİ (ÇİZELGE):

Kıyafet isimleri	Kıyafet parçalarının mahalli adları	Yapımında Kullanılan Malzeme
AYAKKABI	KADIN Şahtiyan ,avam papucu, ,çarık ,yemeni, edik, çizme ,kaloş ,galiç kundura ,lapçin ,postal ,reşik,çistik,yemeni ,güllü, şeftali,gülgülü, ,kapkap, hede ,kelik, lapçin, ,pabuç ,karçın ,gülçeftali,annabi ,merküp ,çarpana ,kırlangıç kuyruğu ,yazma, nalın, vala, potin,kaloç,çapula,katır,fotin, terelik ,pabuç, kabaralı ,edik kundura ,mesgaloş,mes,	Tahta ,deri,kösele, keçe yün,şaplı deri, şahtiyan
	ERKEK Yemeni,kılıçfotin,reşik,çapula,potin, kundura ,mes,dizleme,çedik,çarık,laçinkalevi,,çizme,civak ,selenk,mest,Mes ,kayılık,garuk,skarpın,gargar, cıstık pabuç ,pabuk ,harik,poçikli kundura, edik,postal	Şaplı deri, şahtiyan, keçe,yün,
ÇORAP	KADIN cevizli,alaca,,zangal,Sivas çorabı,tire çorabı, ERKEK çorap,tozluk ,aynalı , zegal	Yün ,tiftik
TOZLUK	KADIN Dizleme, ERKEK Şak,kepmer,çoraplık, tozluk	Yün
PANTOLON	KADIN Tuman,adana şalvarı,halta şalvar,paçalık,dimi,İzmirli,dizbağlı ,dallı ,pullu,süpürgeli,kasnak,tepebaşı,çatkılı,eğimli,çuha a,merinos,kiremit,çintiyan,çakşır,	Çitari,pazen basma,kutnu divitin,çuha canfes, kadife,yün altıparmak, İpek,saten, uskufa,
	ERKEK Tuman,adana şalvarı, çintiyan , mandalas ,kırık, zıpka,potur, Laz donu, çakşır,şal, benevrek,halep ,gandilli, gamalı ,ibrikli	Dövme kıl,patiska, çuha,şal,

ÖNLÜK	KADIN Çendil,etekçek,peştamal,futa,peşkir,şal öğnük,mendil,şal öğnük	Pamuk,ipek Yün ,şal dokuma, divitin, basma
KEMER	KADIN İki tokalı,savaklı kemer,Osmanlı,	Gümüş,altın ,kumaş,usku fa,deri,sırma , elmas işli,
	ERKEK Palaska,yirikli,	Dövme kıl,deri,
KUŞAK	KADIN Şehre,şalkuşak,horasan şalı,acem şalı,kefiye,poşu,belbağı,şal,benderi,sefahir,	Bez,ipek, yün,
	ERKEK: Trablus kuşak,kepe,kara kuşak,kaburluk, Kayış,acem şalı,direm kuşak,horasan şalı,Tosya kuşağı,gözgöz,şalkuşak,dalburuş,zığvabağı,	İpek,Yün ,pamuklu, gabardin, tiftik yünü,
İÇ DON	KADIN İçdon,top don,iş donu,çinti don,	Direl, patiska, bürümcük, Firetiko, melez
	ERKEK İçdon,derpi,kıras,	Yün,hassa, kenefi,çitari, hurşidiye,
GÖMLEK,	KADIN Sıkmalı mintan,zıbın,işlik,köynek,bürümcük,çeteri gömlek,güdük,hamam gömleği,algömlek	İpek,pamuk, Basma,hilali Etamin, pazen
	ERKEK Bürümcük gömlek,mintan,zıbın,işlik,çetayi gömlek,melez küynek,	İpek,pamuklu, pazen,yün, basma,
İÇ GÖMLEK	KADIN, cigerdeldi , muşabak ,çit gömleği,delmeli gömlek,melekof	Pamuklu, ipekli,basma etamin, pazen, ,keten
	ERKEK mantin gömlek,iç gömlek,göynek,	kadife,ipek basma, pamuklu, bürümcük

YELEK	KADIN salta,kutik,sıkman,delikli yelek,aynalı yelek,fermile,sıkma,delme,cansıktı,cankıstı,akça	Önü kumaş-arkası astar ,ipekli,yünl,patiska,şal dokuma
	ERKEK Sıkma,kırkdüğme,gerik,delme yelek,camedan,elek,koparan,gazeki	Arka kumaş ön kadifeyün,yöreseldokuma ,çuha,İpek
CEKET	KADIN Cepken,camedan,fermene,libade,salta,kopran,kebe,sarka,arkalık,cıbbba,lefkayt,aba,fermile	ipekli,kadife,çuha,pamuklu,sevai
	ERKEK Cepken,camedan,kerik,delme,çuha,salta,buziy e,fermene,cebeliye,çitara,atlas,yandı aba,gazeki,coka,libade,güdüük,şepik,	İpek,çuha,şayak kaşmir,rotin,şaldokuma,kadife,aba
HIRKA:	KADIN hırka	Kadife,ipek,örgü,basma
	ERKEK hırka	Kürk, pamuklu kapitone,
ELBİSE	KADIN Üçetek,teketek,iki etek,sevahir entari ,fistan ,zubun,verevli,yenli,hareli,dallı,taka tepebaşı,selemiye,bindallı(özel gün) ,çotu,yedietek,daira,daire,tuman,ustufa,yabanlık,peşli entari,gerikli,kırık bısat ,levendil,kirazatlas,saya,tefebaşı,kertmeli entari,gül bahçesi,pullu,çatkılı,dizbağlı,eğrimli,incili,İzmirli,tefbaş,Selimiye entarisi,eyırlı,dışsaya,üçpeş,sara,boy enteri	Şitare,atlas,kadife,ipeklibasma,kutnucanfes,libas,sevai,çuha meci diye,taraklı çintiyan,fasone balkaymak altıparmak,pamuklu,yünlü,pazençitari,dibamantin, harput dudubarna,etamin,basma,pazen
	ERKEK Üçetek,entari,	Abani,atlas,hakicebeliye,manın yandıdöndü,ipekli,alaca,kutnu,Şa'ri,elmedin

ÖRTÜ	KADIN Meşrefe, mezer, kefiye, ihram, mantın, çarşaf, tar, Hizar, çar, peştamal, ferace,	Canfes, ipekli, yünlü, pamuklu,
BAŞLIK	KADIN Hotoz, fes, tepelik, taç, dalfos, faytos, denge, ağvan, Kofi, kabalak, finofes, takke, taç, hışır, hotoz, terlik Takke, parçalı fes, semerli fes, akiye	Çuha, kıl , yün, keçe, metal, nakış ipi, etamin
	ERKEK Fes, sarık, Tunus fesi, hasırlı fes, hasırsız fes, köm, göpçük , kudazi fes, tepelik, papak, kalpak, dalfes, dalkülâh, terlik, kavuk, börk, takke, akiye	Çuha, kıl, yün , keçe
BAŞÖRTÜ	KADIN Kefiye, ipek bürük, şeş, kaki devrim , yağlık, tülbent , sami , yemeni, değirmi, bürüncük, laçek, Kofi, vala, keçi, çeki, kıvrak, yazma, yaşmak, uladu çatma, çevre fes, krep, garz, poşu, sarık, keten namazlık, saten, çatkı, atkı, çember, peçek, tennik, çik, vele, çalma, tor, çatkı, ulama, peçe, çit, findi	Tül, pamuklu seyrek dokunmuş renkli bez, ipekli, Basma, tülbent, keten, meremerşahi,
	ERKEK Puşu, sarık, egal, yağlık, tülbent, yazma, yaşmak, Çit, telli yemeni, poşu, camedan, kesveran, vala, Sarık, ağabani, çember, çevre, kabalak, ahmediye	İpekli, pamuklu, keten,
PALTO	KADIN Aba, maşlah	aba
	ERKEK Bozaba, aba, sako, cuppe, gazeki, kepenek, palto Maşlah, Çerkez,	Setere, aba Kürk
GÖĞÜS-LÜK	KADIN: Dafk, yağlık, öglük, önlük	Tül, basma
TAKI	KADIN: Alınlık, bilezik, gerdanlık, hamaylı, saçb ağı, tuzluk, yanaklık. ERKEK: köstek	

4-ORTAK GİYSİLER

4.1-BULGAR VE TÜRK GELENEKSEL GİYİMİNDE ORTAK BOLÜMLER:

İki toplumun giyim kültüründe yer alan ortak özelliklerin yada giysi parçalarının bazılarının kökeni Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır .Kaftan,gömlek,yelek,kemer,şalvar temeli Orta Asya'ya kadar uzanan giysilerdendir.Diğer benzerlikler ise İki ulusun birlikte yaşadıkları Osmanlı döneminde oluşmuş ve uzun yıllar korunmuştur.

Bulgarların Balkanlara geliş tarihinden itibaren kadın ve erkek giyiminde kalıpların aynı olduğu görülmektedir. Kadın giysileri genelde daha uzun ve daha geniştir.Aynı şekilde Orta Asya'da ve Selçukluklarda da kadın erkek giyim kalıpları aynıdır.Kadın ve erkek giyimde farklılaşma sonradan oluşmuştur.

Bulgar giyim tarihine baktığımızda; Orta Asya,Selçuklu ve Osmanlı dönemi ile benzer giyim parçalarının kullanıldığı görülmektedir.Balkanlara yerleşmelerinden sonra ise Osmanlı ile komşu ilişkileri sonucu ,giysilerde ,giysi süslemelerinde,giyim şeklinde,yaşam biçimi ve geleneklerinde, giysi parçalarından çok etnik bir etkilenme söz konusu olmuştur.Benzerliklerin yanında çok çarpıcı farklar da vardır.Bunlardan biri giysi yapımında kullanılan en önemli hammaddelerden biri olan pamuğun kullanımudur. Anadolu'ya pamuk 4.yy.da Hindistan'dan gelmiş ve çok çabuk kabul görmüştür,Balkanlarda ise ancak 19.yy da pamuk kullanılmaya başlandığı görülmektedir.Özellikle gömlek yapımında pamuktan önce keten ve kenevir çok yaygın olarak kullanılmıştır.

Kadın ve erkek giyimi Bulgar kültüründe tamamen farklılaşmışken ,Anadolu'da hala,kadın erkek giysi isimlerinin benzer olduğu bölgeler vardır.Bulgar giyiminde giysi parçaları daha az sayıdadır,sadece giyilmiş bir gömlek bile tamamlanmış bir giyimi gösterebilmektedir.Türk giyiminde ise parça sayısı çoktur,bazı yörelerde üst üste giyilmekte ; sarılan, eklenen aksesuarlar giysiye renklilik ve zenginlik kazandırılmaktadır.Günlük Türk giysileri sade fakat renklidir, özel gün giysileri ise çok gösterişli ve çok süslemelidir.Özellikle bindallılar bu gösterişin önemli örneklerindendir.Bulgar giysilerinde bindallı gibi tüm yüzeye yayılan bir renklilik ve

süsleme görülmez.İşlemeler,kırmızı renk ağırlıklı ve bölgeseldir.Kumaşların genellikle tek renk olduğu görülmektedir.Süslemeler ise özellikle yaka kenarı ,etek ucu,kol ağzı gibi bölümlerde yoğunlaşmaktadır.

Türk giyiminde ayrıca zengin bir isim sözlüğü mevcuttur.Giysi isimleri yöresel olarak hatta nerdeyse köyden köye dahi farklılık göstermektedir.Kalıp ve malzeme açısından birbirinin aynı olan giysiler bile farklı yörelerde farklı isimlerle adlandırılır.Bu durumun,Anadolu'nun Coğrafik olarak Balkanların 7 katı büyüklüğünde olması ve Anadolu'nun kültürel mirasının renkliliğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Batıya yakınlığından dolayı ,Bulgaristan'da modern kıyafet devrimi daha erken olmuş ve tamamlanmıştır.Günümüzde Anadolu'da hala eski geleneklerine göre giyinen insanlara rastlanırken ,Balkanlarda 1950 den sonra halk giysilerinin sandıklardan toplanarak müzelere taşındığı görülmektedir.Halk arasında bu giysiler daha törensel,geleneksel ,geçmişe ait unsurlar olarak görülmektedir ve kullanılmamaktadır.

Bulgar ve Türk Halk giysilerindeki en önemli ortak noktalardan biri kalıp özelliklerinin benzerliğidir.Dokuma eninden istifade edilerek hazırlanan kalıplara yan kısımlara genişletme parçaları konulmaktadır.Bu genişletme parçalarına Türkçe'de 'kuş', 'cik cik',yada 'yan peş'.Bulgarca'da 'klin 'denilmektedir.Diğer çok önemli bir benzerlik kumaş ,hammadde benzerliğidir.Bu iki benzerlik de temel olarak dönemin ekonomik ve teknolojik gelişmişliği paralelinde oluşmuştur.Bu günkü gelişmiş sanayi olmadığı için el dokuması kumaşlar kullanılmış,benzer boyarmaddelerle boyanmıştır.Coğrafik açıdan benzer iklim koşullarının bulunması,giysinin hammaddesini oluşturan bitki örtüsü ve hayvan türlerinin aynı yada benzer olması bu durumu doğurmuştur.Ekonomik nedenlerle kumaşın maksimum ölçüde verimli kullanılmasına özen gösterilmiştir.Genel Coğrafyaya baktığımızda Balkanlardaki giyim şekli Ege ve Trakya bölgesi ile daha yakın unsurlar görülmektedir.Bu yakınlık çok ince detaylara kadar ulaşmıştır.Örneğin küçük ayrıntılar gibi görünen kadının süs takılarında kokulu boy boy boncukları,kokulu karanfilden yapılan gerdanlar,mercanlar,çalkaklar,peri peri,yanaklık,altın ve gümüş takılara her iki kültürde rastlanmaktadır .Ayrıca bu benzerlik görsel bir benzetmeden ötedir öyle ki kullanılan süslerin isimleri tercüme edildiğinde denk anlamlar taşıdıkları görülmektedir.

Resim:40:Doğu Rodoplar'dan Halk giysileri* 20 yy başı Bulgaristan

* Mariya NİKOLÇEVSKA ,Doğu Rodoplardan Halk Giysileri,Septemvri,1979,env No:3301

Araştırma süresince derlenen kaynaklara göre pek çok ortak giyisi saptanmıştır. Bunlar: 1-Aba, 2-Kaftan, 3-Cüppe, 4-Gömlek, 5-Saya, 6-Don, 7-Şalvar, 8- Çakşır, 9-Potur, 10-Benevrek, 11-Camedan, 12-Cepken, 13-Yağmurluk, 14-Kemer, 15-Başörtüsü, 16-Önlük, 17-Kemer, 18-Kolçak, 19-Kuşak, 20-Uçkur, 21-Çorap, 22-Tiraz, 23, Tozluk, dolak, 24Çarık olarak sıralanabilir.

ABA: Aba Türkçe’de giysi anlamına gelmektedir. Abacı , elbise diken demektir. Gerçekte Aba , bol cüppe, hırka, potur, çakşır gibi giysilerde kullanılan kalın kaba yünlü kumaştır. Bu kumaştan yapılan bol üstlük yada cüppe benzeri giysiye de aba denir. Bir zamanlar tarikat çevrelerinde çok tutulmuş ve dervişliğin sembolü olmuştur. Bulgar halk giyiminde de Türk giyiminde de bu giysiye ve bu kumaştan yapılmış giysilere rastlanmaktadır. İki dilde de ismi Aba’dır.²²⁵

Aba adıyla bilinmekle beraber cepkene benzeyen kısa üstlükler ise Trakya, Marmara ve Kuzey Ege yörelerinde yaygındır. Bunlar da potura eşlik ederler ve kaytan işlemelidirler.²²⁶

KAFTAN: Türklerde hem kadın hem erkek giyiminde kullanılmıştır. Beden kısmı vücudu sarar , düğme ile önü bele kadar iliklenir veya açık olur. Kol boyu uzun yada kısa olabilir. Kadın kaftanlarının üzerleri çiçekli erkeklerinki düzdür. En basit kaftan tipi yakasız, düz arkalı kaftandır. Astarlı kaftanlara ‘‘kapama’’ denir. Kaftanın , kapalı yakalı , v yakalı , kaytanlı , kol yenleri bol olanları vardır. Kaftanın önde sağdan sola kapanması da bir Türk geleneği olarak bilinir. Yalnız Uygurlarda bunun tersi uygulanmıştır²²⁷

Kaftan , Orta Asya’da ‘‘kaba’’ , ‘‘çapan’’ veya ‘‘şapan’’ gibi adlarla hala giyilmektedir. Anadolu’da Erzurum ve Mersin yörelerinde günümüzde de bu isimlere

²²⁵İhsan Coşkun ATILCAN , **Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**, İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1, 1991, s89

²²⁶ Sabahattin TÜRKOĞLU, ‘‘Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye’deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi’’, s436

²²⁷Sabahattin TÜRKOĞLU, **Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam**, Garanti Bankası İstanbul, 2002. s149

rastlanır. Türk kaftanları genelde arkadan yırtmaçsız olarak yapılmıştır. Ayrıca bütün Türklerde Kaftan ve cepken kollarının bazen giyilmeyip sarkıtıldığını bunun bir gelenek halinde Osmanlı döneminde de sürdürüldüğünü görmekteyiz. Kolların giyilmeyip sarkıtılması geleneğini 5.yy dan itibaren Bulgar giyiminde de görülmektedir.

Kaftanın Bulgar giyiminde yer aldığı görülmekte ve Eski Bulgarlarla birlikte bu topraklara geldiği kabul edilmektedir. İlk örneğinin Skaramandia olduğu düşünülmektedir.²²⁸

²²⁸ Venera NASLEDNİKOVA, **Bulgar Giyim Tarihi**, Türkçesi: Aydin BerkSofya, Milli Kütüphane, s17

Resim41:İtalyan ipeğinden kaftan 1640-1648*

Resim42:Skaramandia-5.yy. Bulgar giyimi*

CÜPPE:Cüppe en üste giyilen geniş ve bol elbisedir.İmam ve müezzin adı verilen din görevlilerinin giydikleri elbisedir.İpekten yapılır.Yakası iki parmak yüksekliğinde kolları bol boyu ayak bileklerindedir.Bulgar halk giyiminde de cüppenin kullanıldığı resim 8 de (sayfa64)de görülmektedir. Cüppe diğer dış giysilere göre daha incedir ve Arap kaynaklı bir giysidir. Osmanlıda Türkmen cüppelerinin mavi,erguvan

* 59-194 kaftan Ertuğ KOCABIYIK,**Silk For The Sultans-Otoman İmperial Garments From Topkapı Palace**, İstanbul ,194

* Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane ,s15

,kırmızı ve yeşil çizgili olarak yapıldığı görülmektedir.Kadın cüppeleri ise çuha ,kadife yahut ipekten hatta bazen av hayvanlarının derisinden yapılmaktadır..Kadın cüppelerinin çoğu altın sırma yahut ibrişimle işlenmekte veya bitkisel motifli kumaşlardan yapılmaktadır²²⁹

Bulgar Giyiminde hem kadın hem erkek giyisi olarak kullanılmıştır.Türklerin etkisi ile 17.yy.dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Resim43:Cüppe giymiş Türk kadını*

²²⁹ Kenan ÖZBEL ,Anadolu Kadın Kılıkları Klavuz Kitapları-8,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara,s12

* Kenan ÖZBEL A,g,,k,s10

GÖMLEK :Türk giyiminde ,iç gömlek ,mintan işlik gibi isimler almaktadır.Bedene en yakın giysidir,üzerine kuşak sarılır,entari yada cepken giyilebilir.Bazı yörelerde şalvar üzerine bazı yerlerde şalvar içine giyilir. İç gömleği- Amerikan bezi yada pamukluklu kumaş olur ,kadın erkek giyebilir,kısa yada uzun kollu olabilir,kısa yelek yada uzun gömlek adıyla da karşımıza çıkan iç çamaşırıdır.

Kaşgarlı Mahmut'un Divan'ı Lugat-it Türk'ünde gömlek könglek olarak geçmektedir. "Gömlekte yaka bulunmaz,ön kısmı karın boşluğu üzerine kadar açık olur.Etekler kasık hizalarına kadar uzanırdı ,kollar bileklere kadar uzun ve bol olarak yapılırdı .Genç kız ve kadınlarda kol ve yaka ağzları işlemeli olurdu" şeklinde de tanımlanmaktadır.²³⁰

Slav giyimi ile benzerliklere pek çok giyim ayrıntısını ekleyebiliriz,fakat bunlar arasında yazılı dökümanların ve resimlerin de kanıtladığı bazı yörelerde Bulgar kadının tek giysi olarak kullandığı ilkel uzun ,beyaz gömlek önemlidir. Gömlek Bulgar giyiminde giysinin temel parçası sayılmaktadır.Giysi parçalarının az olduğu tek önlüklü giyimde gömlek göz önündedir ve çok işlemelidir.Bulgar gömleğine anteri de denir.²³¹

Resim 44 ve 45 teki gömlek kalıpları kumaşın fire verilmeden kullanılması yöntemiyle hazırlanmıştır.

²³⁰ Alıntı:S.TANIR ,''Konyanın Kadın Giyimlerinden Örnekler'',**Kültür ve Sanat** Haziran 1995 ,s82

²³¹ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s35

Resim43:Sevlievo yöresinden Bulgar gömleği*

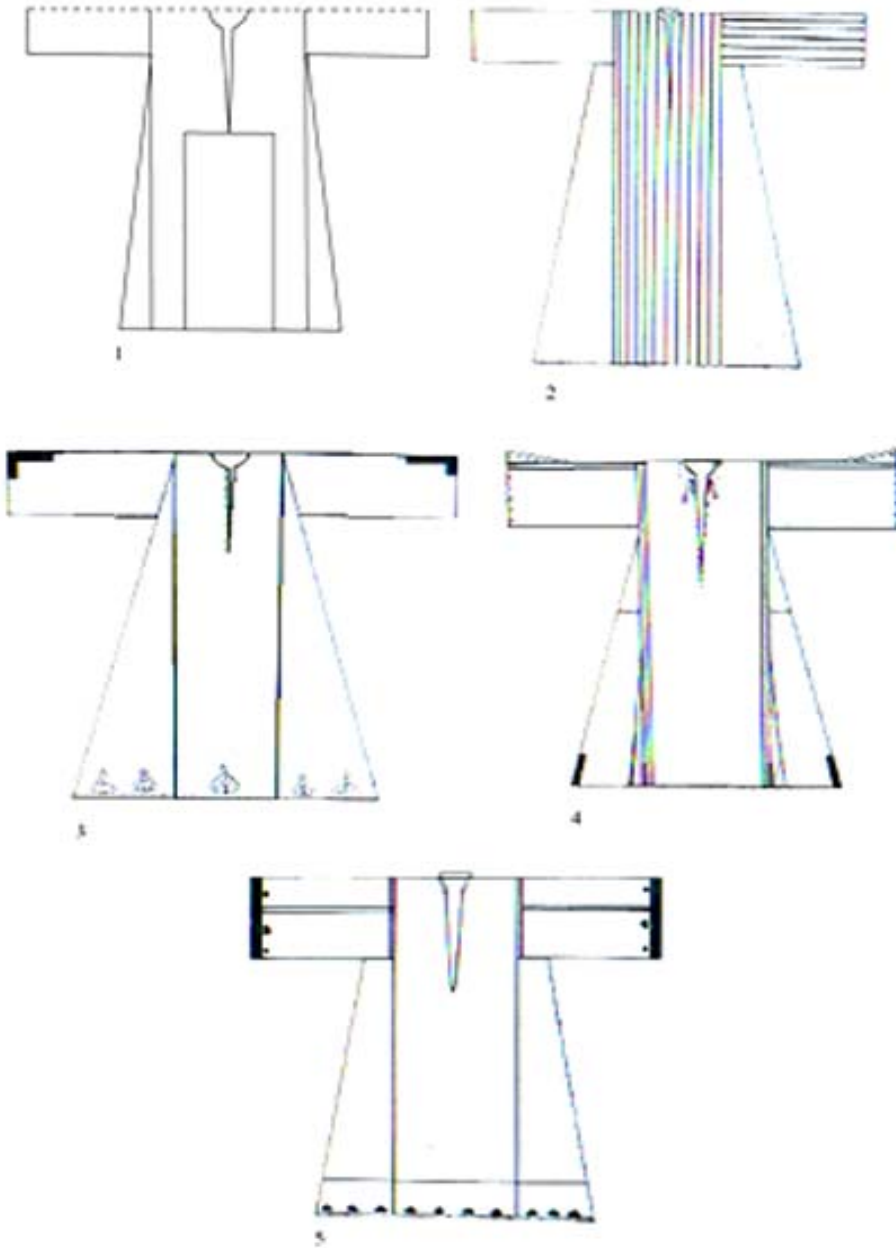
Resim34:Alanya yöresinden Türk Gömleği*

Yukarıdaki resimlerde her iki gömlek kalıbı da kumaşın enine izin verdiği kadar kullanılması ,oyuntu ve firesiz olması bakımından benzerdir.farklı yerlerde de olsa düz bir hat üzerinden yapılmış işlemler dikkat çekmektedir.

Teknik resimlerde ise nerdeyse birbirinin aynı sayılabilecek kalıpta gömlekler görülmektedir.

* Donka İvanova, Sevlievo-Kişisel arşiv

* Alanya Müzesi Env.No:1.5.77

Resim46:1-Konya yöresinden Türk gömleği,2,3,4,5,Bulgaristan Rodoplardan gömlek teknik çizimleridir.

SAYA: Güney Bulgaristan'da kullanılan kadın giysisidir. Görüntü ve kalıp özellikleri bakımından üçeteğe benzer. Önü açık, yansız ve kolları uzundur. Ön etekleri üç etek entari gibi arkaya katlanarak da kullanılmaktadır. Bulgar giyiminde öne önlük bağlanır. Bu giysiye 'saya' adı ile Anadolu'nun bazı yerlerinde de rastlanmaktadır. Afyon'da Saya giyilir. Tokat'ta kullanılan entariye üç peşli yada dış saya denir.²³²

Balkanlarda ise özellikle Güneyde ve Rodoplarda gömlek üzerine giyilen önü açık giysiye saya denir. Balkanlar da alaca kumaşından yapıldığı görülmektedir.

Türk yazılı kaynaklarını incelediğimizde bazı yerlerde Ferace, Entari, Kaftan, Saya, Üçetek gibi isimlerin aynı anlamda kullanıldığını görüyoruz bu yanlışlar kesin doğru kaniya ulaşmamızı güçleştirmektedir.

Bulgar kaynaklarında da Saya denilen giysi ve benzerlerine Ege denizi kıyılarından , Adriatik Denizine kadar rastlandığı belirtilmektedir.²³³

Saya 17.yy da Bulgar Halk giyimine katılıyor. Saya giyiminin Bulgar giysileri arasına girmesi ile ilgili farklı görüşler vardır.²³⁴

1-Saya kelimesi Kelt Dilinde 'saga ya da Sogum'dan gelir. Sayos kelimesinin de manto, paçço, pelerin gibi anlamları vardır. Kaba yünden yapılmıştır, kölelerce giyilmiştir. Keltlerin Romalılarla ilişkileri sonucu Sogum, Roma askeri giyimine geçiyor. Sezar zamanında asker giysisi olarak kullanılmıştır.*

2-Benzer bir giysi aynı isimle 16.yy da İspanya kraliyet giysisi olarak mevcuttur. İspanyolca'da 16.yy.da iki anlamı vardır Önden yere kadar açık kadın üst giysisi. Diğer anlamı da Kraliçeni evlenirken hizmetkarlarına verdiği para

3-Türkçede Saya , sayman kelimesinden gelir. Devlete bağlı, hayvanları sayan mandıracılardır. **. Bu kişilerin çuha'dan giysileri 'saya' vardır. Aynı şekilde Bulgarca'da saya hayvan barınağı anlamında da kullanılıyor.

²³²Cemil DEMİRSİPAHİ ,**Türk Halk Oyunları**, Ankara, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s50

²³³ Mariya VELEVA, Evgeniya LEPAVTSOVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri** Cilt 4, Türkçesi :Ayrin Berk,Sofya, ,Bulgar Bilim Akademisi Yayınıdır,1988,s5

²³⁴Venera NASLEDNİKOVA,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s63

* Cassels Latin Dictionary-1958

Saya Türklerce İspanyaya taşınmış olabilir.Saya giyimine aynı isimle Makedonya'da ve Trakya'da rastlanır.

İspanyada kullanılan saya, bele kadar sıkı kapalı aşağıda belli aralıklarla görkemli kurdelelerle tutturulup , etek altlarından işlemeli astarı görünürken Bulgaristan'da önde önlükle kapatılmıştır.²³⁵

Resim47:Asenovgrad-yöresel halk giysilerinden Saya*

* * Kamusa Şemseddin 1803 Türkçe Sözlük

²³⁵ Venera NASLEDNİKOVA ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s63

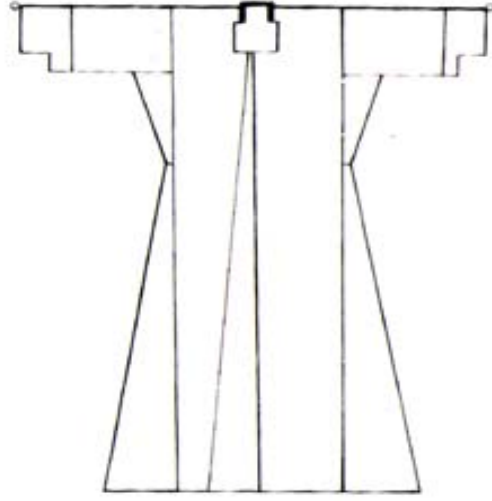
* Mariya VELEVA, Evgeniya LEPAVTSOVA ,**Bulgar Geleneksel Giysileri** Cilt 4,Güney Bulgaristan,ref:91

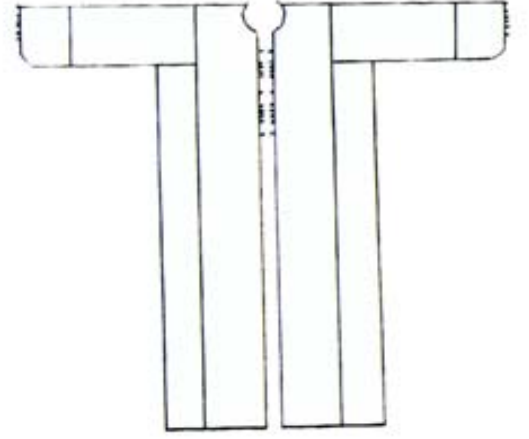
Resim48:Denizli –Yöresel Halk Giysilerinden Üçetek*

47 ve 48. Resimlerdeki saya ve üçetek karşılaştırıldığında kalıp benzerliği dikkat çekmedir.Uzunluğu,vücuda oturuşu,yan genişletme parçalarının aynı şekilde kullanılmış olması,yan yırtmaç boyunun her iki giyside kalçaya kadar uzanması ,süslemelerin dağılımı ve göğüsten bele kadar düğmelenerek kapanması önemli benzer özellikleridir.Denizli yöresinden resimlediğimiz üçetek manşet yapısı modern gömleklerin manşetleri gibidir.Bu durum, giysinin daha yeni bir tarihe ait olmasından kaynaklanır. 47. resimdeki Sayanın manşetleri ise eski kaftanlarda kullanılan bir biçimdedir.Bu resimlerde olmasa da saya ve üçetek için ‘alaca’ gibi ortak kumaşların kullanıldığı görülmektedir. Bu verilere dayanarak ,Saya ve üçeteğin pek çok açıdan benzerlik gösterdiği söylenebilir.

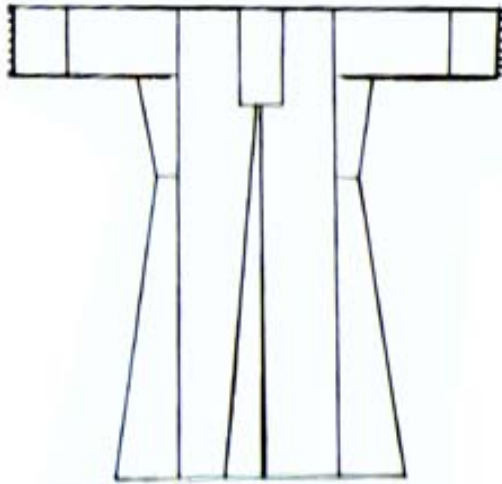
* Aytaç Solak,Denizli-Kişisel arşiv

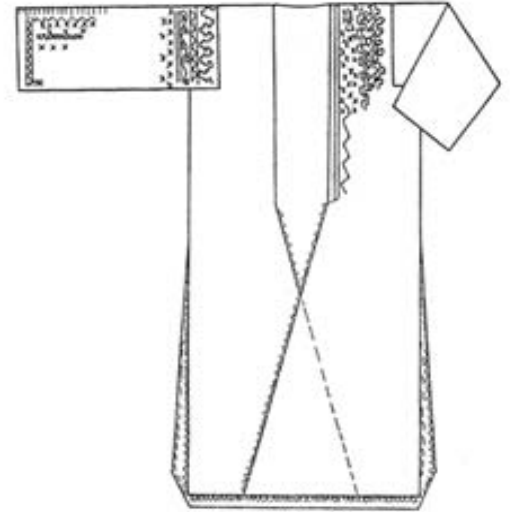
1

2

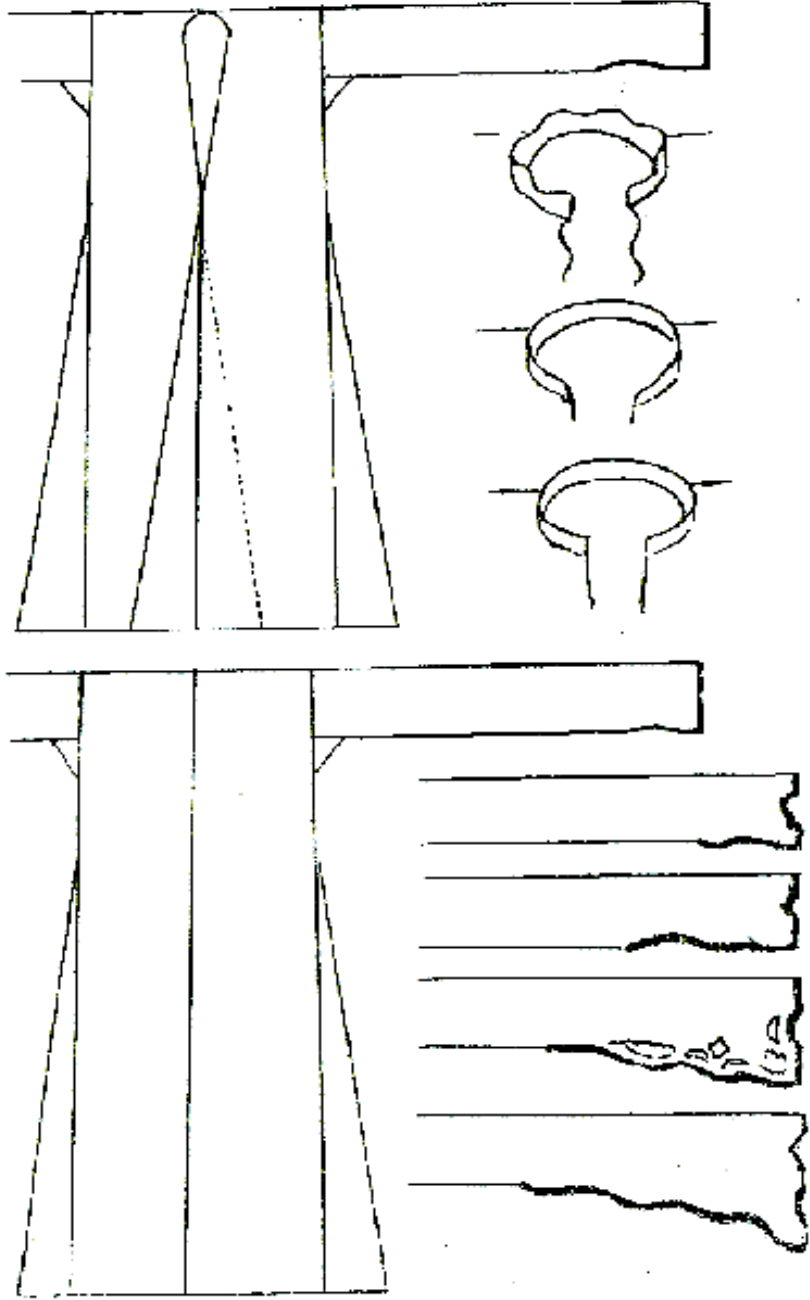

3

4

Resim49:1,2,3-Bulgaristan Rodop Dağları yöresi Saya;4-Tokat Türkiye'den Saya giyimine örnek teknik resimler

Resim49:Turkiye’de giyilen ucetek giysisinin teknik cizimi,saya ile benzerlik göstermektedir.

DON:Vücutun alt kısmına giyilen eşyanın genel adıdır.Bulgar giyiminde genelde erkek giysisi olarak kullanılmıştır .Bulgar kadın giyiminde gömlek altına giyilen ağ kısmı yüksek ve paçaları dar donlar mevcuttur.²³⁶

ŞALVAR:Hellenistik dönemde İ.Ö.1.yy Anadolu'da ,Giyimde Pers-Part etkisi görülmektedir. Çok eskilere dayanan bu geleneksel giyim şekli şalvarımsı altlık ve kaftandan oluşmaktadır.Bu gün hala kullanılan şalvar giysisi,üst kısmı bol büzgülü ,paçaları ayrı ve genişçe dikilmiş bir dış dondur.Yün ve şaldan yapıldığı için şalvar denilmiştir.Yünlü İpekli pamuklu çeşitli kumaşlardan dikilmektedir.

Anadolu'da görülen ilk pantolonun Persler yada İskitler tarafından mı getirildiği tartışma konusu olsa bile bu giysiyi Pers'lerin de diğer uluslar gibi Orta Asya step uluslarından aldıkları yaygın görüşler arasındadır.Pers pantolonu bazen ince ve bol dökümlü kumaştan yapılmakta,bazen de dar bir şalvar görüntüsü verilmektedir..Bu haliyle eski İskit ve Hun pantolonlarından ayrılır.²³⁷

Günümüzde Orta Doğuda yaygın olan şalvar adı ,farsça 'sirval'sözcüğünden gelmektedir.Nitekim gerek Anadolu'da gerekse Orta Asya'da bu adın az değiştirilmiş varyasyonları devam etmektedir.Eski Türkler bu giysiye 'Üm' demişlerdir .Anadolu'da bu giysi bölgesel adlar almıştır Don,çakşır(ikisi de dize kadardır),Potur(ağı dardır) , Zıpka ,zıvga(ağı körüklüdür) vb.ağı geniş olan şalvar ,biçim olarak Türkler Anadolu'ya gelmeden önce de tanınıyordu

Samarra duvar resimlerindeki en dikkat çekici elbiselerden biri de ayak bileğinden torbalı(bağlı)Doğu Türkistan şalvarı ile bellerindeki sarkıntılı kemerlerdir.Bu tür şalvarlar sonradan Güneydoğudan kuzeye doğru daralan Anadolu'da görülür.²³⁸ Anadolu'da Giyim Kuşam adlı eserde 36. sayfada yeralan ..İ.Ö.13.yy.la tarihlenen vazodaki resimler ,Anadolu'da o dönemden beri şalvar giyildiğini gösteren çok önemli bir buluntudur.Vazodaki figür başında konik bir başlık ,belinde;iki yanda bir de önde

²³⁶Cemil DEMİRSİPAHİ ,Türk Halk Oyunları,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975

²³⁷ - Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s149

²³⁸ S.Türkoğlu 2002,A.g.k.s143

ortadan sarkık süsleri bulunan bir kemer,altta şalvar ve ayağında ucu kıvrık ayakkabı taşımaktadır

Farklı dönemlere ait bulgular Anadololu'da savların uzun yıllar öncesinden giyildiğini göstermektedir.Öyle ki ‘Şalvar’ a benzer altlık Güneydoğu Anadolu'da Hitit çağından beri görülür.5. yy dan kalma tasvirlerde önü açık üstlükler ve çizmeleri,dolak ve tozluk görülür.²³⁹

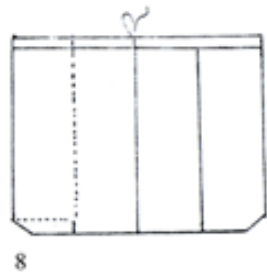
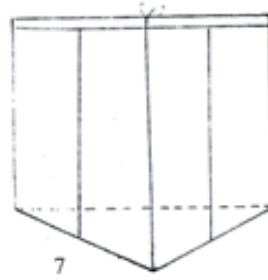
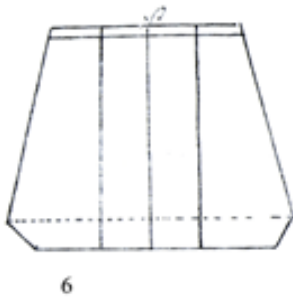
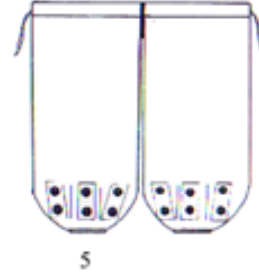
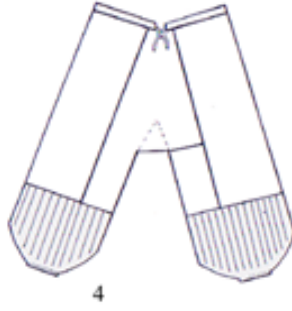
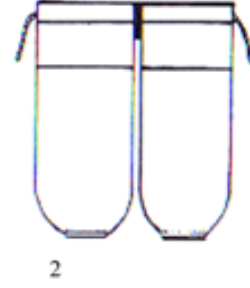
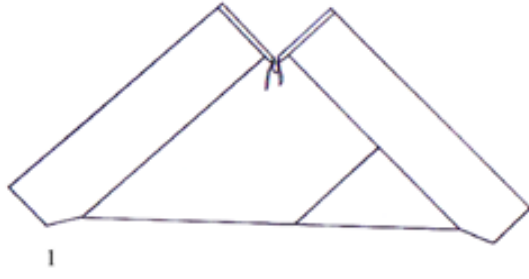
Ayrıca Lidyalı erkeklerin üstlerinde taşıdıkları kısa elbise bir tunikten çok ,Zeybek donlarının küçültülmüş değişik bir modeli gibi yapılmıştır.²⁴⁰

Aynı şekilde Akkoyunlu ve Celairli dönemine ait ve halen Topkapı sarayı kütüphanesinde bulunan bazı minyatürlerde ,Türkmenlerin bu günkü zeybek donuna benzer giysileri görülmektedir

Şalvar pamuklu, ev dokuması,Çitari,Canfes,Kadife kumaştan olabilir.Fistan altına ,üçetek altına,içlik üstüne giyilebilir.Kadın ve erkek kullanır çok farklı kalıp ve görüntüleri vardır.Bu kalıp ve görüntülere göre yada yöresel olarak farklı isimler alabilir.

²³⁹ - Sabahattin TÜRKÖĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s125

²⁴⁰S.Türkoğlu 2002,A.g.k.s67

Resim51:1,2,3,4,5,Bulgar kadın donu teknik resmidir.6,7,8,9 Türk kadın şalvarı teknik resimleridir.

Resim 51 de teknik resimleri verilmiş olan Bulgar ve Türk donları iki bacağı ayrı ayrı kavrayıp sararak koruma gibi ortak bir fonksiyona sahiptir.Ağı yüksek yada düşük,bacak kısımları dar yada genişbilekli yada bileksiz,işlemeli yada düz olsun temel kavrayış olarak benzerdir.Biçimde farklılıklar olmakla birlikte hepsinin belden ‘‘uçkur’’ denilen bağ ile bağlandığı görülmektedir.Bu benzerliklerin yanında ,kadınların don giyisini kullanma biçimi farklılık gösterir.Bulgar kadınları için Don etek yada sukman gibi giysilerin altına giyilirken Türkler donu ,bir üst don altına giymişlerdir.Bu durumda don Türklerde görünen bir giysi parçası iken Bulgarlarda diğer giysilerin altında kalır.

ÇAKŞIR:Şalvarın kısa,geniş paçaları diz kapağında büzülmüş olanlarına çakşır denir.

POTUR:Çakşırdan daha dardır ve diz kapağından ayak bileğine kadar çorap gibi ayağı sarmaktadır.Poturun ayak kısmına tozluk giyilmekte veya dolak sarılmaktadır.Potur abadan yapılmakta yan dikiş yerleri kaytan ile süslenmektedir.²⁴¹

Edirne de potur ‘‘Karabina’’,’’Ruşçuk’’,’’tek kaideli’’,’’çift kaideli’’,’’kulaklı’’,’’ağlı’’,’’yarım ağlı’’,’’elifi’’ gibi isimler verilir.Bu isimler arasında ‘‘Ruşçuk’’adının aynı zamanda bir Bulgar şehrinin adı olması dikkat çekicidir.

BENEVREK: Günümüzde Batı Anadolu’da görülen beyaz ve mavi renklere yada kara koyun yününden yapılan ve dizin hemen altında bağlanacak biçimde kısa kesimli altlık çeşididir.Anadolu’da aynı zamanda ‘‘diz çakşırı’’ yada ‘‘çakşır menevrek’’ ‘‘pantol’’ ‘‘çakşu’’ gibi isimler alır..Bulgar ve Türk giyiminde de görülmektedir.²⁴²

CAMEDAN:Zeybek giyimde cepken üzerine giyilen kolları alttan açık olan ve arkaya sarkıtılarak kullanılan cekettir.Bulgar erkek giyiminde de camedan kullanılmıştır.Bulgar Tarihine baktığımızda üst giysinin kollarının açık olması ve alt kolların görünmesi geleneğinin 5.yy dan itibaren hem kadın hem erkek giyiminde

²⁴¹ Abdurrahim DEDE,**Batı Trakya Türk Folkloru-156**

²⁴² Cemil DEMİRSİPAHİ ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,130

kullanıldığını görüyoruz. Anadolu'da ise İ.Ö.300 Perslerin kullandıkları 'kandiz' adı verilen kaftanın kollarının giyilmeden arkaya sarkıtıldığı bilinmektedir.²⁴³

CEPKEN: Günümüzdeki ceketin yerini tutan bir giyim eşyasıdır. En değerlileri çuhadan dikilmektedir ve üzeri sırma ile işlenmektedir. Manisa, Denizli, Aydın, İzmir de kolları alttan dikişsizdir, serbestçe sarkıtıldığı görülmektedir²⁴⁴

Giydikleri cekete benzer kısa üstlüklerin günümüz kabanlarına benzeyen türleri ile, bunlardan daha uzun olan kaftanların Hunların ve İskitlerin giyim dünyasına bir armağanı olduğu kabul edilmektedir. Bu giysiler önden açılıp kapanan türün ilk örnekleri sayılmaktadır.²⁴⁵

Resim52: Bulgaristan Çepelare köyünden cepken giysisi*

²⁴³- Sabahattin, TÜRKÖĞLU **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**, Garanti Bankası İstanbul, 2002, s159

²⁴⁴Cemil DEMİRSİPAHİ, **Türk Halk Oyunları**, Ankara, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975, s102

²⁴⁵ S. Türkoğlu, a.g.k., s14

* Mariya VELEVA, Evgeniya LEPAVTSOVA, **Bulgar Geleneksel Giysileri**, cilt4, s92

Resim53:Türkiye Alanya yöresinden cepken**

Resim 51 v52 de yer alan kollu cepken türünde malzeme, genel kalıp özelliği gibi benzerlikler fark edilmektedir.Kullanılan motifler farklı dahi olsa motiflerin yerleşimindeki benzerlik dikkat çekicidir.

YAGMURLUK :Eski Bulgarlarda da görülen yünlü keçe kumaştan yapılan,kapşunlu ve kolsuz dış giyimdir ,19.yy.da Türklerde ve Bulgarlarda da görülmektedir.İki dilde de ismi aynıdır.

KEMER(KOLAN):Kemer'in Bulgarca adı kolan dır.Türk halk giyiminde de ince, 2,3cm eninde olan ve çarpana denilen bir el dokuma aleti ile dokunarak yapılan birkaç metre uzunluğundaki kemere kolan denir.Bele birkaç kez dolanarak kullanılır.Bursa'da Türkmen kadınlarının Peşkirlerini bele tutturmak amacıyla kullandıkları kemerlere de kolan denir. Püsküllü, incili, boncuklu olur,uçları belden aşağı sarkar uzaktan saç gibi görünür.''Tokurdaklı kuşak'' da denir. Anadolu'da Erkek Zeybek giyisilerinde de kuşak üzerine kolan sarıldığı görülmektedir Bulgar giyiminde ise önlük bağı,süs unsuru,bazen de pafta(aşağıdaki resimlerde de görülen metal kemer tokaları) denilen kemer toları ile takılarak kullanılmaktadır

** Alanya MüzesiEnv No:3.10.76

Resim54:Osmanlı Dönemi-kemer*

Resim55:Bulgaristan Etr Müzesi 19.yy kemer **

5.yy da Bulgar erkek giyiminde kemer çok önemlidir,ona kılıç,bıçak,deri kese ,boynuz gibi gerekli eşyalar takılmaktadır.Aynı şekilde,Eski Türklerde de madeni plakalarla süslenen,kayışlardan yapılan kemerlerin uçları sarkıtılmakta ve bu uçlara bazı eşyalar asılmaktadır.Anadolu Selçukluları ,Orta Asya Türklerinin kemer geleneğini sürdürmüş ve kemeri aynı amaçla kullanmışlardır. .Osmanlı döneminde ise kemer daha çok kadınlarca tercih edilmiştir.Metal yada dokuma olabilmektedir.²⁴⁶

Kaftanın ince deriden bir kemerle bağlanması ve daha sonra bu kemere madeni aplikasyonları olan sarkancalar eklenmesi sonraki yüzyıllarda hem Orta Asya ,hem Kafkasya hem de Anadolu sahillerinde yaşayan Türklerde bir gelenek olarak

* Türk ve İslam Eserleri Müzesi Osm .Dönemi 19.yy Env. No2016

* Velička İLİEVA ,**Etr Yöresinden Geleneksel Dokumalar ve Giysiler**, Türkçesi:Ayrin Berk ,Kültürel ve Tarihi Miras Kütüphanesi yayını,Gabrovo
57-KOVAÇEVA V.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA M.TENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanayat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994s26

²⁴⁶Mehmet ÖZEL ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara 1992,s22

süregelmiştir.Yandan sarkan kuşakları olan sivri başlıklar da önemli bir step giysisi olarak sözü geçen yerlerde günümüze kadar kullanılmıştır.²⁴⁷

BAŞÖRTÜ:Anadolu'da da Baş bağlamanın Türklerden çok önce de var olduğu bilinmektedir İslamiyet'in kabulü ile Türklerde de baş bağlama yaygınlaşmıştır.Yazılı kaynaklarda ise Bulgarlarda baş bağlamanın 14.yy dan itibaren yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir Bulgar giyiminde baş bağlamaları Slav geleneklerinin etkisi ile çok çeşitlilik göstermektedir.Çok çeşitli baş bağlama şekilleri vardır.

'Baş Bağlama' deyimi Anadolu'da olduğu gibi Bulgar Geleneğinde de evlenme anlamındadır.Başa bağlanan örtüler el tezgahlarında dokunmakta kenarları iğne,mekik,boncuk oylarıyla veya tığla yapılan oylarla süslenmektedir²⁴⁸

ÖNLÜK:Vücudun üst kısmını çıplak bırakarak ,yalnız alt kısmını bir etekle kapatma geleneği daha önce Mezopotamya ve Mısır'da uygulanmıştır.Anadolu'da bu tür giyim tarzı Hatti'lerle beraber İ.Ö.2000 lere doğru ortaya çıkmaktadır.Kemer kuşakla sarmak sıkamak,uçkur,peştamal gibi sarıp sıkıştırmak ile ilgili uygulamalar bu dönemde görülmeye başlanmıştır.Bulgar ve Türk geleneksel giyiminde de günlük kadın giyiminin vazgeçilmez parçasıdır.Özellikle tarla ve ev işlerinde kadının elbisesini koruyucu görevi olduğu için önemlidir.

²⁴⁷Sabahattin TÜRKOĞLU,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s73

²⁴⁸ A.g.k.,s17

Resim56:Bulgaristan Silistra yöresinden Yün dokuma önlük*

Resim57:Türkiye Ardahan Damal yöresel yün dokuma önlük*

* RUSEVA L.,RUSEV CV.,**Silistra Etnografya Müzesi**,Türkçesi:Ayrin Berk,Silistra,Bölge Tarih Müzesi,s14

* Damal Bebeği Tanıtım Bröşürü,Damal Belediyesi Yayını,s5

Farklı yörelerde farklı kullanım özellikleri gösterir ve isimleri yöresel isimler olabilir.Örneğin Bursa’da Türkmen kadını peşkir denilen örtüyü önüne bağlar ve süsü bol peşkirleri başa bağlar.Kırklareli ve yozgatta önlüğe ‘’etekçek’’adı verilir

Kars kadın Elbisenin üzerine düğümlenerek bağlanan etek ucuna 10 cm kala biten,yanları süslü kırmızı,mavi yada siyah renkli peştamal üzerine keçi boynuzu denilen beyaz ve kırmızı nakışlar işler.

Resim 56 ve 57 da yer alan önlüklerin ikisi de yün dokumadır.siyeh üzerine kırmızı,yeşil ,sarı mavi renk nakıs süslemeler yapılmıştır,renk anlayışı bakımında da benzerdir.Farklı bir araştırma konusu kapsamında yer alabilecek desen anlayışı ve anlamları incelendiğinde iki desenin de farklı giysiler üzerinde Bulgar ve Türk topraklarında kullanılmış olduğu görülür.İkisi de ince uzun ön önlük olarak belden aşağı sarkıtılarak kullanılır.

FITA:Bulgar ve Türk geleneksel giysilerinde karşımıza çıkan özel bir önlük çeşididir. Kütahya’da İpekli peştamala fita denir. Futa aynı zamanda Bursa Türkmen kadınının kullandığı bir çeşit peşkiridir.Batı Trakya’da her köyün kendine özgü renklerde dokuyup süsledikleri önlükleri mevcuttur.Bazı köylerde’’ fita’’ bazı köylerde ‘’mendil’’ ismini almaktadır.Koyu renkleri yaşlılar ,açık renkleri gençler takmaktadır.

Aslında Futa,ipekten , çizgili desenleri olan kumaşın adıdır.Dinar Çölovası Türkmen kadını ,önlüğünü fitaya benzeyen kumaşlardan yaptığı için bu adı almaktadır.Yörenin bazı köylerinde ‘’öncek’’ ‘’peşkir’’adını almaktadır.Tatarlıda bele bağlanırken üst kısmı sarkıtılmaktadır.Haydarlıda ‘’fita’’ önlük üzerine yağlık denilen mendil üçgen biçiminde bağlanmaktadır.Günümüzde onun yerine saçaklı adı verilen ,üzeri desenli kenarları püsküllü hazır örtüler üçgeni öne gelecek biçimde bağlanmaktadır.

Şehirde üçeteğin ön etekleri kaldırılmaz ve önlük bağlanmaz.Önlük köy giyiminde yaygındır ve işgücünü ve emeğini sembolize eder ²⁴⁹

Kuzeydogu Bulgaristanda ,en yaygın olarak kullanılan etek gibi sarılan büyük arka önlüğe fusta denir.Üzerine yelek giyilir ve öne önlük takılır.

²⁴⁹ Saadet ÖZGÜNDÜZ ,’’Dinar Çölovası Kadın Giyimi’’ ,**Kültür Sanat Dergisi**,Sayı 14 Haziran 1991,s122

YELEK:Kadın ve erkek giyiminde her iki kültürde görülür.Gaytan süslemeler yelekte Bulgarlar tarafından da çok kullanılmıştır.Çuhadan,pamuklu kumaştan yapıldığı görülmektedir.Ceketlerin altına ,entari ve gömleklerin üzerine giyilmiş kolsuz giysidir.

KOLÇAK:Kollarda ceket ve gömleklerin kirlenmesini önlemek için bilekten dirseğe kadar geçirilen ayrı kollardır.Kirlik de denir.Türk ve Bulgar Geleneksel giyiminde kadın giyiminin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır.

KUŞAK:İki dilde de aynı kelime kullanılmaktadır.Kadın ve erkek giyiminde de kullanılır uçkurdan geniş dokunmuş birkaç kez bele dolanan kumaştır.²⁵⁰

Resim58:Haskovo yöresi kuşak* Resim59:Alanya yöresi kuşak*

Türkler kuşaklarını yün ve deriden yapmışlardır. Türklerde dış kuşağın yanında iç kuşak da kullanılmaktadır.Farklı yörelerde kalınlık ve inceliği farklı anlamlar taşır.

²⁵⁰ Lozinka YORDANOVA ,**Zanayat ve Halk Gelenekleri**,Türkçesi:Ayrin Berk,Geya Libriz,Sofya,2002,s60

* Mariya VELEVA,LEPAVTSOVA Evgeniya ,**Bulgar Geleneksel Giysileri**,cilt4,,s194

* Alanya Müzesi Env No:909

Resim 58 ve 59de görülen kuşaklar dar dokuma ve çizgili desen anlayışı ile hazırlanmışlardır.Bulgar kuşağı yünden diğeri ipektendir fakat Anadolu'da yadaBalkanlarda,pamuk,ipek ve yünlü kuşakların kullanıldığı görülmektedir.Kırmızı renk kuşak için tercih edilen bir renktir.

UÇKUR:İç donu,çakşır,şalvar,potur gibi belden aşağıya giyilen giyecekleri belde tutmaya yarayan ince kuşaktır.Örgü veya kumaştan olur.2-4 parmak genişliğinde yapılıdır.Kadın ve erkek uçkurlarının uçlarına güzel işlemler yapılıdır ve bu kısımlar bağdan sonra belden aşağıya sarkıtılır.²⁵¹

ÇORAP:Kadınlar ve erkekler evde , sokakta yün ve pamuk ipliğinden örülmüş çorap giymişlerdir.Elde ,şişlerle örülen köylü çorapları renk ve motifler açısından çeşitli inançları ,duyguları ifade etmektedir.Çorap hem Türk hem Bulgar giyiminde kadın ve erkeğin kullandığı vazgeçilmez giyim unsurlarındandır.

Resim 60 ve 61 de görülen çoraplar 5 şiş örgü ile ve doğal boyalı yün iplerden örülmüştür.Dizaltı çoraplardır.Motif , kompozisyon ve desen yoğunluğu bakımından da benzerlik göstermektedir.

²⁵¹ Cemil DEMİRSİPAHİ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s14

Resim 60 : Ardahan Damal yöresi renkli çoraplar *

Resim61: Etir Yöresi renkli yün çoraplar *

* Velička İLİEVA, *Etir Yöresinden Geleneksel Dokumalar ve Giysiler*, s32

** Damal Bebeği Tanıtım Bröşürü, Damal Belediyesi Yayını, s5

TİRAZ:Genellikle kumaştan yapılan ,üzeri yazı ve desenlerle bezenmiş kol bantlarıdır.Kişinin toplum içindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir.Türklerde Orta Asya'dan beri kullanılmaktadır,Anadolu'da Pazıbent şeklinde yaşatılmıştır.Osmanlıdan çok önce Bulgar soylu giyiminde görülmektedir.²⁵²

DOLAK,TOZLUK:Dolak,tozluk ve çarık tarihi en eskilere kadar dayanan ayak giysileridir.Anadolu köylerinde yakın zamana kadar çarık ve dolak kullanılmıştır .Dolak, başkası tarafından ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz kumaş parçasıdır. Bulgarcada 'nogavitsi' ismi ile bilinmektedir. Hem Eski Bulgarlarda hem Slavlarda kullanılmıştır .Kışın dar ,yazın ince kumaştan ve geniştir Tozluk ise kaba bezden yapılmakta ve çizme gibi giyilmektedir. Açık uçları yandan düğmelenmektedir.Zeybek giyiminde de görülen tozluk ve dizlik erkek giyiminde Bulgar ve Türk giyiminde çok eski olması bakımından önemli bir benzerliktir.²⁵³

ÇARIK Burun kısmı sivri kesilen deriden yapılır. Topuk ve yan kısımlarına ip geçirilerek ayak gibi şekil verilir.Bulgaristan'da ve Türkiye'de ülke genelinde hem kadın hem erkekler tarafından yaygın olarak kullanılmış bir ayakkabıdır

Türlere has bir ayakkabı olan çarığın Hun'lar tarafından Balkanlara kadar geldiği kaynaklarda tespit edilmiştir.²⁵⁴

²⁵²Cemil DEMİRSİPAHİ ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s21

²⁵³ A.g.k.,s22

²⁵⁴ Nurhan ATASOY, ''Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme'',**Kültür Sanat Yıllığı 4**,Sanat Tarihi Enstitüsü,İstanbul,1970-1971,209

Resim62: Kahraman Maraşta üretilmiş çarık

KAYTAN:Kaytan,ipek iplikten saç örgüsü biçiminde örülmüş ,değişik kalınlıkta kordonlara denilmektedir..Bunlar parlak ,mat ve kırma kaytan adı ile kalınlığına ve inceliğine göre satılmaktadır.

Erzurumlu son Abacı ustası Sadık efendi eskiden kaytanların Bulgaristan'dan geldiğini,İstanbul'un kapalı çarşısında bir Yahudi'nin dükkanında satıldığını.Erzurum abacılarının kaytan ihtiyaçlarını buradan sağlandığını belirtmektedir.Kaytanların farklı renklerde de olduğunu,bunları kadınlar kendi giysilerinde ve ev eşyası süslemelerinde kullandığını söylemektedir.Eski giyim anlayışında üzerinde herhangi bir süs,işleme motifi bulunmayan bir giysi hiçbir anlam taşımaz.Yöresel kimlik kazandırmak ve giysiyi süsleme amacıyla kaytan kullanımını her iki kültürde de önemli bir yer tutmaktadır.²⁵⁵

²⁵⁵ İhsan Coşkun ATILCAN ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991,s25

4.2-İNCELENEN KUMAŞLAR

4.2.1.Analiz(sukman)

Resim 63 Bulgaristan Dulovo yöresinden sukman*

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyarmadde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
Yün (yeşil) etek	13	8,4	yün	17	10,5	452,1	İndigo ve papatya
Yün(sarı) Üst kısım	14	12.6	Yün	18	14,7	402,4	Papatya

ACIKLAMA:Doğal boyalarla boyanmış 2/2 Dimi dokuma kumaş.Sarı, papatyadan ;yeşil ise papatya ve indigo ile boyanarak elde edilmiştir.Orta kalınlıkta ve ağırlıkta bir kumaştır. Sukman, önlük,yelek gibi giysilerin yapımında kullanılabilir.Kışın giymek için uygun bir kumaştır . Dokuma tezgahında elde dokunmuştur.Yünün doğal yapısından dolayı,ayrıca yeni teknolojileri içeren hiçbir apre de yapılmadığı için kumas yüzeyi hafif tüylü ve sert tuşelidir,batma hissi verir.Çıplak teni tahriş edebilecek niteliktedir bu nedenle dış giyimde kullanılmıştır. Dokusu ve iplik hareketleri net gözlemlenebilir.

* Elena-Hristo Petrovi kişisel arşiv-Fotoğraf:Ayrin Berk,Dulovo:2005

4.2.2.Analiz(önlük)

Resim64:Dulovo Bulgaristan yöresinden sukman üzerine takılan önlük*:

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
yün	13	11,9	yün	17	13,2	321,1	Foxin

AÇIKLAMA:Resimdeki önlük resim 62’de yer alan sukman üzerine takılmıştır.Yünlü kumaştır.Kumaş bezayağı ,düz dokumadır.Erken sentetik olan Foxin boyarmaddesi ile boyanmıştır.Kumaş sukmanın kumaşından incedir.iplik hareketleri çok nettir.Pütürlü bir yüzeyi ve sert bir tuşesi vardır.Yünün yapısından dolayı batma hissi verir.Kaba ,kalıp gibi bir kumaştır.Önlük üzerindeki renklendirmeler boyanmış iplerle sonradan kumaşın üzerine işlenmiş desenlerdir.Dantel ve fiyonk da sonradan eklenmiş aksesuarlardır.

* Elena-Hristo Petrovi:kişisel arşiv,Fotoğraf :Ayrin Berk,Dulovo 2005

4.2.3.Analiz(üçetek)

Resim65:Denizli yöresi Türkiye'den bir üç etek,kumaşı kutnu.*

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham- madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham- madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
pamuk	15	30,8	ipek	42	84	204	Erken sentetik

AÇIKLAMA:Kutnu adı verilen kumaştan yapılmıştır.Kumaşın çözgü ipleri kalın ve pamukludur,atki ipleri ise ince ve ipektir.Atkı ipleri çok az bükümlüdür.Bun nedenle dokuma yüzeyinde iplerden çok çözgünün etrafını saran atkılarının oluşturduğu yol yol bir görüntü vardır.Orta ağırlıkta,yumuşak ve tok bir kumaştır.İpeğin verdiği parlaklık etkisi yollu görüntü ile farklı bir ışık etkisini doğurur.Erken sentetik boyalarla boyanmıştır.Arka etekteki süsleme kumaşın üzerine boyalı iplerle işlenerek oluşturulmuştur.Kumaşın kendisi,beyaz ve mor olmak üzere iki renk içerir.Beyaz çizgili,yollu bir kumaştır.Yumuşak ,kaygan bir tuşesi vardır.

* Aytaç Solak kişisel arşiv ,Fotoğraf :Ayrin Berk,Denizli:2005

4.2.4.Analiz(üçetek)

Resim66:Denizli yöresi Türkiye den bir üçetek.*

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham- madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham- madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
pamuk	21	29/2	ipek	40	100	222,1	Azo

AÇIKLAMA:Kutnu adı verilen kumaştan yapılmıştır. Kumaşın çözgü iplikleri kalın ve pamuktur,atki ipleri ise ince ve ipektir.Atkı ipleri çok az bükümlüdür.Bun nedenle dokuma yüzeyinde iplerden çok çözgünün etrafını saran atkılarının oluşturduğu yol yol bir görüntü vardır.Orta ağırlıkta,yumuşak ve tok bir kumaştır.Mor kumaştan daha ince ve yıpranmıştır.İpeğin verdiği parlaklık etkisi yollu görüntü ile farklı bir ışık etkisini doğurur.Erken sentetik boyalarla boyanmıştır.Arka etekteki süsleme kumaşın üzerine boyalı iplerle işlenerek oluşturulmuştur.Kumaşın kendisi 5 renkli yollu bir kumaştır. Yumuşak ,kaygan bir tuşesi vardır

* Aytaç Solak kişisel arşiv,Fotoğraf:Ayrin Berk,Denizli 2005

4.2.5.Analiz(önlük)

Resim67:Tırnovo yöresi Bulgaristan'dan bir önlük.²⁵⁶

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham- madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
pamuk	7	9,1	yün	41	12,7	812	Sentetik

AÇIKLAMA:Sentetik Boyarmaddelerle boyanmıştır.Ortada yer alan el dokuması kumaşın çözgüsü kalın pamukiplerdir.Atkıyündür ve daha incedir.atkı sıklığı fazla olduğu için Kutnu kumaştaki gibi yollu bir görüntü oluşmuştur.Kumaş orta kalınlıktadır.Yüzeyi hafif tüylüdür.Yünlü olmasından dolayı hafif batma hissi verir.Sert ve tok bir kumaştır.Üzerindeki desenler renkli iplerle dokuma sırasında oluşturulmuştur.Yandaki kumaş pamuk satendir.Fabrika dokumasıdır.Dantel de sonradan üzerine dikilmiştir

²⁵⁶ Galeriya İ Antikvariat,Stefka Yayşeva,Fotoğraf Ayrin Berk,Tırnovo 2005

4.2.6.Analiz(gömlek)

Resim68:Bulgaristan Silistra yöresinden pamuklu bürümcük kumaştan gömlekler*:

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
pamuk	22	41,4	pamuk	24	42,3	172	boyasız

AÇIKLAMA:Düz bezayağı dokumadır.Çok bükümlü pamuklu iplerin el tezgahında dokunması ile oluşmuştur.Bu nedenle kumaş yüzeyi kendiliğinden kırışık ve düzgün olmayan bir görüntüye sahiptir.Kırışıklar transparan olmasını engeller.Kumaş dokusu ve iplik hareketleri nettir.Yumuşak,ince ve pürüzlü bir kumaştır.Hem Türk hem Bulgar giyiminde tene temas eden iç don yada iç gömlek gibi giysilerin yapımında kullanılmıştır.Gömlek yapıldığında yakası kapalıdır,kullanılacağı zaman açılır.

* Radka Nedeva kişisel arşiv,Fotoğraf :Ayrin Berk,Dulovo 2005

4.2.7.Analiz(gömlek)

Resim69: Bulgaristan Sevlievo yöresinden Kadın gömleği*:

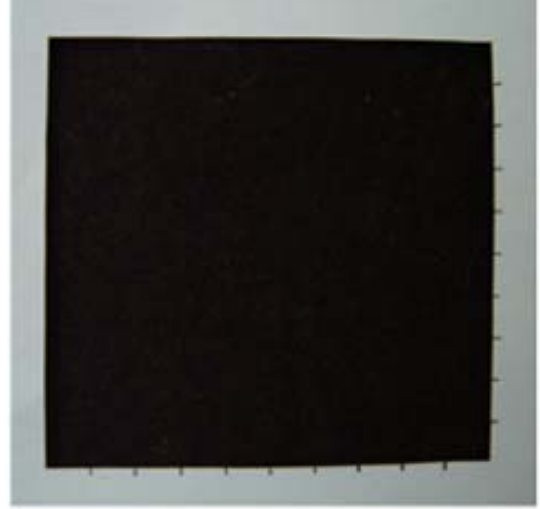
ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
pamuk	21	27,6	pamuk	24	19,6	205	boyasız

AÇIKLAMA:Düz,bez ayağı dokuma pamuklu kumaş.

Orta incelikte ,sık bir dokuya sahiptir.yumuşak tuşelidir.Dokuma tezgahındaki enden tasarruf sağlamak amacı ile tam en kullanılmıştır ve kollar bedene dik dikilmiştir.Boyun ve kol ucu çevresindeki süslemeler gömlek dikildikten sonra renkli iplerle işlenmiştir.Kumaşın inceliğinden dolayı bir dökümü vardır.Yumuşak tuşesi nedeniyle tene temas eden iç giysilerin yapımında kullanılmıştır

* Donka İvanova kişisel arşiv,Fotoğraf:Ayrin Berk, Sevlievo 2005

4.2.8.Analiz(yagmurluk)

Resim70:Bulgaristan Silistra yöresinden aba kumaşı ve Abadan yapılmış yağmurluk*:

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
yün	9	4	yün	12	4	1062	Doğal rengi

AÇIKLAMA:El tezgahında dokunmuş yünün doğal renginde kahverengi bir kumaştır.Çok kalın sağlam ve dayanıklı bir yapısı vardır.Düz dokumadır,fakat yüzeyden iplik hareketlerinin görünmesi imkansızdır.Keçe görüntülü fakat keçeye göre daha incedir.Sert kaba ve dökümsüzdür.Yünün yapısından dolayı kumaş yüzeyi batma hissi verir.Cok soğuk hava şartlarına uygun dış giyim yapımında kullanılır .Sık dokusu nedeni ile yağmur geçirmez

* Rosen Çovakov ,Fotoğraf :Ayrin Berk,Silistra Etnoğrafya Müzesi,2005

4.2.8.Analiz(yagmurluk)

Resim71:Vilnenik denilen arka önlük 19.yy pileli kumaştan yapılmıştır*

ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
yün	10	7,9	yün	15	21,1	417	Azo

AÇIKLAMA:Tırnovo yöresinden yünlü düz bezayağı dokuma azo boyalı lacivert kumaş.Bu kumaş geleneksel özel bir yöntemle hazırlanmaktadır.Dokuma tezgahında dokunduktan sonra ince pililer şeklinde katlanır bağlanır ve akarsuya bırakılır.Böylece kurutulduğunda pililer kalıcı olur .Görsel zenginliği fazla olan bu kumaş özellikle arka önlük yada sukman eteği yapımında kullanılır.Yünlü ve kaba bir kumaştır.

* KOVAÇEVA V.CARAFOVA M.ÇERKEZOVA M.TENEVA N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanaat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnoğrafya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994,s37
Kumaş Stefka Yayşeva ,Tırnovo

4.3-ORTAK KUMAŞ ÇİZELGESİ

BÖLGE	ÇÖZGÜ			ATKI			Kumaş ağırlığı g/m ²	Boyar madde
	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm	Ham-madde	Sıklık Ad/cm	İplik no Nm		
Dulovo Bulg.	yün	13	8,4	yün	17	10,5	452,1	İndigo ve papatya
Denizli Türkiye	pamuk	15	30,8	ipek	42	84	204	Erken sentetik
Denizli Türkiye	pamuk	21	29/2	ipek	40	100	222,1	Azo
Tırnovο Bulg.	pamuk	7	9,1	yün	41	12,7	812	Sentetik
Dulovo Bulg.	yün	13	11,9	yün	17	13,2	321,1	Foxin
Dulovo Bulg.	yün	14	12.6	Yün	18	14,7	402,4	Papatya
Silistra, Bulg	pamuk	22	41,4	pamuk	24	42,3	172	boyasız
Tırnovο Bulg	yün	14	9,1	yün	20	8,1	495	Azo
Silistra Bulg.	yün	9	4	yün	12	4	1062	Doğal rengi
Sevlievo Bulg	pamuk	21	27,6	pamuk	24	19,6	205	boyasız
Tırnovο Bulg	yün	10	7,9	yün	15	21,1	417	Azo
Tırnovο Bulg	pamuk	12	21,7	pamuk	19	13,9	208	boyasız
Antakya Türkiye	ipek	36	132,8	ipek	14 4	49,3 8,17	105,8	Foxin
Tırnovο Bulg	pamuk	11	15,8	Yün pamuk	18	5,5 4,9	615	Erken sentetik
Tırnovο Bulg	yün	12	5,2	yün	14	6,9	472,5	sentetik

4.4-ÇİZELGE DEĞERLENDİRMESİ:

Araştırma boyunca incelenen kaynaklardan ve görüşülen kişilerden ,müzelerde görülen kıyafetlerden kumaşlarla ilgili bazı ortak sonuçlar elde edilmiştir.Çizelgede yer alan sınırlı sayıdaki kumaş halk giyiminde en yaygın kullanılan kumaşlara örnektir. Pamuklu daha yumuşak dokulu ve ,ince cildi tahriş etmeyen kumaşlar tene temas eden gömlek ,iç don gibi giysilerin yapımında kullanılmıştır.Yünlü orta kalınlıkta düz yada dimi dokuma kumaşlar sukman,önlük,yelek ,potur gibi giysilerin yapımında kullanılmıştır.Daha kalın yünlü ,keçeleştirilmiş kumaşlar daha çok soğuk mevsim ve yörelerde dış giyim ve potur,cepken gibi giysilerin yapımında kullanılmıştır.Çok ince pamuklu ve desenli kumaşlar başörtüsü olarak tercih edilmiştir.İpekli ince yada orta kalınlıkta kumaşlar ,kadifeler özel günler için şalvar ,gömlek ,entari ve hatta dış giyimde kullanılmıştır.Bulgar giysilerinde sade ve sonradan renkli iplerle süslenen kumaşlar tercih edilirken,Türk giysilerinin daha renkli olduğu,genele yayılmış dokuma yada baskı ile oluşturulan bir desen anlayışı tercih edildiği görülmektedir.Çok inceden ,kalına ve yumuşak yada kaba farklı tuşelerde çeşitli kumaşlar kullanılmıştır.

Giysilerin yapıldığı tarihte Tekstil ile ilgili pek çok buluşun henüz gerçekleşmemiş olması nedeniyle kumaşlar dokuma tezgahında dokunmuş,doğal boyalarla boyanmış,üzerlerine kaplama yada herhangi bir apre işlemi yapılmamıştır.Farklı cins ve iplik karışımı olmayan kumaşlardır.Sentetik yada rejenere lifler kullanılmamıştır.

Kumaşların çoğu kendi yetiştiği çevrede kullanılmış ve o çevrede kullanılan boyarmaddelerle boyanmıştır.Bu dönemde tüm giysi üretimi el emeği odaklıdır ve bu açıdan çok değerlidir.Sadece büyük şehirlerin pazarlarında farklı diyarların özel kumaşlarına rastlandığı için halkın çoğu kendi üretimini yapmakta ve kullanmaktadır.

Kumaşların bir arada görüldüğü çizelgede az sayıda kumaş olmasına rağmen yaptığım araştırmalar süresinde birbirinden çok farklı ve uzak bölgelerde,müzelerde sergilerde yada arşivlerde aynı malzemededen benzer kumaşlar görülmektedir.Örneğin çizelgede yer alan Silistra Bulgaristan yöresinde görülen ,gömlek yapımında kullanılan bürümcük pamuklu kumaş Türler tarafından bilinen ve yine gömlek yapımında

kullanılan bürümcük kumaşının aynısıdır.Bu durumda çizelgede yer alan kumaşlara hem Türkiye hem Bulgaristan'da rastlamak mümkündür denilebilir.Aba ,alaca,kutnu,kadife gibi kumaşlar Türkiye ve Bulgaristan'da sadece isim benzerliği ile değil,hammaddesi ve yapısı ile de aynı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelgede en ince kumaş olarak ipek karşımıza çıkıyor.En kalın kumaş ise yünlü ve keçeleştirilmiş olan abadır.Orta incelikteki pamuklu kumaşlar daha çok iç giyimde kullanılmıştır.Bulgaristan'da bulunan kumaşların daha kalın olması iklim farklılığının getirdiği zorunluluktandır.Kuzey daha soğuk,karlı ve yağışlıdır.Daha benzer kumaşlara iç giyimde ve Bulgaristan'ın güney bölgelerinde rastlamak mümkündür.

SONUÇ

Bulgar ve Türk geleneksel giysileri üzerinde yapılan araştırma sırasında ‘Giysilerin Benzerliği’ ifadesi irdelenirken ,sadece görüntü ile sınırlı kalınmamıştır.Kalıp, dikiş özellikleri,nakış ve süslemeler,renk özellikleri,giyim şekli,malzeme,hammadde dokuma örgüsü ve kumaş yapısı gibi pek çok nokta üzerinde durulmuştur.

Giysinin temel elemanı olan kumaş giysiye şekil verdiği için ,formu belirleme açısından çok önemlidir.Coğrafi bakımdan benzer iklim ve doğa koşulları gösteren Balkanlar ve Anadolu’da yün ve keten gibi hammaddeler her zaman yetiştirilmiş ve kullanılmıştır.İpek ve Pamuk da giysinin ayrılmaz parçaları olmuşlardır.Dokumacılık bu topraklarda en önemli uğraşlardandır ve geleneksel giysiler el tezgahlarında dokunmuştur..Bu temel dokumaların yanı sıra İstanbul’un bir ticaret merkezi olarak Balkanlara yakınlığı buradaki Pazar kumaşlarının da Bulgar topraklarına ulaşmasını ve kullanılmasını sağlamıştır.Sonuç olarak giysilerdeki en önemli benzerliğin malzeme ve kalıp olduğu söylenebilir.

Araştırma çok geniş kapsamlı olduğu için öncelikle tarihsel süreç izlenmiş,giyim şekilleri genel olarak anlatılmış özellikle çarpıcı benzerlikler vurgulanmıştır.Benzer giyim elemanları tek tek incelenerek ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.Bunun yanında kadın giyiminin önemli bir unsuru olan baş bağlama üzerinde fazla durulmamıştır. Çünkü baş örtme şekilleri çok çeşitlidir ve ayrı bir araştırma konusu olabilecek genişliktedir aynı şekilde özel gün ve gelin giysisi üzerinde durulmamıştır .Gelin giyimi ve süslemesi yine pek çok benzer unsuru barındıran ilginç ve geniş bir konudur.Ayrıca Bulgar giyiminde nakışla süsleme yöntemi çok yaygın olarak kullanılmaktadır.Hatta bazı yörelerde nakış ismi giysi ismi olmuştur.Nakış işlemleri de karşılaştırmalı olarak incelenebilecek zengin bir malzemedir.Böyle bir araştırma için Nakışlarla ilgili Bulgarca ve Türkçe pek çok kaynağa rastlamak mümkündür.

Bulgar ve Türk geleneksel giysilerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği bu araştırmada giyimi oluşturan Tarih,Coğrafya,ticari ilişkiler,sosyal yapı gibi benzer etkenlerin benzer sonuçlar doğurabileceği gözlemlenmiştir.Aynı şekilde Din ,Millet gibi

farklı etkenler de giyimde farklılaşmaya yol açabilmektedir .Tüm bu etkenlerin en önemlisi insanların birbirleri ile etkileşimi ve sosyal hayat kurgusudur..Zaman unsuru da çok önemlidir.Paylaşım sürecinde benzerlikler fazla olduğu gibi ,paylaşım sona erdiğinde etkiler ve izler azalır.Bu açıdan bakıldığında iletişim içinde bulunan kültürler arasında mutlaka birbirine benzeme süreci oluşacaktır,bu da giyime yansıyacaktır denilebilir.

Günümüzde Bulgaristan'da yöresel giysiler özel günler dışında kullanılmamaktadır, tamamına yakını araştırmacılar tarafından derlenmiş ve her şehirde bulunan Etnoğrafya müzelerinde sergilenmektedir.Müzelerde yörenin giysileri ile ilgili en önemli ayrıntıların ve özelliklerin anlatıldığı ve resimlerle açıklandığı kitapçıklar yada broşürler mevcuttur.Ülke genelinde yapılmış araştırmalar sonucunda geleneksel giyimle ilgili 4 ciltlik bir ansiklopedi bulunmaktadır.

Günümüzde Türkiye'de geleneksel giyim hala bazı köylerde günümüz şartları içinde değişerek gelişerek varlığını sürdürmektedir.Bunun yanında yapılmış olan araştırmaların yeterli olduğunu söylemek güçtür.Sadece 24 ilde Turizm ve Kültür Bakanlığı'nın resmi araştırmaları yapılmıştır.Yazılı kaynaklar çoğunlukla makale yada halk oyunları ekipleri için yapılmış araştırmalardır.Etnoğrafya müzeleri giyim konusunda yeterli olmayan bir donanıma ve yazılı kaynağa sahiptir.

Araştırma süresince pek çok benzerlik ,sosyal ortaklık gibi sonuçlara ulaşırken özellikle Anadolu'daki giysiler ile ilgili araştırma yapmanın gerçekten zor olduğu görülmüştür.Ülkemizde geleneksel giyimle ilgili yapılmış pek az araştırma ,yazılı kaynak ve müze mevcuttur. Araştırmanın iki ülkeyi de kapsayan bir boyutta olduğu düşünülürse bu eksiklik fazlasıyla hissedilmektedir.Bu noktada belki geleneklerimize karşı bakış açımızı değiştirmemiz gerekecektir.Eski gelenek ve göreneklerimizi öğrenirken amaç tekrar onlara dönüp eskisi gibi yaşamak değil,amaç günümüz kültürünü bize ait öğelerle zenginleştirmek ve geliştirmektir,çünkü bir milletin kültürel zenginliği sadece geçmişten aldığı zengin miras ile değil onu nasıl koruduğu ve yaşattığı ile de ölçülür,başka bir deyişle önemli olan bu mirasa sahip çıkabilmek ve çağdaş hayatın içinde kendi zevkimiz, zekamızla onu harmanlayıp kullanabilmek,yaşatabilmektir.

KAYNAKLAR:

- 1-AKALIN,Zeki, HACIBEKİROĞLU Erol,SÜRMEİİ Abdullah ,**Halk Oyunlarıyla Artvin**,Ankara,Kültür Bakanlığı H.K.A.G.M. -1994
- 2-ALBAYRAK,Sadık ,**Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700.yılında Osmanlıda Sosyal Yapı ve İstanbul ,**
- 3- ALTUNTAŞ,Yener , ŞAHİN Yüksel ,KAHVECİ Mücella ,**Aydın İli Halk Oyunları Kıyafetleri ve Teknik Çizimleri**,Ankara,Kültür Bakanlığı H.K.A.G.M.,1995
- 4-ALTUNTAŞ,Yener ,ŞAHİN Yüksel ,KAHVECİ Mücella ,**Gaziantep İli Halkoyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri**,Ankara,Kültür Bakanlığı H.K.A.G.M.,1997
- 5-APAK SEVÜKTEKİN,.Melek ,GÜNDÜZ ONAT Filiz,ERAY ÖZTÜRK Fatma **Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri**,Ankara,Türkiye İş Bankası Kültür yayınları,1997
- 6-AŞA H.,Emel,**Osmanlı Ansiklopedisi** ,cilt 5,Kadın Kıyafetleri,İstanbul,Ağaç Yayıncılık
- 7-ATILCAN Coşkun, İhsan ,**Erzurum Barları ve Yöresel Giysileri**,İstanbul, Erzurumlular Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları-1,1991
- 8-ÇAĞLAYAN B.,Esen,**Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri**,Ankara,Kültür Bakanlığı,1990
- 9-DEDE ,Abdurrahim,**Batı Trakya Türk Folkloru** ,Ankara Kültür Bakanlığı 1978
- 10-DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975
- 11-GÜNAY,Umay ,**Türk Kadınının Geleneksel Giysileri**,İstanbul,Güzel Sanatlar, 1986
- 12-GÖRGÜNAY,Neriman, **Altaylardan Tuna Boyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler**,Ankara,Türksoy yayınları, 1995
- 13-GÜRİSOY,A.Tahir,**Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda**,İstanbul, Omaş Ofset A.Ş., 2004
- 14-HAMDİ,Osman,**Les Costumes Populaires LaTurque** Osmanlı Kıyafetleri Albümü,Konstantinopole,1873

- 15-KOÇU Ekrem,Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969
- 16-KÜÇÜKERMEN ,Önder ,**Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları**,İstanbul,Aksoy Grafik Dizgi Matbaacılık A.Ş,1996
- 17-ÖLÇER, Nazan v.d.,**Türk ve İslam Eserleri Müzesi**,İstanbul,Akbank,Kültür ve sanat merkezi,2002
- 18-ÖZBEL ,Kenan ,**Anadolu Kadın Kılık Kılavuz Kitapları-8**,Kültür ve Turizm Bakanlığı H.K.A.G.M. Ankara
- 19-ÖZDEK ,Refik,**Türklerin Altın Kitabı cilt1**,Tercuman,İstanbul,1990
- 20-ÖZEL ,Mehmet ,**Folklorik Türk Kıyafetleri**,Tüpraş Yayını,Ankara 1992
- 21-SÜRÜR ,Ayten,**Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri**,1983,Akbank Y.İstanbul,1983
- 22-SÜSLÜ.,Özden,**Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri**,AKM yayını,Ankara,1989
- 13- TEZCAN, Hülya, BAKER L. Patricia, ,WEARDEN , Jennifer ,**Silk For The Sultans-Otoman İmperial Garments From Topkapı Palace** , İstanbul,Borusan,1997
- 24- TÜRKÖĞLU, Sabahattin,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002
- 25- ALKASI, Ayten ,’’Osmanlı .Kadınının Giyim Kuşamı’’ ,**İlgi Dergisi** Sayı 101,İstanbul,Apa Ofset , 2000 Sonbahar
- 26-ARAZ, Nezihe ,’’EskiTürk Kadın Kıyafetleri’’ ,**Sanat Dünyamız** ,Sayı 19,Yapı Kredi Y.,Mayıs 1980,s10-16
- 27-ATALAYER, Günay,’’Anadolu’da Yaşayan Mekikli el Dokumacılık Tekstil Tasarım ve El sanatı İlişkisi’’ ,**Kamu ve Özel Kuruluşlarla O.Ö ve Ünv. El sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyum Bil.**,Türk tarih Kurumu Basımevi,Ankara 1994
- 28-ATALAYER, Günay,’’Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri İle Eğirdir.’’**1.Eğirdir Sempozyumu**’’-2001
- 29-ATALAYR, Günay,’’Anadolu’da Bacasız Bir Fabrika’’ **3.Uluslararası Tekstil Sempozyumu** ’’Makine Mühendisleri Odası,Bursa -1986

- 30-ATALAYER, Günay, ''Türkiye'de Sanatın Dini Bugünü ve Yarını''
,**Tebliğler**,Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fak.,Beytepe-1985
- 31-ATALAYER, Günay, '**2000'li yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk el sanatlarının Sanatsal,Tarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri**,Kültür Bakanlığı yayınları,Ankara -1999
- 32-ATASOY, Nurhan, ''Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme'',**Kültür Sanat Yıllığı 4**,Sanat Tarihi Enstitüsü,İstanbul,1970-1971
- 33-ATLIHAN ,Şerife , ''Halk Kültürü Öğelerinden Olan Geleneksel Giyim Kuşam Konusunda Bir Bölgede Yalpan Araştırma'',**5.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri.**,s66-73
- 34-BALAK ,Abdullah, ''Şanlıurfa Giyim Kuşamı'',**Kültür Sanat Dergisi** Haziran 1992 Sayı 14
- 35-ERAY, Fatma Kastamonuda Geleneksel Kadın Giysileri,**Kültür ve Sanat** ,Eylül,1995,s47-48
- 36-ERTAN, Z.,SALALI F.,DEMİREL N,KURAY S,ÜSTÜN S., ''Türk Kadın Kıyafetleri'',**Mesleki Teknik Öğretim Dergisi**,Sayı 154 Aralık 1964,
- 37-ESİRGENLER,Emine, ''Konya Yöresi Bez Göynekleri'',**Ev Tekstili**,Sayı 17,Haziran 1998 ,s78-79
- 38-GÖKÇEL,Olcay , ''Mahalli Giyimlerimizden Suya'',**Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi**,Sayı 188 Ekim 1968
- 39-GÖKTAŞ,Uğur, ''Kartpostallarda Sokak ve Zümre Kıyafetleri'', **İlgi Dergisi** , Sayı 65,Apa Ofset,İstanbul ,İlkbahar ,1991
- 40-GÖKTAŞ,Uğur , ''Kartpostallarda Erkek Kıyafetleri'Kavuk Fes'' ,**İlgi Dergisi** sayı64,Apa Ofset,İstanbul,1991,s32-35
- 41-GÖKYAY Şaik ,Orhan, ''Tılsımlı Gömlekler''Sanat Kültür Antika, **P Sanat Kültür Antika** ,Sayı 29,Bahar 2003 ,62-77
- 42-KESKİNER ,Cahide , ''Türk Minyatürlerinde Kadın Başlıkları'',**Antik Dekor Dergisi** ,Sayı 27,1994
- 43-KIRZIOĞLU Görgünay ,Neriman, ''Anadolu Türkmen Kadını Giyimi'',**Kültür Sanat Dergisi** ,Sayı 4,Aralık 1989 ,s41-44

- 44-KIRZIOĞLU Görgünay, Neriman ,’’Sivas Yöresi Geleneksel Kadın Giysileri’’ ,**Kültür Sanat Dergisi** Haziran 1990 ,s5-7
- 45- KIRZIOĞLU Görgünay ,Neriman,’’Isparta Şarkikaraağaç Geleneksel Kadın Giysileri’’ ,**Kültür ve Sanat Dergisi** ,Haziran 1994 ,s9-11
- 46-KIRTUNÇ, Erkan ,’’Saraydan Giyim Örnekleri ile Türk Dokuması’’ ,**Kültür ve Sanat Dergisi** sayı14 ,Kültür Yayınları ,Aralık 1984
- 47-KUŞOĞLU Zeki ,Mehmet ,’’Antep Kuşakları ‘’Şalları’’ , **İlgi Dergisi**,Yıl20 ,Sayı 48,İstanbul,Apa Ofset,1984 ,s32-35
- 49-ORAL Zeki ,M.,’’Selçuklularda Giyim Eşyası’’ ,**Türk Etnoğrafya Dergisi**,Sayı5,Türk Tarih Kurumu,Ankara,1962-1963
- 50-ÖZGÜNDÜZ ,Saadet ,’’Dinar Çölovası Kadın Giyimi’’ ,**Kültür Sanat Dergisi**,Sayı 14 Haziran 1991
- 51-ÖNDER,Mehmet ,’’Mevlana Müzesinde Bulunan Mevlana’nın Elbiseleri Üzerine Bir Araştırma’’ ,**Türk Etnoğrafya Dergisi** ,Sayı 14,Türk Tarih Kurumu,Ankara ,1974,s5-14
- 52-ÖZBOYACI,İsmail,Egede Zeybek Giyimi ve Kışlık Olarak Kullanılan Aba,**3.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi**,s291-302
- 53-SALMAN,Fikri ,’’Bitlis Geleneksel Giysileri’’ ,**Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi**,Sayı5 Erzurum,2004,s41
- 54-SALMAN, Fikri ,’’Ağrı ve Yöresinde Geleneksel Kadın Kıyafetlerinin Günümüzdeki Durumuna Birkaç Örnek’’ ,**Atatürk Üniversitesi Sanat Dergisi**,Sayı4 Erzurum ,2004,s47
- 55-TANIR, Sabahat ,’’Konyanın Kadın Giyimlerinden Örnekler’’ ,**Kültür ve Sanat** Haziran 1995 YAYINEVİ YER
- 56-TANSUĞ, Sabiha,’’Anadolu Giysileri’’ ,**Antik Dekor Dergisi** 1997,Sayı 39
- 57-TRAK Doğanay ,’’Tokatta Geleneksel Giyim Kuşam’’ ,**Kültür Sanat Dergisi**,Sayı 24 Aralık 1994
- 58- TÜRKÖĞLU, Sabahattin,’’Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye’deki Dağılımı Konusunda bir Harita Denemesi’’ ,**5.Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**,s431-455

- 59-TÜRKOĞLU ,Sabahattin, ''Tarih Boyunca Anadolu'da Kadın Giyimi'' ,**Antik Dekor Dergisi** -24,1994,sayfa 36-39
- 60-UĞURLU, Aydın , ''Osmanlı Yönetiminde Anadolu'da Dokuma Sanatı'' ,Kebe,Aba,Şayak Dokumaları,**İlgi Dergisi** Sayı 51,İstanbul,Apa Ofset Sonbahar,1987
- 61-UĞURLU ,Aydın, ''Ortaçağ Anadolu Dokuma Sanatı'' ,İlgi Dergisi Yıl 21 no 47-48 İstanbul ,Apa Ofset,1987
- 62-YENER, Enise , ''Ankara Erkek Kıyafetleri'' ,**Türk Etnografya Dergisi**,Sayı 15,Türk Tarih Kurumu,Ankara,1976
- 63- Türk Kadın Kıyafetleri XVI-XIX.yy.Mesleki ve **Teknik Öğretim Dergisi**,Sayı 24 Yıl 1994
- 64-Rizede Giyim ,Mesleki Teknik Öğretim Dergisi Sayı 163 ,1966 ,s45-48
- BULGARCA KAYNAKLAR:**
- 65-İLİEVA,Veliçka ,**Etr Yöresinden Geleneksel Dokumalar ve Giysiler**, Türkçesi:Ayrin Berk ,Kültürel ve Tarihi Miras Kütüphanesi yayını,Gabrovo
- 66-KOVAÇEVA ,V.CARAFOVA, M.ÇERKEZOVA, M.TENEVA, N.,**Geleneksel Bulgar Giysileri ve Milli Zanaat**,Türkçesi:Ayrin Berk,Sofya,Milli Etnografya Müzesi ve Enstitüsü yayını,1994
- 67-KİTOMSKA, Anita ,BORİSOVA Veska,**Bulgar Halk Giysileri** (Fotoğraflar),Borina Yayınevi,Sofya ,2000
- 68-KULOV, G.,HACİEVA, D.,SARİEVA, V.,**Kırcali Etnografya Müzesi**,Dirjavno İzdatelstvo Septemvri,Sofya,1989
- 69-MİHAİLOVA Ganka ''Bulgar Giyiminde Önlüğün Geleneksel Fonksiyonu'' Türkçesi:Ayrin Berk,**Etnografya ve Folklor'un Soruları**, Sofya, B.A.N., 1980,s58-66
- 70-NASLEDNİKOVA Venera ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane
- 71-NİKOLÇEVSKA Mariya ,**Doğu Rodoplardan Halk Giysileri**,Türkçesi Ayrin Berk Septemvri,1979
- 72-NOJAROVA, Gina Krısteva , ''Geç Antik Dönem Ortaçağ ve Osmanlı Egemenliği Döneminde Bulgaristan Topraklarında Dokumacılık Tarihi'' **Bulgaristanda**

- Geleneksel Ev Dokuması ve İşlemeli Kumaşlar**”, Türkçesi: Ayrin Berk, Milli Kütüphane, Sofya, s11-18
- 73-RUSEVA, L., RUSEV CV., **Silistra Etnografya Müzesi**, Türkçesi: Ayrin Berk, Silistra, Bölge Tarih Müzesi
- 74-VELEVA, Mariya, **Milli Etnografya Müzesi Yayınları cilt 8**,” Bulgar Halk Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi” , Sofya , 1965
- 75-VELEVA, Mariya , **Bulgar Geleneksel Giysileri ve Süslemeleri**, Türkçesi: Ayrin Berk, Sofya, Bilim ve Sanat Devlet Yayını, 1950
- 76-VELEVA, Mariya ,” Geleneksel Giyiminde Etnik Elemanların Sentezi” , Türkçesi: Ayrin Berk, **Bulgar Bilim Akademisi cilt 8** , Sofya, Etnografya Müzesi ve Enstitüsü yayını , 1965
- 77-VELEVA, Mariya, LEPAVTSOVA Evgeniya , **Bulgar Geleneksel Giysileri Cilt 1,2,3,4**, Türkçesi : Ayrin Berk, Sofya, , Bulgar Bilim Akademisi Yayınıdır, 1988
- 78-YORDANOVA, Lozinka , **Zanayat ve Halk Gelenekleri**, Türkçesi: Ayrin Berk, Geya Libriz, Sofya, 2002
- 79-DONÇEVA, Stefka, ” 19.yy Başı 20.yy sonu Kazanlık Bölgesi Köy Giysileri” **Dün ve Bugün Kazanlık**, Türkçesi Ayrin Berk, Sofya , Milli Kütüphane, s89-100

Kaynak Kişiler:

- 1-Galeriya İ Antikvariat, Stefka Yayşeva , Tırnovo (kumaş örnekleri)
- 2-Evgeniya Kirilova, Etnografya Muzey (Kütüphane Görevlisi), Sofya
- 3-Evgeniya İvanova, Etnografya Muzey (Müze Müdürü) , Starazagora
- 4-Rosen Çovakov- Etnografski Muzey, (Müze Müdürü) Silistra
- 5-Elena-Hristo Petrovi-Çerkovna, Duloovo (Sukman, Önlük, şal)
- 6-Donka İvanova, Sevlievo (Gömlük)
- 7-Aytaç Solak, Denizli (2 adet üçetek, Fes, Yazma)

RESİM LİSTESİ:

Resim1: Çar Konstantin Asen ve eşi İrina.....	49
Resim2:Zamen Manastırı Despot Deyan'ın Karısı.....	52
Resim3:14.yy Sofya'dan Zengin Erkek Giyimi.....	54
Resim4:Rila Manastırı Sıradan İnsanlar.....	55
Resim5: Dragalevski Manastır:Radoslav Mavır ,iki oğlu ve karısıyla.....	57
Resim6: Zengin giyimi ,Kremikov manastırı.....	58
Resim7: Teodor Trion ve Teodor Stratilat.....	62
Resim8 :Manastır duvar resimlerinden iki ktitor.....	64
Resim9: Glojen Manastırı.....	65
Resim10:1812yılı Hacı Georgi.....	66
Resim11:Teteven 1835 Rilski Manastır yıl Mariya,Yoan,Mihail.....	71
Resim12: Todor Dugan ve karısı.....	73
Resim13:Halktan kadınlar.....	74
Resim14:Modern erkek giyimi.....	75
Resim15:Ferace ve yaşmak,Sadberk Hanım Müzesi.....	82
Resim16: İpek Torba Çarşaf.....	83
Resim17: Car örtünmüş kadın ve genç kız.....	85
Resim18: İhram kumaşları.....	86
Resim19:Erzurum,iki kadın(sağdaki sokak kıyafeti ile) ve bir adam.....	90
Resim20:Musluman Trabzonlular(kadının basında tepelik var).....	91
Resim21:Burdur'dan 3 kadın giyimi.....	92
Resim22:Manisa'dan Müslüman 3 kadın.....	93
Resim23: (Bulgaristan)Sofya'dan bir kadın ve bir erkek giyimi.....	94
Resim24:Solda başıbozuk,sağda kepenek giymiş çoban,Ankara.....	95
Resim25:Ruscuk (Bulgaristan) dan ıki erkek ve bir kadın giyimi.....	96
Resim:26:Bırcanka gömleklı , çift önlüklü giyim, Kalipetrovo köyü.....	100
Resim27:19.yy Sukman giymiş kadın.....	108
Resim28:Petkovo Köyü Saya.....	113

Resim29:Beyaz Erkek Giyimi.....	117
Resim30:Siyah erkek giyimi.....	120
Resim31:19.yy da kullanılmış kutnu üçetek,cepken,ipek şalvar.....	128
Resim32: Paçasız, geniş şalvar ve gömlek giysisi.....	130
Resim33: Paçasız beli dar şalvar ve gömlek giysisi,bindalı.....	132
Resim34:Kütahya dağ köyü kılığı,açık apışlı şalvar giymiştir.....	133
Resim35: Osmanlı dönemi 19.yy cepken ve şalvar.....	135
Resim36: Türk kadın ayakkabı çeşitlerinden örnekler.....	137
Resim37: Erkek giyiminden ayakkabı ve aksesuar örnekleri.....	146
Resim 38:Bitlis ‘ten şal şepik’ denilen erkek giyimi.....	148
Resim 39:Zeybek Giyimi	149
Resim40:Doğu Rodoplar’dan Halk giysileri 20 yy başı Bulgaristan.....	160
Resim41:İtalyan ipeğinden kaftan 1640-1648.....	162
Resim42:Skaramandia-5.yy. Bulgar giyimi.....	163
Resim43:Cüppe giymiş Türk kadını.....	164
Resim44:Bulgar gömleği.....	166
Resim45:Türk Gömleği.....	166
Resim46:1-Konya yöresinden Türk gömleği,2,3,4,5,Bulgaristan Rodoplardan gömlek teknik çizimleridir.....	167
Resim47:Asenovgrad-yöresel halk giysilerinden Saya.....	169
Resim48:Denizli –Yöresel Halk Giysilerinden Üçetek.....	170
Resim49:1,2,3-Bulgaristan Rodop Dağları yoresi Saya;4-Tokat Türkiye’den Saya giyimine örnek teknik resimler	171
Resim50:Türkiye’de giyilen ucetek giysisinin teknik çizimi,saya ile benzerlik göstermektedir.....	172
Resim51:1,2,3,4,5,Bulgar kadın donu teknik resmidir.6,7,8,9 Türk kadın şalvarı teknik resimleridir.....	175
Resim52: Çepelare köyünden cepken giysisi.....	177
Resim53:Alanya yöresinden cepken.....	178
Resim54:Osmanlı Dönemi-kemer.....	179

Resim55:Bulgaristan Etır Müzesi 19.yy kemer.....	179
Resim56:Cilistra yöresinden Yün dokuma önlük.....	181
Resim57:Ardahan Damal yöresel yün dokuma önlük.....	181
Resim58:Haskovo yöresi kuşak.....	183
Resim59:Alanya yöresi kuşak.....	183
Resim 60: Ardahan Damal yöresi renkli çoraplar.....	185
Resim61: Etır Yöresi renkli yün çoraplar.....	185
Resim62: Kahraman Maraş'ta üretilmiş çarık.....	187
Resim 63 Bulgaristan Dulovo yöresinden sukman.....	188
Resim64:Dulovo Bulgaristan yöresinden sukman üzerine takılan önlük.....	189
Resim65:Denizli yöresi Türkiye'den bir üç etek.....	190
Resim66Denizli yöresi Türkiye den bir üçetek.....	191
Resim67Tırново yöresi Bulgaristan'dan bir önlük.....	192
Resim68:Bulgaristan Dulovo yöresinden pamuklu bürümcük kumaştan gömlekler...193	
Resim69 Bulgaristan Tırново yöresinden Kadın gömleği.....	194
Resim70:Bulgaristan Dulovo yöresi aba kumaşı ve Abadan yapılmış yağmurluk.....	195
Resim71:Vılnenik denilen arka önlük 19.yy (pileli kumaştan yapılmıştır).....	196

ÇİZELGE LİSTESİ:

1-19.YY Balkanlarda Mesleklere Göre Giyim.....	78
2-13. ve 19.yy Bulgar Giyimi ve Özellikleri.....	79
3-Geleneksel Bulgar Giysileri.....	123
4-Geleneksel Türk Giysileri.....	154
5-Analiz No1:Dulovo Yöresinden Sukman	188
6-Analiz No2:Dulovo Yöresinden Önlük.....	189
7-Analiz No3:Denizli Yöresinden Üçetek.....	190
8-Analiz No4:Denizli Yöresinden Üçetek.....	191
9-Analiz No5:Tırnovo Yöresinden Önlük.....	192
10-Analiz No6:Silistra Yöresinden Gömlek.....	193
11-Analiz No7:Sevlievo Yöresinden Gömlek.....	194
12-Analiz No8:Silistra Yöresinden Aba Yağmurluk.....	195
13-Analiz No:9 Tırnovo Yöresinden Arka Önlük.....	196
14-Ortak kumaş Çizelgesi.....	197

SÖZLÜK

ADANA ŞALVAR: Adana ,İçel, Antalya, Adıyaman'da kadın ve erkeklerin giydiği siyah renkli , Bol ağılı ve genişçe üst dondur, Adıyaman'da dövme kıldan yapılır.²⁵⁷

ANTERİ: (B) Entari, gömlek

ARAKÇIN: Kenarlarının ve içinin terle yağlanıp kirlenmemesi için külah ve kavuğun altına giyilen takkenin adı.²⁵⁸

ARAKİYE: Tiftikten yapılmış ince , hafif bir külahın adıdır. Ter toplayıcıdır. Arakçıdan farkı sokağa çıkılırken üzerine bir şey giyilmemesidir.²⁵⁹

ARKALIK : Tokat yöresi kadın kıyafetinin parçalarındandır. Ucunda 40-50 cm uzunluğunda saçaklar bulunan, belin arkasına bağlanan arka önlüktür.²⁶⁰

Bulgaristan Rodoplarda kullanılan, gahtan adı verilen ipli arka önlüğe benzer.

BIRÇANKA: (B) Çift önlüklü giysinin gömleği 'birçanka'dır. Resim 14 te görülmektedir. Bu gömlek iki dikey ön ve arka kumaştan oluşmuştur. Üstten büzgülerle şekil verilmiştir ve üst giysilerin yaka açıklığından gömlek görülmektedir. İnce sık ve ufak nakış; omuzları , gömleğin ön ve arkasını süslemektedir.²⁶¹

BOY ELBİSESİ (BİNDALLI): Kadife yada atlas üzerine gümüş telle işlenen beline Telkari yada kadife paftalı kemer bağlanan. Üstü dar altı geniş elbisedir. İsmi üzerindeki işlemelerden alır. Kastamonu , Çankırı , Bursa , Çanakkale, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Niğde, Ankara'da yaygındır. Genel olarak özel gün giysisidir fakat Niğde'de kadınlar dışarıda manto biçiminde bindallı işli mor pembe mavi giysiler de giyerler.²⁶²

CAMEDAN: ''Came'': Sırta giymek anlamına gelen Farsça bir sözcüktür Eskiden giyilen kısa ve kolsuz, ön tarafı çapraz kavuşan yelektir. Adana, Kütahya, Manisa , Aydın

²⁵⁷ DEMİRSİPAHİ Cemil , **Türk Halk Oyunları**, Ankara, Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁵⁸ KOÇU Ekrem Reşat , **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, Ankara, Sümerbank Kültür Yayınları 1969,13

²⁵⁹ a.g.k.,s14

²⁶⁰ DEMİRSİPAHİ Cemil,a.g.k.,67

²⁶¹ RUSEVA L., RUSEV CV., **Silistra Etnografya Müzesi**, Türkçesi: Ayrin Berk, Silistra, Bölge Tarih Müzesi

²⁶² DEMİRSİPAHİ Cemil,a.g.k.,67

,İzmir, Muğla, Bilecik(cezair kesimli) illerinde ,Edirne, Ege kıyı şeridinde giyilir.Efe ve Zeybek giyiminde görülür.²⁶³

Bulgaristanda Rodop dağlarında görülür,bele kadar kısadır,yanlarda genişletme parçaları vardır.kolları uzundur ve bedene düz dikilir.

CEPKEN:Kadın yada erkek tarafından ,fıstan ,mintan,gömlek üzerine giyilen uzun kollu yada kolsuz ceket.Genelde sırma işlemelidir,ipekli,kadife,kaşmir,sof olabilir.

Yöresel olarak farklı isimler alır.Edirne’de çuha da denir.Bazı yerlerde

(Adana,Edirne)amedan adıyla kullanılır.Efe ve Zeybek giyiminde de vardır.

Maraşta Fermene de denir.Hakkaride kerik ,Çanakkalede libade ,Balıkesirde Delme denir.Konyada Kebe,Sarka,Lafkayt gibi isimler alır

Adana’da Kadın cepkeni kolsuz ve sırma işlidir.Erkeklerinki hem kollu hem kolsuz olabilir. Sırma işli ve siyah kordonludur.,zıbın üzerine giyilir.Mavi ve mor renkte

,kolları yırtmaçlı ,uzun yada kısa ,amedan gibi bir nevi kısa cekete cepken denir.

Amasya’da erkekler ve kadınlar önu düğmesiz,etek boyu bele kadar ,etrafi sırma ve ortası kasnak işi ipek ile süslü,altına gömlek giyilen ,siyah bordo ve mor renkte olan cepken giyerler. Kırklareli’nde kadınlar cepken dedikleri kolları omuzdan yırtmaçlı ve uzun bir çeşit salta giyer.Kolları kapalı da olabilir. Yakası ,önü düz,bazen çapraz

kesilen ,çok kısa bele erişmeyen ve kolları el ortasına kadar uzanan,kırmızı astarlı bir biçimdedir.Kolları açık olan ve gençlerin giydiği cekete bu yörede ‘’cebeden’’ yada ‘’koparan’’ denir. Çorum kadını,uzunca,çuha yada kadifeden yapılan cepken biçimli ceket yada uzun salta giyer.Kazaklı ,libade yada fermene de denir

Manisa,Denizli,Aydın,İzmir de kolları alttan dikişsizdir,serbestçe sarkar.

Bu şekilde yöresel olarak farklılıklar göstermektedir.²⁶⁴

CÜBBE:Arapçadır.En üste giyilen geniş ve bol elbise.İmam ve müezzinlerin giydikleri elbisedir.İpekten yapılır.Yakası iki parmak yüksekliğinde kolları bol boyu ayak bileklerindedir.²⁶⁵

²⁶³ DEMİRSİPAHI Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁶⁴ A.g.k.,s67

²⁶⁵ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s57

ÇAKŞIR:İç donu üzerine giyilen bir çeşit pantolon.Çuha yada bez den yapılır.Anadolu’da ilk kez Frigyalılar kullanmıştır.Bele uçkurla bağlanır.Diz kapağından aşağısı,baldırı örten kısım birden daralır ve baldırı ayak bileğine kadar tozluk gibi sarar.²⁶⁶

ÇALMA:Çiçekli tülbentten yapılan sarık .

Bulgar giyiminde de aynı isimle kullanılmıştır.

Afyon kadınlarının kendi dokudukları renkli iplikten yapılmış örtülere de çalma denir.Renkli yada beyazdır.Yaşlılar peçek,çik,vele,yaşmak,peçe,tor denen el dokuması beyaz örtü de kullanır. ²⁶⁷

ÇAPRAZ:Göğsü çapraz kavuşan kısa yelek.²⁶⁸

ÇAPULA:Karadeniz yöresinde giyilen bir çeşit ayakkabı.Burnu hafifçe yukarı kalkık,ufak ökçeli,altı demir çivi kabaralı,bir ayakkabıdır.Yaz kış giyilir.²⁶⁹

ÇARIK:Kullanımı yemeni ve postaldan daha eskilere dayanır.Genellikle köylerde giyilen ayakkabıdır.farsça ‘çaruğ’ kelimesinden gelir.Tuz veya şap ile terbiye edildikten sonra gölgede kurutulan manda yada öküz derisinden yapılır.En makbul deri mandanın sırt kısmından elde edilir.Deri ayak altından başlayarak ,parmak üstlerini örtecek biçimde toplanır,yanlarına delikler açılır.Bu deliklerden geçirilen ince bağlarla çarık ayağa bağlanır.Çarık asla yalınayak giyilmez,çarık giymeden önce yün çorap giyilir.Ayakla diz arasına dolak sarılır.²⁷⁰

ÇATKI:İki parmak kalınlıkta bürümcükten ,canfes yada kadifeden kurdele şerit olup üzeri renkli ipekli veya sırma ile işlenir alın üstünden kaküllerin üzerinden bağlanır.²⁷¹

ÇEKİ:Çeki, ince bezden çoğu kez yeşil renkte fesin altına gelen kesime bağlanan ve üzerine altın bağlanan tülbenttir.Bazı yörelerde yazmaya da çeki denir.²⁷²

ÇENBER:Boyun veya alına bağlanan tülbent.²⁷³

²⁶⁶ A.g.k.,s59

²⁶⁷ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁶⁸ Reşat Ekrem KOÇU,a.g.k.s61

²⁶⁹ A.g.k.,s63

²⁷⁰ A.g.k.,s64

²⁷¹ A.g.k.,s67

²⁷²DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁷³ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s70

ÇENTİYAN:Paçası büzgülü geniş kadın şalvarı.²⁷⁴

ÇEVRE:Kenarları kıvrılmış,oya veya nakışlarla süslenmiş,yağlık ,mendil.²⁷⁵

ÇİNTAMANI:16.yy dan başlayarak Türk kumaşları üzerinde kullanılan işleme motifinin adı.²⁷⁶

DİZLİK:Dize kadar olan kısa don ,tuman .Diz kapağından aşağıya 4 parmak uzunluğundadır.Baldırlar tamamen açıkta çıplak kalır.²⁷⁷

DİZLEME:Elazığda kadınların giydiği ucun konçlu çorap.²⁷⁸

DOLAK:Bacağa,baldıra tozluk yerine dolanan yünlü örgü yada dokuma çuha kenarı ensiz şayak keçe yada aba.Avcı ,çiftçi ve askerlerce kullanılmıştır.İlk çağlardan kalmadır ,yüzyıllar boyunca kullanılmıştır.²⁷⁹

Dört parmak eninde kuşak gibi uzun bir şayak parçası olup,kundura,postal koncu üstünden başlanarak diz kapağı altına kadar pantolon paçası üzerine ,aldıra sımsıkı sarılarak dolanır.Karadeniz,Ege ve doğuda görülür.

Anadoluda Hitit çağından beri dolak ve tozluk görülmektedir.Üzerinde çeşitli motiflerle nakışlar işlenen tozluklar ,sonraki yy larda daha çok Trakya ve Balkanlarda görülmektedir.²⁸⁰

DOLAMA:Çuha,çatma yada kemha dan yapılan ,önü açık ,ilic düğme ile kapanmayan Önü kuşakla bağlanarak kavuşan .Kadın ve erkek tarafından giyilen diz altı yada bileğe kadar uzun entari.²⁸¹ Bulgar ve Türk giyiminde de rastlanmaktadır.

DON:Vucudu belden aşağıya topuklara kadar örten ve bacaklar için iki ayrı parçası bulunan ,tenin üzerine giyilen bir iç çamaşırı .²⁸²

Yünlü kumaş,bürüncük ,hassa,patiska ,çitari,kenefi(Çorumun yerli dokuması)yada kaba bezden yapılır.Belde uçkurlu ,ayak bileğinde yırtmaçlı ve iplidir .Bazı yerlerde

²⁷⁴ DEMİRSİPAHİ Cemil,A.g.k.,s67

²⁷⁵ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s71

²⁷⁶ A.g.k.,s75

²⁷⁷ A.g.k.,s91

²⁷⁸ ²⁷⁸ DEMİRSİPAHİ Cemil,A.g.k.,s68

²⁷⁹ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s92

²⁸⁰ TÜRKOĞLU Sabahattin,**Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s125

²⁸¹ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s92

²⁸² KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s93

uzun çorap içine sokularak kullanılır.Kadınlar entari altına yada şalvar içine erkekler de şalvar içine giyer.Diz çakşırı giyenlerin donu diz kapağının üzerindedir. Niğde kadını evde iç donu yada iş donu denen şalvar giyer.Hakkaride erkek iç donu hassadan yapılmıştır derpi yada kıras adı verilir.Bitlis kadınının iç donu direl denilen kumaştan yapılır.Tokat kadınının iç donu astarlı olduğu için şalvar yerine de giyilir.²⁸³

DÖŞLÜK(ÖĞLÜK):Göğüse giyilen,üstten kopçalı ,alttan bağlı bir çeşit örtüdür.Yaka açıklığından gömleğin görünmemesi için giyilir.

Aydında kullanılan önlük(göğüslük) göğsü kapatmak için kullanılır.Yarım metre kumaştan yapılan önlük yakası yuvarlaktır.,buyuna paraleldir,arkadan tek düğme ile tutturulur.eni kolların hizasındadır.,üzeri pullarla süslenir üçeteğin üzerine veya içine giyilir.Karsta tamamen boncuklardan yapılır.²⁸⁴

ENTARİ:İşlik üzerine giyilen,basma,patiska kumaştan yapılan uzun kollu ve geniş etekli ayak bileğine kadar uzun ,düz kadın giyimi .Erkekler de iç giyim yada gecelik olarak giymiştir. Isparta Aşiret giyiminde,Bitlis,Kars,Erzincan,Malatya birkaç entarinin üst üste giyildiğini görüyoruz. Üsüste giyilenine Tuman denir .En üstte olanın yanı yırtmaçlı ,önü açık olur.Entarinin kenarı dilimli ve süslü olur Renkli kaytanlar dikiş kenarlarına süs olarak tutturulur. Bazı yörelerde üçeteğe entari denir.²⁸⁵

Türkler entariyi doğuya gelince tanımışlardır .Bu eski Mezopotamya halklarının bir geleneğidir.,Türk erkeği ve kadınının Orta Asyadan getirdiği üstlük tipi ‘önü açık dikişlidir.Bu giysi de kaftandır.16.yy dan sonra belden aşağısı çeşitli biçimlere değiştirilen ‘peş’ler çoğaltılarak genişletilen kafan entariler önden açık olma geleneğini sürdürmüşlerdir.18.yyda ,bu giysinin göğüs kısmı büyük ölçüde dekolte olarak kesilmiştir.,fakat bu biçimli gerdan açıklığının saray çevresinde kaldığını halka yayılmadığını görüyoruz.²⁸⁶

²⁸³ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁸⁴ A.g.k.,s67

²⁸⁵ A.g.k.,s67

²⁸⁶TÜRKOĞLU Sabahattin,’’Tarih Boyunca Anadolu’da Kadın Giyimi’’,**Antik Dekor Dergisi**24, 1994,s38

Yöreden yöreye göre biçim farklılıkları içerir.İçelde bol ve büzgülü bir yapıdayken,Adıyaman'da kısa ve çok kırmalı bir eteklik gibidir.Van da etekleri geniş ve kloştur. Malatya'da ayak bileklerine kadar uzundur.

Bitliste işlik üzerine giyilir,Hatay'da mintan üzerine giyilir.İzmir'de gömlek üzerine giyilir. Pamuklu,yünlü,desenli,çitari kumaştan ,sırma işli kadife, abani, bindallı, cebeliye, atlas,yandıdöndü,ipekli,alaca,kutnu,diba,canfes,yün,mantin,elmedin,harput,sen git ben geliyorum,dudubarna,fasone,çitari kumaştan olabilir.Niğde'de el dokuması pamukludur.Bazı yerlerde yöresel isimler almıştır.Adıyaman'da 'çotu'adı verilir.Diyerbakır'da entariye fistan yada zıbın adı da verilir Ağrıda 'yedi etek denir,her bir dilim ayrı renktedir,kırmızı yeşil mor.Karsta entarı ,göğüsleri sık işlenmiş sedef düğmeli olan,kollarında sırma işli ,bilekleri siyah lastikli,omuz ve göğüste birde arka etekte potur denen kırmaları bulunan giysidir.Bazı yerlerde entariye yada dona dayra,daire denir.²⁸⁷

FERMENE:Çuha yada abadan dikilmiş kısa yelek.Daha çok kaytanla süslenmiştir.Vucuda yapışır,önden çapraz iliklenir.

Kütahyada kadının giydiği fermene kırmızı ipek kadife üzerine gümüş bol sırma işli ,kolları bol ,bele kadar boyu olan dik yakalı giysidir.''Sarka'' kaytan işlemeli fermeneye denir.''Çapraz''kaytansız yenleri yırtmaçlı sırma işli fermenedir.Ankara ve Gaziantep'te çuhadan yapılır.Erkek yada kadın giyebilir.Aydın'da şehirde genellikle kadifeden hazırlanan fermile köylerde çift yüzlü dikilir ve genellikle pamuklu kumaşlardan yapılır.Bunların bir yüzü çiçekli diğer yüzü düz kumaştandır.Boyuna kalçada kollar ise bilekten biraz yukarıdadır.Önü belden 1-2 düğme ile kapatıldığı gibi genelde açık kullanılır.²⁸⁸

FES:Fas'ta icat edilmiş başlık,Osmanlı'da askeri giyimde kabulü1827 de olmuştur.Kadın giyiminde 16.yy da yaygınlaşmıştır.Kadın ve erkek tarafından en yaygın kullanılan başlıktır.Sade kullanılabildiği gibi ,üzerine taç konarak,sarı

²⁸⁷ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁸⁸ A.g.k.,s67

bağlanarak,,tülbent,yazma,,poşu,yemeni,çember,tül,kefiye bağlanarak yada örtülerek,gümüş yada altın para ve takılarla süslenerek kullanılmıştır.²⁸⁹

FİSTAN: Ayak bileklerine kadar inen entaridir.Çorumda karpuz kolları ve büzmelidir.Siirt'te topuklara kadar uzun beli dar diğer yerleri büzmelidir.Hakkaride entari gibi birkaç kat üst üste giyilir.

FUSTA: (B)Etek gibi bedeni saran büyük arka önlük.

FUTA: Bir iş yaparken yada hamamda bağlanan ipek peştamal ,genelde çubuk desenlidir.²⁹⁰

GAHTAN: (B)Bulgar kadınının çift önlüklü giyimine ait yün iplerden yapılmış arka önlük.Koyu kırmızı ve mavi boyanır.Dullar ve 60 yaş üstü kadınlar takmaz.

GOCUK: Kışın askerlerin ve köylünün,şehirde ise bekçilerin giydiği yekpare koyun postundan kürkün adı.²⁹¹

HARİK: Bitlis,Bingöl de giyilen bir çeşit erkek papucu.Hizan bölgesinde tabanı kendil(buğday sapı)ndan ,üstü keçi kılından örülmüş üstü kordon işli ayakkabı.Mutki yöresinde arka kısmı yüksektir ön kısmı bileği kavrar.²⁹²

Hititler günümüz yemenilerine benzer ayak giysileri kullanmışlardır..Doğu Anadolu bölgesinde giyilen ve altı kendirden üstü yün örgülü'harik' denilen ayak giysilerinin benzerlerini giymişlerdir.²⁹³

HOTOZ: Kadınların kendi saçlarından yada yemeni ile yaptıkları baş süsü.Halk arasında pek kullanılmayan zengin kadın başıdır.²⁹⁴

İÇ GÖMLEĞİ- Amerikan bezi yada pamukluklu kumaştan yapılan,kadın ve erkeğin de giyebildiği,kısa yada uzun kollu ,kısa yelek yada uzun gömlek olarak karşımıza çıkan iç çamaşırıdır.

²⁸⁹ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s118

²⁹⁰ A.g.k.,s119

²⁹¹ A.g.k.,s125

²⁹² DEMİRŞİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁹³ TÜRKOĞLU Sabahattin,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,s32

²⁹⁴ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s131

Halk giysileri pek çok yöremizde kaybolurken,bazı yörelerimizde var olan giysiler eski orijinal halini koruyamamıştır.örneğin Tokatta ayak bileğine kadar uzun olan göğneğin yerini etek ve gömlekten oluşan iç saya ,göğnek ikilisi almıştır.²⁹⁵
İÇLİK: Kadın ve erkek giyiminde görülür.Kışın giysilerinin altına giyilen pamuklu yelek’’zıbın ‘’da denir.²⁹⁶

Yöreye göre farklı anlamlarda kullanılır.

Isparta kadını için işlik, zıbın üzerine giyilen gömlektir .Diyarbakır’da erkeğin şalvar üstüne giydiği 40 düğmeli yelege işlik denir Bitlis’te erkekler, işliği şapık altına giyer ve uzun kolludur,kol ucuna dikilen ‘cellahi’denen beyaz renkli kumaş vardır.Kol sıvazlandığından aşağı düşmemesi için pazuya bağlanır. Erzurum kadını için işlik ve zıbın aynıdır.Kışın elbise altına giyilen pamuklu yelektir. Orduda kadın içliği,uzun kollu bele kadar inen ,yanları yırtmaçlı ve basmadan yapılmış biçimdedir. Kırklareli kadını için İşlik elbise altına giyilen yakasız çizgili gömlektir.Pamuktan yapılır,yöresel olarak içlik adıyla kullanılır.,zıbın da denir.Önden sık düğmeli olanına gömlek denir çoğu kez beyaz renklidir.Konya kadın, işliği evde giyer.Eteleri belin üstüne gelir,ön kısmı çapraz düğmelerle kapalı ,bele sıkıca sarılı,kolları bileklere kadar dar.,uzayan ve kol ağızları düğmelidir.Ankara fakir erkek işlik zengin entari giyer .Aydında erkeklerin Uzun gömlekler üzerine giydiği kısa işlikler damalı (kareli) yada direkli(çizgili) denilen kumaştan dikilir.Dik yakalı önü açık ve patlıdır.Kollar uzun ve manşetlidir.Boyu bele veya göğüs altına iner,kuşak sarıldığında kalınlık yapmaması için boyu kısadır.²⁹⁷
KAFTAN:Önü kapanan ,astarsız ,değerli kumaşlardan yapılan ,üst diyisidir.Üzerine sadece cuppe yada kürk giyilebilir.²⁹⁸

KALPAK:Tüylü ve posttan yapılan ,başa takılan silindir şeklinde külah.²⁹⁹

KAVUK Yaşlı kişilerce giyilen ,yüksekçe üstü düz ve keçeden yapılmış başlık İstanbul erkeklerinin kullandığı kavuk külah üzerine bez sarılması ile yapılır.Biçimi giyenin

²⁹⁵ ÇAĞLAYAN B.Esen,**Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri**,Ankara,Kültür Bakanlığı,1990,s26

²⁹⁶ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,133

²⁹⁷ DEMİRŞİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975 ,s67

²⁹⁸ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s137

²⁹⁹ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s142

toplumdaki yerini belirtir.Halk arasında külaha abani ve yemeni

sarılr.Kolensöve,üsküf,börk,kallavi,mücevvere,takke gibi isimler alır.³⁰⁰

KAYTAN:Pamuktan ve iplikten yapılan irice kalınlıkta sicim.Bunlar cepken potur ve çakşırlara işlenir.Üst giysilerin İlik yerlerinde de kullanılmaktadır.³⁰¹

KEFİYE:Sarı ve mor renkli ve ipekli kumaşlardan yapılmış fesin üzerine sarılan ,omuzlara kadar uzanan bir başörtüsüdür.³⁰²

KENE (B):Sukman üzerine etek ve kol ucunda yer alan bir çeşit süsleme şekli.³⁰³

KEPENEK:Kışın çobanlar ve katırcılar tarafından kullanılan üstlük.Biri sırt ,ikisi ön parçadan oluşur.İkisi omuz ,ikisi yan 4 dikişi vardır,kolsuzdur.Omuza alınarak giyilir.Diz altına kadar önü düğmesizdir.³⁰⁴

KIVRAK-Kayseri’de kadınların taktığı üstü madeni pullu bir kaneviçe örtüdür.başa örtülür.³⁰⁵

KLİN: (B) Bulgarca’da halk giysilerinde kullanılan yan genişletme parçalarına klin denir.³⁰⁶

Türkçede peş kelimelerinin karşılığıdır.

KOLÇAK:Kollarda ceket ve gömleklerin kirlenmesini önlemek için bilekten dirseğe kadar geçirilen ayrı kollardır.Kirlik de denir.³⁰⁷

KONTOŞ:Devrik yakalı ,dar kollu,kürkten üst giyim.³⁰⁸

KOPAN:Razgrad yöresinde giyilen eski bulgarlardan kalma bir dış giyim.Aynı zamanda ilkel bir dokuma tezgahına verilen isimdir.

KOŞULA: (B)Boyun ,etek ve kollarının dışı işlemeli pamuk yada keten gömlek.³⁰⁹

KREP:Fes, kofi,takke gibi başlıklar üzerine sarılan örtüdür.³¹⁰

³⁰⁰ DEMİRSİPAHİ Cemil ,A.g.k.,s67

³⁰¹ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

³⁰² DEMİRSİPAHİ Cemil ,A.g.k.,s67

³⁰³ A,g,k,s6

³⁰⁴ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s154

³⁰⁵ A.g.k.,s67

³⁰⁶VELEVA Mariya,LEPAVTSOVA Evgeniya ,**Bulgar Geleneksel Giysileri** Cilt 1,Türkçesi :Ayrin Berk,Sofya, ,Bulgar Bilim Akademisi Yayınıdır,1988 ,s3

³⁰⁷ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

³⁰⁸ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s158

³⁰⁹ A,g,k,s25

KUNDURA:Konçsuz iskarpin ,ökçeli ve ökçe altı demir nalçalı ayakkabı.³¹¹

LAPÇİN:Gaytanla bağlanan uzun konçlu mest .Çizme gibi baldıra kadar çıkar ve bir kolanla baldır üstünden bağlanır kundura ile giyilir.³¹²

Bulgarcada abadan yapılmış bir çeşit tozluğa ‘lapçini’ denir.

LEÇEK-Kars kadını Başörtüsünün üzerine leçek adı verilen beyaz ve ucu belden aşağı sarkan bir kısmı kısa diğer kısmı ise topuklara kadar inen örtü bağlar

Geç Hitit’lerde görülen ve bele kadar inen başörtüleri ,Urartu’larda da vardır.Bunlar bazen ayak bileklerine hatta topuklara kadar iner.Bu başörtüsü ‘leçek’adıyla bütün Güneydoğu ve Doğu Anadolu da yaşamaktadır.³¹³

LİBADE:Dikişli ,pamuk dolgulu kadın hırkasıdır..Verev dikişlidir.Dikişler arkada balıksırtı şeklinde kavuşur..İlik düğmesiz,önü açıktır.,kolları bileğin 4 parmak üstünde biter.Kol ,etek ve yakası süslüdür.³¹⁴

MAŞLAH:Yeldirme yerine kullanılan ,kol yerine üst kemsinde yarıklar bulunan kadın dış giyimi.³¹⁵

MERKÜP:Mest ve çedik üstüne giyilen ,sarı meşinden yapılmış kundura.³¹⁶

MEST:Tabanı ve yüzü yumşak deriden kısa konçlu düğmesiz,ayağa çorap gibi giyilen ayakkabı.Sokağa çıkarken üzerine pabuç yada kundura giyilir.³¹⁷

MİNTAN:Farsça ‘nimten’isminden geliyor.İç gömleğin üstüne giyilir.Etekleri kalçayı örtecek kadar uzun ,uzun kollu ,düz yakalı,önü entari gibi yarım yırtmaçlı olup yırtmacı 3,4 düğme ile kapanır.Baştan geçirilip giyilir.Etekleri şalvar yada poturun içine girer.Basmadan yapılır.Kolların bitimi yırtmaçlı olup düz kol kapağı eklenir.,kapak

³¹⁰ DEMİRSİPAHİ Cemil ,A.g.k.,s67

³¹¹ KOÇU Ekrem Reşat,160

³¹² KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s167

³¹³ TÜRKOĞLU Sabahattin,‘Tarih Boyunca Anadolu da Kadın Giyimi’,**Antik Dekor Dergisi** - 24,1994,sayfa 43

³¹⁴ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s168

³¹⁵ A.g.k.,s170

³¹⁶ A.g.k.,s173

³¹⁷ A.g.k.,s173

üstüne sedef yada taş düğme ile iliklenir..Mintanın üstüne yelek,ceket,cepken ,camedan gibi üstlükler giyilir.Alaca yada şali kumaştan yapılır.³¹⁸

Daha çok erkekler giyer.Tanımı yörelere göre değişir

Hatayda kolsuz yada yarım kollu yada yakasız iç giysiye mintan denir,Ağrıda sık düğmeli ve uzun kolludur.Maraşta erkek Kırmızı mintan giyer,çete giyimi olarak cepken şalvar ve silahlıkla giyilir.Sinopta erkek beyaz uzun kollu-dik yakalı,ilik düğmeleri yanda olan mintan giyer.Kastamonu'da erkek işlik üzerine yollu yakasız mintan giyer.Uzun kolludur etek uçları şalvar ve kuşak içine sokulur.Muğla'da efeler cepken altına pullu mintan giyer,kol ve yaka uçları işlidir.İpekten dokunmuş olanlarına Bürümcük gömlek denir.³¹⁹

NAGRITKA(B):Döşlük,göğüslük

NOGAVİTSİ:Türklerin ‘tozluk’adı verdikleri ayak giysisidir.Kelime olarak tercümesi ‘ayaklık’tır.

NOVOİ:Türklerin ‘dolama’ adı verdikleri, ayağa çorap yerine dolanan bağlardır.

OPNATİ POTURİ: (B) Ağı vücuda değen çok kaytanlı potur.

PABUÇ:Farsça Pa:ayak Puş,Puşiden örtmek anlamındadır.Yemeni ,mest,kundura,terlik gibi türlü isim taşıyan türlü ayakkabıya ‘pabuç’ denir.³²⁰

PAFTA: (B)Kemerin ön kımında yer alan kancalarla sabitlenmesini sağlayan metal oymalı kemer tokasıdır.³²¹

PEŞTAMAL:Farsçadır.Bebe bağlanan ve vücudun belden aşağı kısmını örten bez.

PETLİTSİ: (B) Kaftan gibi üst giysilerin önlerine kaytandan yapılan paralel sıralı karşılıklı kapanma şekli.³²²

PODKAPNİK:(B) Takke³²³

³¹⁸ A.g.k.,174

³¹⁹DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

³²⁰ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s185

³²¹ A.g.k.,s186

³²² NASLEDNİKOVA Venera ,**Bulgar Giyim Tarihi**,Türkçesi:Ayrin BerkSofya ,Milli Kütüphane,s70

³²³ A.g.k.,s48

POTUR:Ağ kısmında kırmaları olan bacakları dar bir çeşit pantolon. Önden görünüş pantolon gibidir.,Arka kısmı şalvar ağı gibi kırmalı ,körüklüdür.Potur adını ,kıırma ve buruşuk anlamında pot isminden almıştır. Daha çok Ege ve Marmara bölgesinde kullanılmıştır. Gençlerde tek yanı gaytan işli ,yaşlılarda çift yanı gaytan işli kullanılmıştır.³²⁴

Aydında diz kapaklarına dek uzanan ağı çok geniş ,mavi çuhadan,paça ve cep ağızları bacak çevresi ,diz üzerine kaytanlı işlemeler yapılmış potur giyilmiştir.İstanbul'da ise baldırları dar potur tercih edilmiştir.³²⁵

PUŞU:Eskiden askerlerin başlarına sardıkları hafif sarık.Farsça örtmek anlamında''puşi''den gelmektedir.Puşu külah,kavuk etrafına sarılmaz,doğrudan çıplak başa sarılmaktadır.³²⁶

SALTA: Bir çeşit kısa cepken ,önceleri bilhassa gemiciler,tersaneliler tarafından giyilmiştir.Ispartada yörük kadını gömlek üzerine uzun kollu önden ilikli salta giyer.Gaziantep erkeği kolsuz salta giyer buna ''buziye'' de denir.Giresun'da saltaya 'kıldır 'adı verilir.Konya'da kaytan işlidir.Malatya kadın kol ağızları dar salta giyer,Bilecik'te hırkaya benzer. Gümüşhane kadını ,salta denilen kollu ve üzeri işlemeli cepken giyer.Yozgat'ta kolsuz salta giyilir.³²⁷

SALTAMARKA: (B) Salta

SAMUR:Farsçadır.Sibiryada yaşayan sansar cinsi hayvanın postu ve ondan yapılan kürktür.³²⁸

SARIK:Külah,fes gibi başlıklar üzerine sarılan pamuk,keten yada ipek dülbent ,ağabani, veya şal.Farsçada ''destar''denir.Arapçada karşılığı ''ammame''dir.³²⁹

Türklerin Araplarla ilişkileri iyidir..Tuğrul Bey 1038 de Nişabur'a geldiğinde ilk kez başına sarık sarmıştır.Türkler yeni aldıkları bu giysiye hemen kendi hoşlarına giden

³²⁴ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s193

³²⁵ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

³²⁶ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s195

³²⁷ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s201

³²⁸ A.g.k.,s201

³²⁹ A.g.k.,s202

uygun biçimi vererek yeni bir sarık modeli yaratmışlardır.Buna ‘Türk Sarığı ‘adı verilmiştir.³³⁰

SAYA: (B)Kırmızı,siyah,yeşil,mor renkli yünlü çizgili kumaştan yapılır.Önü açık ,bele oturan uzun kadın giyimi.Kolları bedene düz takılmıştır.Manşetlerde kol kapakları vardır.Göğüs açıklığı azdır.bele kadar tel düğmelerle kapanır.Göğüs açıklığı ve kol kenarları siyah gaytanlıdır.

Tokatta kadınlar entari yerine üçpeş yada dış saya denilen giysi giyerler.Etamin yada kalınca dokulu ,pamuklu ,beyaz kumaştan yapılmaktadır,astarlıdır.Belden aşağı kısmı üç yaprak halinde ;arka tek parça ön iki parça olarak dikilir.,omuz dikişi yoktur.Bursa Türkmen kadınları koyu renkli kalın uzun etekli dış giysi giyerler saya yada Kıvrak denir.Türk giysilerinde saya bazı yörelerde,örneğin tokatta belde büzgülü iç giyim olarak kullanılan etek olarak karşımıza çıkar.³³¹

ŞALVAR:Şalvar adı ,farsça ‘sirval’sözcüğünden gelmektedir. Hem kadın hem erkeklerin giydiği bol ağı geniş üst donudur.Genelde erkeğinki yünlü kumaştan yapılmaktadır.Kadın şalvarı ise ,kutnu kumaştan,ipek satenden veya basma kumaştan dikilmektedir.Ağı yukarıdadır.Bel ve paçası uçkurla büzülür.İç kısmı genellikle astarsızdır .Astarlı yapılanları iç çamaşır görevi de gördüğünden ,kullanımında iç donu giyilmemektedir.Diğer giyim parçalarının altından çok az görülür.Yöresel olarak kullanımda ve ayrıntılarda farklılıklar görülür .Aydın’da şalvarın paçalarının ucuna kaytanla belli aralıklarda biritlerle süslemeler yapılır.Bu biritlerden kaytan bağlar geçirilir.Bulgar şalvarlarında da kaytan süsleme kullanılmaktadır.Alevi ve Türkmenlerde şalvar üçeteğin kumaşından yada uygun tek renk kumaştan dikilir.Şalvarın hareketini kolaylaştırmak için ağ parçası vardır.Paçalar kısa diz altındadır.Buradan ayak bileğine kadar olan kısma 40 cm uzunluğunda beyaz pamuklu kumaştan,üzeri renkli iplerle bitki ve stilize motiflerle işlenmiş ‘‘don ayağı’’ denilen parçalar dikilir.Amasya,Tokat ,Mardin,Isparta da şalvarın bilekleri uçkurlu yada büzgülüdür.Mardin ve Ağrıda uçları düğmelidir.Hatay’da erkek şalvarının ağ kısmı bol

³³⁰ TÜRKÖĞLU Sabahattin,**Tarih Boyunca Anadolu da Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,137

³³¹ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

,paçaları aşağı doğru daralan ve büzgüsüzdür,sağ ve sol yanında işlemeler vardır.Burdur'da erkek şalvarı siyah renktir.Şalvar paçaları bol gelir daha sonra çorabın içine girer .Golf pantolonu gibi dökümlü durur.Bu hali ile çakşıra benzer.Ağı boldur.uzaktan kısa görünür.Gaziantep'te erkek şalvarı Siyah yada mavi renkli ,uzun ve boldur.Bu şalvarlara çintiyana da denir, siyah,beyaz, mavi olur . Varlıklı olanlar çuhadan yapılmış şalvar giyerler.Uçkurlu ve patiskadan yapılan türleri de vardır.Yörenin en eski şalvarı kıldan yapılır ve fakirlerce giyilir. Ordu'da erkek şalvarına aba veya zıpka da denir.Üstlük ve şalvar aynı kalın kumaştan yapılır Bilecikte kadın şalvarı çoraplardan 3-4 parmak gözükecek uzunluktadır,uçkurları belden bağlanır,ön tarafı çok kırmalıdır ve kumaş önde toplanır,çok boldur rahat hareket olanağı verir.Açık mavi yada siyah olur.,süzsüzdür.Çanakkale'de köylü kadını altıparmak kumaştan ağır şalvar giyer bazen şalvar uçları daralır ve püsküller döşenir.Afyonda erkek-şalvar dizaltına kadar uzundur.Kütahya erkek Efe şalvarında Trakya yöresinin işleme ve şalvar biçiminin kisası görülmektedir Ağı bol kırmalı yan kısımları dal motifleri ile işli dizlerin üzerine gelen kısımlar yine işli ,dizaltı açıktır ve dize kadar çorapla giyilir.

Kütahya kadını Alşalvar giyer,kırmızı renkli torbasız kadın şalvarıdır.Kütahya'da şalvarın ağ kısmı çok dardır Yapıldığı kumaşa ve üzerindeki işlere göre ad alır .Bunlar;İzmirli, dizbağlı,dallı,pullu,süpürgeli,kasnak,tepebaşı,çatkılı eğimli, çuha ,merinos, kiremit, çantiyandır.Uşak erkeği siyah şalvar giyer.Beli kemerli diz kapağına kadar bol ,dizden ayak bileğine kadar dar ve düğmelidir.

Denizli erkek düşük bel uçkurlu şalvar giyer,geniş,arkası katlı ve sarkık olarak yapılır.iç çamaşırı arkadan görünür.Muğla'da efe şalvarı dizkapağına gelen şalvar giyer dizkapağı yaz kış açıktır.³³²

ŞELİ ŞEPİK:Hakkari,Siirt,Bitlis ve Artvinde giyilen .Şırnak ve Pervari yöresinde dokunan En iyi tiftik yünü cinsinden dokunmuş kumaşlardan yapılan erkek

³³² KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s215

giyimidir.Şal,bol şalvardı,şapık kol ağızları yırtmaçlı ,yakasız cekettir.Burada bu giysilere Diyarıane ,Şırnakıane de denir.³³³

SIKMA:Ağ kısmı bol,körüklü,paçaları diz altından itibaren dar.Ayak geçtikten sonra üç düğme ile iliklenen potur.³³⁴

SİKKE:Mevlevi dervişlerinin giydiği devetüyü rengindeki keçe külah.³³⁵

ŞUBA:(B) Dolama

TAKKE:Teri önleyen başlık altı şapkasıdır.Terlikten farkı daha kalınca ve pamuk dolgulu olmasıdır.³³⁶

TAYLASAN:Tarikat şeyhlerinin ve sofuların başlarına sardıkları sarıkların ,sarı kırımları arasından sarkıttıkları sarık ucunun adı

TENNURE:Mevlevi dervişlerinin sema esnasında giydikleri geniş etekli elbise.³³⁷

TEPELİK:Kavuk ve fesin tepesine dikilen sırma,altın para ne inci süslü ,bazen fes dışında saç üzerine oturtularak kullanılan oymalı madeni levha.³³⁸

TERLİK:1-Eskiden külah ve kavuk altına giyilen ve serpuşun ter ile kirlenmesini önleyen bir takkeye verilmiş isim.Arakçın da denir.³³⁹

2-Zonguldak'ta kadınların giydiği tabanı süslü ,dış kesimi parlak deriden yada sırma işli kalın kumaştan yapılmış pabuç.³⁴⁰

TOZLUK:Kısa diz çakşırı giyen erkeklerin bacakları kirlenmesin diye baldırlarına geçirdikleri,taktıkları kumaş parçaları.Çuhadan,kadifeden yapılır.³⁴¹

TUMAN-İç don anlamında kullanılır

TÜLBENT:Tülbent:Pamuktan ,ince ve seyrek dokunmuş,hafif ve yumuşak,renkli bez olup fes yada keçe külah etrafına dolandırılır.

³³³ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s201

³³⁴ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s205

³³⁵ A.g.k.,s205

³³⁶ A.g.k.,s220

³³⁷ A.g.k.,s225

³³⁸ A.g.k.,s227

³³⁹ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s229

³⁴⁰ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

³⁴¹ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s231

Frig geleneklerinde de yüzü açıkta bırakan ve arkadan aşağıya doğru sarkan başörtüleri görülmektedir..Bazen pullarla süslü fes benzeri başlıklara da rastlanmaktadır.³⁴²

Kadın başörtüleri için ,bitkisel süslemeleri olan tanrıça başı örnek olarak alınabilir.Bu örtü yüzü açık bırakacak şekilde kulak arkasından aşağıya sarkıtılmıştır..Bu da Anadolu kadınının geleneksel başörtme biçiminin devam ettiğini gösterir.³⁴³

Kep biçimli başlıklar da yakın zamana kadar bölgede özellikle Maraş yöresinde yaşamıştır.

ÜÇETEK:Üçetek tabiri,entarinin belden aşağı kısmının üç ayrı yaprak,dilim halinde yapılmasından gelir.Üçetek üstlüklerin ilk örnekleri Selçuklularda görülür.

Türkiye'nin doğusundan batısına her yerinde raslanan çoğunlukla kadınların giydiği bazı yerlerde erkek giyiminde de karşımıza çıkan bir giysidir.³⁴⁴

Bazı yerlerde yöresel isimler almıştır.Örneğin Isparta'da Şevahir entari denir.Çorumda 'Verevli' yada 'Yenli' Ankarada 'tepebaşı'.Kütahya'da 'Selimiye' ve 'Yakalı' şeklinde yöresel isimler almıştır

Giyim şekli de farklı olabilir,Isparta'da işlik üzerine giyilirken,Urfada gömlek üzerine giyilir.Bitliste entari üzerine giyilir.Erzurum'da.Arka parça söğukta kaldırılarak sırtı korur... Amasyada sağ ve sol ön paçaların uçları bele sokulur.Böylece ipekli şalvar alttan görünür.

Yörelere giysi isimlerinin karıştığını da görüyoruz.Adiyaman'da Üçetek entariye fistan denirken,Çorum'da ve Aydın'da üçeteğe zıbın denir.³⁴⁵

TOZLUK:Kısa diz çakşırı giyen erkeklerin bacakları kirlenmesin diye baldırlarına geçirdikleri ,taktıkları kumaş parçası,çuhadan yada kadifeden yapılır.Isparta,Hakkari,Kars,Erzurum,,Artvin,Çanakkale,Konya,Eskişehir,Afyon ,Kütahya ,Uşak,Denizli,Manisa,Aydın ,İzmir,Muğla da görülür.Türkiyenin en doğusu

³⁴² TÜRKOĞLU Sabahattin,**Tarih Boyunca Anadoluda Giyim Kuşam**,Garanti Bankası İstanbul, 2002,59

³⁴³ A.g.k.,s91

³⁴⁴ KOÇU Ekrem Reşat,A.g.k.,s237

³⁴⁵ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

ve en batısı.Kars erkek-Dizden aşağı geçirilen dar paçalık..Artvinde erkek beyaz yün çorap üzerine tozluk giyer. Manisa'da çorap üzerine tozluk,üzerine dizlik giyilir. Muğla efe giyiminde tozluk giyilir.³⁴⁶

TRABLUS KUŞAK:Tiftik keçisi yününden yapılır,efe biçiminde kuşanılır,dokuması farklıdır.18 ve 19 .yy da yeniçeriler ve bahriye askerleri kullanmıştır,sonradan halka yayılmıştır.³⁴⁷

UÇKUR:Dokuma kumaştan veya örgüden 2-3cm eninde yapılan şalvar ,zıpka ,çakşır veya donun vucuda tutunmasını sağlayan beli büzen ince kuşak veya bağ.³⁴⁸

ÜSKÜF:Yeniçeri borkünün,sırma işlemeli bir çeşidi.Börk de denir.Tepesi devrik ve ucu püsküllü takke yada gecelik takkesi şeklinde farklı tarifleri vardır.Bulgar giyiminde skufiya adı ile anılan başlık üsküf olabilir.

VALA:(Farsça)İpekli başörtüsü.³⁴⁹

YAĞLIK:1-Çevre,mendil,yemeni.³⁵⁰

YELEK: Önü açık ,bele kadar uzun .Mintan üzerine yada cepken altına giyilen bir çeşit salta.Cepli yada cepsiz olabilir.Önü deriden olanları erkekler tarafından giyilir.

Entari üzerine ,iç gömlek ,fistan,mintan ,gömlek yada üçetek üzerine giyilebilir , bazı yerlerde(Malatya,Afyon,Bilecik) yelek kenarları kuşak içine sokulur

Urfa ve Artvinde sıkma ,Hakkarida kutik(kollu kolsuz),Yozgat,çorum da delme,Kırşehirde camedan,Aydında fermile adı verilen yelekler kullanılır.

İpek,kadife,beyaz patiska,sırma süslü,çuha,yünlü ;arkası kumaş yada astar olabilir.Bingöl'de gerik denilen yerel dokumadan yapılır.

Bitlis kadın yeleği uzun kollu yakasız ve kapalıdır.Düğmeli kısa kollu olan biçimleri de vardır.(Dışı parlak kolsuz ve içi pamukla astarlanmış çeşitleri de vardır,Boyu kuşak üstünde kalır).Ağrı erkek yeleği 'Sarma yelek' yakasız ve yandan düğmelidir. Kars

³⁴⁶KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s231

³⁴⁷DEMİRSİPAHİ Cemil,s67

³⁴⁸ A.g.k.,s67

³⁴⁹KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s237

³⁵⁰ A.g.k.,s238

yeleği erkek i gömleği üzerine giyilen kısa saltadır.n çapraz düğme yerleri işlemeli,etek kenarları sırmalı,yaka etrafı işlemeli,ilikleri kaytanlı ,örgü düğmeli.Bu yeleğe'Kırk düğme 'de denir

Artvin kadını üçetek üzerine sıkman denilen uzun kollu işlemeli yelek giyer.
.Kastamonu erkeğinin giydiği yelek, mintan üzerine yelek giyilir yelek uçları şalvar içerisine sokulur.çapraz olarak iliklenir.³⁵¹

YEMENİ:1-zerine el kalıpları ile iek şekilli ss motifleri basılmış dlbent bez.Etrafı oyalı düz tülbente de yemeni denir.Baskılı motifleri varsa bu sanata verilen isimle "yazma" da denilebilir Kadı ve erkekte fes etrafına sarılarak kullanılır.³⁵²

2-Ayakkabı ismi olarak da kullanılır.ülkenin her yerinde halk arasında kadın ve erkek için en yaygın olan ayakkabıdır.Yemeni eşitleri:gleftali,annabi(rengi mor),merküp(kulaksız yemeni),çarpana,kırlangıç kuyruğu,kılıfotin.Erzurumda yazma adını alır³⁵³

ZIPKA:Laz poturu,ağ kısmı yüksek ,paçaları dar ve bileğe kadar uzundur. şal yada çuhadan yapılır.Dikiş yerleri kaytanla süslenir.³⁵⁴

ZIBIN:Kadın ve erkek giyiminde görülen gömlektir.

Adana kadınının giydiği zıbın ;etek altına giyilen kolsuz gömlektir,erkek zıbını kısa kolludur.Gaziantep'te zıbın omuzdan düğmeli şekilde kullanılır. Mardin kadınının giydiği zıbın boyun kısmından diz kapaklarının altına kadar uzunlukta önden yırtmaçlı elbisedir.³⁵⁵

Adana'da beyaz renkli giyilirken,Trabzonda erkekler siyah giyer .Uşakta desenli kumaştandır.Uşakta zıbın kolları önden bele kadar arkadan kalçaya kadardır.

Pazen,ynl olabilir,Adanada kolsuz yelek olan ilik kırmızı kutnudan yapılır.³⁵⁶

ZOKUS: (B) Ayağa giyilen uzun orap

³⁵¹ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

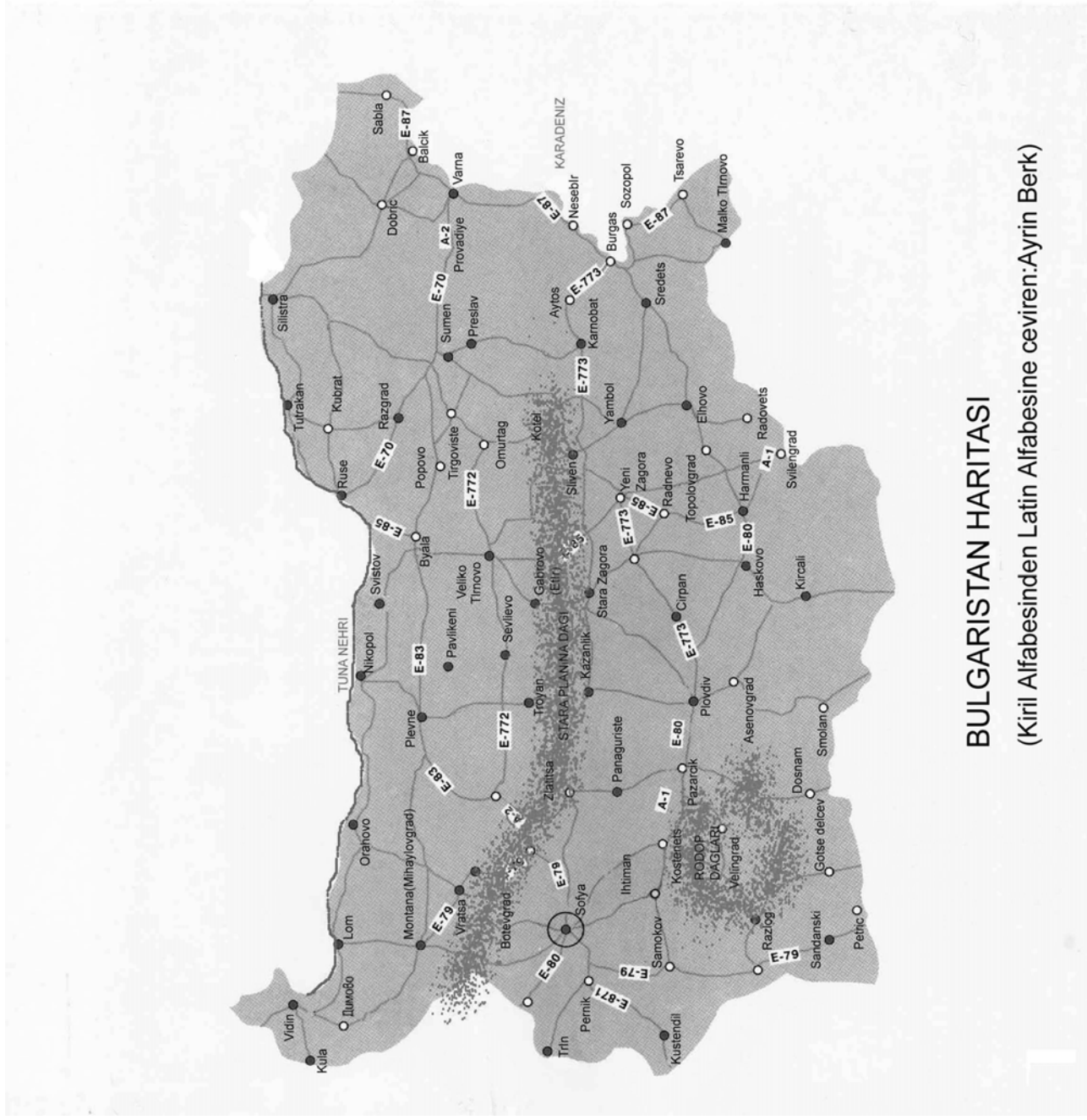
³⁵² KOÇU Ekrem Reşat,s246

³⁵³ DEMİRSİPAHİ Cemil ,**Türk Halk Oyunları**,Ankara,Türk İş Bankası Kültür Yayınları, 1975,s67

³⁵⁴ KOÇU Ekrem Reşat ,**Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Szlg**,Ankara,Sümerbank Kültür Yayınları 1969,s251

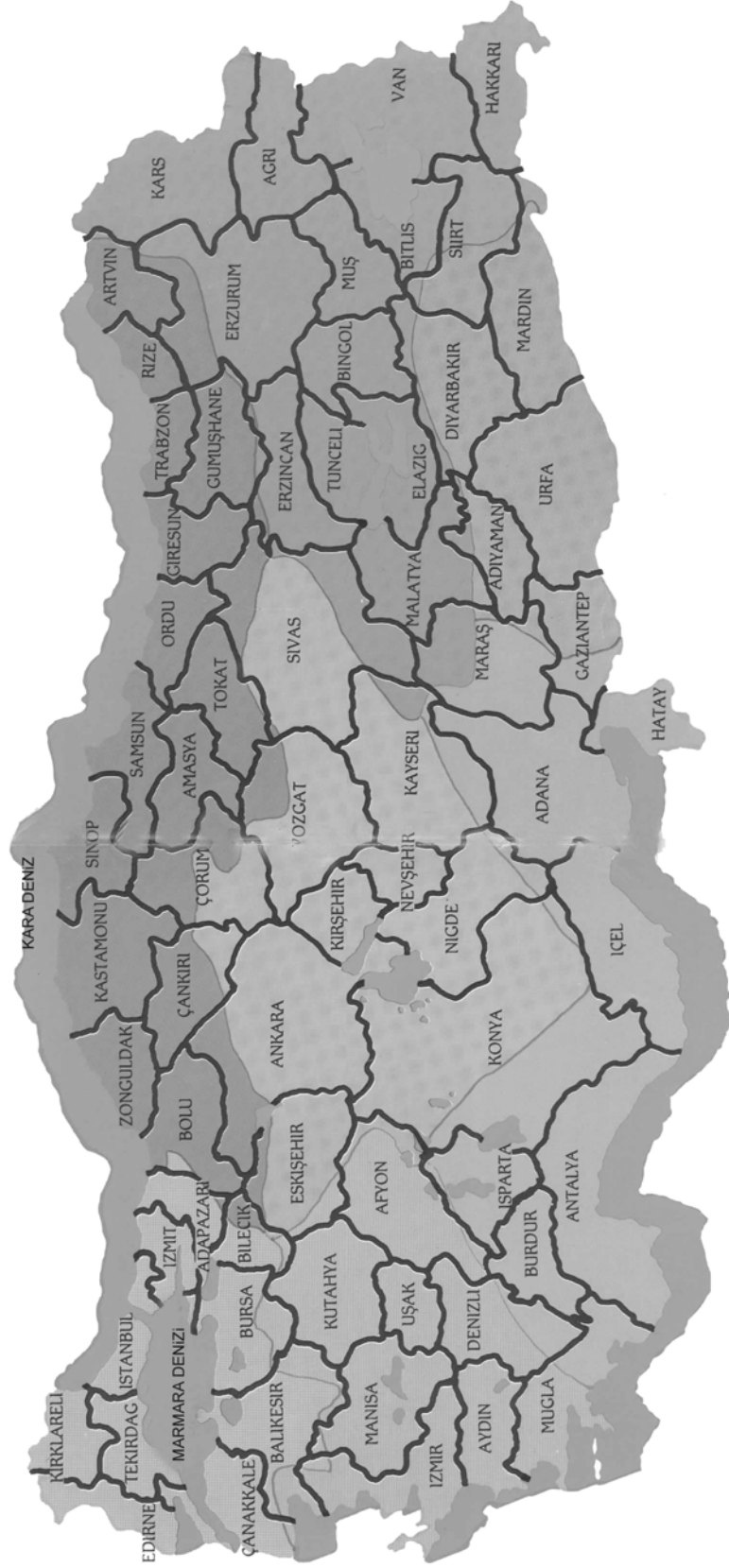
³⁵⁵ A.g.k.,s251

³⁵⁶ DEMİRSİPAHİ Cemil,A.g.k,s251

BULGARISTAN HARITASI

(Kiriil Alfabetesinden Latin Alfabetesine ceviren:Ayrin Berk)

TURKIYE HARITASI